

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE OSMANLI'NIN SON
DÖNEMİNDE BEYPAZARI (1880-1913)**

DOKTORA TEZİ

Hicran BAYRAKCI

TARİH ANABİLİM DALI

ANKARA, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE OSMANLI'NIN SON
DÖNEMİNDE BEYPAZARI (1880-1913)**

DOKTORA TEZİ

Hicran BAYRAKCI

TARİH ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sıddık ÇALIK

ANKARA, 2024

ONAY SAYFASI

Hicran BAYRAKCI tarafından hazırlanan “Şer’iyye Sicillerine Göre Osmanlı’nın Son Döneminde Beypazarı (1880-1913)” adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kabul / Red	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Sıddık ÇALIK	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Ahmet KANKAL	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Süleyman ÖZBEK	Kabul	Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi	
Doç. Dr. Ahmet DEMİR	Kabul	Kırıkkale Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 16.07.2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Muhammed Enes KALA

.....

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 16/07/2024

Hicran BAYRAKCI

TEŞEKKÜR

Doktora çalışmasına başlarken beni her anlamda destekleyen, takdir, taltif eden, bana hep güvenen ve çalışmanın yürütülmesi esnasında her türlü desteği sağlayan sayın hocam Prof. Dr. Sıddık ÇALIK'a müteşekkirim. Ayrıca bana her konuda desteklerini esirgemeyen çok kıymetli bölüm hocalarım Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR, Prof. Dr. Ahmet KANKAL ve Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI'ya teşekkür ederim. Tez jürimde bulunan saygıdeğer Prof. Dr. Süleyman Özbek ve Doç. Dr. Ahmet DEMİR'e teşekkürlerimi sunarım. Zorlu süreçlerimde her türlü yardımda bulunan ve beni hep destekleyen, kızları olduğum için hep şanslı hissettiğim annem Nurşen BAYRAKCI ve Babam Abdulkerim BAYRAKCI'ya sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca gece gündüz sürekli yardımını gördüğüm kardeşlerim Selim BAYRAKCI ve Seçil BAYRAKCI'ya müteşekkirim.

ÖZET

Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Beypazarı (1880-1913)

Modern dünyada insan, günlük yaşamın karmaşasından kurtulmak, geleceğini inşa etmek, özüne dönmek ister ve sistemli bir geçmiş arayışı içine girer; bunun sonuncunda da Tarih Bilimine ihtiyaç duyar. Tarih biliminin laboratuvarı ise geçmişten günümüze ulaşan belgeler, kalıntılar vb'dir.

Osmanlı'nın taşrada kurduğu güvenin temsilcisi olan kadıların kayıt altına aldıkları Şer'iye Sicilleri, tarihçi için sadece hukuki belgeler değil; aynı zamanda şehrin fizikî yapısını, ekonomisini, idari düzenini, sosyal hayatını, değişimini, gelişimini bugüne ulaştıran kayıtlardır.

Bu çalışmada Ankara'nın yaklaşık 100 km kuzey-batısında bulunan ve geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Beypazarı'nın tarihi, kültürü, sosyal ve ekonomik durumu arşiv kayıtlarından elde edilen veriler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kirmir Vadisi ve çevresinde, tarihî yolların kesiştiği bir coğrafyada kurulan Beypazarı'nda yerleşik yaşamın tarihi İlk Çağlara kadar uzanmaktadır. Luviler, Hititler, Frigler, Galatlar ve Roma-Bizans gibi birçok medeniyetin izlerini Beypazarı'nda bulmak mümkündür.

Çalışmada Beypazarı kazasının 1881-1913 yılları arasındaki yönetim yapısı, şehir insanının ekonomik faaliyetleri, toplum ve yaşam şekilleri incelenmiştir. Bu çalışmada aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun son çeyreğinde idari, iktisadi ve ekonomik alanlarda oluşan ve Cumhuriyet'e miras kalan yeni kurumların bir taşra şehri olan Beypazarı'na yansımaları irdelenmiştir.

Murat (I)'ın Ankara'yı 1362 yılında kesin olarak Osmanlı topraklarına katmasıyla bir Osmanlı şehri olan Beypazarı, o tarihte Hüdavendigâr (Bursa) sancağına bağlı bir kaza olmuştur. İlk Çağlardan beri önemli ticari yolların kavşak merkezi durumunda olan bir coğrafi konuma sahip olması sebebiyle, Beypazarı'nda ticaret gelişmiş ve 15. ve 16. yüzyıllarda âdeta zirve yapmıştır. Tanzimat'ın ilanından sonra Ankara sancağına bağlanarak Ankara'nın 25 kazasından birisi olarak varlığını sürdürmüştür.

Çalışmamızda 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki Beypazarı mahkemesine ait Şer'îye Sicilleri içinden sondaj usulüyle seçilen 9 defter incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın özgünlüğünü arşiv kaynakları sağlamaktadır. Yapılan diğer çalışmalarla birlikte elde edilen bulgular ve veriler analiz edilerek tablolar oluşturulmuştur.

Çalışma giriş bölümü hariç idari, iktisadi, sosyal ve merkeze alan üç bölümden müteşekkildir. Giriş kısmında, Beypazarı'nın bağlı olduğu Osmanlı döneminde sancağı, Cumhuriyet döneminde ili olan bölgeyi tanımak adına Ankara hakkındaki bilgilerle birlikte kullanılan kaynaklar ve Beypazarı'nın tarihi coğrafyası hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, Beypazarı'nın 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başındaki idari yapısı, yönetimi, kazanın yöneticileri ve mahalle başlığı altında değişen ve gelişen olgular, nüfus yapısı incelenmiştir.

İkinci bölümde, şehrin ekonomik yapısı üzerinde durulmuş; bölgedeki ticari faaliyetler, tarım, hayvancılık, şehirde öne çıkan sanayi kolları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde yöre halkının o zamandaki günlük yaşamından kesitler sunulmaya çalışılmıştır. Aile kurumunun o dönemdeki yapısı incelenmiş, çocuk ve eğitim konusu ele alınmış, kazada bulunan cami, han, bedesten gibi tarihi yapılar incelenmiştir. Savaşın getirdiği bir olgu olan göç konusu ve Beypazarı'na etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca suçlar ve bunlara verilen cezalar irdelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak Beypazarı'nın oluşmaya başlayan yeni düzenlerle birlikte idari teşkilatında yer alan kurum ve kuruluşlar ortaya çıkartılmış, gelişen olaylar çerçevesinde ekonomik olarak bir değişim ve dönüşüm yaşandığı gözlemlenmiş ve tüm bu olayların gölgesinde sosyal hayatın günlük rutininde devam ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Beypazarı, Osmanlı'nın Son Döneminde Beypazarı, Osmanlı Şehri, Ankara, Şer'îye Sicili, Şehir Tarihi.

ABSTRACT

Beypazarı in the Last Period of the Ottoman Empire According to the Court Records (1880-1913)

In the modern world, people want to get rid of the chaos of daily life, build their future, return to their essence, and enter into a systematic search for the past; Finally, it requires the Science of History. The laboratory of historical science is the documents, ruins, etc. that have survived from the past to the present.

The Court Registers recorded by the judges, who were representatives of the trust established by the Ottoman Empire in the provinces, are not just legal documents for the historian; At the same time, they are the records that convey the city's physical structure, economy, administrative order, social life, change and development to the present day.

In this study, the history, culture, social and economic situation of Beypazarı, which is located approximately 100 km northwest of Ankara and has hosted many civilizations from past to present, was tried to be revealed in the light of data obtained from archive records. The history of settled life in Beypazarı, which was established in the Kirmir Valley and its surroundings, in a geography where historical roads intersect, dates back to the Ancient Ages. It is possible to find traces of many civilizations such as Luvis, Hittites, Phrygians, Galatians and Roman-Byzantine in Beypazarı.

In the study, the administrative structure of the Beypazarı district between 1881 and 1913, the economic activities of the city people, their society and lifestyles were examined. In this study, the reflections of the new institutions formed in the administrative, economic and economic fields in the last quarter of the Ottoman Empire and inherited from the Republic on Beypazarı, a provincial city, were examined.

Beypazarı, which became an Ottoman city after Murat I (I) annexed Ankara to Ottoman territory in 1362, became a district of Hüdavendigâr (Bursa) sanjak at that time. Due to its geographical location, which has been a crossroads of important commercial routes since the ancient times, trade developed in Beypazarı and reached its peak in the 15th and 16th centuries. After the declaration of Tanzimat, it was annexed to the Ankara sanjak and continued its existence as one of the 25 districts of Ankara.

In our study, 9 books selected by sounding method from the Court Registers of the Beypazarı court at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century were examined and evaluated. Archival sources provide the originality of the study. Tables were created by analyzing the findings and data obtained along with other studies.

The study consists of three sections, administrative, economic, social and central, except for the introduction section. In the introduction, information about the sources used and the historical geography of Beypazarı are given along with information about Ankara in order to get to know the region to which Beypazarı was a sanjak during the Ottoman period and a province during the Republic period.

In the first part, Beypazarı's administrative structure, management, district administrators and changing and developing phenomena and population structure under the title of neighborhood at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century were examined.

In the second part, the economic structure of the city was focused on; An attempt has been made to provide information about commercial activities in the region, agriculture, animal husbandry, and prominent industrial branches in the city.

In the third part of our study, we tried to present sections from the daily life of the local people at that time. The structure of the family institution at that time was examined, the issue of children and education was discussed, and historical buildings such as mosques, inns and covered bazaars in the district were examined. The issue of migration, a phenomenon brought about by the war, and its impact on Beypazarı was tried to be examined. In addition, crimes and the penalties given for them were tried to be examined.

As a result, the institutions and organizations in the administrative organization of Beypazarı, along with the new orders that began to form, were revealed, it was observed that there was an economic change and transformation within the framework of the developing events, and it was seen that social life continued in its daily routine in the shadow of all these events.

Key Words: Beypazarı, Beypazarı in the Last Period of the Ottoman Empire, Ottoman City, Ankara, Court Register, City History.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
TABLolar DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1
1. Kaynaklar	1
1.1. Şer'iyye Sicilleri	1
1.1.1. İ'lâm	5
1.1.2. Hüccet	7
1.1.3. Tereke	10
1.2. Salnameler	11
1.3. Seyahatnameler	14
1.4. Arşiv Belgeleri	15
1.5. Beypazarı ile İlgili Yapılmış Çalışmalar	15
2. Amaç ve Yöntem	16
3. Ankara	18
3.1. İlk Çağlarda Ankara	18
3.2. Selçuklular Döneminde Ankara	19
3.3. Osmanlı Döneminde Ankara	20
4. Beypazarı'nın Tarihi Coğrafyası	24
4.1. Beypazarı'nın Coğrafi Konumu	24

4.2. İlk Çağlarda Beypazarı.....	25
4.3. Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Beypazarı	27
I. BÖLÜM: OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDE BEYPAZARI’NIN İDARİ YAPISI ..	32
1.1. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri İle Yaşanan Dönüşüm	32
1.2. Vilayet ve Kaza İdare Meclisleri.....	33
1.3. Beypazarı’nda Belediye Teşkilatı	38
1.4. Kadı ve Beypazarı Mahkemeleri.....	41
1.5. Nâib	43
1.6. Nahiye Meclisleri	45
1.6.1. Karaşar Nahiyesi.....	45
1.7. Mahalle.....	46
1.7.1. Beypazarı Mahallelerine Genel Bir Bakış	46
1.7.2. Mahallelerde Sosyal Hayat	54
1.8. Beypazarı’nın Köyleri	55
1.9. Yangınların Beypazarı’nın Fiziki Dokusuna Etkisi	59
II. BÖLÜM: OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDE BEYPAZARI’NIN İKTİSADİ DURUMU.....	62
2.1. Beypazarı’nın Osmanlı Son Dönemindeki Ekonomisine Genele Bir Bakış	63
2.2. Tarım	72
2.3. Hayvancılık	75
2.3.1. Tarihsel Süreçte Ankara Keçisi	76
2.4. Sanayi.....	79
2.4.1. Dokuma Sanayi.....	79
2.4.1.1. Kilim.....	80
2.4.1.2. Sof.....	82
2.4.1.3. Tiftik ve Keçe Dokuma	85
2.4.2. Bakır ve Gümüş İşlemeciliği	88

III. BÖLÜM: SOSYAL YAŞAM VE DİNİ MÜESSESELER.....	90
3.1. Aile.....	90
3.2. Evlilik ve Kadın	93
3.2.1. Mehir.....	93
3.2.2. Boşanma.....	98
3.3. Çocuk ve Eğitim.....	100
3.3.1. Vasi	104
3.3.2. Eytam Sandığı.....	106
3.4. Terekeler Üzerinden Şehrin Sosyal Hayatını Okumak	109
3.4.1. Terekelerde Geçen İsimler Lakap ve Unvanlar	109
3.4.2. Ev Eşyaları.....	113
3.4.3. Mutfak Eşyaları.....	115
3.4.4. Giyim ve Ziyinet Eşyaları.....	116
3.5. Osmanlı'nın Son Döneminde Beypazarı'nda Suç ve Cezaların Tasnifi	119
3.6. Haberleşme ve Ulaşım	124
3.6.1. Telgraf.....	124
3.6.2. Demir Yolu	125
3.7. Göç ve İskan.....	126
3.7.1. Göç Olgusu	126
3.7.2. Beypazarı'nda Son Dönem Göç Hareketliliği	127
3.7.3. İskân.....	128
3.8. Dini ve Sosyal Müesseseler.....	130
3.8.1. Cami ve Mescitler	130
3.8.1.1. Akşemseddin Cami.....	130
3.8.1.2. Sultan Allaaddin Cami (Cami-i Kebir- Paşa Cami)	131
3.8.1.3. Kurşunlu Cami (Evsat Hoca Nazır).....	132
3.8.1.4. Eski Derbentçik (Acı) Cami	132

3.8.1.5. Hoca Kiriş (Abbaszade) Mescidi.....	133
3.8.1.6. İmaret Cami	133
3.8.1.7. Tabakhane Cami	133
3.8.1.8. Yeni Cami.....	134
3.8.1.9. Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi	134
3.8.1.10. Kazgancı Mescidi.....	134
3.8.2. Türbeler.....	135
3.8.2.1. Gazi Gündüzalp	135
3.8.2.2. Karadavut Türbesi	135
3.8.2.3. Karaca Ahmet Türbesi.....	136
3.8.2.4. Yediler Türbesi	137
3.8.2.5. Kaygusuz Abdal Türbesi	137
3.8.2.6. İvaz Dede (Ayvaşık Dede) Türbesi	137
3.8.2.7. Boğazkesen Kümbeti (Türbesi)	137
3.8.3. Hanlar.....	138
3.8.3.1. Nasuh Paşa Hanı (Sulu Han)	138
3.8.3.2. Beypazarı Arastası.....	138
3.8.4. Hamamlar.....	139
3.8.4.1. Eski Hamam	139
3.8.4.2. Rüstem Paşa Hamamı.....	139
3.8.5. Köprüler	139
3.8.5.1. Hacılar Köprüsü.....	139
3.8.5.2. Karcıkaya Köprüsü	140
3.8.5.3. Gömleksiz Köprüsü	140
3.8.6. Çeşmeler	141
3.8.6.1. Arkbaşı Sokağı Çeşmesi.....	141
3.8.6.2. Zeyrek Çeşmesi	142

3.8.6.3. Olukbaşı Sokağı (Keleşlerin) Çeşmesi	142
3.8.6.4. Cevizlerkaşı Sokağı (Çayırılıların) Çeşmesi	142
3.8.6.5. Soğuk Su Çeşmesi	142
3.8.6.6. Pınarağzı (Cumhuriyet Caddesi) Çeşmesi	143
SONUÇ	144
KAYNAKLAR	150
EKLER	163
Ek-1. Tablo 28. Beypazarı Şer’iyye Sicilleri	163
Ek-2. Tablo 29. Tereke Örnekleri	169
Ek 3. Belge Örneği, Transkripti ve Günümüz Türkçesi	180
Ek-4. Belge Örneği, Transkripti ve Günümüz Türkçesi	183

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
ags.	Adı geçen sözlük
agt	Adı Geçen Tez
ASO	Ankara Sanayi Odası
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
AVS	Ankara Vilayet Salnamesi
BEO	Bâbıâli Evrak Odası Evrakı
Bkz.	Bakınız
BOA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
BŞS	Beypazarı Şer'iyye Sicili
C.	Cilt
Çev.	Çeviri
DH.EUM	Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
DH.MUİ.	Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Nezareti
DH.ŞFR.	Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi
DH.TMIK.	Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu
DHK. MKT.	Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi
Ed.	Editör
g.	guruş
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
HR.UHM	Hariciye Nezareti Umur-ı Hukuk-ı Muhtalita Müdiriyesi
İ..ML.	İrade Meclis-i Umumi
İ..ŞD.	İrade-i Şura-yı Devlet Evrakı
M.	Miladi
M.Ö.	Milattan Önce
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
p.	pare
R.	Rumi

s.	Sayfa
S.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
Y..MTV.	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y..PRK.DH.	Yıldız Parekende Evrakı Dahiliye Nezareti
Y.A.HUS.	Yıldız Sadaret Hususi Evrakı
Yay.	Yayınları
YKY.	Yapı Kredi Yayınları

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Beypazarı İdare Meclisi Teşkilatı.....	34
Tablo 2. Ankara Vilayet Salnamelerinde Beypazarı Belediye Teşkilatı	39
Tablo 3. Beypazarı Bidayet Mahkemesi Üyeleri.....	42
Tablo 4. Beypazarı’nda Görev Yapan Naibler (H.1299-1325/M.1881-1905).....	45
Tablo 5. Karaşar Nahiyesi İdarecileri	46
Tablo 6. Beypazarı Mahalleleri ve İlam, Hücet, Tereke Sayıları.....	49
Tablo 7. Beypazarı Köyleri ve İlam, Hücet, Tereke Sayıları.....	56
Tablo 8. Beypazarı’nda Ev Fiyatları (H. 1299-1307/M. 1881-1889).....	69
Tablo 9. Beypazarı’nda Bağ Fiyatları (H. 1299/M. 1881).....	70
Tablo 10. Tarım Ürünlerinin Yıllara Göre Ortalama Fiyatları	74
Tablo 11. Yıllara Göre Hayvan Fiyatları Ortalaması	78
Tablo 12. Beypazarı’nda Tespit Edilen Kilim Fiyatları	80
Tablo 13. Terekelerden Tespit Edilen Sof Ürünleri Fiyatı	85
Tablo 14. Terekelerden Elde Edilen Tiftik ve Keçe Ürünleri Fiyatları	87
Tablo 15. Beypazarı’nda Bakır ve Gümüş Eşya Fiyatları	88
Tablo 16. Tereke Davalarında Mehr-i Müeccel ve Tereke Sahipleri	95
Tablo 17. Tereke Davalarında Mehr-i Muaccel ve Tereke Sahipleri	98
Tablo 18. Beypazarı’nda Görev Yapan Muallimler	101
Tablo 19. Beypazarı Maârif Komisyon Üyeleri	104
Tablo 20. Tereke Kayıtlarında Kullanılan Hayvan ve Yer Adları Lakapları	110
Tablo 21. Tereke Kayıtlarında Kullanılan Dini Unvan ve Lakaplar	111
Tablo 22. Tereke Kayıtlarında Kullanılan Diğer unvan ve Lakaplar	111
Tablo 23. Tereke Kayıtlarında Geçen Meslek İsimleri.....	112
Tablo 24. Terekelerde Geçen Ev Eşyaları	113
Tablo 25. Terekelerde Geçen Mutfak Eşyaları.....	115
Tablo 26. Terekelerde Geçen Giyim ve Ziyet Eşyaları	117

Tablo 27. Beypazarı Muhacir Komisyonu Üyeleri.....	128
Tablo 28. Beypazarı Şer'iyye Sicilleri.....	163
Tablo 29. Tereke Örnekleri.....	169

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Tereke Davalarının Diğer Davalara Oranı 91

Şekil 2. Tereke Davalarında Kadın Erkek Tereke Sayısı 92

GİRİŞ

1. Kaynaklar

1.1. Şer'iyye Sicilleri

Çalışmamızın ana kaynağını Şer'iyye sicilleri teşkil etmektedir. Osmanlı tarihi kaynakları arasında birinci derece öneme sahiptir. Tarihi olayların, mahalle ve yer adlarının önemli tarihi müesseselerin ayrıntılarıyla ve doğru bir şekilde tespitinde şer'iyye sicilleri büyük rol oynamaktadır. Şehir tarihi ve mahalli tarihi ilmi araştırmalarında şer'iyye sicilleri incelenmeden yapılan tahlil daima eksik ve kısır kalmaya mâhkumdur.¹

Tez konusu kapsamındaki Beypazarı'na ait H. 1299 (M. 1881) ve H. 1331 (M. 1913) tarihleri arasındaki 9 Şer'iyye Sicili okunup analiz edilmiş ve 1.625 dava kaydı bulunmuştur.

Beypazarı ile ilgili günümüze ulaşan 160 şer'iyye sicili mevcuttur. Beypazarı yangınlarında² şer'iye sicillerinin bir kısmı yandığı için elde kalan defter sayısı 160'tır ve defterlerden ilkinin başlangıç tarihi H.1299 (M. 1881) yılına aittir. Bu sebeple Beypazarı şer'iyye sicillerinin en erken tarihlisi 1881 yılına aittir. Daha geriye gidilememektedir. H. 1299 (M. 1881) tarihiyle başlayan 7317 numaralı defter Beypazarı şer'iyye sicilinin ilkidir. 7345, 7348, 7472, 7471 numaralı defterler okunacak durumda olmadığı ve dijitale aktarılamadığı için araştırmamız kapsamına alınamamıştır. Beypazarı şer'iyye sicillerinin 7478 numaralı son defteri kendi içinde artı 12 deftere ayrılıp (7478-1,...,12) mikrofilme alınmıştır. Tarafımızca bu 7478 numaralı ve artı 12 defter tek defter olarak kabul edilmiştir. Okunamayan dört defter haricinde geriye kalan yüz elli altı defterin tamamı taranmış mahiyeti ve defter başlangıç ve bitiş tarihleri belirlenmiştir. Yüz elli altı defterin içerisinden belirli aralıklarla bütün sicillerin dönemini kapsayacak şekilde çalışmanın muhtevasına uygun olacak toplam dokuz defter seçilmiş ve bunların transkripsiyonu yapıp her bir davanın özeti çıkarılıp excel tablosu oluşturulmuştur. Excel tablosu oluşturulurken defterde sayfa numaraları mevcut olup hüküm numaraları tarafımızca verilmiştir. Bir varaktaki

¹ Ahmet AKGÜNDÜZ, *Şer'iye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. 1, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul, 1988, s. 12-13.

² 1869 yılında çıkan yangında Beytepe Mahallesi tamamen yanmıştır. Karcıkaya ve Nerdübandede mahalleleri hariç bütün mahalleler ve çarşının bir kısmı 1884'te çıkan yangında yok olmuştur. 1849'da çarşı tamamen yanmıştır. 1918 yılında çıkan yangında Baş çeşme (şimdi ki Nerdübandede)'de 148 ev 2 cami ve bir tekke yanmıştır. Yaşar ŞENER, *Beypazarı Tarih ve Bugün*, Ankara, 1976, s. 26-27.

hüküm numaraları verilirken varagin sağ taraf sütun “A” harfiyle gösterilmiş, sol taraf sütun ise “B” harfiyle gösterilmiştir. Bir hükmün sayfanın solunda ya da sağında olduğunun ayrımının yapılması kolaylaştırılmıştır. Örneğin; 7317-5-1 B şeklinde olan bir hükmün yerinin belirlenmesinde önce defter numarası yazılmış sonra sayfa numarası, daha sonra sütundaki hüküm sırası ve en sonunda da sütun yeri belirtilmiştir. Beypazarı şeriye sicillerinin ilki ve okunan defterlerin ilki olan **7317** (H.1299-1301) numaralı defterde yetmiş üç varak mevcuttur. Defter, çoğunlukla “hüccet”, “ilam”, “tereke” davaları olmak üzere toplam dört yüz kırk dava içermektedir. İkinci okunan **7318** (H.1300-1303) numaralı defter yüz sekiz varaktan oluşmaktadır ve iki yüz yirmi dava ihtiva etmektedir. Bu davaların hepsi “ilam” davasıdır. **7319** (H.1301-1302) numaralı defter seksen üç varaktır ve içinde yetmiş “ilam” davası tespit edilmiştir. **7320** (H.1301-1302) numaralı defter ise altmış yedi varaktan oluşan bir “ilam” defteridir ve kırk üç dava mevcuttur. Elli sekiz varaktan oluşan **7329** (H.1306-1307) numaralı defterde “hüccet”, “ilam”, “tereke” kayıtları olmak üzere iki yüz altmış dava tespit edilmiştir. Altıncı olarak okunan **7359** (H.1314-1316) numaralı defter yüz yirmi beş varaktır. Çeşitli dava kayıtlarından oluşan defterde iki yüz sekiz dava incelenmiştir. **7374** (H.1320-1322) numaralı defter bir “ilam” defteridir ve yüz yetmiş altı varaktan oluşmaktadır. Doksan yedi dava içermektedir. Tümüyle “tereke” kaydından oluşan **7377** (H.1321-1328) numaralı defter ise yetmiş yedi tereke kaydına sahiptir ve yüz otuz iki varaktır. Son olarak okunan **7398** (H.1330-1331) numaralı defterimiz ise “tereke”, “hüccet”, “ilam” gibi çeşitli konularda iki yüz on dava içermektedir ve seksen üç varaktan oluşmaktadır. Bu bilgiler ışığında toplam okunan varak sayısı dokuz yüz beş, incelenen dava sayısı ise bin altı yüz yirmi beştir.

İnsanla ilgili bütün hukuki olayları, kadı hükümlerini ve suretlerini, hüccetleri, yargı mekanizmasını ilgilendiren çeşitli yazılı kaynakları bünyesinde barındıran defterlere şer’iyye sicili denilmektedir.³

Osmanlı şer’iyye mahkemelerinde kadıların verdiği kararların tutulduğu kayıt defteridir. Kadı veya naibi tarafından tutulan bu kayıtlar kadı defteri, şer’iyye sicili, mahkeme kayıtları, kadı divanı, sicillat-ı şer’iyye gibi çeşitli adlarla anılmaktadır. Bu defterler Osmanlı teb’asından her kesimden insanın hukuki ilişkilerini içermektedir. İçeriğinde Osmanlı toplumunda aile, ekonomik ve günlük hayat, hukuk gibi birçok konuda

³ Ahmet AKGÜNDÜZ, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.14, 2009, s.21-22.

bilgi barındırdığı için tarih ve tarihçinin ana kaynaklarından. Sosyal ve yerel tarih çalışmalarında vazgeçilmez kaynaklardan olan şer'iyye sicilleri Osmanlı toplum yapısını detaylı bir şekilde sunmaktadır. Şer'iyye sicillerinin ne zamandan beri var olduğu hususu tartışmalıdır fakat sistemli bir şekilde tutulmasının Osmanlı döneminde olduğu zikredilmektedir.⁴

Osmanlı'da Şer'iyye sicillerinin en erken dönemki örneği 1455 tarihli Bursa defteridir. Kadılık kurumunun Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren var olduğu düşünüldüğünde bu defterlerin de erken tarihlerden beri var olduğunu söylenebilir. Lakin kayıtların günümüze ulaşmamış olması muhtemeldir. Sicillerin koruma altına alınmasının resmileşmesi 1873 yılındaki talimat ile olmuştur.⁵

Dava kayıtlarının, içerdiği konular, tarih, hukuk, iktisat gibi birçok alanla ilgilidir. Nikâh, vergi, alelade vakalar, cinayet, narh uygulamaları gibi kayıtlar pek çok disiplini ilgilendiren konularda ana kaynak olma özelliğindedir.⁶

Şer'iyye sicillerindeki hüccet ve ilam kayıtlarında şehir, mahalle, köy, kaza, isimleri, din, unvan, konu ve karar bilgileri gibi bilgiler mevcuttur. Tereke kayıtlarında ise miras bilgisi, varisler, kişinin mal-mülk ve borç-alacak bilgilerine erişilmektedir. Nikâh ve boşanma davalarında mehir ve nafaka bilgileri mevcuttur. Narh kayıtlarında ise ürünler ve fiyat listeleri vardır.⁷

Ahmet Akgündüz tarafından yayımlanan “Şer'iyye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler” adlı eserinde Türkiye'deki defterlerin kataloğu bulunmaktadır. Bu katalog yaklaşık 17.000 deftere ait kayıtları muhteva etmektedir. Ortadoğu ve Balkan ülkelerinde Osmanlı'ya ait bilinen 8.000 şer'iyye sicil defteri mevcuttur.⁸

Ayrıca Tanzimat'ın getirdiği bürokratik yük ile birlikte şer'iyye sicillerinin yanında diğer arşiv malzemelerinin saklanması ve muhafazası konusunda yaşanan sıkıntılar da

⁴ Yunus UĞUR, “Şer'iyye Sicilleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, 2010, s. 8.

⁵ Yunus UĞUR, “agm.”, s. 9.

⁶ Ahmet AKGÜNDÜZ, *age.*, s. 13.

⁷ Yunus UĞUR, “agm.” s. 9.

⁸ Bkz. Ahmet AKGÜNDÜZ, *Şer'iye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. 1 ve C. 2, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul, 1988. *Eserin 1. Cildinde Şer'iyye Sicillerinin muhtevası ve önemi anlatılmakta ve türlere göre hüküm örnekleri verilmektedir. Ve alfabetik sıraya göre Şer'iyye Sicilleri kataloğu verilmiştir. 2. Cildinde ise katalog devam etmekte ve seçme hükümlerle kayıt örnekleri verilmektedir.*

dillendirilmelidir. Tanzimat ile çıkarılan nizamnamelerle taşra bürokrasisi hem uzmanlaşmış ayrı ayrı birimler şeklinde örgütlenmiş hem de merkez ile daha yoğun bir ilişki içine girmiştir. Bunun sonucunda da bürokrasi daha çok karmaşıklaşmış ve daha çok belge üretmeye başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında telgrafın da yoğun bir şekilde merkez-taşra arasındaki bilgi akışına katkı sağlayıp bürokratik yazışmalara dâhil olmasıyla hem bilgi akışı hızlanmış hem de bürokratik malzemenin hacmi artmış ve arşiv sıkıntısı oluşmuştur.⁹

Şer'iyye sicilleri içerdiği konular bakımından tarih, toplum, iktisat tarihi ve hukuk tarihi gibi alanlarda ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bu kullanım ilk defa 19. yüzyılda görülür. Türkiye'de sicil çalışmaları ilk 1930'larda başlamıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın¹⁰ ve Mümtaz Yaman'ın sırasıyla 1935 ve 1938'deki çalışmaları¹¹ ve yazıları bu alanın ilklerindedir. 1943 yılında Halil İnalçık eseriyle literatüre katkıda bulunmuştur.¹² Bu çalışmaların amacı kurguya dayalı tarih çalışmalarından ziyade ana kaynak olarak sicillerin kullanımının önemini vurgulamaktır. Ayrıca defterlerin ekonomik ve sosyal tarih disiplini içerisinde bir kaynak olarak kullanılmasının ilk örneklerinden birisini de Halil İnalçık vermiştir. İnalçık, Bursa defteri örneğinde sicilleri ve devlet arşivlerini birlikte kullanarak iktisat tarihi alanında eşsiz bir makale örneği vermiştir. Bu makalede şer'iyye sicillerinin günlük hayatı yansıtması ve devlet arşivlerini destekleyici unsur olması kullanılmıştır. Yerel tarih çalışmalarında sicillerden faydalananların sayısı hızla artmıştır. Devlet arşivlerinin boş bıraktığı alanı doldurması ve halkın günlük yaşamından kesitler sunması açısından şer'iyye sicilleri özellikle yerel tarih çalışması yapanların dikkatini çekmiştir. Halit Ongan Ankara Şer'iyye¹³ sicillerinin ilk iki defterini özetlemiştir. Bu örnekte olduğu gibi birçok yerel tarih çalışması siciller ışığında yapılmıştır. Defterlerde evlilik, mehir boşanma, çocuk, kadınların mülkiyet hakları, vakıflar gibi birçok konuda şehrin sosyal tarihi açısından bilgiler ihtiva etmektedir. Bunun yanında sicillerin toplumun ne kadarını ve hangi kesimini ve mahkemede olan gerçekleri ne kadar yansıttığı hala tartışma konusudur. Sicillerin tek kaynak olarak kullanımının sakıncaları dillendirilmiş ve bunun yerine kaynakların çeşitlendirilmesi ön görülmüştür. Bütün bu tartışmalara rağmen siciller

⁹ Necati AKTAŞ, *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz (Osmanlı Dönemi) I*. TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayın Nu: 41, 2000, Ankara s.42.

¹⁰ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Mecmuası*, C. 29, S. 5, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s.365-368.

¹¹ Mümtaz YAMAN, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Mecmuası*, C.12, S.68, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s.153-164.

¹² Halil İNALCIK, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", *AÜDTCF*, C. I, S. 2, Ankara, 1943, s.89-96.

¹³ Halit ONGAN, *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili*, TTK Yay., 1958, Ankara; *Ankara'nın İki Numaralı Şer'iyye Sicili*, TTK Yay., 2014, Ankara.

vazgeçilmez bir kaynak olmaya devam etmektedir.¹⁴ Ankara tarihini değişik açılardan ele alan çok sayıda kitap ve makale mevcuttur. Özer ERGENÇ¹⁵ ve Rıfat ÖZDEMİR¹⁶'in Ankara'nın belirli dönemlerini inceleyen yazı ve kitaplarını özellikle anmak gerekir. Ayrıca Halit ONGAN'ın Ankara Şer'iyye Sicili¹⁷ adlı kitapları da konuya ışık tutacak eserlerdendir.

Şer'iyye sicili çalışmalarına bir örnek *Ahlak Oyunları'dır*. 1540-1541 yılları arası Ayntab mahkemesi defterlerini inceleyen eser toplumsal tarihe ışık tutmaya çalışmıştır. 16. yüzyıl insanını sosyolojik açıdan da inceleyen eser mahkeme kayıtlarından çıkarımlar yaparak tarih bilimine katkıda bulunmuştur.¹⁸ Ayntab şer'iyye sicilleri kullanılarak hazırlanan bir başka çalışma ise Hüseyin Çınar'ın doktora tezidir. 18. Yüzyıl şer'iyye sicilleri kullanılarak hazırlanan çalışma Ayntab şehrinin 18. yüzyıl ilk yarısında sosyo-ekonomik hayatını kapsamlı şekilde irdelemiştir.¹⁹ Sicil çalışmalarına bir diğer örnek "252 No'lu Mardin Şer'iyye Sicili Belge Özetleri ve Mardin" adlı çalışmadır. Çalışmada Mardin'in 252 numaralı şer'iyye sicili özetlenmiş ve ikinci bölümde bu özetler ışığında Mardin şehrinin idari, sosyal ve ekonomik yapısı ele alınmıştır.²⁰

1.1.1. İ'lâm

Beypazarı'nın incelenen dokuz şer'iyye sicilinden 7317 (H.1299-1301) numaralı defterde diğer belge çeşitleriyle karma şekilde bulunan seksen üç adet i'lâm belgesi mevcuttur. Kayıt yapılırken tarih sırası gözetilmemiştir. Belge tarihleri sıralı değildir. H. 1300-1301 (M. 1882-1883) tarihli 7318 numaralı defter sadece i'lâm kayıtlarını içermektedir. İki Yüz yirmi adet kayıt mevcuttur. 7319 (H.1301-1302) numaralı defterde yetmiş adet i'lâm kaydı bulunmaktadır. Defterde tek belge türü i'lâmdır. 7320 (H. 1301 (M. 1883)-1302) numaralı defterin tamamı i'lâm kaydı içermektedir. Ve kırk üç adet dava vardır. H. 1306-1307 tarihlerini içeren 7329 numaralı defterde diğer belge türleriyle karışık bir

¹⁴ Yunus UĞUR, "agm." s. 10-11.

¹⁵ Özer ERGENÇ, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yay. Ankara, 2012., Özer ERGENÇ, "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları*, C.1, S.1, 1980.

¹⁶ Rıfat ÖZDEMİR, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986.

¹⁷ Halit ONGAN, *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili*, TTK Yay., 1958, Ankara; *Ankara'nın İki Numaralı Şer'iyye Sicili*, TTK Yay., Ankara, 2014.

¹⁸ Leslie PEIRCE, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2005.

¹⁹ Hüseyin ÇINAR, *18 Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2000.

²⁰ Ahmet KANKAL, Kenan Z. TAŞ, *252 No'lu Mardin Şer'iyye Sicili Belge Özetleri ve Mardin*, Mardin Valiliği, İstanbul, 2006.

halde yetmiş yedi adet i'lâm kaydı mevcuttur. 7359 (H.1314-136) numaralı defterde diğer belge türleriyle karışık bir halde toplam i'lâm kaydı dokuzdur. H.1320-1322 tarihli 7374 numaralı defterde tek belge türü i'lâmdır ve doksan yedi kayıt mevcuttur. H. 1330-1331 tarihlerini içeren 7398 numaralı defterde diğer belge çeşitleriyle karışık bir halde bulunan elli adet i'lâm kaydı vardır. Toplam incelen i'lâm kaydı altı yüz kırk dokuzdur.

Sözlük anlamı “bildirme”, “bildirim”, “anlatma” demek olan i'lâm kelimenin kökü ilm'den gelmektedir.²¹

Çoğulu i'lâmat olan terim şer'i bir hükmü ve altında kararı veren kadının imza ve mührünü taşıyan yazılı belge demektir. İ'lâm belgesinin içeriği davacısının iddiasını, delillerini, davalının cevabını ve verilen kararın gerekçelerini, nasıl karar verildiğini barındırır. İ'lâm belgelerini şer'iyeye sicillerinin içindeki diğer kayıt türlerinden ayıran özellik ise kadının ya da naibin verdiği hükmü barındırmasıdır. Uygulamada ve örfi anlamada karar barındırsın ya da barındırmassın kadının imzasının ve mührünün olduğu her belge i'lâm olarak kaydedilmiştir. Bu nedenle birçok mâruzun i'lâm olarak kaydedildiği bilinmektedir. Mahkemede kadı hükmü verdikten sonra karar önce taraflara bildirilmiş sonrasında kararın gerekçelerini de içeren bir i'lâm hazırlanmış birer suret davalı ve davacıya verilmiş ve bir sureti de sicil defterine kaydedilmiştir.²²

1878 yılından önce yazılan ile bu tarihten sonra yazılan i'lâmlar üslup, ifade ve şekil açısından aynıdır. Mahkemenin verdiği kararlara i'lâm denmesinin sebebi icra makamı olmasıdır.²³

Kâdî'nın imza ve mührünün i'lâmlarda alt tarafta yer alması gerekmektedir. Davanın görüldüğü yer kalıplaşmış ifadelerle bildirilmekte, önce davacının adresi, adı, babasının adı ve davaya nereden geldiği ve niçin geldiği ve nerede ikamet ettiği kaydedilmektedir. Sonra davalının sadece adı, unvanı ve baba adı kaydedilmektedir. Daha sonra davacının iddiası yani dava konusu ve zapta geçirilmiş ifadeler kaydedilmiştir. Bunu takiben davalının cevabı, itirazı veya iddiayı kabulü kalıplaşmış ifadelerle yazılmıştır. İ'lâmda kararın gerekçeleri yani ispat vasıtaları mutlaka yazılmak durumundadır. Her i'lâmın ispat vasıtasına göre yazılan kalıp cümleleri farklılık gösterebilmektedir. Son kısımda ise verilecek hükmün kalıp ifadeleri kullanılmıştır. Bununla ilgili olarak “hükmolundu, kaza olundu” gibi ifadeler

²¹ Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2004, s. 426.

²² Ahmet AKGÜNDÜZ, “İ'lâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, 2000, s. 72.

²³ Ahmet AKGÜNDÜZ *age.*, s. 31.

kullanılmıştır. Bu kullanılan cümlelerle i'lâm, şer'iyye sicili içerisindeki diğer belge türlerinden kolaylıkla ayrılmaktadır. Tarih Arapça ya da rakamla tarih atma şeklinde yazılmaktadır. Şühûdü'l hal lisetsi yani şahitlerin isimleri i'lâmın içerisinde verilebileceği gibi sonunda da verilebilmektedir. Bu kararlara i'lâm denmesinin sebebi mahkemin verdiği kararı icra makamlarına i'lâm etmek yani bildirmek zorunda olmasıdır. Bu sebeple 17. Yüzyıldan itibaren i'lâmlarda “huzûr-i alilerine i'lâm olundu...” gibi ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Mahkemelerde tutulan şer'iyye sicillerinde yüzbinlerle ifade edilecek i'lâm örnekleri mevcuttur.²⁴

1.1.2. Hüccet

Hüccetin i'lâmdan farkı hâkimin bu belge türünde herhangi bir hükmünün yani kararının bulunmaması sadece günümüzdeki noterler gibi hukuki olayı kayıt altına almalarıdır.²⁵

Sözlükte Hüccet-i hattiyye olarak geçer ve anlamı mahkeme tarafından verilen tasni ve tezvirden Müberra olan i'lâmlar için kullanılır bunlar kanunen delildir.²⁶ Bir diğer tanım ise; gerek bir hükmü içersin gerekse vasi tayini, ikrar, akit gibi hukuki bir olayı tespit amacıyla olsun bir kadının huzurunda vesikaya verilen addır.²⁷

Şer'i mahkemede düzenlenen bir diğer belge türü de hüccettir. Çoğulu hüccet demek olan bu belge türü ‘bir davanın sıhhatine delil olan’ demektir. Osmanlı hukukunda hüccetin birinci anlamı şahitlik, ikrar, yemin gibi bir davayı ispata yarayan deliller demektir. Diğer anlamı ise mahkemede kadı karşısında taraflardan birinin ikrarını, diğer tarafında bu ikrarı tasdikini ve bir hükmü içinde barındırmayan düzenlenmiş belge demektir. Bu tür belgelerin üst kısmında kadının mührü bulunmaktadır. Asıl bu belgeler için hüccet terimi kullanılmaktadır. Fakat her iki belge de gerektiğinde hak iddia etmekte delil olarak kullanılabildiği için hüccet adını almıştır. İslam tarihinde ilk belge (hüccet) Emevîler döneminde başlamıştır. İlk dava sonuçlarını deftere kaydeden kadının Emevîler döneminde Mısır kadılığına tayin edilen Süleyman bin İtr bin Seleme bin Malik olduğu bilinmektedir. Bu yöntem diğer kadılar tarafından da benimsenip bütün Ortaçağ boyunca yargıda önemli

²⁴ Ahmet AKGÜNDÜZ, “İ'lâm”... s. 73.

²⁵ Ahmet AKGÜNDÜZ, *ags.*, s. 21.

²⁶ Mehmet Zeki PAKALIN, *ags.*, s. 865.

²⁷ Kamil KEPECİOĞLU, *Tarih Lûgati Osmanlı Tarih Deyimleri ve Temel Terimleri Sözlüğü*, 21. Yüzyıl Yay. Ankara, s. 196.

bir unsur olarak varlığını sürdürdü. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde mahkeme kayıtları genellikle Arapça olarak tutulmuştur. Bazı sicillerde Türkçe kayıtlara da rastlanmaktadır. 17. yüzyıla kadar Arapça ağırlıklı hüccetlerin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. 17. yüzyılın sonlarına doğru Türkçe hüccetler belirli bir standarda ulaşmaya başlamıştır. Bu yükselişin altında yatan neden ise kâtiplerin eğitim seviyelerinin yükselmesi ve kadıların kolaylık sağlamak için yazdıkları Türkçe sakk²⁸ mecmualardır.²⁹

Hücceti oluşturan üç ana unsurdan ilki davacı yani mukir, ikincisi davalı yani mukarrun leh ve son olarak dava konusu olan davacı ve davalı arasındaki meseledir. Görülen mahkeme neticesinde hüccetin aslı taraflara sureti ise sicil defterine kaydedilmiştir. Her türlü vaka hüccet konusu dâhilindedir. Evlenme (akd-i nikah), boşanma (muhâlea), boşama (talâk), köle azadı(i'tâk), nafaka, hidane, miras, rehin, alım-satım, borçla ilgili ihtilaflı konular, icare, vekalet, vesayet, emanet, sulh, gasp, iflas, cinayet gibi konular hüccetlerin konusunu oluşturmaktadır. Bunların dışında vakfiyeler de hüccetin konusu içine girmektedir. Vakfiyeler hem içerik hem de şekil bakımından diğer hüccet belgelerinden ayrıdır.³⁰

Hüccetler *Dua* bölümüyle başlar. Kısa ve uzun bütün hüccetlerde bu kısım yer alır. Genellikle “hüve” kelimesi kullanıldığı gibi diğer dua ibarelerine de yer verildiği görülmektedir. Sicillerdeki kayıtlı suretlerde ise bu dua kısmı yoktur. Hüccetlerdeki ikinci kısım ise girizgâh kısmıdır. Bu kısımda kadının mührü ve imzasıyla tasdik kelimeleri bulunmaktadır. Bu ibarenin yanında kadının adı ve görev yaptığı yerin adı yazılıdır. Hüccetlerin bu kısmında genellikle kadılar kendilerine özel tasdik cümleleri kullanmışlardır. Yine sicil suretlerinde bu kısım çok nadir görülmektedir. Hüccetin bundan sonraki kısmı ise metin kısmıdır ve üç bölümden oluşmaktadır. Çok çeşitli şekilleri olmakla birlikte genellikle ‘bâis-i vech-i (sebebi), ‘tahrîr-i kitâb (sicil, kalem), oldur ki (budur ki) gibi kalıplaşmış ifadelerle başlamaktadır. Daha sonra kimlik tespiti yapılmıştır. Önce birinci tarafın daha sonra ikinci tarafın kimliği olmak üzere iki tarafında kimliği tanıtılmıştır. Davacının yaşadığı şehir, mahalle ve köyü, baba adı varsa lakabı belirtilmiştir. Birinci tarafın kimlik tanıtımından sonra mahkemeye atıfta bulunularak ve “meclis-i şer” gibi ifadeler

²⁸ 1. *Bir şeyin aslı* 2. *Topuktan baldıra doğru bacağın incik yeri*. Bizi ilgilendiren kısım 1. Anlamı olan ‘bir şeyin aslı’ olsa gerektir. Erişim için Bkz.

<https://www.luggat.com/sak/1/1#:~:text=Bir%20C5%9Feyin%20asl%C4%B1,bald%C4%B1ra%20do%C4%B1ru%20baca%C4%B1n%20incik%20yeri,s.e.t.,18.06.2023>

²⁹ Mustafa OĞUZ, Ahmet AKGÜNDÜZ, ‘Hüccet’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul, 1998, s. 446

³⁰ Mustafa OĞUZ, Ahmet AKGÜNDÜZ, “agm.”, s. 446

kullanılmıştır. İkinci tarafın kimlik tespitinden sonra ise iki tarafında mahkemede bulunduğunu bildiren “muhzırında ya da muvâcehesinde” ifadeleri yer almıştır. Daha sonra ise “şöyle beyanda bulunuldu” kalıp cümleleriyle meselenin ne olduğuna geçiş yapılmıştır. Hücceğin asıl bölümü bu kısımdır. Meselenin tamamı burada tanımlanmaktadır. Konu burada açıklığa kavuşmuştur. Sonra davalının beyanı gelmektedir. Eğer davalı, davacının beyanını tasdik eder bir tavır içinde ise “gıbbe’t-tasdik” veya “gıbbe’t-i tasdîkî’ş-şer’i” ifadeleri kullanılmıştır. Eğer inkâr eder ise davacıdan iddiasını ispat edecek delil talep edilmektedir. Bu istek “gıbbe’s-suâl ve’l inkâr müdde-i mezurdan davasına beyyine talep olundukta” gibi kalıp cümlelerle dile getirilmiştir. Bundan sonra şahitlerin mahkemede şahitlikleri yer almaktadır. Kayıt “mâ-vakaa bi’t-talep kayd” olundu şeklinde ifadelerle devam eder. “İşbu vesika ber-sebîl-i temessüken ketb olunub yedlerine vaz’ ve def’ olundu” ifadesi ise hüccetin taraflara teslim edildiğini göstermektedir.³¹

Tanzimat’tan sonra şer’iyye sicillerinin hukuki açıdan değerli olabilmesi için bir dizi talimatname yayınlanmış ve ifade edecekleri değerler de kurallara bağlanmıştır.³² Tanzimattan sonra hüccet yerine senet mefhumu tabiri de kullanılmıştır. Şer’i hüccetlere senedât-ı şer’iyye de denilmiştir.³³

Şer’iyye sicilleri ile ilgili asıl ve büyük düzenleme 1874 yılında yapılmıştır. Bu talimatnameyle taşra ve İstanbul’daki bütün şer’i mahkemelerdeki sicil kayıtlarının tam bir tasnifi yapılacak ve belgenin aslı sicile kaydedilecek ve kaydedenin mührü vurulacak, satır aralarına bir şey ilave edilirse kadının tasdiki alınacak hükümleri gelmiştir. Bu talimatnameye kadar hüccette şahit yoksa delil kabul edilmemiştir. Bu ise senetlerde işi zorlaştırmıştır. Hüccetlere yeni bir değer katan bu talimatnameyle şahit istemeden hüccetler de yazılı delil sayılmıştır.³⁴

Beypazarı’nın incelenen 9 defterinden 533 adet hüccet kaydı çıkmıştır.

³¹ Mustafa OĞUZ, Ahmet AKGÜNDÜZ, “agm.”, s.447-448.

³² Mustafa OĞUZ, Ahmet AKGÜNDÜZ, “agm.”, s. 449.

³³ Ahmet AKGÜNDÜZ, *age.*, s. 21.

³⁴ Mustafa OĞUZ, Ahmet AKGÜNDÜZ, “agm.”, s. 449-450.

1.1.3. Tereke

Şer'iyye sicilleri çeşitli belge türlerini ihtiva eden zengin kaynaklardır. Bu belge türlerinden bir tanesi de tereke kayıtlarıdır.

Beypazarı'nın incelenen defterlerinden 4 adet defterde tereke kayıtları mevcuttur. 7317 (H.1299-1301/M.1881-1884) numaralı defterde 120 adet tereke kaydı diğer belge türleriyle (hüccet ve i'lâm) karışık halde bulunmaktadır. Tarih sırası gözetilmemiştir. 7329 (H. 1306-1307/M.1889-1900) numaralı defterde 34 adet tereke kaydı vardır. Hüccet ve i'lâm belge türleriyle bir arada bulunmaktadır. Tarih sırası gözetilmeden kaydedilmiştir. 7377 numaralı defter ise sadece tereke kayıtlarından oluşmaktadır. 78 adet tereke kaydı vardır. H.1321-1328 (M.1904-1910) yılları arasını ihtiva eder. 7398 numaralı defter H.1330-1331(M. 1912-1913) tarihlerini içermektedir. 28 adet tereke kaydı diğer belge türleriyle birlikte kaydedilmiştir. Toplam okunan tereke sayısı ise 260 adettir.

Payitahtta kaleme alınmış resmi kayıtlarda görülemeyen konuları aydınlatan, şehrin sokaklarını, mahallelerini, sıradan halkın gündelik yaşamını tarihçilere sunan şer'îye sicilleri Osmanlı tarih yazıcılığında 1950'li yıllardan sonra büyük dikkat çekmiştir. Tereke kayıtları da sicil çalışmalarından sonra büyük öneme haizdir. Bu konuda öncü çalışmayı "15. Asır'da Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları" adlı makalesiyle Halil İnalcık yapmıştır.³⁵ İnalcık çalışmasında tereke kayıtlarının önemine dikkat çekerek tanıtımı yapmış ve Bursa tereke kayıtlardan örneklerle çalışmasını oluşturmuştur.³⁶ Tereke konusunda bir diğer öncü çalışma Ömer Lütfi Barkan'a aittir. Barkan'ın bu konuda çalışması Türkiye iktisadi tarihi açısından önemli ve önde gelen "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)" adlı eseridir.³⁷ Tereke çalışmaları konusunda çığır açan bir diğer yazar ise Hüseyin Özdeğer'dir.³⁸

Belgelerde "tereke" olarak geçen aslı ise "geriye bırakılan", geride kalan" demek olan muhallef kelimesinden türeyen ve çoğulu muhallefât olan ve Osmanlı tarihçiliğinin iktisadi ve içtimai kaynaklarının başında gelen defterler araştırmacılar için ilgi çekici bir kaynaktır.

³⁵ Fatih BOZKURT, "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 11, S. 22, 2013, s. 199.

³⁶ Halil İNALCIK, "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, 1953, s. 1-4. İnalcık Makalesinde bilinen en eski tereke defterinin Bursa tereke defteri olduğunu söyler. Bu defterlerin ciltler arasında dağılık, başı ve sonu kopuk ve kronolojik bir bütünden yoksun olduğunu belirtir.

³⁷ Ömer Lütfi BARKAN, *Edirne Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)*, Ankara, 1968.

³⁸ Hüseyin ÖZDEĞER, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul, 1988.

“Kassam”, “metrukât” ve muhallefât” defterleri gibi isimlerle de anılmaktadır.³⁹ Bir diğer görüşe göre muhallefât defterleri müsadere uygulamasına aittir. Tereke defterleri ile muhallefât defterleri arasında kavram farklılığı vardır.⁴⁰

Vefat eden kişilerin gerisinde kalan malların tespit ve taksim edildiği tereke kayıtlarında, sosyal ve ekonomik hayata ilişkin değerli bilgiler bulunmaktadır. Kadıların görevi olan bu kayıt işlemi zamanla “kassâm”⁴¹ denilen memurlara bırakılmıştır.⁴²

Ahalide ancak mirasçılardan birinin talebi olması durumunda kadı ve mahkeme miras taksimine müdahil olabilir. Kadının miras taksimine müdahil olduğu bir diğer durum ise mirasçılar arasında yaşça küçüklerin, akıl sağlığı yerinde olmayanların ve gaib(e)lerin bulunduğu terekelerdir. Bu durumda İslam hukukuna göre miras taksimi mahkeme yoluyla yapılır. Mahkemenin yaptığı taksim bağlayıcıdır. İptali söz konusu değildir. Ancak ortaya yeni bir mirasçı çıkmışsa ya da terekenin borcu olduğu ortaya çıkmışsa veyahut bir vasiyet bulunduğu ortaya çıkmış ve ispatlanmışsa miras taksimi iptal edilir.⁴³

Vefat eden kişinin mal varlığı tespit edilir, terekeden borç düşülür, varsa vasiyetler yerine getirilir ve geri kalan mallar mirasçılar arasında paylaştırılır. Eğer ölen kişinin mal varlığı borçlarını karşılamaya yetmiyorsa alacaklılara hisseleri oranında ödeme yapılır. Varis bırakmadan ölen kişilerin mal varlığı ise “beytül-mâl”e kalır.⁴⁴

1.2. Salnameler

Sözlük anlamı *yıllık*, (*muayyen mevzulara dâir yıldan yıla çıkarılan dergi, kitap*)⁴⁵ demek olan kelimenin kökü Farsça *sâl* yani yıllık⁴⁶ kelimesinden gelmektedir. Mektup kitap

³⁹ Tahsin ÖZCAN “Muhallefât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.30, Ankara, 2020, s. 405-406. Bu makalesinde müellif müsadere ve miras uygulamalarının açık farklılığına ve defterlerin özellikleri belli bir ölçüde olmasına rağmen araştırmacıların bu durumu göz ardı ettiğini söyler.

⁴⁰ Fatih BOZKURT, “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları”, *Tarih Dergisi*, S. 54, (2011/2) İstanbul, 2012, s. 194.

⁴¹ Sözlük anlamı ‘bölmek’ olan kismet mastarından türemiştir. ‘Taksim eden’, ‘bölüştüren’ demek olan *kassâm*, İslam hukukunda ganimet ve miras konularında her türlü malı bölerek hisseleri belirleyen kişi ya da resmi görevliye denilmektedir. Bkz. Said ÖZTÜRK, “Kassâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24. İstanbul, 2001, s. 579.

⁴² Tahsin ÖZCAN, “agm.” s.405.

⁴³ Fatih BOZKURT, “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları”, s.103.

⁴⁴ Tahsin ÖZCAN, “agm.”, s. 405.

⁴⁵ Ferit DEVELLİOĞLU, *age.*, s. 917.

⁴⁶ Ferit DEVELLİOĞLU, *age.*, s. 916.

ve risale anlamına gelen ve yine Farsça olan *nâme* kelimesinin birleşimiyle *sâl-nâme* kelimesi oluşmuştur.⁴⁷

Salnameler için bir senelik hadiseleri (vakıaları) göstermek amacıyla tertip edilen eserler hakkında kullanılan tabirdir denilebilir. Salname Fransızca yıllık demek olan *annuaire* kelimesinin karşılığıdır.⁴⁸

Başka bir tanımı ise Osmanlı'da vilayetlerin, nezaretlerin, askeri kurumların ve merkezi yönetimin bilgilendirme amaçlı yıllık olarak çıkardıkları yayımlardır. Resmi ve özel salname olarak iki gruba ayrılmaktadır. Resmi salname ise kendi içinde devlet, nezaret ve vilayetlere ait olanlar olarak 3 grup şeklinde sınıflandırılmıştır.⁴⁹

Salnameler Tanzimat Dönemi'ndeki birçok uygulama gibi Batı'dan örnek alınarak yapılmıştır. Gerek devlet salnameleri gerek vilayet salnameleri gerekse özel salnamelerinin yayımlanma sürecinde İngiltere, Almanya ve Fransa örnekleri incelenmiştir. Fransa'da yayımlanan salnameler bu uygulamaya örnek olmuştur. Özellikle Almanca ve Fransızca olarak 1763 yılında yayınlanan *Almanac de Gotha* buna örnek verilebilir.⁵⁰ Osmanlı'da ilk resmi yani devlet salnamesi Mustafa Reşit Paşa öncülüğünde 1847 yılında Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmıştır. Batı'da büyük ilgi uyandıran Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye salnamesi aynı yıl içinde Bianchi tarafından Fransızcaya tercüme edilmiş ve bölümler halinde yayımlanmıştır.⁵¹

1847-1922 yılları arasındaki 75 yıllık dönemde yayımlanmış salnameler çok meşhurdur. Salnameler; şahış biyografileri, ilmi, iktisadî, siyasi, askeri, kültürel, idari teşkilat ve diğer sahalarda fevkaalede bilgiler barındırmaktadır.⁵²

1888 yılında itibaren düzenli bir şekilde hazırlanmaya başlayan salnameler Sicil-i Ahval Komisyonu kalemince yayına hazırlanmıştır. Bu komisyon her yıl nezaret ve vilayetlerdeki mevcut bilgilerin güncellenmesi için önceki senenin salname formlarını gerekli yerlere gönderilmesini talep etmiştir. Fakat bilgilerin zamanında ulaşamaması

⁴⁷ Bekir KOÇ, *Osmanlı Kent Yıllıklarında Ankara*, ASO Yay., Ankara, 2014, s. V.

⁴⁸ https://www.academia.edu/11321093/Osmanl%C4%B1_Toplumunda_Salnamelerin_Yeri_ve_%C3%96nemi, s.e.t., 19.06.2023.

⁴⁹ Bilgin AYDIN, "Sâlname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36. İstanbul, 2009, s. 51-52.

⁵⁰ Bekir KOÇ, *age.*, s. V.

⁵¹ Bilgin AYDIN, "agm.", s. 52.

⁵² Hasan DUMAN, *Ottoman Year-Books (Salname and Nevsal)*, Research Centre For Islamic History Art and Culture(IRCICA), İstanbul, 1982, s. 17. Eser salnamelerin bibliyografik dökümünü yapmıştır.

sebebiyle salnamelerdeki teşkilat şemaları ve biyografik bilgiler hatalarla dolmuştur. 1847-1912 yılları arasında düzenli olarak basılan salnameler 1912-1916 yılları arasında var olan savaş sebebiyle basılamamıştır. Sonuncusu 1918 tarihlidir. Cumhuriyet döneminde de yayınlanmaya devam eden salnameler Türkiye Cumhuriyeti Yıllığı adıyla 1941 yılına kadar basılmıştır.⁵³

Vilayet salnameleri muhteva olarak devlet salnamelerinin bir kopyasıdır. Vilayet ve ona bağlı yerleşim birimlerinin mali, askeri, idari, yargı ve beledi teşkilatlanmasını, coğrafi konum, tarihleriyle alakalı bilgi, iklim özellikleri, ulaşımı, maden türleri, nüfusu, üretim çeşitliliği ve ormanlık alanlar türbe, cami medrese gibi sosyal kurumlarını, eğitim kurumlarını, öğrenci sayılarını vb. istatistiki bilgi olarak aktarmaktadır.⁵⁴ Vilayet salnamelerinin ilk örneği 1868 yılında yayımlanan Bosna Vilayet Salnamesidir. Bolu Livası salnamesi ise 1922 yılında yayımlanmasının ardından son salname olarak kayda geçmiştir. Hüdavendigâr vilayeti 36 salname yayımlayarak en çok salname yayımlayan vilayet olmuştur. Ortalama olarak bakıldığında vilayetler genellikle 10 ile 20 arasında salname yayınladıkları söylenebilir. Vilayet salnameleri başlangıçta 90 sayfa civarında iken zamanla bu sayfa sayısının arttığı hatta 1000 üzerine çıktığı görülmektedir. Bir takvim, bir tarihi kronoloji, Osmanlı tarihi anlatımı ve devlet görevlilerinin hitap şekilleri, teşrifattaki sıralamaları gibi genel bilgiler tüm salnamelerde sıralandıktan sonra ilgili vilayet merkezi, bağlı kaza ve nahiyelerdeki hizmet birim ve oluşumlara dair bilgilere geçilmektedir.⁵⁵ İçerdiği bilgiler düşünüldüğünde şehir tarihi araştırmalarında vilayet salnameleri incelenmeden yapılan her çalışma eksik kalmaya mahkûmdur. Fakat bilgilerin gönderilme sürecince yaşanan aksaklıklar nedeniyle yapılan hatalardan dolayı ihtiyatlı yaklaşımda fayda vardır.

Beypazarı şehir tarihi çalışırken Ankara Vilayeti Salnameleri incelenerek Beypazarı ile ilgili veriler excel tablosuna kronolojik sıra ile yerleştirilmiştir.

Ankara'nın bir tanesi mükerrer olmak üzere toplam on üç adet salnamesi mevcuttur. Son salname sayısı 15 olmasına rağmen 6. 8. ve 9. sayılarının basılmadığı ya da gün yüzüne çıkmadığı veyahut basım sayılarında yanlışlık yapıldığı düşünülmektedir.

⁵³ Bilgin AYDIN, "agm.", s. 52.

⁵⁴ Bekir KOÇ, *age.*, s. VI.

⁵⁵ Bekir KOÇ, "Ankara Vilayeti Salnamelerine Göre XIX. Yüzyılın", s. 449.

Salnamelerin dipnotu verilirken AVS (Ankara Vilayet Salnamesi) şeklinde kısaltılmış daha sonra defter adı hicri olarak verilmiş ve takiben sayfa numarası verilmiştir. Örneğin; AVS/H.1299-124 şeklinde gösterilmiştir.

1.3. Seyahatnameler

Seyâhat Arapça kökenli bir kelimedir ve ‘gezme, gezi’ manasına gelmektedir. Farça kökenli ‘risale, mektup’ manasına gelen *name* kelimesi ile birleşince “gezi mektubu, gezi eseri” anlamını oluşturmaktadır. Arap edebiyatında seyahatname yerine ‘rihle’ kelimesi kullanılmaktadır. “Rahl” mastarından olan kelime ‘göç etmek, göç’ demektir.⁵⁶

Beypazarı, Ankara ve İstanbul güzergâhı üzerinde olduğu için seyyahların uğradığı ve konakladığı bir merkezdir. Bölgeye uğrayan seyyahlar seyahatnamelerinde Beypazarı’ndan bahsetmiştir.

Ünlü seyyah Evliya Çelebi ilki 1648 yılında Ankara’dan İstanbul’a giderken diğeri ise 1655 yılında olmak üzere İstanbul’dan Van’a giderken iki kez Beypazarı’na uğramıştır. Gördüklerini seyahatnamesine eklemiştir.⁵⁷ Bir diğ er seyyah ise 17 yüzyıl seyyahlarından Ermeni asıllı Polonyalı Simeon’dur. Seyyah Kudüs dönüşünde Afyon üzerinden Beypazarı’na ulaşmış ve bura hakkında kısıtlı da olsa seyahatnamesinde bilgiler vermiştir.⁵⁸

Frnsız botanikçi Tournefort, 1701 yılında Ayaş üzerinden Beypazarı’na ulaşmış ve yöre hakkında bilgiler vermiştir.⁵⁹ Fransız mimar ve arkeolog Charles Texier hükümeti tarafından Anadolu coğrafyasını araştırmak için görevlendirilmiş ve Beypazarı’na da yolu düşmüştür. Görüşlerini seyahatnamede belirtmiştir.⁶⁰

Kırım Savaşı sırasında ülkemize gelen Dauzats, Beypazarı ve Tiftik keçisi ile ilgili görüşlerini seyahatnamesinde paylaşmıştır.⁶¹ Frederick Burnaby Osmanlı’nın içinde bulunduğu sıkıntılı durumu yerinde gözlemlemek için Anadolu’ya gelmiş ve İstanbul’dan

⁵⁶ Hüseyin YAZICI, ‘Seyahatnâme’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, 2009, s. 9.

⁵⁷ Evliya Çelebi bin Derviş Mehmet Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, vd., Kitap 2, İstanbul, 2011.

⁵⁸ Polonyalı SİMEON, Polonyalı Simeon’un Seyahatnamesi 1608-1619, Çev: H. Andreasyan, İstanbul, 1964, s. 163.

⁵⁹ Joseph de TOURNEFORT, *Tournefort Seyahatnamesi*, Cilt: II, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 231.

⁶⁰ Charles TEXIER, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, II, Çev. Ali Suat, Ankara, 2002, s. 472.

⁶¹ J. E. DAUZATS, *1588’de Anadolu’nun Bir Köşesi*, Çev. Reşat Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul.

Kars'a uzanan yolculuğunda Beypazarı'na da uğramıştır. 1876 yılında Beypazarı'ndan Ankara'ya geçmiştir. Gözlemlerini eserinde dile getirmiştir.⁶²

1.4. Arşiv Belgeleri

Çalışmada, Beypazarı ile ilgili arşivlerimizde mevcut belgelerleden de istifade edilmiştir. Başbakanlık Devlet Arşivleri'nde tespit edilen 2578 belgeden, konumuzu doğrudan ilgilendiren belgeler incelenmiştir. Konu ve tarih sınırlaması yapılarak belgeler okunup, özetleri çıkarılmak suretiyle excel tablosuna yerleştirilmiştir. Okunan ve tezimizde kullanılan belgelerin detayları kaynaklar kısmında verilmiştir.

1.5. Beypazarı ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Beypazarı ile ilgili yapılmış tarih çalışmaları çok kısıtlıdır. Bölgeyle ilgili çalışılan tezlerle baktığımızda ilk 1844-1845 yıllarının temettuat defterleri kullanılarak hazırlanan çalışma dikkatimizi çeker. Bir yüksek lisans tezi olan çalışmada Beypazarı'na ait yetmiş temettuat defteri incelenerek Beypazarı'nın sosyal, demografik ve ekonomik tarihi irdelenmeye çalışılmıştır.⁶³ Beypazarı tahrir defterleri ile ilgili yüksek lisans tezi ise Huriye Emen'e aittir. Çalışma 16. yüzyıl Beypazarı ile kısıtlı bilgi sunmaktadır.⁶⁴

Bölgenin yerel tarihçilerinin kaleme aldığı eserler mevcuttur. Ethem Torun'un yazdığı eser Beypazarı'nın ilkçağlarından günümüze kadar tarihini anlatmıştır.⁶⁵ Bir diğer yerel tarih çalışması ise Yaşar Şener'e aittir.⁶⁶ Eserler arşiv değerlendirmesi açısından sağlıklı değildir. Çalışmamızda bölgeyi iyi bilen yörenin insanı oldukları için yararlanılmıştır. Ahmet Yıldırım Beypazarı'nın atasözlerini ve deyimlerini kaleme almıştır.⁶⁷ Yazarın bir diğer eseri

⁶² Frederick BURNABY, *Küçük Asya Seyahatnamesi Anadolu'da Bir İngiliz Subayı*, Çev: M. Gaspıralı, İstanbul, 1998, s. 50-55.

⁶³ Fatma Zeynep SEYMEN, *XIX. Yüzyılda Ankara Eyaleti Beypazarı Kazasının Sosyal ve İktisadi Durumu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2011.

⁶⁴ Huriye EMEN, *166 ve 68 Numaralı Tahrir Defterine Göre Beypazarı Kazası*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2008.

⁶⁵ Ethem TORUN ve Ali TORUN, *Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı*, Ankara, 2011.

⁶⁶ Yaşar ŞENER, *Tarihte ve Bugün Beypazarı*, Töyko Matbaası, Ankara, 1970.

⁶⁷ Ahmet YILDIRIM, *Atasözleri ve Deyimleri Beypazarı Ağzı*, Ankara, 2017.

ise Beypazarı efsaneleri ile ilgilidir.⁶⁸ Beypazarı'nın nahiyesi olan Karaşar bir başka yazar tarafından kaleme alınmıştır.⁶⁹

Beypazarı'nın Osmanlı dönemindeki nüfus yapısını, nüfusun tarihi seyrini konu alan çalışma Sıddık Çalık'a aittir.⁷⁰

'Osmanlı Arşiv Belgelerinde Beypazarı Kazası I' adlı çalışma ise Alpay Bizbirlik ve Mustafa Kaya'ya aittir. Çalışmada Anadolu Ahkam Defterlerinin ilk onunda bulunan, Beypazarı kazası ile ilgili hükümler transkript, özet ve genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Böylece 18. Yüzyılın ortalarında Beypazarı kazasının durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır.⁷¹

Beypazarı'nın tarihi yapılarını inceleyen eserin müellifi ise Tolga Bozkurt'tur.⁷² Müellifin yöre ile ilgili bir makalesi de mevcuttur. Beypazarı'na gelen seyyahları kaleme almıştır.⁷³ Bölgeyle ilgili bir diğer makale Yavuz'a aittir.⁷⁴ Bölgenin İlk Çağlara ait bilgisini ise Tahsin Özgüç'ün makalesi vermektedir.⁷⁵ Bir diğer makale ise Brown'a aittir.⁷⁶ Yöre kıyafetleri ile ilgili makale kaleme alınmış ve bildiri olarak sunulmuştur.⁷⁷

2. Amaç ve Yöntem

Araştırmanın amacı birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan günümüzde kültür ve tarih turizmi açısından gözde bir yerleşim birimi olan Beypazarı'nın Osmanlı'nın son döneminde idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamını belgelerle gün yüzüne çıkarıp ortaya koymaktır. Bu çalışmayla birlikte şehir tarihi çalışan bilhassa Beypazarı hakkında araştırma

⁶⁸ Ahmet YILDIRIM, *Beypazarı Efsaneleri*, Sage Yay., Ankara, 2019.

⁶⁹ H. Nedim ŞAHHÜSEYİNOĞLU, *Tarihten Günümüze Karaşar Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı*, Ankara, 2002.

⁷⁰ Sıddık ÇALIK, *Osmanlı Dönemi Beypazarı Kazası Nüfusu*, Berikan Yayınevi, Aralık, 2023.

⁷¹ Alpay BİZBİRLİK, Mustafa KAYA, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Beypazarı Kazası*, Öncü Basımevi, Ankara, 2015.

⁷² Tolga BOZKURT, *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2004.

⁷³ Tolga BOZKURT, "Seyahatnamelerde Beypazarı" *Tarihin İzinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 8, 2012, ss. 258-291.

⁷⁴ Ayşıl TÜKEL YAVUZ, "Beypazarı Suluhan", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, Eyüp Belediyesi Kültür Yay. İstanbul, 2000.

⁷⁵ Tahsin ÖZGÜÇ, "Beypazarı Çevresinden Getirilen Testi ve Damga Mühür", *Belleten*, S. 34, Ankara, 1945, s. 289-292.

⁷⁶ Peter BROWN, "Beypazarı Tahirler Köyündeki Kiliseler Üzerine Alan Çalışması," *XV. Araştırma Toplantısı 1*, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996, s. 239-242.

⁷⁷ Zeynep GÖKÇESU vd., "Beypazarı İlçesi Geleneksel Özel Gün Kıyafetleri", *38. İcanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15.09.2007 Ankara*, Ankara, 2008.

yapacak araştırmacılara bilgiler sunulmuş bölgedeki sosyal ve iktisadi yaşam hakkında mikro bilgiler verilerek taşrada bir kaza yaşamı hakkında çıkarım yapabilme imkânı sağlanmıştır. Bu sebeple bu çalışmanın gelecekte yapılacak olan çalışmalara örnek bir kaynak olması ve günümüzde Beypazarı'nın Ankara'daki yeri ve önemine katkı sağlayacak olması sebebiyle önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çalışmanın esas problemi “Tarihi ve kültür mirasıyla dikkat çeken Beypazarı’nda 19. yüzyılın son çeyreğinde sosyal, ekonomik ve kültürel olarak nasıl bir hayat vardı?” sorusudur. “Bölgenin ismi nerden gelmektedir?”, “Ne zaman kurulmuş, bölgede hangi topluluklar yaşamıştır? “Ankara’daki yeri ve önemi nedir?”, “Ankara’nın bir kazası olan Beypazarı’nda devlet teşkilatı nasıldı?”, “Yöneticileri kimlerdi?”, “Bölgede bulunan sosyal müesseseler nelerdir?”, “Beypazarı’nda aile ilişkileri nasıldı?”, “Ekonomisi neye dayanmaktaydı?”, “19. Yüzyılın son çeyreğinde imparatorlukta ekonomik, sosyal, idari gibi her alanda yaşanan değişimin bir taşra kazası olan Beypazarı’na yansımaları nelerdir?” gibi sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın konusu belirlendikten sonra çalışmanın ana kaynağı olan Beypazarı Şer’iyye Sicilleri incelemeye alınmıştır. Çalışılan dönemi içeren defterlerden sondaj usulü ile dokuz adet defter seçilmiş ve okunmuştur. Defterler seçilirken her bir defterin içerdiği belge türlerine dikkat edilmiştir. Okunan belgelerin her birine kolay ulaşım açısından excel programından yararlanılmıştır. Her belge önce türüne (i’l’am, terek, hüccet gibi) göre ayrılmış daha sonra belge numarası, mahallesi, köyü, köyü, belgede yer alan isimler, belgenin konusu, belgenin tarihi, belgenin özeti, belgede yer alan insanların cinsiyetleri, yaşı, meslekleri, dini vb. sıralamasıyla excel tablosuna yerleştirilmiştir. Veriler kendi içinde alım-satım, borç, nafaka, vesayet, velayet, idane, evlenme, boşanma, tereke gibi konulara göre tasniflenmiştir. Bu şekilde sicil bilgilerinden istatistiki veri elde etme zemini hazırlanarak, bu verilere kolay ulaşım sağlanmıştır. Tabloda hangi konuya ulaşılmak istenirse o konu yazılmış ve veriye rahat erişim sağlanmıştır. Bu sayede şer’iyye sicillerinden elde edilen verilerle diğer kaynaklardaki benzer veriler birbiriyle ilişkilendirilerek, birbirini tamamlar nitelikte bir araya getirilerek sistemli bir şekilde yorum yapma imkânı sağlanmıştır.

3. Ankara

3.1. İlk Çağlarda Ankara

İlkçağlardan beri yoğun bir yerleşime ev sahipliği yapan Ankara, coğrafi konumu ve tarıma elverişli toprakları ve önemli yolların kavşak noktasında bulunması sebebiyle Anadolu'nun önemli bir şehridir. Kuzeybatı İç Anadolu'da Ankara çayının doğusunda yer alan Ankara'nın adının nereden geldiğine dair çeşitli kayıtlar mevcuttur. *Likiya* kelimesinden türediği ya da Latince bir demir parçası demek olan *Ancôra* kelimesinden türediği düşünülmektedir. Arap coğrafyacıları ve tarihçileri *Angira* kelimesini muhafaza etmişlerdir. Bu şekilde basılmış sikkeler de mevcuttur. Ayrıca bir diğer görüş Ankara adının bir gemi çapasından geldiği görüşüdür. Galatların savaşılarından ele geçirdikleri gemi çapalarına atfen bu ismi verdikleri düşünülmektedir.⁷⁸ Frig kralının bu bölgeyi kurduğunu ve burada bulunan bir gemi çapasından ilham alarak *Ankyra* (Grekçe anlamı: gemi çapası) adını verdiği de rivayet edilmektedir.⁷⁹

Evliya Çelebi ise *Engürü* kelimesini kullanmıştır.⁸⁰ Engüriyye 'üzüm' kelimesinden gelmektedir. Ankara'da üzüm bağlarının çok olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.⁸¹

Çubuk ovasının güneyinde ve su ihtiyacını karşılayabileceği Bentderesi kenarında, savunmaya uygun sarp kayalıkların eteklerinde ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunuyor olması Ankara'yı İlkçağlardan beri gözde bir yerleşme haline getirmiştir. Kalkolitik ve Bakır çağ dönemine ait buluntular mevcuttur. Ayrıca Paleolitik döneme ait aletler ve kale dibinde ise Neolitik döneme ait el baltası bulunmuştur.⁸² Ankara arazisinin büyük bir kısmı ikinci jeolojik zamanın jura, üçüncü zamanın Eosen devirlerine aittir. Ankara'nın yüksekliği 800-1400 metre arasındadır. Bu yükseklik batıda Nallıhan ve Beypazarı ilçelerinde, Sakarya ırmağının geçtiği vadilerde 500 metreye kadar inmiştir.⁸³

⁷⁸ Avram GALANTI, *Ankara Tarihi I-II*, , Ankara, 2005, s. 11-12.

⁷⁹ Sargon ERDEM, "Ankara", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 202.

⁸⁰ Yücel DAĞLI, Seyit Ali KAHRAMAN, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, C.2, 2. Kitap, İstanbul, 2005, s. 517. (... ve on gün Yabanova kazasına geldik. Bu da 'Engürü' (Ankara) sancağı hükmünde yüz pâre ma'mur beldelerdir ve subaşılıktır. Ve hafta pazarı durur...)

⁸¹ Yücel DAĞLI, Seyit Ali KAHRAMAN, *age.*, s. 519.

⁸² Sargon ERDEM, "agm.", s. 201.

⁸³ Hüseyin ORAK, *Türkiye Kılavuzu*, C. 1 Ankara, 1946, s. 155.

Ankara'nın doğusundaki Boğazköy denilen mevkide yapılan kazılarda Hitit⁸⁴ krallığına ait çivi yazısıyla yazılmış birtakım yazılar ve kitabeler ortaya çıkarılmıştır. Bu krallığın merkezinin Boğazköy olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde buranın ismi Hattusa olarak geçmektedir.⁸⁵

Ankara'da ilk şehirleşmenin Frigler⁸⁶ döneminde olduğu bilinmektedir. Hacı Bayram Tepesi bir Frig höyüğüdür. Anıtkabir, Bahçelievler, Çiftlik yığma tepeleri asillerin mezarlığı olarak kullanılmıştır. İstasyon civarı ise halk mezarlığıdır. Bu tepelerin büyüklüğü Ankara'nın önemli bir prenslik olduğunu göstermektedir. Ankara bölgesinde Friglerden sonra Lidyalılar⁸⁷, MÖ. 547 yılında itibaren de Persler hüküm sürmüştür. Trakya'dan gelen Galatlar Ankara'yı başkentleri olarak kullanmışlardır. Roma döneminde ise en parlak çağını yaşamıştır. Hacı Bayram Camii'nin yanındaki Augustus Mabedi Bizans Döneminde kiliseye çevrilmiştir. Bu mabette Frig ve Galat tanrılarının kalıntıları da bulunmuştur.⁸⁸

Stratejik bir konumda bulunan Ankara M.Ö. 3. yüzyılın ikinci çeyreğinde Batı Avrupa'dan göç eden Galyalılar (Galatlar) tarafından yurt edinilmiştir.⁸⁹ İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerinden Anadolu geçen Galatlar ülkeyi istila etmişlerdir.⁹⁰

Ankara Roma Döneminde İmparator Neron zamanında metropol unvanını almıştır. Gemi demiri şeklinde bir şehir arması kullanılmıştır Roma Hamamı dünyadaki Roma Hamamlarının en büyüğüdür.⁹¹

3.2. Selçuklular Döneminde Ankara

İslamiyet yayılmaya başladığı dönemlerde Ankara Bizans hâkimiyetinde bir şehirdir. Bizanslılar tarafından mühimmat ve erzak deposu olarak kullanılmıştır. Şehir zaman zaman

⁸⁴ Hitit Devlet Teşkilatı ve Kültürü ile ilgili geniş bilgi için bkz: Füzûzan KINAL, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 71-281.

⁸⁵ Avram GALANTI, *age.*, s. 19-24.

⁸⁶ Bkz. Frig kültürü ve uygarlığı hakkında detaylı bilgi için çalışma ve yayınların bir araya getirildiği bir eser olan Emre ERDAN, *Frig Kültürü ve Uygarlığı*, Arkeoloji ve Sanat Yay. 2019.

⁸⁷ Muzaffer DEMİR, *Lidyalılar Mythos'tan Logos'a*, TTK Yay., Ankara, 2017.

⁸⁸ Sargon ERDEM, "agm." s. 201-203.

⁸⁹ Melih ARSLAN, *Galatya Krallığı ve Roma Dönemi Ankyra Şehir Sikkeleri (The Coins of Galatian Kingdom and The Roman Coinage of Ancyra In Galatia)*, ATO Yay., Ankara, 2004, s. 1.

⁹⁰ Galatya Tarihi detaylı bilgi için bkz. Mehmet Ali KAYA, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2016.

⁹¹ Avram GALANTI, *age.*, s. 32.

Müslüman akınlarına maruz kalmıştır. Müslümanlar ve Bizanslar arasında sürekli el değiştirmiştir. Ankara 1231 yılında Selçuklu Devletinin himayesine girmiştir.⁹²

13. yüzyılda Moğol istilasından kaçan çok sayıda sanatkâr ve meslek erbabı Ankara'ya gelmiş ve ahilere sığınmışlardır.⁹³ 11. ve 13. yüzyılları arasında Anadolu'ya İran üzerinden Türk göçünün yoğun olduğu bilinmektedir.⁹⁴

3.3. Osmanlı Döneminde Ankara

Ankara ilk defa 1354 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁹⁵ Bu döneminde Osmanlı hakimiyeti Ankara'da ve güneyde Antalya'ya kadar iyiden iyiye hissedilmektedir. Fakat Osmanlı egemenliği kurulmuş olsa da Ankara'da Ahilik etkisi hâlâ devam etmektedir. Ankara Ahileri devlete isyan etmekte ünlüdür.⁹⁶

Ankara'nın Osmanlı dönemi tarihi içinde bir diğer önemi, Yıldırım Beyazıt ve Timur arasında vuku bulan Ankara civarındaki muharebedir. Yıldırım Beyazıt'ın yenilgisini takiben vefatı üzerine Osmanlı'da taht kavgaları yaşanmıştır. Ankara bozgunundan sonra Timur, Anadolu beyliklerinin topraklarını iade etmiştir. Karamanoğulları Beyliği Sakarya nehrini de içine alarak Bursa ile Ankara arasına yerleşmiştir.⁹⁷ Tahtta hak iddia edenlerden birisi olan İsa Çelebi ise Beypazarı'na giderek I. Mehmet'e yalandan itaat ettiğini bildiren mektuplar göndermiştir. Daha sonraki yıllarda da Ankara taht kavgalarına mesken olmaya devam etmiştir.⁹⁸

Saltanat kavgaları sırasında tahrip olan Ankara II. Murat döneminde imar edilmiştir. Köyleri dahil tamir ve imar edilmiş bozulan su yolları onarılmıştır.⁹⁹

Candaroğulları beyi İsfendiyar Bey II. Murat döneminde eski sınırlarına yeniden ulaşmak istemiş fakat II. Murat üzerine yürüyünce bu toprakları Osmanlı denetimine bırakıp

⁹² Abdul Kerim ÖZAYDIN, "Ankara", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 203-204.

⁹³ Abdul Kerim ÖZAYDIN, "agm", s. 204.

⁹⁴ Sevgi AKTÜRE, "16. Yüzyıl Öncesi Ankara'sı Üzerine Bilinenler", *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s. 13.

⁹⁵ Suavi AYDIN, Kuderet EMİROĞLU, Ömer TÜRKOĞLU, Ergi D. ÖZSOY, *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s. 144.

⁹⁶ Suavi AYDIN vd, *age.*, s. 141.

⁹⁷ Paul WITTEK, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına (1402-1455)", Çev. Halil İnalcık, *Belleten*, VI/27 1943, s. 571-572.

⁹⁸ Avram GALANTI, *age.*, s. 119.

⁹⁹ Avram GALANTI, *age.*, s. 127-128.

kaçmıştır. Bu suretle Ankara'nın yönetimi kesin bir şekilde Osmanlı denetimine geçmiştir. Fetret devri yaşanırken Ankara'da bir başka oluşum kendini göstermiştir. Esnaf ve şehrin üretime dayalı nizamı fetret devrinin olumsuz etkilerini en aza indirmek için çözümler aramıştır. Bu çözümlerden birisi de Hacı Bayrma Veli ve Bayramiye tarikatı olmuştur. Bu tarikatın Ankara'da kurulmuş olması tesadüf değildir. Ankara'nın iklimi bu oluşumda etkili olmuştur. Bayramiye tarikatı Anadolu'da doğup büyümüş olan bir mutasavvıf tarafından kurulan ilk Türk tarikadır. Tarikat üyeleri şehrin canlı ticaret yapısıyla ve üretim hayatıyla uyum sağlamış ve ticaret ile üretimi ihtiyaçlarına göre şekillendirmiş bir oluşum göstermişlerdir.¹⁰⁰

II. Murat döneminde Ankara'da imar faaliyetleri sürmüştür. Yeğen Bey Camii ve Karaca Bey Cami ve hamamı bu dönemde inşa olunmuştur.¹⁰¹ II. Mehmet Trabzon seferine çıkarken Ankara'yı toplanma yeri olarak belirlemiştir. 1473 yılında Otlukbeli Savaşı ile Anadolu'da Akkoyunlu tehdidini ortadan kaldıran Osmanlılar 1476'da da Karamanlıları tamamen tasviye etmişlerdir. İç Anadolu, dolayısıyla Ankara bu tarihten sonra hiçbir taraftan tehdit edilmeyen bir Osmanlı memleketi haline gelmiştir. Önemli bir ticaret merkezi haline gelen Ankara, Celalî isyanlarına kadar huzurlu ve istikrârlı bir şehir olmuştur. Fatih döneminde de Ankara önemli bayındırlık faaliyetlerinin görüldüğü bir merkezdir. Osmanlı paşaları ticaret ve ulaşım sektörünü destekleyici çalışmalar yapmışlardır. Ankara'da Fatih döneminde yapılan yapıların çoğunun ticaret ağırlıklı olması dikkat çekicidir.¹⁰²

16. yüzyılda Ankara'da yerleşim Bedesten ve Atpazarı'nın etrafında kurulmuştur. Zirai faaliyetler özellikle tiftik şehir ekonomisinde önemli rol oynamıştır.¹⁰³ Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ile keçi yetiştiriciliği Anadolu topraklarda başlamış, giderek gelişmiş ve ünlenmiştir.¹⁰⁴ Keçisi ile meşhur olan Ankara'da Yahudi tüccarlar keçi yünü Venedik'e göndermişlerdir.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Suavi AYDIN vd., *age.*, s. 145-146.

¹⁰¹ Suavi AYDIN vd., *age.*, s. 148.

¹⁰² Suavi AYDIN vd., *age.*, s. 149.

¹⁰³ Rıfat ÖZDEMİR, "Ankara..." s. 206.

¹⁰⁴ Ermen TAMUR, *Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı, Tükenen bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler*, ATO, Ankara, 2003, s. 18.

¹⁰⁵ Avram GALANTI, *age.*, s. 201.

Frengistan¹⁰⁶ Hint ve dünyaya Ankara'dan tiftik ihraç edilmiştir. Bu keçiler başka yerde yetişmemektedir. Başka yere götürülen keçiler özelliğini kaybetmektedir. Softan başka iplik de dokunup dünyaya ihraç edilmiştir. Halk arasında ipliğin Hacı Bayram kerametiyle işlendiğine dair rivayet mevcuttur.¹⁰⁷ Tiftik keçisinin yününün hafif yağlı oluşu onun yağmurluk yapımında da kullanılmasına sebep olmuştur. Ayrıca 17. Yüzyılda kadın modasında çok revaçta olan düğme yapımında sof kullanıldığı bilinmektedir. Tiftik keçisi Orta Anadolu'yu karakterize etmiş ticari bir hayvandır. Tiftik keçisinin yaşam alanı Orta Anadolu'da **Beypazarı**'nı da içine alan geniş bir bölgedir.¹⁰⁸

17. yüzyılın başındaki Celâlî isyanları Anadolu'yu etkisi altına almıştır.1603 yılında Celâlî Karakaş Ahmet Ankara ve yöresine büyük zarar vermiştir. Karaoğlan, Samanpazarı ve Karacabey Hamamı semtlerini yakıp yıkmış ve yağmalamıştır.¹⁰⁹ Ankara Kalesi 17. yüzyılın başlarında Celali isyanlarından kaçmak ve sığınmak için kullanılmış bir mekândır. Resmi evraklar, tahrir defterleri, vakıfların ve tüccarların kıymetli eşyaları, askeri araç gereçler burada saklanmıştır. Kalenin düzenli ve temiz oluşundan dolayı hem yerleşim alanı hem de ticaret merkezi olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹¹⁰

Ankara 17. yüzyılın başlarında Celâlî isyanları yüzünden sıkıntılı günler geçirmiştir. 1607 yılında Ankara'yı kuşatan Kalender oğlu Mehmet'e şehirde yaşayan halk mukavemet göstermiştir.¹¹¹

18. yüzyılda Ankara ekonomik olarak tiftik ve sof ticareti ile öne çıkmıştır. Ankara'da tiftik ipliği şirket metası olarak kullanılmaktadır. Şirketlerde ortaklar genellikle dışarıdan kişilerdir. Bu da Ankara bölgesinin uluslararası ticarete önemli bir merkez olduğunu gösterir.¹¹²

¹⁰⁶ “Frenk memleketleri., Avrupa yerine kullanılır. Bir tabirdir. ‘Sitan’ Farsça mahalliyet edatıdır. Bu itibarla Frengistan Avrupalıların oturduğu yer demek olur. Lehçe-i Osmanide Memalik-i Efrenciye, Avrupa ülkelerinin ekserisi, İspanya, İsveç, İsviçre, Almanya, İngiltere, İtalya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Felemenk memaliki süretinde izah olunmuştur. Bkz. Mehmet Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, MEB Basım Evi, İstanbul, 1971, s. 635.

¹⁰⁷ Bkz. II. Bölüm, İktisadi Yaşam, Sanayi. (*Sanayi bölümünde tiftik keçisi, tiftik, Ankara Sofu, ve dokuması Ankara için önemi ayrıntılı incelenecektir*).

¹⁰⁸ Hülya TAŞ, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK Yay., Ankara, 2006, s. 46.

¹⁰⁹ A. Vedat OYGÜR, “Çağlar Boyu Ankara”, *Tarih Çevresi Dergisi*, Ankara, Aralık 2020, s. 17.

¹¹⁰ Rıfat ÖZDEMİR, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1986, s. 153.

¹¹¹ Rıfat ÖZDEMİR, “Ankara”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 205.

¹¹² Jülide AKYÜZ, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iye Sicillerinin Sayısal ve Muhtevâ Analizi Denemesi)*, (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2003, s. 127.

19. Yüzyıldaki siyasi ve ekonomik gelişmeler Ankara'yı da etkilemiştir. Valiler görevleri icra sırasında vali muavini, defterdar (H. 1288 (M. 1871) yani ilk vilayet nizamnamesinin yayınlandığı yılda Ankara defterdarı Eyyüb Halid Efendidir.¹¹³), mektupçu (yine aynı yılda Ankara vilayeti mektupçusu Tahir Efendidir.¹¹⁴), umûr-i ecnebiye müdürü, ziraat ve ticaret müdürü, yol emini, nüfus müdür, evkaf müdürü gibi birçok memurundan yardım almaktadır.¹¹⁵

Ankara'da Çubuk suyu kenarında bahçe ve bostan ziraatı çok gelişmiştir. Burada üretilen sebze ve meyveler şehir ekonomisine katkıda bulunmuştur.¹¹⁶ 36 çeşit Ankara armudu vardır. Ayrıca ceviz büyüklüğünde vişne yetiştirilmektedir. Ankara elmalarının büyüklüğü de meşhurdur. Şehrin etrafını üzüm bağları çevrelemiştir.¹¹⁷ Ankara balı da beyazlığı ve kendine has kokusuyla ünlüdür.¹¹⁸

Ankara 18. ve 19. yüzyıllarda Çubukâbâd, Murtazaâbâd, Yabanâbâd, Beypazarı, Nallıhan, Haymanateyn, Yörükân-ı Ankara, Ayaş, Şorba ve Ankara merkez olmak üzere on kazaya ayrılmıştır.¹¹⁹

Ankara'ya ilk gelen yabancı tüccar grubu Venediklerdir. Daha sonra gelenler Lehli tüccarlardır. Lehli tüccarlar Ankaralı sof tüccarlarıyla ticaret yapmışlardır. Ankara'ya en son gelen tüccar grubu ise İngilizlerdir. Bunlar da sof ticareti yapmışlardır. Sof görüldüğü üzere 16. Yüzyıldan beri tüccarları kendine çeken ticari bir metadır.¹²⁰ 19. yüzyılda ise aynı ticari canlılığı görmek mümkün değildir. Rıfat Özdemir incelediği dönemde Avrupalı tüccarların ticaret yaptığına dair bir belgeye rastlamadığını söylemektedir. Sadece Fransız bir bezirganın kale içinden bir ev satın aldığı kaydına rastlamıştır.¹²¹

1876 yılındaki Muhacîrin komisyonunun varlığı ise Ankara'ya Balkanlardan gelen yoğun göç dalgasına işaret etmektedir. Ankara Vilayeti ve kazaları göç konusunda sorumluluk almıştır. Ankara'da üç adet sof cenderesi ve iki tane şâlî karhânesi kalmıştır ve

¹¹³ AVS/H. 1288 (M. 1871)-29.

¹¹⁴ AVS/H. 1288 (M. 1871)-29.

¹¹⁵ Mehmet GENÇOĞLU, "agm.", s. 38.

¹¹⁶ Rıfat ÖZDEMİR, "Ankara...", s. 206-207.

¹¹⁷ Avram GALANTI, *age.* s. 198.

¹¹⁸ Abdülkerim ERDOĞAN vd., *Ankara Tarihi ve Kültür Dizisi-2 Osmanlı'da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2008, s. 100-101.

¹¹⁹ Rıfat ÖZDEMİR, "Ankara..." s. 208.

¹²⁰ Rıfat ÖZDEMİR, *age.*, s. 237.

¹²¹ Rıfat ÖZDEMİR, *age.*, s. 239.

bu Ankara'nın sof ve şâlî üretimindeki efsanevi rolünü çoktan yitirdiğinin göstergesidir. Ankara artık tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir taşra kentidir.¹²²

Ankara'ya tarihi seyri içerisinde genel anlamda bakıldığında bazen bir ordugâh, bazen anayol üzerinde bir ticaret merkezi, bazen sükûn içinde yaşayan ve büyük tarihi eserlerle süslenen bir devlet merkezi ve çoğunlukla da akınlara maruz kalıp istila edilen bir şehir görünümü sergilediği görülecektir.¹²³

4. Beypazarı'nın Tarihi Coğrafyası

4.1. Beypazarı'nın Coğrafi Konumu

Günümüzde Ankara iline bağlı olan Beypazarı, Ankara'nın Ayaş, Güdül, Çamlıdere, Nallıhan ve Polatlı; Bolu'nun Kıbrısık ve Seben; Eskişehir'in Mihalıçcık ilçeleri ile komşudur. Araştırmamıza konu olan dönemde Ankara vilayetinin Ankara sancağına bağlı olan Beypazarı'nın coğrafi konumu, Ankara vilayet salnamesinde, Batı'da Nallıhan, Güneyde Mihalıccık, Doğu'da Ayaş ve Güdül, Kuzeyde Yabanabad ve Gerede kazalarıyla çevrili olduğu belirtilmiştir.¹²⁴ Beypazarı ve çevresinin iklimi, yazları sıcak ve kurak kışları ise ılık ve yağışlıdır.¹²⁵ Ankara'nın 99 km. batısında, eski İstanbul-Ankara yolu üzerindedir. Denizden yüksekliği 675 metredir. Genellikle engebeli olan arazide Işık, Aladağ ve Köroğlu dağlarının uzantıları ilçe merkezine kadar girmiştir. Bu uzantılar güneye doğru uzanarak pek çok dağ ve tepe meydana getirmiştir.¹²⁶ Kirmir Çayı'na inen akarsular düzlükleri yararak vadileri meydana getirmiştir. Kirmir Çayı vadisinin güneyindeki Kırbaşı (Gelegra) bölgesinde masa yapılı platolar göze çarpmaktadır.¹²⁷ Beypazarı, İstanbul Ankara güzergâhı üzerinde bir geçiş noktası konumundadır.

¹²² Bekir KOÇ, "Ankara Vilayeti Salnamelerine Göre XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Ankara" *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler 25-26 Ekim 2011*, C. 1, Ed. Yılmaz Kurt Ankara, 2012, s. 451.

¹²³ Hüseyin ÇINAR, Osman GÜMÜŞÇÜ, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Ankara, 2002, s. 13.

¹²⁴ AVS, H.1311/263. *Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -12 H.1311/M.1893 (359 sayfa)* Ankara Vilayet Matbaası.

¹²⁵ Gaye DUYGUVAR, *Beypazarı (Ankara) İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, Konya, 2010, s. III.

¹²⁶ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 37.

¹²⁷ Oğuz EROL, "Beypazarı Güneyinde Bir Fosil Vadi ve Jeomorfolojik Önemi", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1-2, Ankara, 1961, s. 105.

Beypazarı kurulduğu coğrafi mekân bakımından, suyun kolay bulunduğu, uygun iklim özelliklerine sahip, yiyecek ihtiyacını karşılamak için oluşacak ekonomik faaliyet türlerine uygun ve güvenli bir yer özelliği taşımaktadır.¹²⁸

Beypazarı'nın su kaynakları genellikle Sakarya Nehri'nin yan kollarıdır. Şehrin önemli akarsuyu İnözü Deresi şehir merkezinden geçerek güneydeki Kirmir Çayı'na karışmaktadır. İnözü Deresinin yan kolları olan Örencik Deresi, Çetin Deresi, Başağaç Deresi, Kuruçay Dere, Acı Dere diğer önemli akarsulardır.¹²⁹ İlçenin en yüksek tepesi olan Kel Tepe 1840 metre yüksekliğindedir. Karaşar mahallesinde yani Beypazarı'nın kuzeydoğusunda Kavaklı Dağı mevcuttur. Kırşihlar Köyü civarında 197 rakımlı bir tepe mevcuttur ve bu tepe Sakarya Harbinde gözetleme yeri olarak kullanılmıştır. Bölgenin vadileri Kirmir, Süveri, İnözü ve Haydarlardır.¹³⁰

Beypazarı Volkanik bir arazi yapısına sahiptir. Birçok yerde kalker oluşumu mevcuttur. Kırbaşı mahallesi ve civarında, Gönen Bayırı semtinde, Keklik Pınarı mevkiinde demir madeni vardır. Kasabaya bir saat mesafede İnözü deresi içinde maden suyu dere içinde kayanın arasından kaynamaktadır.¹³¹

Beypazarı doğu-batı ticaret yolu üzerinde konumlanmıştır. Bursa'ya oradan da Marmara kıyılarına kadar uzanan İpek yolu güzergâhındadır. Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılında ticaret yollarının Anadolu'daki etkisinin azalması ile şehir eski önemini kaybetmiştir.¹³²

4.2. İlk Çağlarda Beypazarı

Ankara'nın batısında bulunan Beypazarı çok eski ve köklü bir tarihe sahip olduğu tarihi belge ve kalıntılardan anlaşılmaktadır. Beypazarı coğrafi konumundan dolayı ve Sakarya nehrine bağlı Kirmir vadisinin varlığıyla M.Ö. 2500'lerden itibaren yerleşim alanı olmuş ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bölgede yapılan arkeolojik

¹²⁸ Sibel ATAĞ, *Beypazarı Şehri'nin Kuruluşu Gelişimi ve Şehir İçi Arazi Kullanımı* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s. 11.

¹²⁹ Sibel ATAĞ, *agt.*, s. 29.

¹³⁰ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 38.

¹³¹ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 39-40.

¹³² Huriye EMEN, *166 ve 68 Numaralı Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Beypazarı Kazası* (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Afyon, s. VI.

çalışmalardan elde edilen bulgular bölgenin yerleşim tarihinin Orta Tunç Çağı'na yani M.Ö. 2500-2000 yıllarına kadar gittiğini kanıtlamaktadır.¹³³

Hitit uygarlığının ana merkezi olan Orta Anadolu'nun Ankara ve çevresiyle ticari ve kültürel ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Lagania bölgesi ise Kirmir vadisi üzerinden Ankara'ya uzanan yol güzergâhı üstündedir. Bu sebeple Luvi- Hitit kültürü arasında bağlantıyı sağlayan bir kavşak görevindedir. M.Ö. 1200'lerde Balkanlardan akınlar halinde gelen Trak kavimleri Hitit egemenliğine son vermiştir. Bu kavimlerden Frigler M.Ö. 750'lerden itibaren Orta Anadolu'dan Karadenize kadar uzanan ve merkezi Gordion olan bir siyasi birlik kurmuşlardır. Bu birliği sınırları Ankara-Eskişehir havzasını içine almış ve kuzey-batı sınırları Beypazarı'na kadar uzanmıştır. Friglerin zayıflamasıyla Batı Anadolu Lidya ve Perslerin mücadele alanı haline gelmiştir. Perslerin Anadolu'yu işgal etmesiyle birlikte Kral yolu kurulmuş ve önemli hale gelmiştir. Beypazarı bu güzergâha yakın olması hasebiyle ticari gelişmelerden etkilenmiştir.¹³⁴

Büyük İskender'in M.Ö. 330 yılında Persleri yenmesi ile birlikte Anadolu'da Helen kültürü yayılmaya başlamıştır. Arkeolojik buluntulardan bu kültürün Anadolu'da Gordion, Ankara ve Beypazarı üçgeninde yoğun etkisi olduğu görülmektedir.¹³⁵ Friglerden sonra Beypazarı'nda müstakil bir devlet olamayan Galatlar hâkimiyet kurmuştur.¹³⁶ Galatlar M.Ö. 268'den sonra Anadolu'da hâkimiyet kurmaya başlamışlar ve en önemli merkezlerinden birini de Ankara yapmışlardır. Ankara ile etkileşimi güçlü olan Beypazarı ve çevresinde Galat egemenliğine ait birçok veri mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Galat kalesi olarak bilinen Beypazarı'nın 13 km güneyindeki Lagania'nın (Dikmen köyü) yakınında bulunan kaledir. Kale Kirmir vadisinden Ankara'ya giden yolu kontrol etmek için yapılmış olmalıdır. Galatlar ayrıca Kızlar Sekisi, Adaören ve Poyrazoğlu kalelerini de kullanmışlardır.¹³⁷

M.Ö. ikinci yüzyılın başlarında Roma İmparatorluğu Anadolu'yu hâkimiyeti altına almaya başlamıştır. Roma ve Bizans dönemine ait Beypazarı ve çevresinde günümüze kadar gelen kalıntılar mevcuttur. Mezarlıklar, dini yapılar, yerleşim birimleri ve kaleler bunların başlıcalarıdır. Bu kalıntılar Beypazarı'nın geneline yayılmış olsa da yoğunluk; Juliapolis (Gülseliler), Sykeon (Tahirler) ve Lagania/Anastasiapolis (Dikmen höyük)'dedir. Bu

¹³³ Sıddık ÇALIK, *Osmanlı Dönemi Beypazarı Kazası Nüfusu*, Berikan Yayınevi, Aralık, 2023, s. 6.

¹³⁴ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 7.

¹³⁵ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 8.

¹³⁶ Ethem TORUN ve Ali TORUN, *age.*, s. 5.

¹³⁷ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 8.

yerleşim yerlerinde birçok kale, kilise, kaya mezarı, höyük, tümülüs kalıntıları vardır. Bizans İmparatoru Anastasios'un Laganiania'yı ziyaret etmesiyle Laganiania-Anastasias olarak anılmaya başlanmış daha sonra ise sadece Anastasias olarak anılmıştır. M.S. 7. yüzyılın başlarında yaşamış olan St. Theodore'nın hayat hikayesini yazan öğrencisi bu bölge hakkında o zamanlara ait önemli bilgiler vermiştir.¹³⁸

4.3. Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Beypazarı

Ankara ve çevresi 1072-1073 yıllarında Oğuz boylarına ait birçok oymakla dolup taşmıştır. Beypazarı ve çevresi de bu dönemde Türklerin eline geçmiş olmalıdır. 1127 yılında Anadolu Selçuklu hâkimiyetine giren Ankara ve çevresinde Türkmen aşiretleri bugünkü Karaşar'a kadar yayılmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda Beypazarı ve çevre köylerinde birçok Oğuz boyu ve cemaat-oymakların varlığı bilinmektedir. Bunların başlıcaları; Ahmedler (Salur), Büğdüz (Büğdüz), Cengerler (Salur), Danişmendlü (Avşar), Eymür (Eymür), İman Yörükleri (Bayındır), İn Özü Cemaati (Kayı), Kınık Cemaati (Kınık), Mişecik Cemaati. (Bayad), Parekende Yörükler (Bayındır), Sülü Cemaati (Bayad)'dır.¹³⁹

Alaaddin Keykubat'ın emiri Hezar Dinarî Kütahya ve çevresini fethetmiş ve Beypazarı tarihi söylencelerinde de Beypazarı'nın kurucusu addedilmiştir. Emir Hezar askeri bir komutan olup müstahkem bir mevkiye yer alan Beypazarı ve çevre köylerini askeri hareket noktası haline getirmiştir. Ayrıca burada bir pazaryeri kurarak bölgede merkezi bir yerleşimin temelini attığı bilinmektedir. Şehrin adının da Hezar Dinar'ın kurduğu pazaryerinden geldiği düşünülmektedir. Bu dönemde Beypazarı'nda şehirleşme süreci başlayacak ve Alaaddin Camii (Paşa Camii) ve Boğaz Kesen Kümbeti inşa edilecektir.¹⁴⁰

1300'lerin başında Ankara ve Beypazarı Germiyanlı Beyliğinin hâkimiyeti altına girmiştir.¹⁴¹

Alaaddin Keykubat¹⁴² 1230'lardan sonra Gündüz Alp veya oğlu Ertuğrul Gazi'nin bulunduğu Kayı aşiretine Ankara'nın güneyindeki Karacadağ'ı yurtluk-ocaklık olarak

¹³⁸ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 9-10.

¹³⁹ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 11.

¹⁴⁰ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 12-13.

¹⁴¹ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 14.

¹⁴² Alâeddin Konya'dan Ankara'ya gelişinde Şereflikoçhisar'da ve Beypazarı'nda camiler yaptırmıştır (622/1225). Ertuğrul'un Sultan Alâeddin ile bu bölgeye geldiği rivayeti Yazıcızâde'nin eserinde yer alır. Halil İNALCIK, "I. Osman", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 443.

vermiştir. Şereflikoçhisar, Bâlâ, Haymana, Ayaş ve Beypazarı hattı da bu aşiretin hareket alanı içindedir. Kayı aşireti burada yaklaşık on yıl kaldıktan sonra Söğüt'e göç etmiştir. 1300'lerden itibaren Söğüt-Eskişehir çevresinde Osmanlı Beyliği'nin etkisi artmış ve Beypazarı ve çevresinde ise Germiyanlı Beyliği'nin nüfuzu azalmıştır. 1354 yılında Ankara'nın Orhan Bey tarafından fethedilmesiyle Osmanlıların Orta Anadolu'da siyasi faaliyetleri başlamıştır. 1362 yılında I. Murat Ankara'yı tekrar fethetmiş ve Beypazarı Osmanlı sınırları içinde kalmıştır.¹⁴³ Ankara Savaşı'nın ardından Anadolu'daki beyliklere topraklarını iade eden Timur, Sivrihisar'ı Kırşehir ve Beypazarı ile birlikte Karamanoğulları'na vermiştir.¹⁴⁴

Beypazarı Osmanlı idaresine geçtikten sonra Hüdavendigâr (Bursa) Sancağına bağlanmış bir kaza konumundadır. Bu dönemde Beypazarı başkent Bursa'nın coğrafi ve ekonomik olarak etkisi altına girmiştir. Önemli bir ahi merkezi olduğu anlaşılan Beypazarı'nda birçok meslek grubu teşekkül etmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında ekonomik açıdan gelişen ve yükselen Anadolu topraklarında Beypazarı da sof ticareti ile öne çıkmış ve İpek Yolu güzergâhında olması sebebiyle de bu gelişmelerden olumlu olarak payını almıştır.¹⁴⁵

Beypazarı 15. ve 16. yüzyılda orta ölçekli bir kaza merkezi konumundadır.¹⁴⁶ Beypazarı için 15. ve 16. yüzyıllara ait bilgileri, dönemin vergi ve arazi kayıtlarını ihtiva eden Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterinden öğrenmekteyiz. Eserde tahrir defterlerinin çeviri yazısı ve meydana getirilen tablolarda bölgenin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyan bilgiler mevcuttur. Beypazarı kazası da bu eserin son bölümünü oluşturmaktadır.¹⁴⁷

1487 tahrir defterine göre Beypazarı merkezinde 12 mahalle kayıtlı olup 374 vergi hanesi mevcuttur. Tahmini nüfus 2.000 civarındadır. Beypazarı'na bağlı 100 civarındaki köyün toplam vergi hanesi 2.437 olup merkezle birlikte yaklaşık nüfusu 16.000'dir.¹⁴⁸ 1521 sayımında şehir merkezi ile çevresinin nüfusu 20.000'e ulaştığı görülmektedir.¹⁴⁹

¹⁴³ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 15-16.

¹⁴⁴ İbrahim SEZGİN, "Sivrihisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, 2009, s. 289.

¹⁴⁵ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 17.

¹⁴⁶ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 18.

¹⁴⁷ Ömer Lütfi BARKAN, Enver MERİÇLİ, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 599-721.

¹⁴⁸ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 45.

¹⁴⁹ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 46.

Beypazarı 1530 yılında Hüdavendigâr Livasına bağlı 25 kazadan bir tanesidir. Beypazarı kadısı 1530 yılında Kadı Mahallesi denen yerde oturmaktadır. Fakat 1574 tahrir defetrinde Kadı Mahallesi yer almamaktadır.¹⁵⁰ 44 yıl içinde mahallenin isminin değişmiş olması muhtemeldir. 15. yüzyılda Hüdavendigâr kayıtlarına göre Beypazarı Bursa'nın önce nahiyesi sonra kazası durumundadır. Bu dönemde Beypazarı Bursa'nın tarımsal ve hayvansal (et, sof, tiftik vb.) ihtiyaçlarını karşılayan bir kaza konumundadır. İpek yolu, Ankara istikametinden Kapağzı'ndan girer Havalı Pınarı, Kumsüren deresi ve Kumsüren bağları arasından Boğazkesen Türbesinin önünden İnözü deresi üstündeki Derbencik köprüsünden, Bostanlar arasında Başçeşme önü Merdivandede mahallesinden geçerek şehre girmektedir. Rüstempaşa mahallesi, Sultan Alaaddin caminin kuzeyinden geçmekte ve Kale kapısından çıkmaktadır.¹⁵¹

1573 sayımında ise Beypazarı'nda mahalle sayısı 22'e yükselmiştir. Merkzin vergi hanesi 2.000 civarında olup toplam 10.000 kişinin yaşadığı düşünülmektedir. Bu tarihlerde çevresi ile birlikte Beypazarı toplam nüfusu 36.000'e ulaşmıştır.¹⁵² Kadı Mahallesi ve Ermeni Mahallesi bu sayımda görünmemektedir. Bu dönemdeki toplam mahalle nüfusu ise yaklaşık 10.942 kişidir.¹⁵³

Hüdavendigâr Livası tahrir defterine göre Beypazarı'nda 16. yüzyılda padişah hasası olarak kullanılan 8 adet çeltik nehri mevcuttur. Bunlar; Nehr-i Boğa-bükü, Nehr-i Adalukuz, Nehr-i Yassı- kaya, Nehr-i Ulu-viran, Nehr-i Taksir- bükü, Nehr-i İncük, Nehr-i Kayacık- hisarı olarak kayda geçmiştir.¹⁵⁴

Evliya Çelebi Beypazarı'na iki kez uğramıştır. Birincisi; 1648 tarihinde Ankara'dan İstanbul'a giderken bu yolu kat etmiştir. İstanbul'a dönerken güzergâhı Beypazarı, Sarılar Köyü, Kösebey Hanı, Nazilli Han ve Göynük kalesi menzilleridir. İkinci gelişi ise Melek Ahmet Paşa ile Van'a giderken olmuştur. Bu güzergâhtaki menzilleri Beypazarı, Sarılar Köyü, Köstebek Hanı, Nafiz Paşa Hanı, Türbeli Göynük şeklinde sıralanmıştır.¹⁵⁵

17. ve 18. yüzyıl Beypazarı için eldeki veriler çok kısıtlıdır. Bu dönem Beypazarı'nı bölgeyi ziyaret eden seyyahların verdikleri bilgilerden öğrenmekteyiz. Tourneford

¹⁵⁰ Huriye EMEN, *agt.*, s. 14.

¹⁵¹ Ethem TORUN ve Ali TORUN, *age.*, s. 8-9.

¹⁵² Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 46.

¹⁵³ Huriye EMEN, *agt.*, s. 16-17.

¹⁵⁴ Ömer Lütfi BARKAN, Enver MERİÇLİ, *age.*, s. 599.

¹⁵⁵ Aysıl TÜKEL YAVUZ, "agm", s. 59.

Beypazarı için üç tepenin ortasında bulunduğunu evlerin iki katlı ve ahşaptan olduğunu dile getirmiştir.¹⁵⁶

Arşiv belgelerinde 18. yüzyılın başında Beypazarı'nın Hüdavendigâr sancağına bağlı bir nahiye olduğu kayda geçmiştir. H. 10.09.1112 (M. 18 Şubat 1701) tarihli bir belgede Beypazarı'na bağlı Haydarlar köyündeki bir tımar meselesi kayda geçmiştir. Bu belgeden Beypazarı'nın o dönemde Hüdavendigâr sancağına bağlı olduğu öğrenilmektedir.¹⁵⁷ 18. yüzyıl sonunda Beypazarı'nda sosyo-ekonomik gelişmelerin üst seviyede olduğu bilinmektedir. Özellikle tiftik üretiminin bu gelişmede payı büyüktür. Müslim ve Gayrimüslim tüccarlardan oluşan canlı bir sınıf Beypazarı'nda faaliyet göstermiştir. Ayrıca Beypazarı ve çevresinin önemli bir hububat merkezi olduğu da bilinmektedir.¹⁵⁸

Anadolu'nun pek çok şehrinde olduğu gibi 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Beypazarı ve Ankara çevresi ekonomik açıdan gerileme sürecine girmiştir.¹⁵⁹

Beypazarı'nın ne zaman Ankara Sancağı'na bağlandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte bazı tarihler mevcuttur. 1868 yılına kadar Bursa'ya bağlı bir kaza iken bu tarihten sonra Ankara'ya bağlandığı bir tez çalışmasında zikredilmiştir.¹⁶⁰ Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu her yönden köklü bir değişim yaşamıştır. Beypazarı da Bursa'ya olan uzaklığından kaynaklı zorluklardan kurtularak Ankara Sancağına bağlanmıştır.¹⁶¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Asker potansiyelini belirlemek için yapılan bu sayımda Müslim ve Gayrimüslim erkekler sayılmıştır.¹⁶² Bu sayım sonuçlarına göre Beypazarı genelinde 2.263 hane, 6.207 de erkek nüfus mevcuttur.¹⁶³

Beypazarı'nın salnamelerdeki kayıtlı nüfus miktarı H. 1299 (M. 1881) yılı için 2.996 kişidir. Gayr-i müslim olan Ermeni milleti veya Rum milleti için herhamgi rakam kayda

¹⁵⁶ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 18.

¹⁵⁷ BOA, AE. SMST.II.17/1696.

¹⁵⁸ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 18-19.

¹⁵⁹ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 19.

¹⁶⁰ Huriye EMEN, *agt.*, s. 12.

¹⁶¹ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 19.

¹⁶² Enver Ziya KARAL, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay. Ankara, 1997, s. 10-13.

¹⁶³ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 55.

geçmemiştir.¹⁶⁴ H. 1300 (M. 1882) yılının salname kayıtlarına göre Beypazarı nüfusu yine 2.996 olarak kayda geçmiştir.¹⁶⁵ H. 1307 (M. 1889) tarihli kayıt ise nüfus 18.149 kişi olarak yazılmıştır.¹⁶⁶ Lakin salname kayıtlarına ihtiyatlı yaklaşılmasında fayda vardır. 7 yılda 15.153 kişilik bir nüfus artışı söz konusu olduğu görülmektedir. H. 1311 (M. 1893) tarihli kayıta ise 16.211 kişilik bir nüfusa sahip olduğu kayıtlara geçmiştir.¹⁶⁷ H. 1318 (M. 1900) yılında kadın ve erkek nüfusu ayrı olarak verilmiştir. Zükûr (erkek) 9.597, İnâs ise 9.718 olarak yazılmıştır. Kayda geçen bu sayılar İslam nüfusun sayılarıdır ve toplam 19.315 kişidir.¹⁶⁸ H. 1320 (M. 1902) yılında Beypazarı'nda İslam kadın(inâs) nüfusu 9.842, İslam erkek(zükûr) ise 9.739'dur. Toplam nüfus ise 1.9581 kişidir.¹⁶⁹ Son olarak H. 1325 (M. 1907) yılında ise Zükûr 11.553 kişi, İnâs 11.604 kişi toplam 23.157 kişidir. Ayrıca hane sayısı 4.622 olarak kayda geçmiştir.¹⁷⁰

20. yüzyılın başlarında Dünya savaşı yaşanmış, savaşın Beypazarı'na da yansıması olmuştur. H. 18.01.1336 (M. 3 Kasım 1917) tarihli bir belgeden Beypazarı'nda Rus esirler olduğunu öğrenmekteyiz. Bu esirlerin sivil esir olup olmadığının tahkikatının talep edildiği belge bize bölgenin savaştan etkilendiğini göstermektedir.¹⁷¹

¹⁶⁴ AVS, H.1299/162.

¹⁶⁵ AVS, H.1300/163.

¹⁶⁶ AVS, H.1307/310.

¹⁶⁷ AVS, H.1311/321.

¹⁶⁸ AVS, H.1318/284.

¹⁶⁹ AVS, H.1320/268.

¹⁷⁰ AVS, H.1325/344.

¹⁷¹ BOA, DH.EUM.5.Şb. 48/3.

I. BÖLÜM:

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE BEYPAZARI'NIN İDARİ YAPISI

Bu bölümde Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla birlikte baştan aşağıya değişen idari teşkilatlanma kurumlar ve müesseselerin taşraya etkisi **Beypazarı** örneği ile açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri İle Yaşanan Dönüşüm

Ülke genelinde yaşanan çeşitli düzensizlikler bazı sonuçlar doğurmuş ve yeni kurumların oluşmasına sebebiyet vermiştir. İdari anlamda düzensizlikleri önlemek için ve dönemin gerektirdiği şartlar neticesinde muhtarlık kurumu ortaya çıkmıştır. İlk muhtarlık 1829 yılında İstanbul'da, taşrada ilk muhtarlık ise 1833 yılında Kastamonu Taşköprü'de kurulmuştur. Dönemin ihtiyaçları sonucu oluşan bu kurumun amacı taşradaki idari boşluğu doldurmak ve merkez ile yerel arasında bir bağlantı sağlamaktır. Böylece muhtar mahallenin 'gören gözü, işiten kulağı' konumuna gelmiştir.¹⁷²

Taşra yönetiminde reformun kaçınılmaz olduğunu gören Osmanlı bürokrasisi, içinde Fuat Paşa, Mithat Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa'nın olduğu bir komisyon kurarak çalışmalar yapmıştır.¹⁷³ İlk önce Tuna vilayeti için hazırlanan ve uygulanan bu nizamnameyle başarı sağlanınca tüm imparatorlukta uygulanmaya başlanmıştır. Merkeziyetçiliği taşra yönetimine uygunluğu sebebiyle Fransa taşra yönetim kanunlarından esinlenerek hazırlanan bu nizamnamede de eyaletler kaldırılarak yerine livalardan oluşan vilayetler kurulmuştur. 1865 yılında Anadolu, Rumeli ve Arabistan'da yeni vilayetler kurulmuştur. Bu nizamname 22 Ocak 1871 tarihli yeni nizamnameye kadar yürürlükte kalmıştır. 1871 Nizamnamesi¹⁷⁴ 1913 yılında çıkan geçici kanuna kadar yürürlükte kalmıştır.¹⁷⁵

¹⁷² Onur AYDOĞDU, Aziz TUNCER, "Tanzimat Sürecinin Dönüştürücü Etkisi ve Mahalle Muhtarlıklarının Kurulması", *Journal of Political Administrative and Local Studies*, C.1, S. 1, 2018, s. 101-102.

¹⁷³ 1864 Vilayet Nizamnamesinin Latin harflerine çevrilmiş şekli için Bkz: Erkan TURAL, Selim ÇAPAR, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Tiav Vakfı Yay. 2015.

¹⁷⁴ *1871 Vilayet Nizamnamesinin getirdikleri ve transkripsiyonu için Bkz.* Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yerel Yönetim Metinleri VI: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~mehmets/yerelyonetimmetinleri6.pdf>, s.e.t 19.06.2023.

¹⁷⁵ Mustafa GENÇOĞLU, "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, 2011, s. 34-35.

1871 Vilayet Nizamnamesine göre Ankara vilayeti, Ankara, Yozgat, Kayseri ve Kırşehir olmak üzere 4 sancaktan oluşmaktadır. Sancak merkezleri dâhil 23 kaza 14 nahiyesi mevcuttur. **Beypazarı**, Ankara merkez sancağa bağlı 11 kazadan biridir.¹⁷⁶

Osmanlı eyalet yönetimini iki ana biçimde etkileyen, Tanzimat hareketiyle gün yüzüne çıkan merkeziyetçilik hareketi, ilk olarak mali alanda değişikliğe sebep olmuştur. Sonrasında ise mahalli kişi ve kümeler yönetimi etkileme sürecinin hızlı ve düzgün ve eşitlikçi bir biçimde işlemesine gerek duymuştur. Bu durum ise Türkiye’de yerinden yönetim geleneğinin doğmasına sebep olmuştur. Bu etkilerin sonucunda vilayetlerin fiziki teşkilatlanması değişmiştir. Beliren yeni teşkilatlanma imparatorluğun sonuna kadar devam etmiş Cumhuriyet döneminde de yönetim sistemini etkilemiştir.¹⁷⁷

Bugünkü anlamda ilk belediyeçilik girişimi Osmanlı Devleti’nde 1854-1856 Kırım savaşına rastlamaktadır. Avrupa ile artan temas sonucu böyle bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. 1855 yılında İstanbul ilk belediye denemesi yapılmıştır. Taşrada ise ilk modern belediye örgütlenmesi 1864 Vilayet Nizamnamesi ile başlamıştır. Nizamnameye göre her Vilayet, Sancak ve Kaza merkezlerinden belediye teşkilatı kurulacak seçimli üyeler ve atama ile gelen belediyesi reisi olacaktır. Ancak uygulamada her bölgede faaliyete geçememiştir. 1876 Anayasasında Vilayet Belediye Kanunu ile her şehir ve kasabada belediye kurulması kararlaştırılmıştır. 1912 yılında çıkarılan “Dersaadet Taşkilat-ı Belediye Kanun-u Muvakkat ile belediye şubeleri belediye dairelerinin yerini almıştır. Şehremaneti yerine de belediye encümeni oluşturulmuştur.¹⁷⁸

1.2. Vilayet ve Kaza İdare Meclisleri

Vilayet idare meclisleri valinin başkanlığında toplanmaktadır. Kazalarda ise kaza idare meclisleri mevcuttur. Taşra idaresindeki vilayet meclisleri yerel yönetim kurulu görevi görmüştür. Liva ve kaza idare meclisleri mutasarrıf ve kaymakam başkanlığında toplanmaktadır. Kaza idare meclisleri kaymakam başkanlığında Mal müdürü, tahrirat kâtibi, naib(kaza hâkimi), müftü gibi üyelerden oluşmaktadır. Kaza meclisleri idari davaları ve gelir

¹⁷⁶ Hüseyin ÇINAR, “Osmanlı’nın Son Döneminden Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Ankara’da Bir Kaza: Zir” *Gönül Sultanları Şahsiyetleri ve Değerleriyle Ankara*, Ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, Akçağ Yay. Ankara, 2018, s. 435.

¹⁷⁷ İlber ORTAYLI, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2016, s. 496.

¹⁷⁸ Feyzullah ÜNAL, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, 2011, s. 243-245.

giderleri incelemiş, alım satım işlerinin usule uygun olup olmadıklarını denetlemiştir. Kaza idare meclisleri hiyerarşi içinde yetkinliği en az meclistir. Merkezi hükümet bu organlar üzerinde söz sahibidir ve yerel temsilciler ise sadece danışma görevi görmektedir. İdare meclislerinin dört üyesi seçimle göreve gelmektedir. Bu ise halkın idareye katılması anlamına gelmektedir. Fakat seçilmek için belirli bir gelire sahip olmak uygulamada sadece belirli bir kesimin seçime katılımını mümkün kılmaktadır.¹⁷⁹ Beypazarı’nda H. 1295 (M. 1878) yılında bir adet hükümet konağı olduğu bilinmektedir. H. 1295 (M. 1878) yılı Ankara Vilayet Salnamesinde kaydı mevcuttur.¹⁸⁰

Tablo 1. Beypazarı İdare Meclisi Teşkilatı

Tarih	İdare Meclisi Reisi	İdare Meclisi Azaları
H. 1288 (M. 1871)	Kaymakam Hüsnü Bey Rütbesi: Mütamayiz	Hacı Abdullah Zühdü Efendi Hacı Hafız Ahmet Efendi Hacı Mustafa Nâili Efendi Katip Şakir Efendi
H. 1289 (M. 1872)	Kaymakam Hüsnü Bey Rütbesi: Saniye Mütamayizi	Hacı Mustafa Asım Efendi Hacı Mustafa Ağa Hacı Hasan Ağa Katip Mehmet Efendi
H. 1290 (M. 1873)	Kaymakam Halil Hilmi Bey	Hacı Mustafa Asım Efendi Hacı Mustafa Ağa Hacı Hasan Ağa Katip Muhammet Efendi
H. 1291 (M. 1874)	Kaymakam Ömer Lütfi Efendi	Hacı Abdullah Efendi Hacı Mustafa Ağa Hacı Hasan Ağa
H. 1293 (M. 1876)	Kaymakam Hurşit Efendi Rütbesi: Salise	<u>Aza-i Tabiyye</u> Naib Efendi Müftü Efendi Mal Müdürü Efendi Tahrirat katibi Efendi <u>Aza</u> Ali Rıza Efendi(salise) Hacı Zeki Efendi Hacı Abdullah Efendi Hacı Ahmet Efendi
H. 1295 (M. 1878)	Kaymakam Hurşit Efendi Rütbesi: Salise	Aza-i Daime Naib Efendi Müftü Efendi Mal Müdür Efendi Tahrirat Katibi Efendi Aza Ali Rıza Efendi(salise) Hacı Abdullah Efendi Hacı Hafız Ahmet Efendi Hacı Mustafa Ağa

¹⁷⁹ Mehmet GENÇOĞLU, “agm.”, s. 38-42.

¹⁸⁰ AVS, H. 1295 (M. 1878)/141.

Tablo 1. (devam) Beypazarı İdare Meclisi Teşkilatı

Tarih	İdare Meclisi Reisi	İdare Meclisi Azaları
H. 1299 (M. 1881)	Kaymakam Said Bey Rütbesi: İstabl-ı Amire	Ali Rıza Efendi(salise) Hacı Mustafa Efendi Hacı Ahmet Efendi Hacı Mustafa Ağa Tahrirat Katibi Muahhammet Şakir Efendi
H. 1300 (M. 1882)	Kaymakam Said Bey Rütbesi: İstabl-ı Amire	Hacı Abdullah Efendi Hacı Mustafa Ağa Mehmet Efendi Mehmet Emin Efendi Tahrirat Katibi Mehmet Şakir Efendi
H. 1307 (M. 1889)	Kaymakam Hacı Mustafa Efendi Rütbesi: Saniye	<u>Aza-yı Tabîiyye</u> Naib Efendi Mal Müdürü Efendi Tahrirat Katibi <u>Aza-ı Müntehabe</u> Hacı Mehmet Efendi Nuri Efendi Hacı Ahmet Efendi Diğer Hacı Ahmet Efendi
H. 1311 (M. 1893)	Kaymakam Mehmet ¹⁸¹ Vasfi Efendi ¹⁸² Rütbesi Mütamayiz	<u>Aza-ı Tabîiyye</u> Naib Efendi Müftü Efendi Mal Müdürü Efendi Tahrirat Katibi Efendi <u>Aza-ı Müntehabe</u> Hacı Mehmet Efendi Hacı Ahmet Efendi Diğer Münhal
H. 1318 (M. 1900)	Kaymakam Seyit Mehmet Bey Rütbesi: Saniye 4 M madalya ¹⁸³	<u>Aza-ı Daime</u> Naib Efendi Müftü Efendi Mal Müdürü Tahrirat Katibi <u>Aza-ı Müntehabe</u> Hacı Mehmet Efendi Hacı Emin Efendi Hacı Mehmet Efendi Hakkı Efendi

¹⁸¹ Mehmet Vasfi Efendi H. 1313/M.1895 yılında Dersaate gitmiş ve burada izin süresinin uzatılmasını talep etmiştir.(H. 08.04.1313/M.28 Eylül 1895) BOA, DH.MKT. 435/3.

¹⁸² H. 30.05.1313/M. 18 Kasım 1895 tarihinde Vasfi Efendi İdlib kaymakamlığına tayin edilmiş yerine ise Uşak kaymakamı Reşit Bey gelmiştir. Yani bu tarihten sonra Kaymakam Reşit Bey'dir. BOA, BEO, 705/52833. Reşid Bey ise H. 16.07.1313/M. 4.12.1895 tarihinde Trabzon Vilayeti dahilindeki Gümüşhane Sancağı'na mutasarrıf olarak tayin edilmiştir. BOA, BEO, 724/54256.

¹⁸³ Kaymakam rütbesini H. 27.02.1317/M. 7Temmuz 1899 yılında almıştır. BOA, İ.TAL. 180/44.

Tablo 1. (devam) Beypazarı İdare Meclisi Teşkilatı

Tarih	İdare Meclisi Reisi	İdare Meclisi Azaları
H. 1320 (M. 1902)	Kaymakam Mustafa Bey ¹⁸⁴	<u>Aza-ı Daim</u> Naib Efendi Mal Müdürü Tahrirat Katibi <u>Aza-ı Müntehabe</u> Hacı Mustafa Hacı Mehmet Efendi Hacı Hüseyin Hacı Sıdkı Efendi ¹⁸⁵
H. 1325 (M. 1907)	Kaymakam Galib Efendi Rütbe: Sâlise	<u>Aza-ı Daim</u> Naib Fevzi Efendi Müftü Şakir Efendi Mal Müdürü Said Efendi Tahrirat Katibi Abdülkadir Efendi <u>Aza-ı Müntehabe</u> Hacı Mehmet Efendi Hacı Sıdkı Efendi Hakkı Efendi Nuri Efendi

H. 23.03.1306 (M. 27 Kasım 1888) yılında kaymakamın Bilal Efendi¹⁸⁶ olduğu bilinmektedir ve kendisine rütbe tevcih edilmiştir.¹⁸⁷ H. 30.03.1306 (M. 4 Aralık 1888) tarihinde Bilal Efendi Mutki kaymakamlığına tayin edilmiş ve yerine Hacı Mustafa Tevfik Efendi gelmiştir.¹⁸⁸ Hacı Mustafa Tevfik Efendi ise H. 05.05.1306 (M. 7 Ocak 1889) tarihinde rütbe almıştır.¹⁸⁹ Arşiv belgelerinde eski Beypazarı Kaymakamı Musa Kazım Efendi ile ilgili H. 12.01.1311 (M. 26 Temmuz 1893) tarihli bir belge mevcuttur. Redif Binbaşısı Mustafa Efendi tarafından Türk milletine hakaret edici sözler söylediği gerekçesiyle ihbar edilen Musa Kazım Efendi kaymakamlıktan azl olunmuş daha sonra ise yapılan tahkikat neticesinde namuslu ve dürüst bir insan olduğu anlaşılmış ve başka uygun bir kaymakamlığa tayin edilmiştir.¹⁹⁰ Belgeden de anlaşılabacağı üzere dönemin memur kadrosu çok sık yer değişikliği yaşamaktadır. Binbaşı ihbarıyla yerinden azledilip başka bir yere tayin edilebilmektedirler. Musa Kazım Efendi ile ilgili bir başka belge, kendisi için yapılan tahkikatda suçunun Binbaşı Kemal Efendi ile yaptıkları basit bir tartışmadan kaynaklandığı anlaşılmış ve affedilerek münasip bir kaymakamlığa tayinini konu almıştır.¹⁹¹

¹⁸⁴ H. 18.12.1320/M. 18 Mart 1903) yılında Mustafa Bey Sivrihisar Kaymakamı Hayri Bey ile becayiş yapmıştır. BOA, DH.MKT. 670/30.

¹⁸⁵ Meclis İdare Azası Hacı Sıdkı Efendi H. 10.08.1322/M. 20 Ekim 1904 tarihinde nişan almıştır. BOA, İ.TAL. 349/26.

¹⁸⁶ Bilal Efendi'ye Rütbe-i Salise verilmiştir. BOA, DH.MKT. 1562/118.

¹⁸⁷ BOA, İ.DH.. 1105/86550.

¹⁸⁸ BOA, DH.MKT. 1570/111.

¹⁸⁹ BOA, DH.MKT.1582/4.

¹⁹⁰ BOA, Y..A...HUS. 278/71.

¹⁹¹ BOA, DH.MKT. 39/44.

H. 15.02.1310 (M. 8 Eylül 1892) tarihli belgede ise Musa Kazım Efendi yerine Gebze eski kaymakamı Mehmet Vasfi Efendi tayin edilmiştir.¹⁹² Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere H. 1311 (M. 1893) yılında da kaymakamlık görevinde Mehmet Vasfi Efendi olmalıdır. Bir başka belgeden H. 1314 (M. 1896) tarihinde Beypazarı Kaymakamının Rauf Bey olduğunu öğreniyoruz. Önceden Gediz Kazası kaymakamı olan Rauf Bey ise H. 28.07.1313 (M. 14 Ocak 1896) tarihinde Beypazarı kaymakamlığına tayin edilmiştir.¹⁹³ H. 03.04.1314 (M. 11 Eylül 1896) tarihli belge Beypazarı Kaymakamı Rauf Bey hakkında şikâyetin tahkikiyle ilgilidir.¹⁹⁴ H. 01.03.1314 (M. 10 Ağustos 1896) tarihli bir belge ise Haymana kaymakamı Rauf Bey ile Beypazarı kaymakamı Rauf Beyin becayış yaptıklarını kayıt altına almıştır.¹⁹⁵ Her iki belgenin tarihinden anlaşılacağı üzere önce kaymakam değişimleri yapılmış daha sonra tahkikat yapılmıştır. H. 1323 (M. 1905) yılında Kaymakamın Hayri Efendi olduğu bir arşiv kaydında görülmektedir (H. 03.03.1323/M. 8 Mayıs 1905)¹⁹⁶ H. 01.05.1326 (M. 1 Haziran 1908) tarihli bir belgeye göre bu tarihte Beypazarı kaymakamı olarak Ankara Vilayeti Jandarma Alayı Emmini Suphi Efendi vekâleten tayin edilmiştir.¹⁹⁷ H. 25.08.1326 (M. 22 Eylül 1908) yılında ise Kaymakamlık vekaletine Redif Miralayı Tevfik Bey tayin edilmiştir.¹⁹⁸ H. 03.05.1327 (M. 23 Mayıs 1909) tarihinde ise Beypazarı kaymakamlığına Nihad Bey tayin edilmiştir.¹⁹⁹ H. 28.07.1331 (M. 3 Temmuz 1913) tarihli bir belgede Beypazarı kaymakamının Şükrü Bey olduğu kaydedilmiştir.²⁰⁰ H. 1332 (M. 1914) yılında ise Kaymakam Necmullah Bey'dir.²⁰¹ H. 23.03.1335 (M. 17 Ocak 1917) tarihli bir belgede ahalinin şikâyeti üzerine Beypazarı kaymakamı Hilmi Efendi görevinden azl edilmektedir.²⁰² H. 28.03.1335 (M. 22 Ocak 1917) tarihli belgeden ise boşalan kaymakamlığa hemen yeni bir kaymakamın tayin edildiği görülmektedir. İzzet Bey Beypazarı'nın yeni kaymakamıdır.²⁰³ H. 18.04.1337 (M. 21 Ocak 1919) yılında Beypazarı kaymakamının İzzet Bey olduğu çekilen bir telgraftan öğrenmekteyiz.²⁰⁴ M. 21.11.1927 tarihli bir belgeden Beypazarı kaymakamının Sırrı Bey olduğunu öğrenmekteyiz. Bu

¹⁹² BOA, BEO, 65/4815.

¹⁹³ BOA, BEO, 729/54607.

¹⁹⁴ BOA, DH.TMIK.M..10/25.

¹⁹⁵ BOA, DH.TMIK.M..12/4.

¹⁹⁶ BOA, DH.TMIK.M. 206/61.

¹⁹⁷ BOA, DH.MKT. 1257/80.

¹⁹⁸ BOA, DH.MKT. 1299/34.

¹⁹⁹ BOA, DH.MKT. 1476/38.

²⁰⁰ BOA, DH.İD.. 84/13.

²⁰¹ BOA, DH.ŞFR. 540/113.

²⁰² BOA, DH.KMS. 42/39.

²⁰³ BOA, İ..DUİT. 45/20.

²⁰⁴ BOA, DH.ŞFR., 95/194.

belgede Beypazarı kaymakamı Sırrı Bey ile Avanos Kaymakamı Fahri Zeki Bey yer değiştirmiştir.²⁰⁵ Beypazarı'nda bir adet hükümet konağı mevcuttur. ²⁰⁶ Bu hükümet konağının H. 10.11.1337 (M. 7 Ocak 1919) tarihinde tamire ihtiyacı olmuş ve merkezden tamir için gerekli paranın talep edilemsi söz konusu olmuştur.²⁰⁷ H. 27.07.1321 (M. 19 Ekim 1903) tarihli bir belgede ise Hükümet konağının tamiri için bütçe dahilinde bir karşılık bularak tadrikine karar verilmiştir.²⁰⁸

1.3. Beypazarı'nda Belediye Teşkilatı

Beypazarı'nda belediye teşkilatı ile ilgili ilk bilgiler 1871 tarihinden itibaren görülmeye başlanmıştır. H. 1288 (M. 1871) yılı Ankara Salnamesinde Beypazarı Belediye Meclisi bulunmaktadır. Belediye Reisi Hacı Ömer Ağa olmak üzere 8 tane aza mecliste görev almıştır.²⁰⁹ Beypazarı'nda belediyenin 1871 Vilayet nizamnamesiyle kurulmuş olması muhtemeldir. Osmanlı Devlet'inde taşrada 1864 Nizamnamesiyle başlayan belediyeçilik Beypazarı'na 1871'de gelmiştir. Daha önce kurulduysa da bunun en erken belgelere yansması 1871 yılıdır.

Türkiye'de belediyeçilik alanında ilk ve en kapsamlı çalışmayı hazırlayan kişi Osman Nuri Ergin'dir.²¹⁰ Osman Nuri Ergin'in 22 yıllık belediye memuriyet hayatı vardır. Bu süre zarfında birçok evrak ve belgeyi toplayarak zengin ve kapsamlı ve sağlam bir arşiv oluşturmuştur. Bunun yanında kendi tecrübeleri ve Doğu ve Batı'daki temel kaynakları da kullanmıştır. Bu birikimin sonucu olarak 4.722 sayfalık bir külliyat ortaya çıkarmıştır.²¹¹

²⁰⁵ BOA, 30-11-1-0, 35/31.

²⁰⁶ AVS/H. 1295 (M. 1878),141.

²⁰⁷ BOA, DH.MB..HPS. 21/22.

²⁰⁸ BOA, DH.MKT. 779/42.

²⁰⁹ AVS, H. 1288 (M. 1871)-37.

²¹⁰ Osman Nuri ERGİN, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, İstanbul Büyük Şehir Kültür İşleri Daire Başkanlığı, Yayın yönetmeni: Cengiz Özdemir, İstanbul, 1995.

²¹¹ Azmi ÖZCAN, "Mecelle-i Umûr-ı Belediye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara, 2003, s. 235.

Belediyelerin yaptığı hizmetler Osmanlı’da yıllardır evkaf tarafından yürütülmektedir. Su, mektep, kütüphane, aşhane, hastane, nakil vasıtaları, kabristan gibi umumun kullandığı kurumlar yıllardır evkaf tarafından idare edilmiş daha sonra ise bu hizmetler belediyelere geçmiştir.²¹²

Belediyelerin kökeni ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Aileler beldeleri oluşturmuş ve beldelerde hükümetleri oluşturmuştur. Atina ve Roma’da belde ve hükümet aynı isimle anılmaktadır.²¹³

Tablo 2. Ankara Vilayet Salnamelerinde Beypazarı Belediye Teşkilatı

Tarih	Belediye Reisi	Belediye Azaları ve Diğer Memurlar
H. 1288 (M. 1871)	Reis Hacı Ömer Ağa	Mehmet Efendi Hafız Hasan Efendi Ahmet Ağa Mustafa Efendi Hacı Ülfet Efendi Memleket Tabibi İsberaki Kâtip Hüseyin Efendi Sandık Emmini Hafız Mehmet Efendi
H. 1289 (M. 1872)	Reis Hacı Ahmet Ağa	Mehmet Efendi Hafız Ahmet Efendi Hafız Efendi Hacı Ahmet Ağa Kâtip Hüseyin Efendi Sandık Emmini Hafız Efendi
H. 1290 (M. 1873)	Reis Hacı Ahmet Ağa	Mehmet Efendi Hafız Ahmet Efendi Hafız Efendi Hacı Ahmet Ağa Kâtip Hüseyin Efendi Sandık Emmini Hafız Efendi
H. 1291 (M. 1874)	Reis Hacı Ahmet Ağa	Hacı Ülfet Efendi Hacı Hasan Efendi Hacı Kahraman Efendi Hacı Emir Efendi Hacı Ali Efendi Hacı(Ahmet) Efendi Kâtip Râkım Efendi Sandık Emmini Hafız Hüseyin Efendi
H. 1293 (M. 1876)	Reis Hacı Emin Efendi	Hacı Hasan Ağa Hacı Ahmet Ağa Hacı Hasan Efendi Hacı Ülfet Efendi Hacı Ali Efendi Hacı İsmail Efendi Kâtip Hacı Hüseyin Efendi Sandık Emmini İsmail Efendi

²¹² Osman Nuri ERGİN, *Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine Seçmeler*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 1987, s. 142.

²¹³ Osman Nuri ERGİN, *Mecelle-i Umur-ı Belediyeye*, C. 1, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, 1922, s. 29-30.

Tablo 2. (devam) Ankara Vilayet Salnamelerinde Beypazarı Belediye Teşkilatı

Tarih	Belediye Reisi	Belediye Azaları ve Diğer Memurlar
H. 1295 (M. 1878)	Reis Emin Efendi	Hacı Ahmet Ağa Hacı Hafız Ahmet Efendi Hacı Ülfet Efendi Hafız Hüseyin Efendi Muhammed Emin Efendi Kâtip ve Emin-i Sandık
H. 1299 (M. 1881)	Reis Nuri Efendi	Mehmet Efendi Hacı Hasan Ağa Hacı Ülfet Efendi Hacı Ahmet Ağa Kâtibi Münhal Sandık Emmini Muhammed Emir Efendi Kolcu Mahmut Ağa
H. 1300 (M. 1882)	Reis Hafız Ahmet Efendi	Osman Efendi Hafız Hüseyin Efendi Hacı Ülfet Efendi Hacı Mehmet Efendi Mehmet Efendi Kâtip Şükrü Efendi Sandık Emmini Mehmet Efendi
H. 1307 (M. 1889)	Reis Hacı Hamdi Efendi	Mehmet Efendi Hafız Mehmet Efendi Hacı Hasan Efendi Ahmet Efendi Hacı Hüseyin Ağa Kâtip Emir Efendi
H. 1311 (M. 1893)	Reis Hacı Hamdi Efendi	Ahmet Efendi Hafız Mustafa Efendi Hacı Hasan Ağa Ahmet Efendi Kâtip ve Sandık Emmini Hakkı Efendi
H. 1318 (M. 1900)	Reis Hacı Eşref Efendi	Belediye Tabibi Ömer Efendi Hacı Mehmet Efendi Hacı Emin Ağa Hacı Ziya Efendi Mustafa Efendi Salih Efendi Mahmut Ağa Kâtip ve Sandık Emmini Ömer Efendi
H. 1320 (M. 1902)	Reis Vekili Hacı Emin Efendi	Belediye Tabibi Hakkı Efendi Mustafa Efendi Hacı Hasan Efendi Hacı Mehmet Efendi Seyyit Mustafa Efendi Hafız Hasan Efendi Kâtip ve Sandık Emmini Ömer Hulusi Efendi
H. 1325 (M. 1907)	Reis Vekili Nuri Efendi	Mustafa Efendi Hafız Mustafa Efendi Hacı Hasan Efendi Kâtip ve Sandık Emmini Ömer Efendi Tabib Abdülcélil Efendi

Yukarıdaki tabloda H. 1288 (M. 1871) ve H. 1325 (M. 1907) tarihleri arasında Beypazarı belediye dairesinin teşkilat yapısı görülmektedir. Belediye reisi, azaları sandık emini ve kâtibi ayrıntılı biçimde Ankara vilayet salnamelerinden alınarak tabloya

dökülmüştür. İlk yıl memleket doktoru olarak bir gayrimüslim ismi geçmektedir. (H. 1288 (M. 1871) Memleket tabibi İsberaki²¹⁴) H. 1299 (M. 1881) yılında ise kâtip pozisyonu açıktır.²¹⁵

1.4. Kadı ve Beypazarı Mahkemeleri

Devletçe tayin edilen hukuki uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlayan yetkiliye hâkim demektir. Kökeni kaza (kada) olan kelime Arapçadır. İnsanlar arasındaki hukuki anlaşmazlıkları, çekişme ve davaları, şer'î hükümlere göre çözümlemesi için yetkili makamlarca görevlendirilen kişidir. Kadıların tayin, terfi ve azilleriyle ilgilenen kimseye 'kâdî'l kudât' denilmiştir. Kadı tarafından yargılama yetkisi verilen kişiye de 'naib', 'vekil' veya 'halife' adı verilmiştir. İslam devrinde devlet teşkilatında önemli değişikliklerin olduğu Hz. Ömer döneminde devletin geniş coğrafyalara yayılmasından ülkenin idarî ve kazaî iş yükünün artmasıyla başta Medine olmak üzere Mısır Irak ve Suriye'deki şehirlere kadılar gönderilmiştir. Bu dönemde kadı faaliyetleri fetvaya benzediği için kadılara müftü de denilmiştir.²¹⁶

İlk dönemlerde kadı ve müftü ayrımı pek açık olmasa da bu iki şahsiyet İslam toplumlarının dini ve içtimaî hayatının şekillenmesinde önemli role sahiptir. Özellikle Kadılar üstlendikleri görevlerle üst yönetici kesiminden olup idari ve siyasi yapılanmada etkin rol oynamışlardır. Kadılarda aranan niteliklerin başında adalet olgusu gelmektedir. Dini literatürde çok vurgulanan temel kavramlardan birisi adalettir. Toplumun barış, huzur ve refah içinde yaşamasının ön şartı olan adaleti sağlamak ve onun gerçekleşmesinde büyük rol oynayan kadılık kutsal bir meslek sayılmıştır. Bu sebeple bu göreve getirilecek kimselerde aranan niteliklere de ayrı bir önem verilmiştir. En vasıflı kimselerin kadılık görevine getirilmesine mümkün olduğunca dikkat edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de emaneti ve sorumlulukları ehliyetli ve liyakatlı kimselere tevdi edilmesi ve adaletle hükmedilmesi emri vurgulanmıştır. '*ALLAH size emanetleri ehline vermeniz, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.*'²¹⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de kamu görevlerinin

²¹⁴ AVS/H. 1288-37.

²¹⁵ AVS/H. 1299-130.

²¹⁶ Fahrettin ATAR, "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul, 2001, s. 66.

²¹⁷ Kur'ân-ı Kerim, Nisa, 58. Ayet.

ehli kimselere verilmesi ilkesine verdiği önemle yargı işini yürütecek sahabîlerin buna uygun yetilere sahip olmasına dikkat edilmiştir.²¹⁸

Osmanlı klasik döneminde hukuki görevlerinin yanı sıra kadı bulunduğu şehrin beledi hizmetlerini de yürütmekte sorumluluk sahibidir. Belediye hizmetlerinin yürütülmesindeki en üst amir konumundadır. Askeri görevleri arasında ise avarız hanelerinin tespiti ve avarız bedellerinin toplanması gibi ordunun iâşe işlerinin halledilmesi gelmektedir.²¹⁹ Bir hukuk adamı olan kadı daima bağımsızdır. Hükümdarın mutlak yetkisine sahip bir vekildir.²²⁰

1836 yılında kurulan Evkaf Nezareti ile vakıfların idare ve denetimi tek elde toplanmış ve kadıların vakıflar üzerindeki denetimi sona ermiştir. Şehirlerdeki İhtisap nezareti ile de beledi görevi son bulmuştur. Kadıların görev yetki alanlarını asıl kısıtlayan ise Fransız mevzuatının uygulanmasıdır. Ceza, hukuki ve ticaret alanında uygulanan mevzuatla karma mahkemeler, bidayet ve ceza mahkemeleri kurulmuştur.²²¹ Beypazarı'nda ise ilk bidayet mahkemesi salname kayıtlarında H. 1299 (M. 1881) yılında görülmektedir.²²² Böylece Beypazarı'nda şer'i mahkemelerin çalışma alanı tereke taksimi, nikah, borç, alacak, talak vb. davalarla sınırlandırılmıştır. Şer'i mahkemelerin ve dolayısıyla da kadıların yetki konumunu azaltan bir diğer unsur ise avukatlık, katib-i adillik ve savcılık kurumlarının asrın sonunda adli sisteme dahil olmasıdır.²²³

Tablo 3. Beypazarı Bidayet Mahkemesi Üyeleri

TARİH	MAHKEME ÜYELERİ
H. 1311 (M. 1893)	Mahkeme-i Bidayet Reis Naib Efendi Baş Katip Münhaldir
H. 1318 (M. 1900)	Bidayet Mahkemesi Reis Naib Efendi Mahkeme-i Şer'îye Naib Nuri Efendi Şeriye Katibi Ali Şükrü Efendi Mukayyid Şevket Efendi

²¹⁸ Fahrettin ATAR, “Kadı”, s. 67.

²¹⁹ Necati GÜLTEPE, *Mührün Gücü İlk Türk- İslam Devletlerinde ve Osmanlılarda Bürokrasi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009, s. 257.

²²⁰ İlber ORTAYLI, “Osmanlı Kadısı, Tarihi Temeli ve Yargı Görevi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. XXX., S.1-4, Ayrı Baskı, 1975, s. 124.

²²¹ İlber ORTAYLI, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul, 2001, s. 72.

²²² AVS/ H.1299-130.

²²³ İlber ORTAYLI, “Kadı”, s. 72.

Tablo 3. (devam) Beypazarı Bidayet Mahkemesi Üyeleri

TARİH	MAHKEME ÜYELERİ
H. 1320 (M. 1902)	Mahkeme-i Bidayet Reis Naib Efendi Aza Nuri Efendi Mahkeme-i Şeriye Seyyar Naibi Şemsi Efendi Başkatip İsmail Hakkı Efendi Mübaşir Hüseyin Onbaşı
H. 1325 (M. 1907)	Bidayet Mahkemesi Reis Naib Efendi Aza Hacı Osman Efendi Aza ve Müstantık Ali Efendi Başkatip Hulusi Bey Şeriye Katibi Ali Efendi

Yukarıdaki tablo, Ankara Vilayet Salnamelerinden elde edilen veriler çerçevesinde düzenlenmiştir. Mahkeme Naib, katip, aza, mübaşir gibi üyelere sahiptir. Aza sayısının bazı yıllarda bir adet bazı yıllarda iki adet olduğu görülmektedir. Beypazarı’nda Bidayet mahkemeleri H. 1299 (M. 1881) yılında kurulmuştur. Fakat üyelerinin kayda geçtiği tarih H. 1311 (M. 1893) yılıdır. H. 1318 (M. 1900) ve H. 1320 (M. 1902) yılları dışında Şer’i mahkeme üyelerinin kaydı verilmemiştir. Beypazarı’nın çalışılan dönemde mahkeme binasının yerini kesin olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Fakat Kaş Mahkeme Mahallesi olarak geçen mahallede olması muhtemeldir. İncelenen dönemde mahkemede kaç kişinin görev yaptığı tespit edilememiştir. Fakat naibden başka kâtip, muhızırbaşı gibi görevliler olduğu bilinmektedir.

Kadı mahkemesinde merkezden gelen fermanlar, dava özetleri, askerlik işlemleri de fazla detaya girilmeden kaydedilmiştir. Bu kayıt defterleri kadının evinde veya camide muhafaza edilmiştir. Dava zabıtları, senet, satış, vekalet, kefalet, vesayet, borçlanma, tereke, narh listeleri, ferman, berat, tezkire kayıtlarının yer aldığı defterler kadı gözetimindedir. Geniş bir bölgenin kadısı bütün davalara yetişmek için naibler atamıştır. Naibler kadıların görevlerini kendi bölgelerinde yerine getirmektedir.²²⁴ Beypazarı’nda da kadının vekili olarak naib görev yapmaktadır.

1.5. Nâib

İslam devletlerinde hükümdar, vali, kadı gibi devlet adamlarının temsilci veya yardımcısına nâib denmektedir. ‘birini temsil etmek’, ‘birine vekalet etmek’, anlamındaki

²²⁴ İlber ORTAYLI, “Kadı”, s. 73.

nevb kelimesinden türemiştir. Nâib bir makamın sorumluluğunu asıl sahibinin yerine geçici olarak yüklenen kimse demektir. Devlet ricalinin yerinde bulunmadığı zamanlarda işlerin yürümesi için tayin ettikleri görevlilere nâib adı verilmiştir. Vekil ve halife kelimeleri de nâib için kullanılmaktadır. Naib tayininin İslam'ın ilk asırlarından beri uygulandığı anlaşılmaktadır. Göreve getirilen kişilerin çeşitli sebeplerle görev yerlerine gitmeyip nâib gönderdikleri bilinmektedir. Adli teşkilatta da nâibler yer almıştır. Kâdî'l kudâtlik müessesesinin ortaya çıkmasıyla geniş bölgelere göreve gönderilen kadıların kendilerine naib atamaları için yetki verilmiştir. Selçuklularda divanda ve taşradaki şubelerinde divan başkanından sonra en yüksek makam nâibe aittir.²²⁵

Osmanlı'da başlangıçtan beri mevcut olan naiblik bir gelenek olarak yeni fethedilen yere kadı ya da naib atanması şeklinde görülmüştür. Hukuku temsilen gönderilen naiblik bir fetih geleneğidir. Naiblik medrese eğitimi ile yetişmişlerdir. Özellikle fıkıh alanında eğitimle kendi kazalarında ihtilafları çözebilecek seviyeye gelmişlerdir. Naibler genellikle süresiz tayin edilmiş fakat belirli süreler içinde değişiklik olmuştur. Nadiren olarak yirmi beş otuz yıl aynı yerde görev yapan naiblere de rastlanmaktadır. Naibler kendilerini göreve getiren kadılar tarafından görevden alınamamışlardır. Ayrıca vekili oldukları kadının görevden azli ya da ölümü ile de görevleri sona ermemiştir. Görevini kötüye kullanan naibler hakkındaki şikâyetlerle kazasker ilgilenmiştir. Yetersiz, bilgisiz olmaları ve bir yolsuzluğa karışmaları halinde görevden azledildikleri görülmüştür.²²⁶

1838 yılında çıkan Tarik-i İlmiye Ceza Kanunnamesiyle kadının görev yeri olan kazaya bizzat gitmeyerek naib tayin edebileceği kanunlaştırılmıştır.²²⁷ Beypazarı'nda da naib uygulaması görülmektedir. Naiblerin temel geçim kaynağı mahkeme harçlarıdır. Baktıkları davalardan ücret almışlardır. 1854 yılında 'Muallimhâne-i Nüvvâb' adıyla bir naiblik mektebi açılmıştır. Cumhuriyet döneminde şer'i mahkemelerin kaldırılmasıyla naiblik kurumu da son bulmuştur.²²⁸

²²⁵ Casim AVCI, "Nâib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 311.

²²⁶ Mehmet İPŞİRLİ, "Naib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 312.

²²⁷ Betül KAYAR, *Osmanlı Yargı Teşkilatında Nâib*, Onikilevha Yay. İstanbul, 2023, s. 78.

²²⁸ Mehmet İPŞİRLİ, "agm.", s. 313.

Beypazarı'nda görev yapan naibler tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Beypazarı'nda Görev Yapan Naibler (H.1299-1325/M.1881-1905)

<i>TARİH</i>	<i>NAİB</i>
H.1299(M.1881)	Muhammed Esat Efendi
H.1300(M.1882)	İbrahim Ethem Efendi
H.1308-1309(M.1891)	Mehmet Efendi
H.1311(M.1893)	Ahmet Feyzi Efendi
H.1318(M.1900)	Ahmet Hilmi Efendi
H.1320(M.1902)	Süleyman Efendi
H.1325(M.1907)	Mehmet Fevzi Efendi

Ankara Vilayet Salnamelerine göre H. 1299 (M. 1881) yılından H. 1325 (M. 1907) yılına kadar Beypazarı'nda yedi adet naib görev yapmıştır. Naib kadının vekaleti ile iş görmektedir. Salnamelerden elde edilen verilere göre her yıl naibin değiştiği görülmektedir. Bu da son dönemde Osmanlı bürokrasisinin oturmadığı ve değişikliklerin çok fazla olduğunu kanıttır.

1.6. Nahiye Meclisleri

İdari yönden karar ve müzakere organı olan Nahiye Meclisleri 1871 Nizamnamesiyle kurulmuştur. Nahiye yönetimin kurulmasının amacı dış devletlerin Osmanlı vilayet yönetimine sürekli müdahale etmesini önüne geçmektir.²²⁹ Beypazarı'nda H. 1311 (M. 1893) yılında Karaşar nahiyesi kurulmuştur. İlk müdürü Cemal Efendi'dir.²³⁰

1.6.1. Karaşar Nahiyesi

İlçe merkezine 26 km.'lik düz bir yolla bağlı olan Karaşar, Beypazarı'nın kuzeyine düşmektedir. Kuzeyden Seben, Çamlıdere ilçeleri Doğu'dan ise Uruş ile çevrilidir. Rakımı 1200-1300 metredir. Dağlar arasına kurulmuş bir kasabadır. Güneye gidildikçe çam ormanları sıklaşmaktadır.²³¹

²²⁹ Mustafa GENÇOĞLU, "agm.", s. 44-45.

²³⁰ AVS/H.1311-164.

²³¹ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 103.

Bir dağ köyü olan Karaşar'da tarım elverişli olmadığı için hayvancılık yapılmaktadır. Ayrıca dağın arazi ve geçim şartlarının zor olması sebebiyle Karaşar'da tütün ve orman kaçakçılığı görülmüştür.²³² Belgelerde Karaşarlı tütün kaçakçılarının Reji kolcuları tarafından yakalanıp tüfenklerine el konulduğu ve bu el konulan tüfenklerin Ankara fırka-ı askeriye komutanlığına teslim olunduğuna dair kayıtlar mevcuttur.²³³ Yazın yaylalara çıkan Karaşar halkı kışlık hazırlıklarını buralarda yapmışlardır. Yılın geriye kalan aylarında ise kerestelerden meyve sandıkları yapılmaktadır. Ayrıca çorap örgü heybe gibi el sanatlarıyla ek gelir sağlanmaktadır.²³⁴

Tablo 5. Karaşar Nahiyesi İdarecileri

TARİH	H.1311 (M. 1893)	H.1318 (M. 1900)	H.1320 (M. 1902)	H.1325 (M. 1907)
MÜDÜR ve KÂTİP	Müdür: Cemal Efendi	Müdür: Hacı Mustafa Kamil Efendi Kâtip: Ali Rıza Efendi	Müdür: Ahmet Lütfü Efendi Kâtip: Ali Rıza Efendi	Müdür: Mehmet Salih Efendi Kâtip: Ali Rıza Efendi

Karaşar Nahiyesi salnamede ilk H. 1311 (M. 1893) tarihinde görünmektedir. İlk kurulduğu dönemde kâtip olmaması dikkat çeker. Daha sonra ise yazışmaların ve iş yoğunluğunun artması sebebiyle kâtibe ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Karaşar Köyünde bir müdürlük kurulması için bir mazbata verilmiştir. Mazbata tarihi H. 25.04.1310 (M. 16 Kasım 1892)'dur.²³⁵ Karaşar'ın nahiye statüsüne kavuşması Osmanlı'nın taşra yönetimindeki değişikliklerinin bir sonucudur. Son dönemde şartların getirdiği değişikliklerin yerinden yönetimde etkin rolü vardır. Beypazarı'nda Karaşar nahiyesinin kurulması Tanzimatla gelen değişim sürecinin taşraya yansımalarının güzel bir örneğidir.

1.7. Mahalle

1.7.1. Beypazarı Mahallelerine Genel Bir Bakış

İkamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade eden *bir yere inmek, konmak, yerleşmek* anlamına gelen mahalle, “hall” kökünden türemiştir.²³⁶ Mahalle, dar bir

²³² Ethem TORUN, *age.*, s. 315.

²³³ BOA DHK.MKT. 467/13.

²³⁴ Ethem TORUN, *age.*, s. 315.

²³⁵ BOA, BEO, 107/7964.

²³⁶ Ali Murat YEL, Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞCI, “Mahalle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 323.

alanday yer alan yüz yüze ve kişisel ilişkilerin egemen olduğu, komşuluk biriminin hâkim olduğu yerdir. Osmanlı klasik devrinde mahalle birbirini tanıyan ve birbirlerinin davranışlarından sorumlu kişilerin oluşturduğu topluluğun birlikte yaşadığı yerdir.²³⁷ Şehirler iki şekilde oluşur ve gelişir. Birincisi; kendiliğinden gelişen bir plan dâhilinde kurulmayıp, çeşitli kültür ve siyasi olaylardan etkilenecek şekilde gelişen şehirlerdir. İkincisi ise bir otoritenin emriyle kurulup yönlendirilene bağlı kalarak, gelişen şehir tipidir. Ankara dolayısıyla Beypazarı bu şehir tiplerinden birinci gruba giren bir Anadolu şehridir.²³⁸

Beypazarı'nda hanların büyük bir kısmının bulunduğu yere *Hanlarönü Meydanı* denilmiştir. Pirinç Mahallesi tarafında *Suluhan*'ın da olduğu geniş bir meydan vardır. Bu meydana *Yandı Yandı Meydanı* denilmektedir. Dini ve özel günlerde eğlence yeri olan bu yerin, aynı zamanda çocukların ve gençlerin paralarını harcadıkları bir yer olduğu için bu adı almış olduğu söylenir. Suluhan'ın bir diğer adı ise *Kervansaray*'dır. Osmanlı şehirlerinin içinde birçok hana içindeki su sistemlerinden dolayı o bölgede yaşayan insanlar tarafından *Suluhan* adı verilmiştir. Beypazarı Suluhan'ı da bu adı alan hanlardandır. Han, bedesten ve çarşılar o zamanın ticaret faaliyetlerine tanıklık etmiş mekânlardır.²³⁹

Beypazarı'nın en eski mahalleleri şimdi Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde kalan *Karakaya*, *Derbentçik* ve *Beytepe* mahalleleridir.²⁴⁰ Yer isimleri Osmanlı döneminde çok değişikliğe uğramıştır. Köy isimlerinde esas değişiklik ise Cumhuriyet döneminde olmuştur. 1925 yılında Türkçe olmayan isimler sınırlı da olsa değiştirilmeye başlanmıştır.²⁴¹ Beytepe Mahallesi'nin Beypazarı'nın en eski mahallesi olduğu buradaki eski ve yüksek binalardan da anlaşılmaktadır. İlk Türk beylerinin buraya yerleşmiş olması muhtemeldir.²⁴²

Beypazarı'ndaki Derbent mevki ve Salihler tepesi eski yerleşim alanları olsalar da köy tipi yerleşim olarak kalmışlardır. İnözü vadisi de yine eski bir yerleşim yeri olmasına karşın tabii mağara ve oyulmuş kayalardan oluşan bir sığınma yeri olarak kalmıştır. Zamanla İnözü mevkiinde Kirmir çayına doğru yerleşim yerleri teşekkül etmeye başlamıştır.²⁴³

²³⁷ Özer ERGENÇ, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul, 1984, s. 69.

²³⁸ Özer ERGENÇ, "XVII. Yüzyılın Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980, s. 86.

²³⁹ Ethem TORUN, *age.*, s. 136-139.

²⁴⁰ Ethem. TORUN, *age.*, s. 126.

²⁴¹ M. S. KÜTÜKOĞLU, "Osmanlı'dan Günümüze Yer Adları", *Belleten*, S. 275, C. 76, Nisan, 2012, s. 156.

²⁴² Yaşar. ŞENER, *age.*, s. 8.

²⁴³ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 11-12.

Mahalle orada yetişen bireylerin kimliklerini, kişiliklerini, kültürlerini etkileyerek onların kimlik oluşumuna katkı sağlamaktadır. Kişi mahalle kimliğini gelecek nesillere aktararak toplumsal değerleri muhafaza etmektedir. Müslüman mahalleleri genellikle bir camisi ve imamı bulunan birçok hanenin birleşmesiyle oluşan bir şehrin bölünmüş parçalarından her biridir. Gayrimüslim mahallelerde ise yerleşim havra veya kilisenin etrafında kurulmuştur.²⁴⁴

Şehir çevresinde yeni oluşan idari, ticari ve dini merkezlerin varlığı yerleşim alanlarının surlar dışına taşınmasına neden olmuştur. Türk-İslam geleneğinde mahalle yapıları fiziksel anlamda değişmiş, Avrupa’da güvenlik nedeniyle kurulan kent uygulaması son bulmuştur. Zamanla günlük yaşamı bütüncül olarak içine almış yer mekân ayrışması olmaktan çıkmıştır.²⁴⁵

Müslümanların fethettikleri İslam’a uygun inşa faaliyetleri, İslam kent ve mahallelerinin birbirine benzemesi sonucunu doğurmuştur. Osmanlı, mahalle olgusunu idari, toplumsal, kültürel geçmişinden miras alarak, sosyal yaşamı da tam anlamıyla içine katarak oluşturmuştur. Mahalle bireysellikten toplumsallığa geçişte önemli bir unsurdur.²⁴⁶

Mahalle olgusunun beraberinde getirdiği gelenekler ve sorumluluklar çerçevesinde yaşamını sürdüren insanlar mahallelerinde her olay ve kişiden sorumlu olmuşlardır. Bu sorumluluk çerçevesinde ahlaki değerleri koruma unsuru ön plana çıkmıştır. Beypazarı’nın Pirinç Mahallesi’nde yaşanan bir hadise bunun örneği gibidir. H. 20 Şevval 1301 (M. 13 Ağustos 1884) tarihli belgede ahlaksız davranışları olduğu iddia edilen Ankaralı Tonbul oğlu Pedrus ve Hacı Mehmet kerimesi Hacı Kadın hakkında dava görülmüştür. Davalıların mahalle sakinleri tarafından umumu adaba aykırı hareket ettikleri iddiasıyla görülen davada Pedrus’a 1 ay Hacı Kadın’a ise 2 ay müddetle hapis cezası verilmiştir. “... şahitlerin zâti ve şehadeti hakkında bir diyecekleri olup olmadığı suâl olundukda bir diyecekleri olmadığını beyân eylediler. Kanun-ı Cezanın iki yüz birinci maddesi mucibince ... talep eyledi. Müdde-i mumâileyh maznunun ifadeleri haricinde bir diyecekleri olmadığı anlaşılmışla ... mahkeme-i bâde’t-tânzim heyet-i ... odasına çekildi...”²⁴⁷ Davanın bir diğer dikkat çeken özelliği ise bir kadına hapis cezası verilmesidir. Kadın erkekten daha suçlu bulunmuş erkek 1 ay hapis cezası alırken kadına 2 ay hapis cezası verilmiştir. Dava kaydı günümüze kadar

²⁴⁴ Canberk BULUT ve Pınar SAVAŞ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyokültürel Yapısı İle Mahalle”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 48, 2022. s. 281-283.

²⁴⁵ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 283-284.

²⁴⁶ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 285.

²⁴⁷ BŞS, 7319/16-1 A.

ulaşmıştır. Bu bağlamda mahalle kavramı “mahalleli” olgusunu da oluşturmuş ve mahalleliye ahlak konusunda yargılama yetisini de beraberinde getirmiştir. Mahalle halkı, mahallenin huzurunu bozan, rahatsız edici davranışlarda bulunan kimseleri mahkemeye intikal ettirip bu kişileri mahalleden ihraç ettirme hakkına sahiptir. Yine bir başka belgede ahlaksız davranışlarda bulunan kimseler mahalleli tarafından dövülmüş ve olay mahkemeye intikal etmiştir. H. 19 Rebi’ü’l-evvel 1302 (M. 6 Ocak 1885) tarihli belgede Pirinç Mahallesi’nden Arslan Hasan oğlu Hüseyin ve karındaşı Ali Zülfikar, fuhuş yaptıkları gerekçesiyle Veli Ağa oğlu Ömer ve Arslan oğlu Hacı Mehmet zevcesi Fatma’yı dövmüşler olay mahkemeye intikal etmiş ve Arslan Hasan oğlu Hüseyin ve karındaşı Ali Zülfikar birer lira nakdî para cezasına çarptırılırken fuhuş suçundan mahkemeye çıkarılan Veli Ağa oğlu Ömer ve Arslan oğlu Hacı Mehmet zevcesi Fatma 1 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. “... kanun-ı Hümayûn-ı cezaiyenin iki yüz beşinci maddesi mucibince birer mâh müddetle hapsine ve ilâm...”²⁴⁸ Bu davada davacılar da davalıları dövdükleri gerekçesiyle ceza almışlardır. Burada devletin otoritesini hissettirdiğini söyleyebiliriz. Suçu da cezayı devlet belirlemelidir.

Günümüz mahallelerinin sahip olduğu kültürel değerleri anlamak için Osmanlı mahalleleri incelenmelidir. Yaşayan toplumun günlük alışkanlıkları ve yaşam biçimleri birlikte irdelenmelidir. Osmanlı mimarisi büyük kentler haricindeki mahallelerde genellikle sade ve tek katlı yapılardır. Cami minarelerinin ön planda olduğu yatay bir görünüm arz etmektedir. Tekke, türbe, kütüphane gibi kamusal binalar dahi birkaç katı geçmemektedir.²⁴⁹ 1864 yılında çıkan Vilayet Nizamnamesinin 4. Maddesi ile her köy bir belediye sayılmış ve en az elli hanenin toplamından mahalle oluşturulması kanunu çıkarılmıştır.²⁵⁰

Tablo 6. Beypazarı Mahalleleri ve İlâm, Hücet, Tereke Sayıları

MAHALLE ADI	7317 H.1299- 1301	7318 H.1300- 1303	7319 H.1301- 1302	7320 H.1301- 1302	7329 H.1306- 1307	7359 H.1314- 1316	7374 H.1320- 1322	7377 H.1321- 1328	7398 H.1330- 1331	TOPLAM
Ahmedceler Mahallesi	13	1	—	1	—	4	—	1	5	25
Ak Hoca Mahallesi	3	4	1	2	4	6	4	2	5	31
Ali zade Mahallesi	20	8	—	2	6	8		1	5	50

²⁴⁸ BŞS, 7319/76-1 A.

²⁴⁹ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 286.

²⁵⁰ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 287.

Aşağı Baş? Mahallesi	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
Başşeyhler Mahallesi	4									4
Bahşayış Mahallesi	18	8	4	2	25	8	2	4	7	78
Bey Tepe Mahallesi	–	24	3	7	22	15	6	13	45	135
Beypazarı Merkez	8	9			4	3	16		6	46
Budaz Önü nam Mevki	–					1				1
Cami-i Kebir Mahallesi	7	1			8	11	5	1	7	40
Derbentcik Mahallesi	–	1							1	2
Derneçik Mahallesi	–	18								18
Gülhaniye	21	11	5	4	19	10	11	4	19	104
Gürbaş? Mahallesi	1									1
Hacı Bekir Mahallesi		1								1
Hamidiye Mahallesi		2				3		2	3	10
Hanlar Önü Nam Mahal						1				1
Hoca Kiriş Mahallesi	9	8	1		3	1	2		5	29
İnözü Mahallesi	1	2								3
Kale Kapusu Nam Mahal						1				1
Karaca Kaya Mahallesi			1							1
Kaş Mahkeme Mahallesi	22	4	3		7	4	2	3	7	52
Kazgancı Mahallesi	4	2	2	1	3	7			1	20
Kazurzade Mahallesi	1									1
Kırca Kaya Mahallesi		1								1
Kizirzade Mahallesi	6	5	3	1	7	8		1	4	35
Kurd Kazasının Emirler Mahallesi								1		1

Tablo 6. (devam) Beypazarı Mahalleleri ve İlam, Hüccet, Tereke Sayıları

MAHALLE ADI	7317 H.1299- 1301	7318 H.1300- 1303	7319 H.1301- 1302	7320 H.1301- 1302	7329 H.1306- 1307	7359 H.1314- 1316	7374 H.1320- 1322	7377 H.1321- 1328	7398 H.1330- 1331	TOPLAM
Maşat Bayırı Mahallesi		1								1
Mercanlı Mahallesi	17	9	1		16	14	10	6	15	88
Merdivandede/Zerdivandede Mahallesi	36	22	11	6	27	21	10	8	22	163
Ömer zade Mahallesi	10	2			3	3	2	3	1	24
Ömeroğlu Mahallesi	15	3	2		1	5	2	3	2	33
Pirinç Mahallesi		2	2	1						5
Sandaliye Mahallesi			1			3	1		1	6
Timyaş ? Mahallesi	1									1
Virancık Mahallesi	1	1	1			1				4
Yaz Mahallesi	10	4	2	1	14	9		5	5	50
Yenice Mahallesi	43	6		1	6	3			1	60
TOPLAM	271	160	43	29	175	150	73	59	167	1127

Yukarıdaki tablo tarafımızdan okunan defterler kullanılarak oluşturulmuştur. 1881 ve 1913 yılları arasında okunan belgelerden Beypazarı merkezi dahil 36 adet mahalle tespit edilmiştir.

1831 sayımında ise 20 adet mahalle, 54 adet köy ve 19 adet çiftlik nüfus defterine kaydedilmiştir.²⁵¹ 1834 sayımında yine 20 adet mahalle mevcuttur. 53 adet köy ve 23 adet çiftlik tespit edilmiştir.²⁵² Önceki verilere bakarak Beypazarı'nın 1881- 1913 yılları arasında gelişme ve genişleme gösterdiği mahalle sayısından anlaşılmaktadır. Mahalle sayısındaki artış Beypazarı'nın nüfusunun büyüdüğü ve genişlediğinin göstergesidir. Dışardan göç almış olması da bu artışı tetiklemiş olmalıdır.

İslam ülkelerinde ve Osmanlı'da cami ve mescit gibi yapılar mahallenin merkezinde yer alırlar ve mahalle bu yapıların etrafında kurulur. Bir bölgede yerleşimin başlamasıyla birlikte oraya hemen cami inşa edilir ve kısa sürede caminin etrafı evlerle çevrilmiştir. İsmi cami ve mescitlerden alan yukarıdaki mahalle adları incelendiği zaman Beypazarı'nın tipik

²⁵¹ Siddık ÇALIK, *age.*, s. 55.

²⁵² Siddık ÇALIK, *age.*, s. 60. (19. Yüzyılda Beypazarı'nda Nüfus tablosu).

bir İslam şehri olduğu görülmektedir. Hanlar önü Mahallesinde olduğu gibi büyük yapıların olduğu mahallelere büyük yapılar isimlerini vermiştir. *Maşat Bayırında* ise gayri müslim mezarlığı olduğu bilinmektedir. Beypazarı'nın büyük mahallelerinden olan Kaş Mahkeme Mahallesi ise mahkeme binasının olduğu ve kadının mahkemelerini burada gördüğü düşünülebilir. Ömeroğlu Mahallesi ve Ömer zade Mahallesi belgelerde farklı olarak geçse de muhtemelen aynı mahalledir.

Mahalle oluşumlarında dikkat çeken bir unsur, aynı meslek gruplarından insanların bir araya gelerek oluşturdukları mahallelerdir.²⁵³ Bazı meslek gruplarının topluca bir mahallede oturdukları ve mahalleye mesleklerinin adlarını verdikleri olmuştur.²⁵⁴ Beypazarı'nın incelenen defterlerinde de meslek adlarına ilişkin mahalle sayısı az olmakla birlikte mevcuttur. Okunan belgelerde yirmi kere geçmiş olan *Kazgancı Mahallesi* buna örnek verilebilir. Bakır ve işlemeciliğin gelişmiş olduğu bölgede kazancıların toplandıkları mahallenin ayrı olması şaşırtıcı değildir.²⁵⁵ Meslek adlarının mahallelere verilmesiyle ilgili Ankara şer'iyye sicillerinde de örnekler mevcuttur. *Saraçhane, Leblebici*²⁵⁶ gibi meslek adlarında yerler vardır. Beypazarı'nda pirinç yetiştiriciliği meşhurdur. Pirinç Beypazarı'nda bir mahalleye adını dahi vermiştir. H. 1299-1331 (M. 1881-1883) yılları arasında okunan belgelerde Pirinç Mahallesi'nin adı 5 davada geçmiştir. Pirinç yetiştirmekle alakalı olmayan davalar ilam niteliğindedir. H. 8 Recep 1301 (M. 4 Mayıs 1884) tarihli davada Pirinç Mahallesi'nde Sofucu İmamoğlu Hafız Ahmet davalısından bazı mülklerini tamir ettiği için alacak hakkı olan 2360 gurusunu talep etmektedir. Alacak hakkını senetlerle ispatladığı için davalının borcu ödemesine karar verilmiştir. “ *Beypazarı'nın Pirinç Mahallesi ahalisinden Sofucu İmam oğlu Hâfız Ahmet imzasıyla Beypazarı Bidâyet Mahkemesi Hukuk Dâiresine i'tâ olunan ... tarihli arz-u hâlin mezbûratı mut'ala olundu. Hulasası mütevellisi bulunduğu mahallelerinde kâin ...* ” diyerek devam eden belgede Mehmet oğlu Abdullah Çavuş'un çamaşırlığını tamiratından olan alacak hakkı zikredilmektedir.²⁵⁷

²⁵³ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 287.

²⁵⁴ Ö. ERGENÇ, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlevi...”, s.72.

²⁵⁵ BŞS, 7329/15-1 A. 1306 Cemazielahir tarihli belgede Kazgancı Mahallesinden Hallac oğlu Mustafa Ali'nin zevce Fatma Hatun Bey tepe Mahallesinden Postalcı oğlu Hafız Emin bin İsmail'e açtığı davada vefat eden eşinin alacak hakkı olan 950 gurusu talep etmiş ve bu hakkını şahitlerle ispatladığı için davalının borcu ödemesine karar verilmiştir.

²⁵⁶ Hicran BAYRAKCI, 945 Numaralı Şer'îye Sicil Defterine (1849-1850) Göre Ankara'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2011, s. 21.

²⁵⁷ BŞS, 7318/12-1 B.

Mahalleye mahalle statüsü kazandıran camilerin, dini statüsünün yanında mahallelinin toplanma yeri, birbirlerinden ve hükümetin emirlerinden haberdar olma yeri özelliği de vardır. Buralarda mahalle halkına farklı hizmetler de sunulmaktadır. Camilerin etrafındaki vakıf, külliye, aşevi, imarethane gibi yardım kuruluşlarıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşılmaktadır. Bu özellikleriyle camiler, sosyalleşmeye, dayanışmaya ve yardımlaşmaya imkân sunan merkezler konumundadır.²⁵⁸ Beypazarı'nda da büyük bir caminin etrafına kurulmuş bir şehirleşme mevcuttur. Cami-i Kebir Mahallesi adını alan mahalle belgelere konu olmuştur. Okunan şer'iyye sicillerinde Cami-i Kebir Mahallesinde H. 1300-1331 (M. 1882-1913) yılları arasında 40 adet dava kayda geçmiştir. Bu dava konuları vasi hücceti, ilam, tereke, idane hücceti gibi konularda çeşitlilikler göstermektedir. Örneğin bir ilam davası olan H. Rebu'ü'l-evvel 1308 (M. Ekim 1890) tarihli davada Cami-i Kebir Mahallesi'nden Ali Efendi damadı Hafız Hasan Efendi alacak hakkını talep etmektedir. "... *Medine-i mezbûre Mahallesinde Cami-i Kebir mahallesinde sâkin sahib-i arzuhâl Ali Efendi damadı Hâfız Hasan Efendi kazâ-ı mezkûr bîdayet mahkemesinde ma'zûr meclis-i şer'i şerifi enverde medine-i mezkûrenin Üç Ağaç Köyünde sâkin ...*" diyerek devam eden dava belgesinde davacı, Hacı Ahmet oğlu Abdullah bin Mehmet'ten alacak hakkı olan 460 guruşu talep etmektedir. Davalının ise borcunu kabul etmesi üzerine bu borcu ödemesine karar verilmiştir.²⁵⁹

Osmanlı'da bir diğer toplanma ve sosyalleşme mekânı kahvehanelerdir. İstanbul'da XVI. Yüzyılda kurulan kahvehaneler cami ve camiye giden cemaatin iki namaz arası *vâkî*'t geçirmek için oturdukları mekânlardır. Daha sonra kahve ticaretinin artmasıyla kahvehaneler ve oturanları çoğalmıştır. İki namaz arası bekleyen cemaat kahve içmeye başlamış ve bu gelenek yaygınlaşmış ve bekleme mekânları kahvehanelere dönüşmüştür. Sonrasında sosyalleşme ve kültür alışverişinde bulunma mekânı olarak gelişen kahvehaneler Osmanlı şehir yaşamında giderek önem kazanmış ve halk arasında sosyal statü belirlemede rol oynamıştır. Bazı dönemlerde kahvehanelerde oluşan ve konuşulan düşüncenin otorite açısından tehdit olarak algılanması söz konusu olmuş ve kahvehanelerin kısmen ve tamamen kapatılması gündeme gelmiştir.²⁶⁰ Beypazarı'nda kahvehane sayısı H. 1293 (M. 1876) tarihli salnameye göre 20 adettir.²⁶¹

²⁵⁸ C. BULUT ve P. SAVAŞ, "agm.", s. 287.

²⁵⁹ BŞS, 7329/42-4 B.

²⁶⁰ C. BULUT ve P. SAVAŞ, "agm.", s. 287-288.

²⁶¹ AVS/ H.1293-140.

Osmanlı mahallelerinde komşuluk ilişkileri İslam geleneğine uygun olarak gelişim göstermiştir. O dönemde mahalle karşılıklı saygı çerçevesinde hoşgörü ve iyi niyetin ön planda olduğu sosyal bir ortamdır.²⁶²

Beypazarı mimarisinde de çokça mevcut olan hane halkının komşularla sosyalleşebilmesine imkân sağlayan, mahremiyete de önem veren cumbalar, Osmanlı mimarisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ‘kim geldi penceresi’ adı verilen yapı, kapıya gelen kişiyi, kendini göstermeden görebilme imkânı sağlamış bir yapıdır.²⁶³

1.7.2. Mahallelerde Sosyal Hayat

Mahalle imamı ve muhtarı mahallelerden sorumlu kişilerdir. Beypazarı’nın incelenen şer’iye sicillerinde davalarında ya şahit olarak ya da kefil olarak genellikle adı geçmektedir. H. 8 Recep 1322 (M. 18 Eylül 1904) tarihli belgede Hasan oğlu Ahmet ve Muhtar-ı Sani Emir oğlu Ali kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri bir merada Sarı Ağıl Köyünden Bilal oğlu Ali Molla ve Kızak oğlu Molla İsmail’in 300 adet davarını otlatması sebebiyle şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme sonunda bir seneye kadar belli bir miktar davarın merada otlatmasına karar vermiştir.²⁶⁴ Bu davada muhtar davacı konumundadır. Köyün merasına izinsiz giren davarla sahiplerini dava etmiştir. Mera da dâhil köyün her işinden sorumlu olan muhtar davada mühim rol oynamıştır.

Mahalle arasındaki dar sokaklar ve bu sokakların üzerini örten ev saçakları, insanları yağmurdan ve güneşten korurken, güvende hissetmelerini sağlamaktadır.²⁶⁵

Ayrıca belgelerde davaya konu olan anlaşmazlıklardan birisi de komşulardan birinin diğerinin mülküne müdahale etmesidir. Genellikle bahçe sınırının aşılması davalara konu olmuştur. H. 12 Safer 1302 (M. 1 Aralık 1884) tarihli belgede Müteveffa Ali Çavuş’un zevcesi vefat eden eşinden miras kalan bir kıt’a menzil ve bir kıt’a bahçeyi davalı Ustabaşı Hüseyin Mehmet Ağa’nın zapt ettiğini iddia etmektedir. Bu iddia ile mahkemeye başvurması üzerine davalı Ustabaşı Hüseyin Mehmet menzili ölen eşten aldığını iddia edip bu iddiasını ispatlaması üzerine mahkeme menzilin davalının mülkü olduğu bahçenin ise davacının

²⁶² C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 290.

²⁶³ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 294.

²⁶⁴ BŞS, 7374/21-1 A.

²⁶⁵ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 294.

mülkü olduğuna karar vermiştir.²⁶⁶ Bu belgede de görüldüğü üzere taraflar arasındaki anlaşmazlıklar çözülmeye çalışılmış ve sosyal hayat içerisinde mahalle sakinlerinin uyum içinde yaşamasına olanak sağlanmıştır.

Mahalle sakinleri çevreye zarar ve rahatsızlık veren kişilerin davranışlarından sorumludur. Ve bu kişileri kanuna dayanarak mahalleden çıkarılmasını sağlamaları davalara konu olmuş ve günümüze kadar ulaşmıştır.²⁶⁷

Mahalle içerisinde oluşan bu mekanizma mahallenin kendi kendini koruma mekanizmasıdır. ‘komşular ne der?’ duygusu ile mahalle baskısı gelişmiş, mahallelinin kendine çeki düzen vermesini sağlamıştır.²⁶⁸

Osmanlı mahallelerinde bir diğer dayanışma örneği de *sadaka taşı*’dır. Genellikle mermerden yapılan sütun şeklindeki taşlar üzerine para konması için oyulmuştur. Taşlar hayır sahibin gizli yardım yapması ve ihtiyaç sahibi kimsenin ise gururu incinmeden yardım alması için bir araçtır. İhtiyaç sahibi gerektiği kadar parayı alıp kalanını ise diğer ihtiyaç sahibi için bırakmaktadır.²⁶⁹

1.8. Beypazarı’nın Köyleri

Karye kelimesinin yerine kullanılan ‘köy’ kelime olarak ‘insanların toplandığı yer’ manasına gelmektedir. Kasaba, köy gibi küçük yerleşim merkezlerini anlatmaktadır. Bu tabir Kur’an-ı Kerim’de Mekke ve Kudüs dahil büyük şehirler içinde kullanılmaktadır.²⁷⁰

²⁶⁶ BŞS, 7318/25-1 A. “Beypazarı’nın Garipçe Köyünden müteveffa Ali Çavuş imzasıyla Beypazarı Bidâyet Mahkemesi Hukuk Dairesine it’a olunan ... tarihli arz-u hâl ... muta’ala olundu...”

²⁶⁷ Bkz. 7319/16-1 A. Yukarıda da zikrolunan bu belgede mahalle sakinlerinin şahitlikleri dinleniyor.

²⁶⁸ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 295.

²⁶⁹ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s. 296.

²⁷⁰ Abdullah AYDEMİR, “Köy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 468.

Tablo 7. Beypazarı Köyleri ve İlam, Hüccet, Tereke Sayıları

KÖY ADI	7317 H.1299- 1301	7318 H.1300- 1303	7319 H.1301 -1302	7320 H.1301- 1302	7329 H.1306- 1307	7359 H.1314- 1316	7374 H.1320- 1322	7377 H.1321- 1328	7398 H.1330- 1331	TOPLAM
Aher? Köyü	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Ak Kaya Köyü	-	1	-	-	1	-	2	-	-	4
Akçaviran Köyü	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Akşamoldu Köyü	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Armutlu Köyü	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Aşağıkavak Köyü	7	1			3					11
Aşağılar Köyü	-						1			1
Bağçe Köyü	2									2
Bakırlar Köyü	-	2	4		3				1	10
Başviran Köyü	2	1			3	1				7
Batça/Batıca Köyü	2									2
BEYPAZARI	8	9			4	3	16		6	46
Birler/pirler? Köyü	1									1
Boyalı Köyü	2	1								3
Budaz Önü nam Mevki	-					1				1
Çakıl Oba Köyü	-						2			2
Dere Köyü	1									1
Dibek Viran Köyü	-	1	1		2		2			6
Dikman Köyü	4	1						1		6
Garipçe Köyü	9	3	1	2	1	1	1			18
Gedik? Köyü	1									1
Geyik Pınarı Köyü ²⁷¹	2					1				3
Gülhaniye	21	11	5	4	19	10	11	4	19	104
Gürbaşı Köyü	2				1					3
Hanlar Önü Nam Mahal						1				1
Hırka Köyü	1					2				3
Kabalan Köyü						1		1		2

²⁷¹ Bu köy aynı adla 1530 sayımında görünmektedir ve nüfusu 94 kişidir. Köyün hasılatı ise 2116 akçedir. Bkz. Huriye EMEN, *agt.*, s. 28.

Tablo 7. (devam) Beypazarı Köyleri ve İlâm, Hüccet, Tereke Sayıları

KÖY ADI	7317 H.1299- 1301	7318 H.1300- 1303	7319 H.1301- 1302	7320 H.1301- 1302	7329 H.1306- 1307	7359 H.1314- 1316	7374 H.1320- 1322	7377 H.1321- 1328	7398 H.1330- 1331	TOPLAM
Kale Kapusu Nam Mahal						1				1
Kantarlar? Köyü					1					1
Kapulu? Köyü									1	1
Kara Ören Köyü		2								2
Kara Viran Köyü	1	4			5			1	1	12
Karabacak Nahiyesi Sarı Kaya Köyü						1				1
Karaca Köyü	1									1
Karaca Ören Köyü		1								1
Karaşar Köyü	7	6	1	2	4	3		1	1	25
Karbanlar/Kerbanlar Köyü ²⁷²	2	2	1		1		2		1	9
Kayalar Köyü	3									3
Kelagra	1	2			2	7		2	9	23
Kemeraz? Köyü		1				1				2
Kırşeyhler Köyü	4	1			4	1	2		1	13
Kızılca Söğüt Köyü	6	3		2	3		2	3	1	20
Kızılsaray Köyü	1									1
Koyullu? Köyü ²⁷³								1	1	2
Kozalanı Köyü ²⁷⁴	6	2	1		2	1			1	13
Köst Köyü ²⁷⁵	5		1		2	3			1	12
Kurşuncular Köyü	1									1
Kurtkovan Köyü	1				1					2
Kuyucak Köyü	9	1				4				14
Kuyumcu Tekke Köyü						1				1
Macun Köyü ²⁷⁶	4	1	1			2			2	10

²⁷² Hüdavendigâr livası tahrir defterinde *Karbanlar* köyü olarak geçmektedir. Bkz. Ömer Lüfti BARKAN, *age.*, s. 639.

²⁷³ H. 25 Cemazievvel 1321 tarihinde Beypazarı'na bağlanmıştır. BOA, DH.TMIK.S...,49-8.

²⁷⁴ Köyün nüfusu 1530 yılında yaklaşık 75 kişidir. 1574 yılında ise 257'e çıkmıştır. Köy Kızılcaşöğüt Köyü ve Geyik Pınarı Köyü arasındadır. Bkz. Huriye EMEN, *agt.*, s. 31.

²⁷⁵ 1530 yılında köyün nüfusu 79 kişi iken 1574 yılında 281 kişi olmuştur. Bkz. Huriye EMEN, *agt.*, s. 33.

²⁷⁶ H. 25 Cemazievvel 1321 tarihinde Beypazarı'na bağlanmıştır. BOA, DH.TMIK.S...,49-8.

Tablo 7. (devam) Beypazarı Köyleri ve İlâm, Hüccet, Tereke Sayıları

KÖY ADI	7317 H.1299- 1301	7318 H.1300- 1303	7319 H.1301- 1302	7320 H.1301- 1302	7329 H.1306- 1307	7359 H.1314- 1316	7374 H.1320- 1322	7377 H.1321- 1328	7398 H.1330- 1331	TOPLAM
Mecidiye Köyü									2	2
Meytanlı Köyü	1									1
Mikail Köyü		1			1					2
Mushaf Köyü					1					1
Niceler Köyü						1				1
Nuh Hoca Köyü	1					1				2
Odalı/Otalı Kozlu Köyü	4									4
Odaviran Köyü	11	1			7	2				21
Sakallı Köyü	5				1	2	2	1	1	12
Sami? Köyü		1								1
Sarı Oba Köyü ²⁷⁷							2	1		3
Sarıağıl Köyü	1	2			2		2			7
Sıvacıalan Köyü	2	1			2				1	6
Sipahi Alanı Köyü					2					2
Taceddin Köyü	3	1	1		2				1	8
Tahir Köyü ²⁷⁸	4	1	1			1				7
Tamar Köyü	1									1
Tartancı? Köyü	1									1
Tekke Köyü	1	1			1					3
Tepe Köyü	3									3
Tutaş Köyü	6	1								7
Üçağaç Köyü	4	1	3		4	5			2	19
Yenerler? Köyü									1	1
Yeniler Köyü		1								1
Zaviye Köyü					3					3
TOPLAM	167	70	21	10	89	58	47	16	54	532

²⁷⁷ H. 25 Cemazievvel 1321 tarihli belgede Sivrihisara bağlı Sarı Oba, Genç(?) Ali, Koyullu, Gür Söğüd, Mahmudlar, Macunlar, Yalnız Çam ve Kargı adlı 7 adet köynin Beypazarı'na bağlandığı görülmektedir. BOA, DH.TMIK.S.,49-8.

²⁷⁸ Hüdavendigâr livası tahrir defterlerinde de adı geçen *Tahir* Köyünün eski bir köy olduğunu söyleyebiliriz. Bkz. Ömer Lütfü BARKAN, Enver MERİÇLİ, *age.*, s. 618.

Yukarıdaki tabloda okunan defterlerdeki köylerin yıllara göre dava sayıları verilmiştir. Buna göre okunan 9 defterde köylerdeki toplam dava sayısı 532'dir. En çok dava sayısı 167 dava ile 7317 no'lu defterde görünmektedir. Çalışılan dönemde yani 19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20. yüzyılın başlarında Beypazarı'nda 71 adet köy tespit edilmiştir. Mevki mahal olarak geçen yerler köyden sayılmamıştır. Köy adlarının çoğu bu dönemde hatta 15. ve 16. yüzyılda tamamına yakının Türkçe olması başlangıçta bölgeyi konar-göçer olup zamanla yerleşik hayata geçenlerin kurmuş olduğunun delilidir.²⁷⁹ Anadolu'da Türk yerleşmelerinin en yoğun bölgelerinden birisi Beypazarı'dır. Yer isimlerinin neredeyse tamamının Türkçe olması Türk nüfusunun çok olduğunun delilidir.²⁸⁰ Ayrıca köy sayısındaki artış yine Beypazarı'nın geliştinin ve genişlediğinin göstergesidir.

1.9. Yangınların Beypazarı'nın Fiziki Dokusuna Etkisi

Değişimlerle birlikte Osmanlı kentlerinde birçok sorun baş göstermiştir. Artan nüfusa yetecek şekilde konut alanlarını arttırılması, buna paralel olarak buralara hizmet sunabilecek bir alt yapısının oluşturulması ve ahşap evlerden oluşan mahallelerde meydana gelen büyük yangınların önlenmesi için tedbirlerin alınması bu sorunlardan bazılarıdır. Yangınlar kentin fiziksel dönüşümünü hızlandıran doğal felaketlerin başında gelmektedir. Büyük çapta meydana gelen yangın binlerce evi kullanılamaz hale getirebilmektedir. Beypazarı da tarihinde birçok yangına şahitlik etmiştir. Beypazarı'nın bilinen tarihinde 7 defa yangın afeti yaşanmıştır. 1849 yılında çarşıda çıkan yangından sonra bir Gayrimüslim mühendis tarafından dükkânlar ve çarşı sokakları yeniden düzgün bir şekilde kagir olarak bugünkü görüntüsüne kavuşturulmuştur. 1869 yılında meydana gelen yangında Beytepe Mahallesi tamamen yanmıştır.²⁸¹

1884 Yangını:

19 Mayıs 1884'te ise Merdivandede ve Karcıkaya Mahallelerinden dışındaki bütün mahalleler ve çarşının bir kısmı yanmıştır. Çıkan bu yangında tapu, nüfus, mahkeme, belediye ve kaymakamlık kayıtları tamamen yanmıştır. Yanan kıymetli evraklar merkezden getirilerek yeniden düzenlenmiştir. Nüfus kayıtları ise 1904'te yapılan genel nüfus sayımı esas alınmıştır. Bu yüzden ilçe nüfus kayıtları çok geri gitmez.²⁸² H. 23 Recep 1301 (M. 19

²⁷⁹ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 11.

²⁸⁰ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 41.

²⁸¹ Ethem TORUN, *age.*, s. 226.

²⁸² Ethem TORUN, *age.*, s. 226-227.

Mayıs 1884) tarihli belgede çıkan yangının verdiği hasar tespit edilip bildirilmiştir. Rüzgarın şiddeti ile ve hanelerin tahta olması sebebiyle 950 hane, 18 mağaza, 526 dükkan, 5 anbar, 20 kahvehane, 9 bağhanesi, 2 samanlık, 4 tejj, 42 bekar odası, 2 hamam, 11 cami, 19 medrese, 36 mescid, 7 etmekci fırını, 15 mektep, 9 han yanmış ve 9'u Müslüman 2'si Hristiyan olmak üzere 11 kişi hayatını kaybetmiştir. Yangının çıkış sebebinin araştırıldığı bildirilmiş ve egrekli önlemlerin alınması istenmiştir.²⁸³ H. 7 Şevval 1301 (M. 31 Temmuz 1884) tarihli belgede Hükümet konağında çıkan yangında Tapu defterlerinin tamamen diğerlerinin ise kısmen yandığına dair bir belge mevcuttur.²⁸⁴ Yine H. 28 Recep 1301 (M. 24 Mayıs 1884) tarihli bir başka belgede Padişahın yangında felakete uğrayanlara 1500 liralık para yardımı ve diğer yardımları gönderdiğine dair kayıt mevcuttur.²⁸⁵ H. 26.09.1301 (M. 20 Temmuz 1884) tarihli belge Beypazarı harikzedeler (yangınzedeler) için yaptırılan evlerin bulunduğu mahalleye Padişahın ismine ithafen Hamidiye ismi verildiğine dair kayıt içermektedir.²⁸⁶

H. 9 Safer 1313 (M. 1 Ağustos 1895) tarihli belgeden Beypazarı çarşısında akşam saat 7'de yangın çıktığını ve 3 saat sürdüğünü ve bütün dükkânların yandığını öğreniyoruz.²⁸⁷ Yine aynı yangının Beypazarı Belediye Reisi Hüseyin Bey tarafından merkeze telgrafla bildirildiği bir başka belgede görülmektedir.²⁸⁸ H. 26.02.1313 (M. 18.07.1895) tarihli bir belgede Beypazarı yangınında evi yananlar için 2000 liralık bilet tab edilmesi ile ilgili bir komisyon kurulması ile ilgili kayıt mevcuttur.²⁸⁹ H. 16.07.1313 (M. 02.01.1896) tarihli bir başka kayıt Beypazarı çarşı yangını mağduru emlak sahiplerine parasız tezkire verilmesi ile ilgilidir.²⁹⁰

1918 yılında Rusya'nın silahlarını bırakarak harpten çekilmesi ve Erzurum ile işgal altında olan yerlerin Türkiye'ye geri verileceği haberi üzerine çarşı şenlikler yapılmış ve halk evine dağıldıktan sonra Keleş'lerin evinin önündeki Başçeşme önünden camiye 50 metre uzağındaki fırınlı bir evde Başçeşme yangını çıkmıştır. Bu yangın sonucu 148 ev, 2 cami ve bir tekke yanmıştır. 1928'de çıkan Yenimahalle yangınında 10 ev yanmıştır. 1940 yılında Kurtuluş Mahallesi yangınında ise 82 ev tamamen yanmıştır. 1953 yılında çıkan

²⁸³ BOA, YA. HUS 178/ 35.

²⁸⁴ BOA, Y..PRK.DH.,1-75.

²⁸⁵ BOA, Y..MTV., 14-75.

²⁸⁶ BOA, Y..A..HUS., 179-30.

²⁸⁷ BOA, DH.ŞFR., 176-125.

²⁸⁸ BOA, BEO, 663-49.

²⁸⁹ BOA, Y..A..HUS., 334-76.

²⁹⁰ BOA, İ..ML., 16-34.

yangında Maşat Bayırında 70 ev yanmıştır. Evi yananlar için Ayvaşık'ta yeni bir mahalle kurulmuştur. Bütün yangınların sonucunda yanan mekân sayısı 1200 civarındadır.²⁹¹

Yanan binaların yerine kagir binalar inşa edilmiş ve eski tarz üslup ile inşa edilen konutlar değişimden etkilenmiş dolayısıyla mahallenin fiziki yapısı değişime uğramıştır. Şehirlerin girmiş olduğu bu dönüşüm süreci geleneksel ve modern arasında kaldığından çarpık bir şehirleşme ortaya çıkmıştır. Eski dönemde merkez konumunda olan cami bu özelliğini kaybetmeye başlamış ve yeni toplanma alanları oluşmuştur.²⁹²

Geleneksel mahalle yapısının özünü oluşturan dini değerler de değişime uğramış bu meydana gelen farklılaşmalar geleneksel mahalle yapısını da dönüştürmüştür. Yeni oluşan toplumsal yapıdaki birey anlayışının klasik dönemdeki mahalle dayanışma duygusunu baskıladığı açıktır.²⁹³

Beypazarı'nın son büyük yangınından sonra Safranbolu'dan ustalar getirtilmiş gelen ustalar Beypazarlı ustalar ile birlikte çalışarak Beypazarı evlerinin bugünkü görünümünü almasını sağlamışlardır.²⁹⁴

²⁹¹ Ethem TORUN ve Ali TORUN, *age.*, s. 323.

²⁹² O. AYDOĞDU ve A. TUNCER, "agm.", s. 97.

²⁹³ O. AYDOĞDU ve A. TUNCER, "agm.", s. 98.

²⁹⁴ Ethem TORUN ve Ali TORUN, *age.*, s. 197.

II. BÖLÜM:

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE BEYPAZARI'NIN İKTİSADİ DURUMU

Osmanlı'da iktisadi hayat ihtiyaçların büyük ölçüde içerden karşılanması şeklinde kurulmuş ve sürdürülmüş bir yapıya sahiptir. Tanzimat'la birlikte ise bu yapı tamamen değişmiştir. İktisadi düzenin alt üst olmasının ilk adımı 1838 Ticaret Antlaşması'dır.²⁹⁵ Bu antlaşmayı takip eden süreçte düzen bozulduğundan ithalata ağırlık verilmiştir.²⁹⁶

Ankara'da tiftik ipliği şirket metası olarak kullanılmaktadır. Şirketlerde ortaklarında ortaklar genellikle dışarıdan kişilerdir. Bu da Ankara bölgesinin uluslararası ticarete önemli bir merkez olduğunu gösterir.²⁹⁷

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Beypazarı ve Ankara ekonomik açıdan bir gerileme sürecine girmiştir. 1838 Ticaret Antlaşması ile gelen yeni ekonomik düzen yerli üretime dayalı bölgesel ekonomiyi çökertmiştir. Tanzimat'tan sonra Beypazarı ve Ankara ekonomisinin temelini oluşturan tiftik üretimi ve buna bağlı sektörler gerileme yaşamıştır. 1840'tan sonra Beypazarı ve Ankara küçülmüş ve içine kapalı ekonomi haline gelmiştir. Bu durumlar sebebiyle Beypazarı 19. yüzyılda küçük bir Anadolu kasabası durumuna gelmiştir.²⁹⁸

19. yüzyılda Ankara ticaretinde gerileme görülmektedir. Dünya ticaretinin başka bölgelere kayması, iç karışıklık ve otorite boşluğu bunun başlıca sebeplerindendir. Sof ticareti gerilemiş ve tiftik üretiminde azalma olmuştur. 18. Yüzyılda İngiliz pamuk ve dokumacılıkta gelişme göstermiş ve ham madde alımına başlamıştır. 1838 ticaret antlaşmasıyla tiftiğin dışarıya satımının önü açılmıştır.²⁹⁹ Beypazarı'nda üretilen tiftiğin 19. yüzyıl boyunca baş alıcısı İngiltere olmuştur. Beypazarı'nda üretilen afyon büyük ölçüde

²⁹⁵ 1838 Ticaret Antlaşması ayrıntılı bilgi için bkz. Cihan DURA, Aytekin ALTIPARMAK, "1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması: Nedenleri ve Sonuçları, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.16, 2000, s. 17-30.

²⁹⁶ Tuncer BAYKARA, *Tanzimat'ta Şehir ve Belediye*, TTK, Ankara, 1992, s. 279.

²⁹⁷ Jülide AKYÜZ, *agt.*, s. 127.

²⁹⁸ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 19.

²⁹⁹ Perihan Hazel KAYA, "Ankara'nın Sof Üretiminin Osmanlı Ticaretindeki Yeri ve Önemi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 24, S.1, 2021, s. 89.

İngiltere'ye gönderilmiştir. Beypazarı'nda üretilen havlu ve kuşak Osmanlı bölgelerinde aranan yünlü, pamuklu ünlü kumaşlardır.³⁰⁰

Tarımla uğraşan nüfus çok olmasına karşın ekilen tarım alanı azdır. Ekilen alanın gelişmesi Tanzimat yıllarına rastlamaktadır. 1838 yılında kurulan Ziraat ve Sanayi Meclisi 1846 yılında Ticaret Nezareti'ne bağlanmıştır.³⁰¹ Beypazarı Ziraat Odası üyeleri ise H. 1299 (M. 1881) yılında Hacı Emin Efendi, Ahmet Ziyaeddin Efendi, Muhammet Efendi, Mustafa Fevzi Efendi ve Muhammet Tefvik Efendilerdir.³⁰² H. 1300 (M. 1882) tarihli Salnameye göre ise Ziraat Odası 4 üyeden oluşmaktadır. Bunlar; Hacı Emin Efendi, Mustafa Efendi, Mehmet Tefvik Efendi ve Mehmet Efendilerdir.³⁰³ Bu meclis tarımda meseleleri incelemiş ve ekilmeyen arazilerin sahiplerini ortaklık yoluyla dikime ekime ikna etmiştir. Tarımda geleneksel yöntemler kullanılmıştır fakat dönemsel kıtlık ve kuraklık 19. yüzyılda sık görülmektedir. Bu sebeple tarımsal üretimde artış görülememiştir.

Beypazarı'nda genellikle kırsal kesimlerde insanlar tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Şehir merkezinde ise halk ticaret, sanat ve esnaflıkla geçimini sağlamaktadır. Beypazarı'nda incelenen defterlerdeki erkek tereke kayıtlarına bakıldığında hemen her ailenin hayvan sahibi olduğu görülmektedir. Hayvan cinsleri genellikle inek, sığır, dana, tosun, koyun ve tiftik keçisi olarak kaydedilmiştir.

2.1. Beypazarı'nın Osmanlı Son Dönemindeki Ekonomisine Genele Bir Bakış

Beypazarı'ndaki finansal yaşamını değerlendirmek için Osmanlı Devleti'nin son yüzyılındaki ekonomik gelişmeleri anlamak, dolayısıyla imparatorluğun banka sisteminin kurulması ve gelişmesi sürecini incelemek yeterli olacaktır. Zira Osmanlı'nın son döneminde içinde bulunduğu finansal açmazı bankalar süreci bütün yönleriyle gözler önüne sermektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte üretimde çeşitlilik artmış, zenginleşme çoğalmış ve bunun sonucunda da finansal işlemler çoğalarak bankaların kurulmasına sebebiyet vermiştir.

Osmanlı'da 19. yüzyıla kadar modern anlamda bankacılık faaliyetleri görülmemektedir. Bu yüzyılda ise çeşitli nedenlerden kaynaklı finans ihtiyacını karşılamak

³⁰⁰ Abdülkerim ERDOĞAN, vd., *age.*, s. 103-107.

³⁰¹ Coşkun ÇAKIR, "Tanzimat Döneminde Ticaret Alanında yapılan bir kurumsal Düzenleme Örneği Olarak Ticaret Nezareti", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 50, S. 1-4, 2011, s. 149.

³⁰² AVS/ H. 1299-131.

³⁰³ AVS/ H. 1300-116.

için yerli bankacılığın başladığı görülmektedir. Galata bankerleri öncülüğünde bankacılık faaliyetlerinin başladığı ve zamanla yerli bankacılığa geçildiği bilinmektedir. Osmanlı'da bankacılık faaliyetlerinin bu kadar geç görünmesinin sebebi finansal alanda uyguladığı çeşitli politikalarla dengeli bir ekonomiyi uzun süre devam ettirmesidir. Tımar sistemi, ahilik, mudârebe³⁰⁴, eytam sandıkları ve para vakıfları gibi uygulamalarla iktisat ve finansal ihtiyaca cevap verilmeye çalışılmıştır. Özellikle vakf-ı nukûd (para vakıfları) bu konuda çok işlevseldir.³⁰⁵

Osmanlı'da tüccar ve esnafın kısa vadeli nakit ihtiyacını karşılamak için karz-ı hasen (güzel borç) uygulaması para vakıflarınca kullanılmıştır. Ayrıca sarraflar ve bankerler tarafından da finansal destek sağlanmıştır. Türkler askerlik ve çiftçilik işleriyle uğraşırken Osmanlı toplumunda ticari hayatta öne çıkan kesim genellikle Ermeni, Yahudi ve Rum tebedür. Bunlar para işleriyle uğraşmışlar ve zaman içerisinde faaliyetleri bankacılığa dönüşmüştür. Galata bankerleri Osmanlı'da banka kurumu oluşuncaya kadar yaptıkları işlemlerden büyük kar elde etmişler ve zengin olmuşlardır.³⁰⁶

Banka dönemine geçmeden önce Osmanlı'da finans kaynakları incelenecek olursa önde geleni para vakıflarıdır. Vakıflar sermayesini oluşturan unsurlar bakımından iki türe ayrılmaktadır. İlki bizzat kendinden yararlanan vakıflar ki bunlara örnek zaviye, kütüphane, çeşme, mektep gibi yapılardır. İkinci grup ise gelirinin vakıflaştırıldığı mallardır. Söz konusu akarlardan elde edilen gelir hayır için kullanılmaktadır. Para vakıfları Osmanlı'da gelir fazlalığına dayanan tasarrufun ekonomiye katılmasıyla oluşan bir finansal kaynak yöntemidir. Para vakıfları krediden elde ettikleri gelirlerin tamamını havuzda toplayarak hayır işlerinde kullanmıştır. Beş asrı aşan süre boyunca imparatorluğun en önemli finans destek kurumlarından birisidir. Para vakıflarının bir kredi kurumu olarak öne çıkması piyasada faizli işlemlerde bir alternatif oluşturmuştur. Bu vakıflar zamanına göre düşük bir faiz oranı olan % 15'i geçmeyen bir oranla faiz vermişler ve bunu işleterek gelir elde etmişlerdir. Para vakıflarının bankalara dönüşmemesinin sebebi geniş kitlelere kredi sağlamak amacıyla birleşmemiş olmasıdır. Bu özellikleri ise para vakıflarının kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olduğunun göstergesidir.³⁰⁷

³⁰⁴ Bir yandan sermaye öte yandan emek konularak kurulan şirket (Ferit DEVELLİOĞLU, *age.*, s. 662.)

³⁰⁵ Osman ULUYOL, "19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Gelişimi", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırma Dergisi*, S. 16, 2019, s. 20.

³⁰⁶ Osman ULUYOL, "agm.", s. 21-22.

³⁰⁷ Osman ULUYOL, "agm.", s. 23-24.

Bankacılık sisteminin gecikmesine sebep olan bir diğer organizasyon ise ahilik sistemidir. Türkler Anadolu’da yerleşik hayata geçince burada bulunan Rum ve Ermeni esnaflar tarafından kabul görmemişlerdir. Bu sebeple de Türk esnaf ve sanatkârlar kendi içinde birleşerek hareket etme ihtiyacı hissetmişler ve böylece ahilik teşkilatı doğmuştur. Ahilik sisteminde bulunan orta sandığı uygulaması ve yardımlaşma bankaya ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Loncalar da çeşitli sandıklarla esnafa yardım etmişlerdir. Yardım sandıklarında toplanan para % 1 oranında bir faiz ile esnafa verilir daha sonra buradan elde edilen gelir yardım işlerinde kullanılırdı.³⁰⁸

Esnafların ve çiftçinin bazen kendi arasında alacak verecek davası olduğu da bilinmektedir. Çiftçi komşusu ya da köylüsünden ürün karşılığı da borç alıp vermektedir. Buna örnek H. 13 Şaban 1321 (M. 4 Kasım 1903) tarihli mahkeme kaydı gösterilebilir. Karakaş zade Hacı Hüseyin Efendi Kaş Mahkeme Mahallesinden Deli Mehmet oğlu İbrahim’den alacak hakkı olan *ba senet bir kıyyesi otuz pareden bin iki yüz doksan bir buçuk kıyye* hıntanın bedelini (950 guruş) ...*meblâğı mezbûrun tahsili deyni muradımdur* diyerek talep etmektedir. Mahkeme bu talebi haklı görüp davalının borcu ödemesine hükmetmiştir.³⁰⁹ Günlük hayatta borç ve alacak ilişkisi her zaman para üzerine kurulu değildir. Değerli olan ürünlerde borç ve alacak kapsamına girmiştir.

Bankacılık sisteminin gelişmesinden önce Eytam sandıkları da krediye ihtiyacı olan insanlara krediler vermiştir. Anaparanın muhafaza edilmesi suretiyle burada toplanan paralar işletilmiş buradan elde edilen gelir de yetimler için kullanılmıştır.³¹⁰ Beypazarı’nda da Eytam sandıklarının finansal bir kaynak olarak kullanıldığına dair birçok belge mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Kazgancı Mahallesi sakinlerinden Çavuş Mehmet oğlu Mustafa’nın eytam sandığından alınan bir borca kefil olmasıyla ilgilidir. Hallac oğlu Ali Eytam sandığından 900 guruş borç almış ve bu borcu alırken Çavuş oğlu Mehmet borca kefil olmuştur. Sonrasında Hallac oğlu Ali vefat edince borç Çavuş Mehmet oğlu Mustafa’nın üzerine kalmıştır. ...*bundan altı mah mukaddem vefât eden Kazgancı Mahallesinden Hallac oğlu Ali’nin Beypazarı Eytâm sandığına olan dokuz yüz guruş borcunun edasına resmen kefâlet etmiş bulunduğum cihetle merkumun vefâtından sonra kendisünden hasbe’l-kefâle ahzu istifa eylediklerinden...* diyerek borca kefil olduğu için ödemek zorunda kalan Çavuş Mehmet oğlu Mustafa işin peşini bırakmayıp Hallac oğlu Ali’nin varislerinden ödediği

³⁰⁸ Osman ULUYOL, “agm.”, s. 25-26.

³⁰⁹ BŞS, 7374/144-1 A.

³¹⁰ Bkz. Eytam sandıklarının kurulup gelişmesiyle ilgili detaylı bilgi için Eytam Sandığı Başlıklı bölüm.

parayı talep etmiştir. Olay mahkemeye varislere açılan alacak davası şeklinde intikal ettiği için belge bugüne kadar gelmiştir. Mahkeme ise Hallac oğlu Ali'nin varislerinin 900 guruş borcu Çavuş Mehmet oğlu Mustafa'ya ödemesi hükmünü vermiştir.³¹¹ Mahkeme kaydının hükümle sona ermesiyle birlikte borcun ödenip ödenmediğine dair bir kayıt tutulmamıştır. Fakat daha sonraki kayıtlarda aynı kişilerin aynı konu için başka bir mahkeme belgesinin bulunmaması borcu varislerin mirastan hisselerine düşen pay oranında³¹² ödediklerini düşündürmektedir.

Yine bir başka kayıta *Ankara Vilayet-i celilesi dâhilinde medine-i Beypazarı mahallatından Bey Tepe Mahallesinden sâkine iken iş bu tarihten bir sene mukaddem vefât eden Düdüncü Mustafa zevcesi Havva bint Abdullah'ın medine-i mezbûre eytâm sandığına dört yüz guruş borcu sandık-ı mezkûrede mâhsus...* diyerek başlayan belgeden Bey Tepe Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Tütüncü Mustafa zevcesi Havva bint Abdullah hayatta iken eytam sandığından 4000 guruş almış fakat borcu ödemedi vefat ettiği için Eytam Sandığı Müdürlüğü Havva'nın evini icra yoluyla satışa çıkarmış 3105 guruşa satılan evin bedeli Eytam sandığına teslim edilmiş olduğunu öğreniyoruz.³¹³ Bir nevi banka işlevi gören Eytam sandıkları ölmüş bir kişiden de olsa alacağını yasal yollarla tahsil etmiştir.

Eytam sandıklarının yanında kişiler arası faizle borç alışverişleri de yaşanmıştır. 7 Safer 1302 (M. 26 Kasım1884) tarihli *Beypazarı er emsar askeri şahane yüz başlarından Hacı İbrahim Efendi'nin Beypazarı bîdayet mahkemesi mukaveleti-i mukarrer kendünden mahsus vekili ...* diyerek devam eden belgede Bey Tepe Mahallesinden Yüzbaşı Hacı İbrahim Efendi, Seyit Efendi zade Mustafa Efendi'ye 1 yıllık faiz karşılığında 121 Osmanlı lirası borç verdiğini iddia etmiş ve bir senenin sonunda faiziyle birlikte 139 lirayı talep etmiştir. Fakat bunu ne bir senet ne de bir şahitle ispatlayamadığı için davası reddedilmiştir.³¹⁴ Yüzbaşı Hacı İbrahim Efendi tefecilik mi yapmaktadır? Eğer bu işi yapıyorsa bu olayda iddiasını ispatlayacak bir senet neden yoktur. Ya da kendi lehine şahitlik edecek bir şahidi neden davada bulundurmamıştır. Bu soruların cevapları belgede bize verilmemektedir. Diğer taraftan davalı olan Mustafa Efendi eğer 121 lirayı aldıysa bunu ne için kullanmıştır? Mahkeme kayıtlarında bu soruların cevaplarını bulmak zor fakat buradan çıkarılan netice bireylerin kendi arasında da faizle borç alışverişi yapıp olduklarıdır.

³¹¹ BŞS, 7318/11-3 A.

³¹² Mehmet Âkif AYDIN, "Borç" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, 1992, s. 285-291.

³¹³ BŞS, 7329/25-1 A.

³¹⁴ BŞS, 7320/48-1 A.

Beypazarı şer'îye sicillerinde borç ve alacak konusu genellikle ticari ürünler üzerinden dönmektedir. Çiftçi ve esnaf arasındaki alışverişlerden doğan çok sayıda borç ve alacak davası mevcuttur. Buna bir örnek de Merdivan Dede Mahallesi sakinlerinden Asım Efendi zade Hacı Ahmet Efendi'nin Bostancı esnafından Abdulkadir oğlu Süleyman ibn Mehmet'e ... *bostan icârından alacak hakkım olan iki yüz elli guruştan kırık bir guruşu merkum Süleyman bana edâ idüp meblâğ iki yüz dokuz guruşu hala hala taleb iderüm...* Diyerek açtığı alacak davasıdır. Hacı Ahmet Efendi bostan icarından kaynaklı alacak hakkı olan 209 guruşu Süleyman ibn Mehmet'ten talep etmekte davalı ise borcunu kabul etmektedir. Mahkeme borcun ödenmesine karar vermiştir.³¹⁵

Beypazarı'nda tiftik önemli bir üründür. O kadar ki borca karşılık tiftik verilip ödendiği kayıtlarda mevcuttur. Ömer zade Mahallesi sakini iken fevt olan Kur oğlan oğlu ... Mustafa bin el Hac Ahmet'in tarihi okunamayan tereke kaydında Teke Viran Köyünden Tutuk Mehmet'ten alacağının tiftik olarak tahsil edilmesi bu duruma örnektir.³¹⁶

Beypazarı'nda alacak davalarına ilişkin bir başka örnek ise askerde şehit düşen kişilerin hayatta iken verdikleri borçları zevcelerinin talep ettiği dava türüdür. Bu tür alacak davası kaydı hayli fazladır. Gülhaniye Mahallesi sakinlerinden Fatma bint Sadi askerde ölen eşinin (H. 1293/M. 1876 senesinde Rum elinde Plevnede) alacak hakkını talep etmesi buna örnektir. Şehit Ebil oğlu Mehmet bin Ömer bin Hüseyin hayatta iken Abdi Emmi adlı şahsa 120 guruş borç vermiştir. Daha sonra zevcesi Fatma 120 guruştan hissesine düşen 30 guruşu Abdi Emmiden talep etmektedir. Davalı ise alacak sahibinin askerde ölmediğini iddia etmekte yani borcu ödemeyi reddetmektedir. Bunun üzerine Fatma eşinin ölümünü şahitlerle ispatlamış ve mahkeme lehine...*adel ve makbule eyledikleri ihbâr olunmak mucibince* diyerek hüküm vermiştir.³¹⁷

Yine H. 3 Rebi'ü'l-âhire 1300 (M. 11 Şubat 1883) tarihli bir başka kayıтта Ayşe bint Abdülhamit askerde şehit olan (H. 1294/M. 1870 İstanbul'da şehit olmuştur.) *ikinci ordu-yı hümayun sekizinci odasının birinci taburunun ikinci gülle bölüğünün birinci onbaşısının sekizinci neferi* eşinin alacak hakkı için mahkemeye başvurmuştur. Şehit Mehmet onbaşı oğlu Ahmet bin Mehmet bin Abdullah hayatta iken Abdullah'a 80 guruş borç vermiş daha sonrasında ise şehit düşmüştür. Bunun üzerine Ayşe ölen eşinin alacak hakkından hissesine

³¹⁵ BŞS, 7329/47-2 A.

³¹⁶ BŞS, 7377/12-1 B.

³¹⁷ BŞS, 7317/37-5 A.

düşen 20 guruşu davalıdan talep etmiştir. Fakat davalı esas alacaklı olan Ahmet'in ölmediğini iddai etmesi üzerine Ayşe zevcinin ölümü şahitlerle ispatlamıştır.³¹⁸

Ziraat Bankası Muhasebe Kâtibi İbrahim Efendi yine Ziraat bankası adına açılan davada çalıştığı bankayı temsil ederek Kerbanlar/Karbanlar Köyü sakinlerinden müteveffa Mehmet Ali oğlu Mehmet'in 1620 guruş olan borcunu faiziyle birlikte (3664 g.) müteveffanın varislerinden talep etmektedir. Ve bankanın alacak hakkını senetle ispatlandığı için mahkeme H. 20 Şevval 1321 (M. 9 Ocak 1904) tarihinde terekeden borcun faiziyle birlikte *medyun-ı merkumun vuku bulan vefâtıyla veraseti bulunan oğullarından* tahsiline karar vermiştir.³¹⁹

Banka kendini koruma altına almak için kredi işlemlerinde ayrıntılı prosedürler belirlemiştir. Kredi ihtiyacı olan ve bankaya başvurular önce alacağı krediyi tarımsal alanda kullanacağını temin edecek sonra teminat olarak arazisinin mülkünü gösterecek ve çiftçi olduğunu kanıtlayacaktır. Bütün bunları elde etmek için köyünün ihtiyar meclisine başvurması gerekçe koşulmuştur. Banka ise kredi miktarını belirlemek için araziye, vergi durumunu, değerini incelemiş ve borç senetlerini öyle hazırlamıştır. Fakat konu hakkında detaylı bilgisi olmayan muhtarlar sebebiyle bazen usulsüz kredi verildiği olmuştur. Bunun önüne geçmek için banka her şubeye ayrıntılı yönergeler göndermiştir.³²⁰

Beypazarı'nın 19. yüzyılında fiyat hareketlerini değerlendirmek dönemin ekonomik durumunun anlaşılmasında etkili olacaktır. Ev ve bağ fiyatlarındaki hareketlilik incelemeye değerdir. Konut ihtiyacı her dönem olduğu gibi o dönemde de mevcuttur. Barınma konusu her dönemde finansal hayatın önemli bir ayağını oluştururken Beypazarı için de eldeki verilerle incelenen dönemin konut fiyatlarına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

³¹⁸ BŞS, 7317/35-4 A.

³¹⁹ BŞS, 7374/126-1 A.

³²⁰ Donald QUATARERT, "Gelişim Açmazı: 1888-1908 Osmanlı Türkiye'sinde Ziraat Bankası ve Ziraat Reformu", *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, çev. Salih KIŞ, S.29, 2011, s. 468.

Tablo 8. Beypazarı'nda Ev Fiyatları (H. 1299-1307/M. 1881-1889)

Mahalle	Kişi	Tarih	Adet	Fiyat(g)	Belge No
Ömeroğlu Mahallesi	Zabuncuoğlu Mehmet Bin Abdullah	Cemazielahir 1299	1	6000	7317-0003-3 A
Mercanlı Mahallesi	Horozoğlu Hafız İbrahim Efendi ibni Hüseyin bin Abdullah	Cemazielahir 1299	1	1500	7317-0004-1 A
Garipçe Köyü	Kurtoğlu Hüseyin bin Abdullah	15 Recep 1299	1	1500	7317-0004-1 B
Kaş Mahkeme Mahallesi	Müezzın oğlu Mustafa bin Mehmet bin Abdullah	4 Recep 1299	1	1500	7317-0005-4 A
Kozalanı Köyü	Halil oğlu Hasan bin Ali Bin Abdullah	16 Recep 1299	1	500	7317-0006-2 A
Merdivan Dede Mahallesi	Koca İmam Oğlu Berber Hüseyin bin Mahmud bin Abdullah	el sani Recep 1299	1	625	7317-0006-1 B
Kırşeyhler Köyü	Kara konmaz oğlu İsmail bin Süleyman Bin Abdullah	14 Recep 1299	1	300	7317-0006-2 B
Kırşeyhler Köyü	Kara konmaz oğlu İsmail bin Süleyman Bin Abdullah	14 Recep 1299	1	200	7317-0006-2 B
Ahmedceler Mahallesi	Yola hafız Oğlu Hüseyin Bin Ali bin Abdullah	5 Cemaziyelahir 1299	1	6000	7317-0007-2 A
Ali zade Mahallesi	Emine binti Mahmud bin Abdullah	4 Şaban 1299	1	200	7317-0007-3 B
Ak Hoca Mahallesi	Divrikli oğlu mala Mehmet bin Mehmet bin Abdullah	19 Ramazan 1299	1	2000	7317-0010-5 B
Gülhaneyi Mahallesi	Şevket kızı Fatma binti Ahmet bin Mustafa	25 Recep 1299	1	1700	7317-0011-3 B
Köst Köyü	Ahmet bin Hacı Mehmet bin Abdullah	8 Şevval 1299	1	1000	7317-0012-3 A
Köst Köyü	Ahmet bin Hacı Mehmet bin Abdullah	8 Şevval 1299	1	500	7317-0012-3 A
Kurtkovan Köyü	Fezan (?) oğlu Mehmet Ali bin Yusuf bin Abdullah	9 Şevall 1299	1	150	7317-0012-1 B
Birler Köyü	Hüseyin Salih bin Abdullah	10 Şevval 1299	1	300	7317-0012-2 B
Karaşar Köyü	Kuri Ali oğlu Hüseyin bin Hasan bin Abdullah	23 Şevval 1299	1	1500	7317-0013-4 B
Odaviran Köyü	Mehmet bin Ahmet bin Abdullah	21 Şevval 1299	1	1000	7317-0014-2 A
Boyalı Köyü	Hacı Mehmet oğlu Hüseyin bin Mehmet bin Abdullah	18 Zilkade 1299	1	1000	7317-0016-2 A
Taceddin Köyü	Ali Osman bin Mehmet bin Abdullah	19 Rebiülahir 1299	1	300	7317-0017-1 B
Tahir Köyü	Şeyh dainin Küçük Ahmet bin Mehmet bin Abdullah	19 Rebiülahir 1299	1	2500	7317-0017-2 B
Bey Tepe Mahallesi	Kara Deli kerimesi Ayşe Hatun binti Mehmet	Zilhicce 1307	1	1000	7329-0033-2 A

Yukarıdaki tabloda Beypazarı'nın çalışılan yıllar içindeki tereke kayıtlarında yer alan ev fiyatları verilmiştir. 22 adet mülkü fiyatlarının bedeli belirlenirken bulunduğu mevki, mahalle, büyüklüğü ve oda sayısı, evin durumu, yeni, eski olup olmadığı dikkate alınmıştır. Bu sebeple yıllar içinde artış oranını belirlemek pek mümkün değildir. Verilere göre en yüksek ev fiyatı 6.000 guruşla Ömeroğlu Mahallesi ve Ahmedceler Mahallesinde bulunmaktadır. En düşük ev fiyatı ise Kurtkovan köyünde bulunmaktadır. Ev fiyatı ortalaması ise 1.420 guruş civarındadır. Beypazarı tereke kayıtlarında gayrimenkule dayalı mal varlıkları içinde en yoğun ve en fazla nakdi toplama sahip gayrimenkul cinsi menzillerdir. Beypazarı'nda okunan defterler içinde ev satışı ile ilgili belgeler fazla değildir. Bu sebeple ev fiyat analizini tereke kayıtların üzerinden yapmak mümkün olmuştur. Tereke kayıtlarında ise sadece H. 1299(M.1881) yılına ait ev fiyat kaydı vardır. Diğer yıllarda ev bedellerinin terekelere yansımaması dikkat çekicidir. İlk defterden sonraki tereke kayıtlarında ev bedelli kayda geçirilmemiştir. Miras paylaşımına dahi edilmeyen evlerin hala kullanımda olması buna etken olabilir.

Tablo 9. Beypazarı'nda Bağ Fiyatları (H. 1299/M. 1881)

Mahalle	Kişi	Tarih	Bağ	Adet	Fiyat(g)	Belge No
Garipçi Köyü	Kurtoğlu Hüseyin bin Abdullah	15 Recep 1299	Sertane Kası nam mahalde görmü mülk bağ kıta	1	1000	7317-0004-1 B
Garipçi Köyü	Kurtoğlu Hüseyin bin Abdullah	15 Recep 1299	Keçiler nam mahalde kaim mülk bağ kıta	1	600	7317-0004-1 B
Garipçi Köyü	Kurtoğlu Hüseyin bin Abdullah	15 Recep 1299	def'a Ota Kuzu nam mahalde vaki mülk bağ kıta	1	200	7317-0004-1 B
Garipçi Köyü	Kurtoğlu Hüseyin bin Abdullah	15 Recep 1299	Yukarı nam mahalde kaim mülk bağ kıta	1	400	7317-0004-1 B
Kırşeyhler	Kara konmaz oğlu İsmail bin Süleyman bin Abdullah	14 Recep 1299	... mülk bağ kıta	1	300	7317-0006-2 B
Ali zade Mahallesi	Emine binti Mahmud bin Abdullah	4 Şaban 1299	Kara bakar nam mahalde görümü Mülk bağ kıta	1	400	7317-0007-3 B
Ahmetceler Mahallesi	Elhac Halil Çavuş ibni İbrahim	25 Şevval 1299	Yaş ağaç nam mahalde vaki ... mülk-ü bağ kıta	1	300	7317-0013-1 B
Tahir Köyü	Şeyh dainin Küçük Ahmet bin Mehmet bin Abdullah	19 Rebiülahir 1299	köy-i mezburde vaki görümü mül-ü bağ kıta	1	750	7317-0017-2 B
Tahir Köyü	Şeyh dainin Küçük Ahmet bin Mehmet bin Abdullah	19 Rebiülahir 1299	Kara Tuvat? Nam mahalde kaim görümü bağ kıta	1	750	7317-0017-2 B

Yukarıdaki tabloda terekelerde geçen bağ fiyatları listelenmiştir. Bağ fiyatlarının belirlenmesinde bağın mevki, büyüklüğü ve niteliği dikkata alınmıştır. Verilere göre en yüksek fiyatlı bağ 1000 guruşla Kurtoğlu Hüseyin bin Abdullah'a aittir. En düşük fiyatlı bağ ise Yine Kurtoğlu'nun terekesine aittir ve 200 guruştan fiyatlandırılmıştır. 1 bağın ortalama fiyatı ise 522 guruştur. bağ bedeli de terekelerde H. 1299(M.1881) yılı dışında kayda geçmemiştir. Taşınmaz mülklerin tereke kaydının dışında tutulduğu görülmektedir.

Mülk ve hayvan satışı ile ilgili elimizdeki pek fazla veri olmamasına karşın eldeki veriler aşağıda sunulmuştur. Satışı yapılacak mülkün, arsanın fiyatı ve sınırları deyatlı şekilde belirtilmiştir. Merkeze yakın etrafında iş yeri olan arsa ve mülk fiyatları diğerlerine göre daha yüksek bedellidir. Aynı şekilde ev satışlarında evin büyüklüğü, mevkisi, kaç odası olduğu, kaç katlı olduğu eski mi yeni mi olduğu fiyat belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu sebeple o dönemde mülk ve arazi fiyat artış oranını sağlıklı şekilde belirlemek mümkün değildir.

Mülk satışına bir örnek Mercanlı Mahallesi sakinlerinden Hüseyin bin Hüseyin'in validesinden kalan evi 800 guruşa satması kayıdır. H. 14 Muharrem 1330 (M. 4 Ocak 1912) tarihli kayıta *Hafız Mustafa Efendi ibn Mehmet muhsırında ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm mahalle-i mezbûrede vâkî' üç numro ile merhum bir tarafında Hacı oğlu Süleyman bin Ömer menzili ve bir tarafında Hacı Ali zevcesi Emine bint Gayret menzili ve bir tarafında ... oğlu Mehmet bin İbrahim menzili ve bir tarafında tarîk-i 'âmm ile mahdûd fevkânî iki oda ve bir sofa ve tahtani bir ahur ve bir samanlane ve zokak kapusu müteşekkîl bir bâb mülk menzilin...* diyerek ayrıntılarıyla verilen mülkü 800 guruşa Hafız Mustafa Efendi'ye satış belgesi kayda geçirilmiştir.³²¹

Bir diğer kayıta da ölen eşinden kendisine ve çocuklarına kalan bir bab menzil ve arsayı satan Fatma Hatun'u görmekteyiz. Vekili aracılıyla evi ve arsayı 1820 guruşa Hafız Mehmet Efendi'ye satmıştır. *Ali zade Mahallesinden vâkî' bir tarafında Mustafa onbaşı ibn Bekir menzili ve bir taraftan Hacı Hüseyin bin Musa menzili ve iki taraftan da tarîk-i 'âmm ile mahdûd fevkânî bir bâb oda tahtanî samanlık ve müstemilât vesaireye havî bir bâb mülk-i menzil ve Gür Ağaç nam mahalde kâin bir taraftan mezbûr Balkacı oğlu Hafız Mehmet Efendi bağı ve iki taraftan Kuzi? Hafız oğlu Hacı Mehmet tarlası ve taraf-ı öbür*

³²¹ BŞS, 7317/23,1 A.

tarik-i 'âmm ile mahdûd görümü mülk bir küt'a bağ... olarak tanımlanan ev ve arsa Hafız Mehmet Efendi'nin üzerine geçmiştir.³²²

Alım satımla ilgili belgeler genelde H. 1299 (M. 1881) ve H. 1301 (M. 1884) tarihleri arasını kapsayan ilk defterde (7317) mevcuttur ve bu belge türü ile ilgili elimizde fazla kayıt bulunmamaktadır.

2.2. Tarım

Beypazarı'nda tarım faaliyetleri birçok yönden Ankara'ya benzemektedir. Hububat tarımına elverişli bir toprak yapısı mevcuttur. Beypazarı'nda bağ ve bahçenin çok olduğunu söyleyen Evliya Çelebi Beypazarı armudunu överek anlatmaktadır. Yeşil renkte olduğunu ve dört beş tanesinin ise bir kilo geldiğini vurgulayarak sulu olduğunu ve yemesinin hoş olduğunu anlatır. Bu armutların her yıl yüz binlerce kutu âsitaneye gönderildiğini belirtmektedir. Ve Beypazarı armudunu Acem ülkesindeki Tesûs şehri ve Ordubar şehrindeki meleçe armudu ile kıyaslar. Beypazarı'nda yetişen kavunu ise öve öve bitirememektedir. Misk ve amber kokulu olduğunu söyleyerek halkın bu kavundan zerde pişirdiğini içine karanfil ve tarçın koyduğunu dile getirir. Bu pişen zerdeyi Muaviye'nin ilk pişirdiği zerde ile kıyaslar ve tadının, yemesinin ve lezzetinin çok hoş olduğunu, sindirilmesinin kolay olduğunu anlatır. Ayrıca siyah arpa yetiştirdiğini ve çok yağlı olduğunu dile getirir ve ata çok vermekten sakınılması gerektiğini söylemektedir. Ve sahrasında pirinç yetiştirdiğini gayet pişkin olduğunu da dile getirir. Topraklarının geniş ve bakımlı bir şehir olduğunu da eklemektedir.³²³ Beypazarı kavunu bir başka kaynaktan daha geçmektedir. Meşhur olduğu söylenen kavun bostanlarını Kırmir nehrinin suladığı söylenmektedir. Kırmir çayının Beypazarı'nda ayrıca hayli çiftlik ve pirinçlikleri de sulayarak Mihalıccık kazasına uğradığı belirtilmektedir.³²⁴

Beypazarı'nın başlıca mahsulatı buğday, arpa, pirinç, afyon, nohut, mercimek, darıdır. Bölgede yetişen meyveler ise üzüm, elma, armut, içde, erik, zerdali, vişne, kiraz ve meşhur olan kavundan ibarettir. H. 1318 (M. 1900) yılının verilerine göre bir senede 100.000 keyl-i³²⁵ İstanbulî hinta, ve 15.000 keyl arpa, ve 442 keyl yulaf, ve 300.000 keyl pirinç, 5.000

³²² BŞS, 7317/25-1 B.

³²³ Yücel DAĞLI, Seyit Ali KAHRAMAN, *age.*, s. 568-569.

³²⁴ AVS/ H. 1299 (M. 1881)-169.

³²⁵ Bir keyl buğday yaklaşık 30 kg. <https://www.gizlimagazin.com/1-kile-kac-kilo/> s.e.t. 07.02.2024.

kıyye³²⁶ pamuk 110.000 kıyye üzüm ve 10.000 kıyye elma hasılatı vardır.³²⁷ Beypazarı'ndan İstanbul'a pirinç ve arpa gönderildiği arşiv kayıtlarına da geçmiştir. Beypazarı'ndan Sarıköy'e gelen ve Haydarpaşa'ya gönderilmek üzere aşâr yoluyla tedarik edilen pirinç ve arpa hakkında H. 06.06.1334 (M. 10 Nisan 1916) tarihli bir telgraf kaydı bulunmaktadır.³²⁸ Ayrıca Beypazarı'nda pirinç tarımının 16. Yüzyılda da yapıldığı bilinmektedir. Pirinçten 3 çeşit vergi alınmaktadır. Bunlar tohum-ı müdd, hasıl-ı çeltik öşrü ve hasıl-ı pirinç öşrü şeklinde kayda geçmiştir.³²⁹

Ankara ve İstanbul arası ticaret ve ziyaret güzergâhında bulunan Beypazarı'nda üretilen mahsüller birçok seyyahın seyahatnamesine de konu olmuştur. 17. yüzyıl seyyahlarından Beypazarı'na yolu düşen Ermeni asıllı Polonyalı Simeon seyahatnamesinde kentte bol miktarda meyve yetiştirildiğini ve karpuz ve kavunun çok lezzetli olduğunu dile getirmiştir.³³⁰ Pirinç üretimiyle Beypazarı Anadolu'da 16. ve 17. yüzyılda öne çıkan bir bölgedir.³³¹ Bir diğer seyyah olan Fransız botanikçisi Joseph Pitton de Tournefort'un 1700'lü yıllarında yolu Beypazarı'na düşmüş ve seyahatnamesinde Beypazarı'nın zirai üretiminden bahsetmiştir. Meyve bahçeleri dışında bütün bölgenin kuru olduğundan bahseden Tournefort İstanbul'da satışa sunulan Ankara armudunun bu bölgeden gittiğini dile getirmiştir. Ayrıca armudun geç olgunlaştığından tadına bakamadığını da notlarına eklemiştir.³³²

19. yüzyıl seyyahlarından Charles Texier Beypazarı'nın meyvelerinin ünlü olduğunu özellikle Ankara armuduyla ünlü olduğunu belirtmiş ve pirinç tarımının çok iyi olduğunu söylemiştir.³³³ 1834'lerde H. 1320 (M. 1902) yılına ait Ankara vilayet salnamesi kayıtlarında Beypazarı'nın başlıca mahsulü buğday, arpa, pirinç, burçak, afyon, nohut ve yulaf olarak geçmektedir. Meyveleri ise üzüm, elma, armut, içde, erik, zerdali, vişne, kiraz, ceviz, dut ve meşhur kavundur. Bir senede 100.000 keyl İstanbulî hinta, 15.000 keyl arpa, 442 keyl yulaf, ve 2.500 keyl burçak, ve 2.500 keyl fiğ, 300.000 kıyye pirinç, 1.000 kıyye pamuk, 110.000

³²⁶ Kıyye; vakiyye ve okka olarak da geçen 1.28 kg'lık eskiden kullanılan bir ağırlık ölçü birimidir. Hinz, WALTHER, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul, 1990, s. 30.

³²⁷ AVS/ H. 1318 (M. 1900)-141.

³²⁸ BOA, DH.İ.UM.EK. 14/6.

³²⁹ Huriye EMEN, *agt.*, s. 55-56.

³³⁰ Polonyalı SIMEON, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi 1608-1619*, Çev. H. Andreasyan, İstanbul, 1964, s. 163.

³³¹ Suraiya FAROQHI, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2004, s. 36-37.

³³² Joseph de TOURNEFORT, *Tournefort Seyahatnamesi*, C. II, Ed: S. Yerasimos Çev: T. Tuğdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 231.

³³³ Charles TEXIER, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi*, C. II, Çev. Ali Suat, Ankara, 2002, s. 472.

kıyye üzüm, 10.000 kıyye elma, ve armut, ve 10.000 kıyye kiraz mahsulü elde edilmektedir.³³⁴

Meşhur olan armudu Beypazarı'nın genellikle Karaşar nahiyesinde, Köseler, Köst, Karacaören, Dibekören, Karaören, Kabalar, Uşakgöl köylerinde yetişmektedir.³³⁵

H. 1325 (M. 1907) yılına ait Ankara salnamesinden Beypazarı'ndan ihraç olan ürünler; tiftik, yapağı, pamuk ve bir miktar afyon ile 5.000 kilo kadar harir kozası olduğu öğrenilmektedir.³³⁶

Tablo 10. Tarım Ürünlerinin Yıllara Göre Ortalama Fiyatları

	Hınta Yarım	Şaîr Yarım	Pirinç	Bulgur Yarım	Burçak Yarım	Saman Yumağı	İğde	Tiftik
H.1299	15 g.	8 g.	–		6 g.	12 adet 80 g.	2 g.	39 g.
H.1306	6 g.	4 g.	–	8 g.	–	çuval(1) 110 g.		
H. 1307	5 g.	14 g.	çuval 35 g.	4 g.	3 g.			
H.1308	5 g.	–	–	–	2 g.			
H. 1321	7 g.	4 g.	66 kilo 79 g.	4 g.	5 g.			
H. 1322	8 g.	6 g.	–	–	–			
H. 1324	9 g.	9 g.	–	1 g.	–	6 adet 39 g.		15 g.
H. 1325	13 g.	9 g.	1 g.	–	–			24 g.
H. 1326	14 g.	9 g.	–	14 g.	–			
H.1327	15 g.	8 g.	–	–	–			
H.1330	10 g.	7 g.	2 g.	10 kilosu 12 g.	4 g.		3 g.	19 g.
H.1331	10 g.	8 g.	2 g.	10 g.	10 g.			22 g.

Yukarıdaki tablo tarafımızca okunan tereke kayıtlarından çıkan verilerden hazırlanmıştır. Ürün fiyatları belirlenirken her ayın ortalaması alınmış ve senelik veriler tablo haline getirilmiştir. Hınta yarımın 30 yıllık fiyat değişimine baktığımızda H. 1299 (M. 1881) yılında 15 guruş iken H. 1331 yılında 10 guruş olarak kayda geçmiştir. Bu verilerden hınta üretiminin ihtiyaç sebebiyle otuz yıl içinde arttığını söylemek mümkündür. H. 1307 (M. 1889) ve H. 1308 yılında ise 5 guruş olduğu göz önüne alarak bu yıllarda üretimin daha çok olduğu bu sebeple fiyatında düşüş yaşandığı söylenebilir. Şaîr yarımın terekelerden

³³⁴ AVS/H. 1320 (M. 1902)-149.

³³⁵ Ethem TORUN ve Ali TORUN, *age.*, s. 129.

³³⁶ AVS/H. 1325 (M. 1907)-145.

çıkan 30 yıllık fiyatı ise genel anlamda istikrarlı durmaktadır. Sadece H. 1307 (M. 1889) yılında 14 guruşa çıkmıştır. Bunun sebebi ise hintanın çok üretilip şairin az üretilmesi olabilir. Pirinç üretiminin yoğun olduğu Beypazarı'nda H. 1307 (M. 1889) yılında bir çuval pirinç 35 guruş olarak kayda geçmiştir. H. 1321 (M. 1903) yılında ise 66 kilosu 79 guruştur. Tiftik fiyatı H. 1299 (M. 1881) yılında 39 guruş iken 30 yıl sonrasında 22 guruşa gerileyerek düşüş yaşamıştır. Kayıtlardan en fazla kullanılan ürünün hinta ve şair olduğu görülmektedir. Temel gıda maddesi olan bu tarım ürünleri kayda geçirilirken 1 kilodan fazla olarak kayda geçmiştir fakat tarafımızca ürünlerin birim miktarlarının fiyatı hesaplanıp ortalaması alınmıştır.

2.3. Hayvancılık

Beypazarı'nın coğrafi yapısı dağlık olduğundan özellikle köylerde hayvancılık önemli bir geçim kaynağıdır. Bölgede koyun, inek, merkep, öküz, arı gibi hayvancılık faaliyetleri vardır. 19. yüzyılda önemini kaybetse de tiftik keçisi hala yetiştirilmektedir.

Ankara salnamesinde H. 1307 (M. 1889) yılı verilerine göre Beypazarı'nda 1.500 karasığır, 450 çift öküz, 100 manda, 150 at, 200 ester(katır), 300 merkep, 21.417 koyun, 49.641 tiftik, 781 kıl keçisi mevcut olduğu yazılıdır. Ayrıca bir senede 150.000 kıyye tiftik ve 40.000 kıyye yapağı üretilmekte olduğu kaydedilmiştir.³³⁷

Tournefort seyahati sırasında uğradığı Beypazarı'nın zirai yapısından bahsederken tiftik keçisine de yer vermektedir. Hatta kendi kara kalem çalışmasıyla bir tiftik keçisi resmine de yer vermiştir. Keçilerin ot ve filizlerle beslendiğinden bahseden Tournefort yapılarının güzelliğinin bundan kaynaklandığını söylemektedir.³³⁸ Tiftik keçisini anlatan diğer bir seyyah ise Dauzats'dır. Seyyah etüt ettiği tiftik keçisini seyahatnamesinde detaylı bir şekilde anlatmıştır. Tiftik keçisinin siyah ve beyaz olmak üzere iki ırkı olduğunu anlatan seyyah her iki ırkın da kıllarının uzun olduğunu dile getirmektedir. Tiftik keçisinin kıllarının gayet temiz ve sedef beyazı olduğunu vurgulamıştır. Ankara keçisinin yaşadığı yer yazın çok sıcak kışın ise kar altında kaldığını kayda geçen seyyah tiftik keçisinin kıllarının parıl parıl ve çok uzun olduğunu da söylemiştir.³³⁹

³³⁷ AVS/H. 1307 (M. 1889)-258.

³³⁸ Joseph Pitton de TOURNEFORT, *age.*, s. 231.

³³⁹ J. E. DAUZATS, *age.*, s. 17-19.

Ankara salnamesinin H. 1325 (M. 1907) tarihli kaydında Beypazarı'nda 4.900 adet inek ve öküz, 170 adet manda, 812 adet at, 394 adet ester, 2.741 adet merkep 74042 adet tiftik keçisi, 29.077 adet koyun mevcuttur. Koyundan hâsıl olan yapağı 43.765 kıyye, tiftik hasılatı ise 191.700 kıyyedir.³⁴⁰ Bu verilerden anlaşılacağı üzere tiftik keçisi koyundan daha fazla yetiştirilmekte ve tiftik hasılatının yapağı hasılatından daha fazla olduğu görülmektedir.

2.3.1. Tarihsel Süreçte Ankara Keçisi

Ankara sadece bu bölgede yetişen hayvan çeşitliliğini ve bitki zenginliğini, coğrafi yapısı ve iklim özelliğine borçludur. Ankara çiğdemi, sevgi çiçeği, Ankara kedisi, Ankara tavşanı ve Ankara (tiftik) keçisi gibi endemik bitkiler ve bu yöreye özgü hayvanlar bu çeşitliliğin bir parçasıdır. Ankara'nın tarihsel sürecinde ekonomik ve sosyal yaşamında yaptığı etkilerle önemli bir yere sahip olan ve günümüzde Amerika, Güney Afrika, Avustralya gibi pek çok ülkede yetiştirilen Ankara keçisi yüksek ölçekte kaliteli tiftiğe sahiptir.³⁴¹

Küçük narin bir hayvan olan saf kan Ankara keçisinin başı diğer hayvanlara göre daha ufak beden yapısı daha zariftir. Her iki cinsinde de boynuz bulunan Ankara keçilerinin kulakları sarkıtır ve genellikle beyaz renktedir. Ankara keçisinin tarihi ve kökenine yönelik tartışmalarda üç yaygın görüş vardır. Bunlardan ilki Anadolu topraklarında evcilleştirildiği yönünde olup ikincisi ise çok eski çağlarda Anadolu'ya getirilmiş bir ırk olduğu, sonuncusu ve yaygın olarak kabul göreni ise Türkmenler tarafından getirilip buradaki yerli ırkla ıslah edildiği görüşleridir.³⁴² Anadolu'daki varlığının en eski verileri 15. yüzyıla ait olan Ankara keçilerinin Hitit, Frig, Roma dönemlerinde yetiştirildiğine dair elde veri bulunmamaktadır. Bütün bu olgular ışığında İran Keçisi ya da Tibet Keçisi türünü Türkler Anadolu'ya gelirken yanlarında getirmiş olduğu ve bu keçi türlerinin değişim geçirerek ya da yerli ırkla melezlenerek Ankara keçi türünün doğduğu görüşü kuvvetlenmektedir. Kesin olan şey ise Türklerin Anadolu'yu mesken tutmalarının ilk aşamasından başlayarak yoğun bir biçimde Ankara keçi yetiştiriciliği yaptıklarıdır.³⁴³

³⁴⁰ AVS/H.1325-144.

³⁴¹ Arif ŞAYIK (Proje Yöneticisi), *Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof*, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara, 2018, s. 9.

³⁴² Emel KIZILCIK (Editör), *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018, s. 176.

³⁴³ Erman TAMUR, *age.*, s. 18-20.

Avrupa’da Ankara keçisi yetiştirilmek istenmiş ve bu konuda birçok çabaya rağmen yaşadığı iklim dışına çıkarılamamıştır. Osmanlı döneminde çeşitli yasaklara karşın ırkı dışarı çıkarmak için birçok deneme olmuştur. Fakat keçinin farklı iklim koşullarında yaşayamamasının yanında tiftiğinin bozulduğu gözlenmiştir. Ankara keçisi denizden 700-1000 metre yükseklikte yazları sıcak ve kurak, kışları sert ve soğuk, nem oranı düşük bir iklimde yaşamakta ve bu iklimde yetişen bitki örtüsü ile beslendiği için tiftiğinin kalitesi yüksektir. Ankara keçisinin ürünü tiftiğin en çok ve en iyi cinsinin elde edildiği yerlerde Beypazarı, Ayaş, Zir, Eskişehir ve Kütahya bölgeleri ön plana çıkmaktadır.³⁴⁴ Beypazarı tiftik keçisinin yetiştirilmesi için ülke dışında çalışmalar yapılmıştır. H. 24.10.1316 (M. 7 Mart 1899) tarihli bir belge Beypazarı’ndan alınan iki tiftik keçisinin Viyana’ya gönderilmesine müsaade edildiğini kayda almıştır.³⁴⁵

Anadolu’da tiftik keçisi yetiştiriciliği geç dönemde başlasa da keçi yetiştiriciliği tarihi eskilere dayanmaktadır. Çankırı yöresinde milattan önce keçi yetiştiriciliği yapıldığı bilinmektedir. Çankırı’yı merkez edinen Galatlar buraya keçisi bol demek olan *Gangrea* adını vermişlerdir.³⁴⁶

Ankara keçisi bir kentin sosyal ve iktisadi hayatına yön vermesinin yanında aynı zamanda bir kentin simgesi olmuş bir değerdir. Öyle ki tablolar ve resimlere girecek kadar önemli bir unsurdur. Hatta bir tablonun yanlış bilinen hikâyesini doğruya çevirecek kadar bir kentin simgesi konumundadır. Ankara ile özdeşleşmiştir. Ressamı bilinmeyen ve Halep’ten bir manzara olarak değerlendirilen bir tablonun doğru okunup değerlendirilmesi tabloda yer alan tiftik keçilerinin resmiyle mümkün olmuştur. Rijkmuseum koleksiyonuna Halep manzarası olarak kaydedilen tabloyu gören Semavi EYİCE birçok çelişkisi bulunan resmin sağ alt köşesindeki Ankara keçilerinin Halep ikliminde yaşamayacağını düşünerek bu resmin Ankara manzarası olduğundan emin olur. Ve bunu bir eserinde kanıtlar.³⁴⁷ Resim Ankara’nın mimarisine, sosyal yaşamına, ticari hayatına, kent planına ışık tutar niteliktedir ve bunları detaylandıran bir belgedir.³⁴⁸

³⁴⁴ Emel KIZILCIK, *age.*, s. 176.

³⁴⁵ BOA, İ.HUS. 73/65.

³⁴⁶ Ahmet KANKAL, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Çankırı Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 4.

³⁴⁷ Semavi EYİCE, *Ankara’nın Eski Bir Resmi*, TTK, Ankara, 1972. Eserde Ankara’nın tarihi ile birlikte 18. yüzyıl Ankara’sının resmi kent tarihi açısından ele alınmıştır.

³⁴⁸ Feyza AKDER, “Rijksmuseum Ankara Manzarası: Bir Resmin Hikâyesi”, *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018, s. 108.

Ankara keçisinin en güzel örneklerine Beypazarı'nda rastlanmaktadır. 1588'de Ankara'ya gelen bir seyyahın anılarına konu olan olay şu şekildedir: *“Tiftik keçisi üzerindeki Etitümüzü asıl Beypazarı'nda yaptık. Vakıa bu keçiye adını veren Ankara'dır ve bu keçinin yetiştiği mıntıkanın da merkezidir. Fakat keçi besimi ve tiftik ticareti Ankara şehrinden ziyade havalisine tekâsüf etmiştir. **Beypazarı** en mühim bir tiftik merkezidir...”*³⁴⁹

Beypazarı'nın tiftik keçileri o kadar meşhurdur ki Viyana'daki Avusturya imparatoru sarayının hayvanat bahçesine konmak üzere Beypazarı'nın iki adet keçi satın alınmıştır. Bu iki tiftik keçisi Avusturya sefareti marifetiyle İstanbul'dan Avusturya'ya gönderilmiştir. Keçilerin Avusturya'ya gönderilmesi için Sadrazam makamı izin dilekçesi hazırlamış ve Padişah onayına sunulmuştur. H. 1327 (M. 1909) tarihli bir belgede damazlık elli adet tiftik keçisinin Avusturya'ya gönderilmesi hususunda Beypazarı esnafının itirazı olmuştur. Koyun sahiplerinden Beypazarı'nda heyet oluşturulmuş ve bu heyet yanlış uygulamalar sonucu fiyatların düşmesinden kaynaklı keçisi sayısının azaldığını dile getirerek Avusturya'ya gönderilmesi planlanan elli adet tiftik keçisinin gönderilmesi durumunda halkın perişan olacağı ve bu durumun vatani medeniyet ve ilerlemeden mahrum bırakacağı gerekçesiyle keçilerin gönderilmesine müsaade edilmemesini talep etmiştir.³⁵⁰

Tablo 11. Yıllara Göre Hayvan Fiyatları Ortalaması

	Tiftik Keçisi	Koyun	Merkep	İnek	Zenbur	Öküz Çift
H. 1299	50 g.	57 g.	157 g.	125 g.	—	531 g.
H. 1306	39 g.	41 g.	176 g.	122 g.	—	275 g.
H. 1307	37 g.	33 g.	151 g.	171 g.	20 g.	475 g.
H. 1308	—	—	185 g.	171 g.	—	650 g.
H. 1321	—	—	78 g.	137 g.	—	451 g.
H. 1322	—	44 g.	—	—	—	—
H. 1323	—	47 g.	106 g.	120 g.	—	350 g.
H. 1324	108 g.	—	—	—	—	452 g.
H. 1325	57 g.	45 g.	99 g.	167 g.	23 g.	481 g.
H. 1326	—	—	185 g.	226 g.	20 g.	—
H. 1328	—	—	76 g.	269 g.	—	650 g.
H. 1330	50 g.	52 g.	150 g.	205 g.	25 g.	600 g.
H. 1331	63 g.	55 g.	255 g.	250 g.	10 g.	734 g.

³⁴⁹ J. E. DAUZATS, *age.*, s. 17.

³⁵⁰ BOA/ DH-İD 104-1/1(21).

Yukarıdaki tablo tarafımızca okunan terekelerden çıkan verilerden hazırlanmıştır. Her hayvanın aylık ortalama fiyatları alınmış ve senelik veriler tablo haline getirilmiştir. Terekelerdeki hayvan fiyatları belirlenirken fark edilen şey hayvanın yaşının, kısır olup olmadığının ve renginin önemli olduğudur. İneklerin buzağıları varsa buzağılı inek olduğu için fiyatı yüksek kaydedilmiştir. Fiyat ortalamaları alınırken bunlar göz önünde bulundurulmuştur. Hayvancılıkla ve tarımla geçimini sağlayan Beypazarı halkı için hayvanları çok kıymetli olmalıdır. Özellikle yük taşımada araç olarak kullanılan merkep fiyatının yüksekliği bunun kanıtıdır. Tarla sürmede kullanılan çift öküz fiyatlarının yüksekliği öküzün halk için değerli olduğunun göstergesidir. Hemen her tereke kaydında çift öküz rastlanmaktadır. Etinden sütünden yararlanılan inek de Beypazarı halkı için önemli bir geçim kaynağıdır. Koyun yünü ve sütü ile yine önemli bir hayvan çeşidi olmalıdır. Geçen yüzyıllarda ticari bir meta olarak bölgenin ekonomisinde önemli bir yere sahip olan tiftik keçisi son dönemde de önemini korumaktadır. Zenbur tereke kayıtlarında önemli bir yere sahiptir. Temel bir besin maddesi olan balın Ankara’da üretimi yapılmaktadır. Ankara balı tadı kokusu ve beyazlığıyla kendine has bir özellik taşımaktadır. Ankara balının üretildiği kazaların başında Beypazarı kazası bulunmaktadır. Geleneksel sepet kovanlarında üretim yapılmaktadır.³⁵¹ İncelen dönemde zenbur fiyatlarının 10 guruş ile 25 guruş arasında değiştiği görülmektedir.

2.4. Sanayi

2.4.1. Dokuma Sanayi

Yünün ve dokumanın altın ve gümüş karşılığı satıldığı bilinmektedir. İlk dokumaların bitkisel liflerden üretildiği kazılarda ortaya çıkmış ve yünün ilk örneği ise Kalkolitik Çağa tarihlenmiştir. Yünün kullanılmaya başlanması koyun ve keçinin evcilleştirilmesiyle başlamıştır. Günümüzde hayatımızın önemli bir parçası olan giysi itibar, güç ve refahın sembolüdür. Avcı ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçişle birlikte hayvanların evcilleştirilmesinde gelişme kaydedilmiş ve bununla bağlantılı olarak süt ve yünden yararlanılan koyun sürüleri büyümüştür.³⁵²

³⁵¹ Abdülkerim ERDOĞAN vd., *age.*, s. 100-101.

³⁵² Çiğdem MANER, “ Anadolu’da Dokuma Devrimi Neolitik Çağ’dan Demir Çağı’na Yünün Tarihi ve Maddi Değeri”, *Tarihi Dokumak Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018, s. 43.

Dokuma Anadolu tarihinin her döneminde önemli rol oynamıştır. Ankara’da da merkez başta olmak üzere Ayaş, Kalecik, Beypazarı gibi birçok ilçesinde dokumacılık yapıldığı bilinmektedir.

Ankara kent merkezinde 16. yüzyılda bugünkü Denizciler Caddesi, Bentderesi ve Cebeci arasında dokumacılık faaliyetleri görülmüştür. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde de Atpazarı, İplik Pazarında tiftik ipliklerinin satışının yapıldığı bilinmektedir. 16. ve 18. yüzyılları arasında Mahmut Paşa Bedesteni sof ticaretinin merkezi konumundadır. Tezgâhlar genelde evlerin alt katlarında kuruludur. Boyama işlemi ise çok su gerektirdiği için Bentderesi kenarında yapılmaktadır.³⁵³

2.4.1.1. Kilim

Beypazarı’nda gelişen bir dokuma ürünü kilim tarihi bir geçmişe sahiptir.

Anadolu’da kilim sadece günlük kullanım nesnesi değildir. Ticari açıdan İran ürünleriyle yarışır düzeydedir. Belgelerdeki adı ise “küçük halı” demek olan *Rum Kaliçe*’sidir.³⁵⁴ Beypazarı’nda incelenen dönemde kilim ve halı ticareti ile ilgili belgelere rastlanmasa da günlük kullanımda kilimin büyük bir öneme sahip olduğu aşikârdır.

Tablo 12. Beypazarı’nda Tespit Edilen Kilim Fiyatları

Ürün	Fiyat (guruş)	Tarih	Belge No
Kilim 2 adet	150 g.	22 Recep 1299	BŞS/7317-9 1 A
Kilim 1 adet	45 g.	8 Şaban 1299	BŞS/7317-10-6 A
Köhne kilim	10 g.	19 Rebiülahir 1299	BŞS/7317-17-2 B
Müstemil kilim	15 g.	Rebiülevvel 1306	BŞS/7329-4-1 A
Sedir kilimi	38 g.	Ramazan 1305	BŞS/7329-8-2 B
sağır kilim	12 g.	Şevval 1306	BŞS/7329-24-2 B
kürt kilimi	140 g.	Zilkade 1307	BŞS/7329-28-1 B
cedid kilim	41 g.	Zilhicce 1307	BŞS/7329-32-1 A

³⁵³ Ed. Emel KIZILCIK, *age.*, s.117.

³⁵⁴ Suraiya FAROQHI, *age.*, s. 172.

Tablo 12. (devam) Beypazarı'nda Tespit Edilen Kilim Fiyatları

Ürün	Fiyat (guruş)	Tarih	Belge No
kundekari ³⁵⁵ kilim 2 adet	200 g.	14 Cemazievvel 1321	BŞS/7377-2-1 A
kilim parçası	2 g.	5 Zilhicce 1321	BŞS/7377-9-1 B
müstemil boz kilim	30 g.		BŞS/7377-11-1 A
müstemil kebir kilim	40 g.	13 Rebiülevvel 1322	BŞS/7377-17-1 A
cedid evsat kilim	35 g.	13 Rebiülevvel 1322	BŞS/7377-17-1 A
köhne evsat kilim	6 g. 10 p.	5 Safer 1322	BŞS/7377-18-1 A
müstemil sağır kilim	20 g.	16 Zilkade 1322	BŞS/7377-21-1 B
sağır cedid seccade kilim	19 g.	2 Ramazan 1322	BŞS/7377-24-1 A
parmaklı evsat kilim	60 g.	15 Recep 1324	BŞS/7377-54-1 A
alaca kilim	45 g.	13 Zilkade 1325	BŞS/7377-75-1 A
düz cedid kilim	81	18 Safer 1326	BŞS/7377-79-1 A
düz parmaklı hendaki kilim	70	17 Cemazielahir 1327	BŞS/7377-101-1 A
yerli malı cedid kebir kilim	121g.	2 Safer 1328	BŞS/7377-112-1 A
düz beyaz kilim	120 g.	28 Zilhicce 1324	BŞS/7377-114-1 A
cedid künde-kari kilim	309 g.	25 Rebiülevvel 1331	BŞS/7398-30-1 A
kilim seccade	76 g.	2 Rebiülahir 1331	BŞS/7398-28-1 A
allı sedir kilimi	60 g. 20 p.	22 Cemazievvel 1331	BŞS/7398-20-3 A

Yukarıdaki tablo tarafımızca okunan terekelerden çıkan kilim fiyatlarının bazılarını içermektedir. Dokuma sanayinin önemli bir kolu olan kilim dokuma Beypazarı'nda bir hayli gelişmiş olup hemen bütün tereke kayıtlarında mevcuttur. Kilim fiyatları H. 1299 (M. 1881) ve H. 1331 (M. 1913) yılları arasındaki bazı terekelerden seçilmiş ve tablo haline getirilmiştir. 30 yıllık kilim fiyatları değişimi verilmeye çalışılmıştır. Kilim fiyatları kilimin cinsine, büyüklüğüne, eski ya da yeni oluşuna göre farklılık arz etmektedir. En pahalı kilim kaydı ise cedid künde-kari kilim adı ile 309 guruş bedelle H. 1331(M. 1913) yılına aittir. Pahalı olmasının sebebi hem yeni hem de desene sahip olması olmalıdır. Anadolu'da önemli bir kültür olan kilim bu önemi tereke kayıtlarına da yansımıştır. Öyle ki kilimin parçası dahi kayıtlara geçmiş ve bir bedel biçilmiştir. Tablodaki en düşük fiyat 2 guruş bedelle bir kilim parçasına aittir. Yerli malı cedid kilim adıyla kayıt yerli malı olmayan kilim ürünlerinin

³⁵⁵ Dekoratif amaçlı bir doğrama tekniğidir. Kilimler için özel bir desen. Bkz. <https://www.ktsv.com.tr/sanat/6-kundekri>.

olduğunu göstermektedir. Terekelerdeki kilim fiyatlarını etkileyen diğer bir unsur kilimin rengi ve desenli oluşudur. Terekedeki kilim fiyatları 309 guruş ile 12 guruş arası değişmektedir.

2.4.1.2. Sof

Ankara'nın bir dokuma kenti olmasında etkili olan üç sacayağından birisi de *sof* tur. Ankara sof'u'nun özelliği Osmanlı Döneminde yalnızca Ankara'da yetişen uzun, beyaz, ipek kadar yumuşak, pırlanta kadar parlak tiftiği olan Ankara keçisinden elde edilen tiftikle dokunmasıdır. Bu özel kumaşın değeri dokumasında kullanılan tiftik ipliğinin kıymetinden, parlaklığından, inceliğinden, dokunma aşamasının birbirinden zahmetli süreçlerinden ve sonrasında aldığı harelî görünümünden kaynaklanmaktadır. Ankara'yı gören yabancı seyyahların şehir hakkında en önemli öge olarak anlattığı ürün softur. Osmanlı Sultanlarının yanı sıra Avrupalı seçkinler de giyiminde bu kumaşı tercih etmişlerdir.³⁵⁶ Ankara tarihi ile sofun tarihi iç içe geçmiş bir bütündür. Merak uyandıran sof üretim süreciyle tüm kenti de içine almıştır.

Sof sözcüğü Arapça kaynaklıdır. Ve *Sûf* sözcüğünden gelmektedir. İki anlamından birincisi, bir çeşit sertçe ince yünlü kumaş, ikinci anlamı ise; Ham ipekten yapılmış astarlık kumaş demektir. Bu sözcük anlamları ise Ankara sofunun özelliğini yansıtmamaktadır. Çünkü Ankara sofu ne sert bir kumaştır ne de ham ipektendir. Katışıksız Ankara keçisi tiftiğinden eğrilmiş iplikle dokunan yumuşak bir kumaştır.³⁵⁷ Sofun en geniş ve güzel tanımı ise Ankara'da, katışıksız Tiftik ipliği kullanılarak 16. ve 19. yüzyıllar arasında dokunan harelî kıymetli bir kumaş olduğudur.³⁵⁸ 16. yüzyılda Ankara ve çevresinin ekonomisine tiftik ve sof yön vermiştir. 1590 yılında Ankara'da 621 sof tezgâhı bulunduğu bilinmektedir.³⁵⁹ Esas itibarıyla sof dokumacılığı Ankara kent merkezinde olsa da Ankara'ya yakın bazı köylerde de sof tezgâhları mevcuttur. Bunlardan birisi de Beypazarı'nın Yukarı Ulucak köyüdür. Gezgîn Simeon'un bugün bir yerleşim yeri olarak kayıtlı olmayan bu yerde

³⁵⁶ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, "Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sergisi Sof, Tiftik ve Ankara Keçisinin 600 yıllık Serüveninin İzinde", *Tarihi Dokumak Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018, s. 9.

³⁵⁷ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, "agm", s. 10.

³⁵⁸ Erman TAMUR, *age.*, s. 236.

³⁵⁹ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, "agm", s. 19.

Ankara'nın en iyi sofalarının dokunduğunu söylediği bilinmektedir.³⁶⁰ Ankara'da 16. yüzyıl sof ticareti sayesinde bir bolluk dönemi olarak kayda geçmiştir.³⁶¹

16. yüzyılda Ankara'da sof üretimi büyük gelişme göstermiştir. Bu dönemde sof lar 24 zira uzunluğunda dokunurken 17. yüzyılda 24 ziradan kısa sof lar dokunmaya başlanmış bu ise şikâyetlere sebep olmuştur. Ankara, **Beypazarı**, Seferihisar sof ların boylarının kısaldığına dair padişaha bilgi ulaşmış bunu üzerine sof ların eskiden olduğu gibi 24 zira³⁶² dokunması yönünde ferman gelmiştir. Ankara sof larının boylarının standardı korumasına önem verilmiştir.³⁶³ 16. yüzyılda büyük bir ticaretin konusu olan ve pek çok aşamadan geçerek dokunan Ankara sof kumaşları Osmanlı İmparatorluğu içinde ve dışında çeşitli yerlere gönderilmiştir. Venedik, Lehistan gibi ülkelerin yanında imparatorluk içinde İstanbul, Halep, Bursa, Şam gibi şehirlere de sof gönderildiği bilinmektedir. Ayrıca İtalya'ya ihraç edilen ürünler arasında ipek, halı, derinin yanında sof kumaşı da bulunmaktadır. Ankara'da Avrupa'ya düzenli olarak ihraç edilen bir ürün olan sof, Osmanlı limanlarından Venedik'e de yollanmıştır. Halit ONGAN'ın³⁶⁴ eserlerinde sof la ilgili tarihi belgeler çok sayıda bulunmaktadır. 17. Yüzyıla gelindiğinde yünlü kumaşların üretiminin büyük önem taşıdığı giysi üretiminde uluslararası bir rekabet hüküm sürmüştür. 18. yüzyılda ise Ankara keçisi ürünlerinde bir farklılaşma söz konusudur. Tiftikten üretilen kumaşlardan çok tiftik ipliği talebi artmıştır. Bu sebeple tiftikten kumaş dokumacılığı yerine tiftik üretimine geçiş mevcuttur.³⁶⁵

Sof kumaşı birçok renkte dokunabilmektedir. Tezgâhtan çıkan ham ve renksiz sof lar önce yıkanmakta ve satışa çıkmadan önce bir hayli zahmetli işlemler olan perdah, boya, cendere, işlemlerinden geçtiği bilinmektedir.³⁶⁶ Sof tiftik lifinin eğrilip iplik haline getirilmesiyle dokunan kumaş cinsidir. Kumaşın kalitesini sof un ne kadar ince eğrildiği belirlemiştir. Tiftik eğrilirken ne kadar ince bükülmüşse sof kumaş o kadar kalitelidir. Ankara sof unun değeri ince dokunması yumuşaklığı parlak ve ipek görünümüyle ölçülür. Pek çok zahmetli işlem den geçen tiftik ipliğinin boyanmasında Anadolu'da kök boya

³⁶⁰ Erman TAMUR, *age.*, s. 174.

³⁶¹ Surayı FAROQHI, *age.*, s. 178.

³⁶² 1 zira = 0,75 m kabul edilmektedir. Erman TAMUR, *age.*, s. 80. Dirsekle orta parmak ucu arasındaki kısmı ifade eder. Bkz. Mehmet ERKAL, "Arşın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 411.

³⁶³ Erman TAMUR, *age.*, s. 80.

³⁶⁴ Halit ONGAN, *age.* *Sof ların nasıl boyandığı, dokunma aşaması ve nasıl denetime tabi tutulduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.*

³⁶⁵ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, "agm", s. 10-12.

³⁶⁶ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, "agm", s. 19.

kullanılmıştır. Kök boya Anadolu’da antik dönemden beri boyanacak ürüne kırmızı rengi vermesi için kullanılan bir bitki türüdür. Yine kahverengi elde etmek için ise ceviz kabuğu kullanılmıştır. Anadolu’da çok yaygın olarak görülen cehri bitkisi ise koyu parlak sarı renk elde etmek için kullanılmıştır. Bu boyaların karışımından başka renklerde elde edilerek renk yelpazesi genişletilmiştir.³⁶⁷

Osmanlı tacirleri Venedik pazarlarında sof satışları yapmışlardır.³⁶⁸ Ayrıca Cemal Kafadar eserinde Venedik-Osmanlı sof ticaretine dair önemli bilgiler vermektedir.³⁶⁹

Venedik dışında tiftikten dokunmuş kumaşlar aynı zamanda Polonya’ya da ihraç edilmiştir. Polonya pazarların tiftik kumaşları özel bir ilgi görmüştür. İngiltere ise imtiyaz verdiği tüccarları aracılığıyla Osmanlı ile arasındaki ticarette tekel yetkisi bulunan Levant Şirketini kurmuştur. Şirketin Ankara’da tiftik ticareti yapmak için iki temsilcisi bulunmuştur.³⁷⁰

Osmanlı’da sof ticaretinin gelişmesindeki önemli unsurlardan birisi de 17. yüzyılın ortalarına kadar tiftik ipliği ihracatı yasak olmasıdır. Yüzyılın ortalarında bu yasak delinmeye başlamıştır. 18. yüzyılda ise talepte bir farklılaşma söz konusudur. Bu farklılık tiftikten üretilen kumaş yerine tiftik ipliği talep edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu değişime rağmen 19. yüzyılın başlarına kadar dış talepte tiftik ipliği hatırı sayılır bir ihracat rakamına sahiptir. İngiltere’de iç dekorasyon, kadın ve erkek giyimi, peruk, postiş gibi ürünlerin yanında askeri alanda düğme, ilik, sırma yapımında kullanılan tiftik ürünleri yüzyıllar boyu talep gören bir ihracat malzemesi olmuştur. 18. yüzyıl öncesi tiftikten üretilen kumaşlar talep görürken 18. yüzyılda tiftik ipliğine ve yüzyıl sonlarında ise yapağıya doğru bir talep artışı olmuştur. Bu değişimin sebebi ise İngiltere’nin izlediği ekonomik politika ve sanayi devrimidir. Devrimle birlikte gelişen teknoloji ile makinelerdeki gelişmeler ve ilerlemeler talebin ham maddeye kaymasına neden olmuştur. 20. yüzyılda değişen taleplere rağmen tiftik keçisi Osmanlı’da hala önemli bir konumdadır.³⁷¹

19. yüzyıla da sof dokumasında Ankara’da önemli bir merkez olan Beypazarı da sofun değişen ekonomik seyrinden nasibini almıştır. Fakat yine de sofila ilgili tezgâhlar hala

³⁶⁷ Emel KIZILCIK, *age.*, s. 130-133.

³⁶⁸ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, “agm”, s. 21.

³⁶⁹ Cemal KAFADAR, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*, Metis Yay., İstanbul, 2009, s. 73-122.

³⁷⁰ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, “agm”, s. 23.

³⁷¹ Gözde ÇERÇİOĞLU YÜCEL, “agm”, s. 24-25.

mevcut olup işlemektedir. Tereke kayıtlarında bulunan ürünler bunun en önemli delilidir. Aşağıda tezimize konu olup incelenen defterlerde yıllarla sof ürünleri ve fiyatları detaylı verilmiştir.

Tablo 13. Terekelerden Tespit Edilen Sof Ürünleri Fiyatı

Ürün	Fiyat	Tarih	Belge No
Sof çuka ve bir şalvar	75 g.	22 Recep 1299	BŞS/7317-9-1 A
Sof şalvar	30 g.	4 Şaban 1299	BŞS/7317-7-3 A
Sof hırka	20 g.	4 Şaban 1299	BŞS/7317-7-3 A
Sof ve basma şalvar	60 g.	16 Zilkade 1322	BŞS/7377-21-1 B
Sof şedid şalvar ve içlik	83 g.	16 Rabiülevvel 1327	BŞS/7377-111-1 A

Tereke kayıtlarında geçen bazı sof ürünlerinin diğer ürünlerle birlikte fiyatlandırıldığı görülmektedir. Sof bir hırka 20 guruştan hesaplanıp ve sof bir şalvarın ise 30 guruştan hesaplanıp kayda geçmiştir. Sofun giyim eşyası olarak kullanıldığı kayıtlarda görülmektedir. Şalvar, içlik, hırka gibi ürünler softan üretilmiştir. Sof bir şalvarın bedeli 25 guruş ve 75 guruş arası değişmektedir. Diğer giyim eşyaları ile birlikte fiyatlandırılmıştır. Bu sebeple sof giyim ürünlerinin sağlıklı bedel analizini yapmak mümkün görünmemektedir.

2.4.1.3. Tiftik ve Keçe Dokuma

Tekstilde önemli bir ham madde olan tiftik dünya da “Angora Goat” ismini almıştır. Tiftik lifine de “*mohair*” denilmektedir. Yüksek kalitesinden dolayı batıda *elmas iplik*, *asil yün* olarak da bilinmektedir.³⁷²

Ankara keçisinden üretilen uzunluğu, parlaklığı ve dayanıklılığı ile ün yapmış tiftik Ankara sofunun dokunduğu bir yapağı türüdür. Osmanlı Döneminde tiftikten yüksek kesimlerin tercih ettiği sof kumaşı üretilmektedir. Sof kumaşında ise ferace, kaftan, kerrake (ince softan hafif dar bir üstlük) giysiler üretilmiştir. Ayrıca kadın erkek çorapları, atkı, başörtüsü, boyun sargısı, eldiven, battaniye ve post gibi ürünler de tiftik ipliğinden örüldüğü bilinmektedir. Tiftik aleve dayanıklılığı ve yüksek emiciliğiyle de değerli bir yapağıdır.

³⁷² Arif ŞAYIK, *age.*, s. 24.

Peruk yapımı, perdelik kumaş, barut çuvalı yapımı, oyuncak tüyleri, kuşak, kese, ayakkabı astarı, boya fırçası vb. tiftiğin kullanım alanları arasındadır.³⁷³

Tiftik, eğrilme işlemine hazırlamak için kırkım sırasında birbirine karışmış olan ince kalın cinsleri birbirinden ayırma işlemine tabi tutulmaktadır. İçine karışan yabancı maddelerden arındırılması lazım gelen tiftik sonrasında taraklanarak lifleri düzgün duruma getirilir. Sonrasında ise birkaç adet tüy birbirine ulanarak iplik oluşturulmaktadır.³⁷⁴

Kırkım zarar vermeden usulüne uygun bir biçimde tiftiğin dibinden kesilip alınmasıdır. Tiftik kırkımında kullanılan aletler gelişen teknolojiyle zaman içinde değişmiştir. Başlarda yolunarak elde edilen tiftik sonra makasla kesilmiştir. Günümüzde ise bu işlem için elektrikli kırkım aletleri kullanılmaktadır. Kesildikten sonra cins ve boylara ayrılan tiftikler taranarak üzerindeki kirlerden ve samandan temizlenir. Taranarak ayrılan tiftik lif olarak yan yana dizilir.³⁷⁵ Tarak üzerinde kalan kısa tüylere “küreğit” denir ve bu liften eğrilme ipliklerle daha kaba örgü ve dokuma yapılmaktadır. Uzun ve düzgün tiftik liflerine ise “sümek” denir ve değerli sof kumaşları tiftiği bu cins lifinden elde edilmiştir. İplikleri eğirme işlemine kullanılan basit ahşap aletlere *iğ*, *teşi*, ve *kirmen* gibi adlar verilmiştir. Kirmenlere bazen Ayaş ve **Beypazarı** yörelerinde “fengere” denildiği de görülmüştür.³⁷⁶ Tiftik boyanmasında genellikle doğal malzemelerden elde edilen ürünler kullanılmaktadır.

Ankara keçilerinin yeterince beslenememesi, değişen ihracat sistemi ve dünya ekonomisi, tekstil sanayisinde kalitesiz elyaf kullanımının yaygınlaşması ve keçilerin ormanlara zarar veridği düşüncesiyle tiftik üretimi ve ihracatı aşağı seviyelerde kalmıştır.³⁷⁷ Cumhuriyet’in ilk yıllarında tiftik üretimini ve ihracatını canlandırmak adına çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de 1930 yılında çalışmalarına başlayan Türkiye Tiftik Cemiyeti’dir. Ankara Lalahan’da örnek çiftlik çalışması yapan cemiyet Tarım Bakanlığı’nın yaptığı yardımıyla kesilmesiyle 1960 yılında kongre kararıyla feshedilmiştir.³⁷⁸

³⁷³ Emel KIZILCIK, *age.*, s. 198.

³⁷⁴ Erman TAMUR, *age.*, s. 65.

³⁷⁵ Ed. Emel KIZILCIK, *age.*, s. 202.

³⁷⁶ Erman TAMUR, *age.*, s. 65.

³⁷⁷ Ed. Emel KIZILCIK, *age.*, s. 199.

³⁷⁸ Ed. Emel KIZILCIK, *age.*, s. 226.

Tablo 14. Terekelerden Elde Edilen Tiftik ve Keçe Ürünleri Fiyatları

Ürün	Fiyat	Tarih	Belge No
Tiftik Çorap Çift	8 g.	22 Recep 1299	BŞS/7317-9-1 A
Tiftik Yastık	20 g.	14 Rebiülevvel 1299	BŞS/7317-18-3 A
tiftik seccade	19 g.	Rebiülevvel 1306	BŞS/7329-3-2 B
tiftik post seccade	15 g.	11 Şevval 1322	BŞS/7377-28-1 A
zenne çorap tiftik çift 2 yün çift 1	11 g. 10 p.	4 Cemazielevvel 1323	BŞS/7377-51-1 A
tiftik top	100 g.	13 Zilkade 1325	BŞS/7377-84-1 A
tiftik post	48 g.	28 Zilhicce 1324	BŞS/7377-114-1 A
tiftik post	48 g.	6 Zilhicce 1324	BŞS/7398-75-3 A
sarı tiftik post	15 g. 10 p.	17 Safer 1331	BŞS/7398-36-3 B
beyaz tiftik yün	22 g.	17 Safer 1331	BŞS/7398-36-3 B
tiftik ayakkabı ve içlik ve hırka	106 g.	7 Rebiülevvel 1331	BŞS/7398-31-1 A
keçe külah 100 adet	12 g.	19 Ramazan 1299	BŞS/7317-10-5 B
keçe minder 3 adet	31	Ramazan 1305	BŞS/7329-8-2 B
keçe ceket? 3 adet	100 g.	Zilkade 1307	BŞS/7329-28-1 B
keçe sedir 5 adet	120 g. 20 p.	Zilkade 1307	BŞS/7329-28-1 B
keçe şilte	23 g. 10 p.		BŞS/7377-12-1 B
sağır keçe minder 3 adet	19 g.	8 Cemazielevvel 1322	BŞS/7377-23-1 A
keçe seccade simli	40 g..	8 Zilkade 1323	BŞS/7377-38-1 A
köhne keçe yorgan	15 g.	16 Muharrem 1323	BŞS/7377-64-1 A
keçe minder	56 g. 10 p.	12 Safer 1326	BŞS/7377-86-1 A
sağır keçe şilte 4 adet	12 g.	25 Ramazan 1325	BŞS/7377-88-1 A
kıl keçe	5 g.	28 Zilhicce 1325	BŞS/7377-92-1 A
namazla keçe müstemil	6 g.		BŞS/7377-102-1 B
basma yüzlü keçe döşek	159 g. 10 p.	28 Zilhicce 1324	BŞS/7377-114-1 A
çiti yüzlü keçe sedir	10 g.	28 Zilhicce 1324	BŞS/7377-114-1 A
keçe sedir 2 adet	80 g.	1 Muahrrem 1326	BŞS/7398-78-1 A
keçe döşek ma çarşaf	123 g.	25 Zilhicce 1330	BŞS/7398-46-1 B
keçe 42 kıyye	252 g.	7 Rebiülevvel 1331	BŞS/7398-31-1 A
Siyah moskof bezi yüzlü keçe döşek	76 g.	22 Şaban 1331	BŞS/7398-5-1 A

Yukarıdaki tablo tarafımızca okunan terekelerden elde edilen verilerden oluşturulmuştur. Görüldüğü gibi günlük kullanımda tiftikten ayakkabı, post, zenne çorap, seccade ve yastık gibi ürünler elde edilmiş ve kullanılmıştır. Keçeden döşek, sedir, yorgan, yastık, minder, şilte, ceket, külah, post, seccade ve çorap yapılmış ve günlük hayatta kullanılmıştır. Ürün fiyatları terekelerde eski ve yeni olmasına büyük ve küçük olmasına göre değişmektedir. H. 1331(M.1881) yılına ait bir kayıta 1 kilo keçe 6 gurus olarak kayda geçmiştir. Bir adet keçe döşek fiyatı H. 1324(M. 1907) yılında 159 guruştur. 1 adet keçe sedir 40 gurus olarak kaydedilmiştir. Simli bir keçe seccade bedeli ise 40 guruştur. 1 adet keçe minder 10 gurus ile bedellenmiştir. Ayrıca moskof bezi yüzlü bir keçe döşek kayda geçmiştir. Moskof bezi ithal edilmiş olmalıdır. 3 adet keçe ceket 100 gurusla fiyatlandırılmıştır.

2.4.2. Bakır ve Gümüş İşlemeciliği

Bakır ürünler günlük kullanım eşyası olarak iş gördüğü gibi pek çok aile için gerektiğinde satılabilecek bir tür yedek akçe olarak da iş görmüştür.³⁷⁹ Tereke kayıtlarında bakıra biçilen değerden de bu anlaşılmaktadır.

Tablo 15. Beypazarı’nda Bakır ve Gümüş Eşya Fiyatları

Ürün	Fiyat	Tarih	Belge No
bakır mangal	100 g.	7 Zilkade 1324	BŞS/7377-56-1 B
bakır tencere	12 g.	11 Zilhicce 1324	BŞS/7377-70-1 B
bakır kebir tepsi	90 g.	10 Şevval 1325	BŞS/7377-77-1 A
bakır helke	40 g.	15 Rebiülahir 1325	BŞS/7377-85-1 B
bakır maşraba	5 g.	25 Ramazan 1325	BŞS/7377-88-1 A
bakır leğen	25 g.	28 Zilhicce 1325	BŞS/7377-92-1 A
kebir bakır güğüm	64 g.	Gurre-i Recep 1325	BŞS/7377-100-1 A
bakır sac	12 g.	19 Recep 1321	BŞS/7377-121-1 B
bakır su tası	3 g.	Gurre-i Zilkade 1325	BŞS/7377-126-1 A
bakır ibrik	22 g. 10 p.	6 Zilhicce 1324	BŞS/7398-75-3 A
bakır köhne kazgan	70 g.	25 Zilhicce 1330	BŞS/7398-46-1 B
bakır kefkir sahan	13 g. 20 p.	17 Safer 1331	BŞS/7398-36-3 B
iki kulplu sağır bakır tava	17 g. 20 p.	17 Safer 1331	BŞS/7398-36-3 B
müstemil bakır ibrik	30 g.	25 Rebiülevvel 1331	BŞS/7398-30-1 A
ayaklı bakır mangal	80 g.	2 Rebiülahir 1331	BŞS/7398-28-1 A
gümüş iğne	38 g.	14 Cemazielevvel 1321	BŞS/7377-2-1 A
gümüş tarak kabı	10 g.	18 Cemazielahir 1323	BŞS/7377-32-1 A
gümüş köhne muska	3 g. 20 p.	gurre Zilhicce 1323	BŞS/7377-35-1 A
adi gümüş yaldızlı Hamam tası	32 g.	8 Zilkade 1323	BŞS/7377-38-1 A
gümüş lü .. Evsat ayna	60 g.	4 Cemazielevvel 1323	BŞS/7377-51-1 A
gümüş bezeli hasır	50 g. 10 p	17 Cemazielahir 1327	BŞS/7377-101-1 A
kaşlı gümüş yular	13 g. 20 p.	21 Cemazielahir 1331	BŞS/7398-15-2 B

Yukarıdaki tablo tarafımızca okunan terekelerden seçilen bazı bakır ve gümüş eşya fiyatları belirlenerek tablo haline getirilmiştir. Bakırdan üretilen pek çok ürün Beypazarı’nda günlük kullanım ürünleridir. Bakır tepsi, bakır tas, güğüm, leğen, maşraba, tencere, helke, saha, kazgan, tava gibi ürün çeşitliliği çoktur. Bakırdan üretilen eşyalar genellikle mutfak ve banyo ürünleridir. Bakırdan mangal ısınmak için kullanılmaktadır. Bakır magalın fiyatı 80

³⁷⁹ Suraiya FAROQHI, *age.*, s. 223.

guruş ile 100 guruş arasında değişmektedir. Bakır ibrik ise 30 ile 22 guruş arasında fiyatlandırılmıştır.

Beypazarı'nda bakır eşyaların hepsi dövme tekniğiyle yapılmakta olup bakırın dövölerek şekillendirilmesi işine yerel olarak 'toplama' denilmektedir. Beypazarı'nda en çok yapılan bakır eşya ise diğer bakır eşyalara göre daha çok emek ve ustalık isteyen güğümdür.³⁸⁰ Gümüş işleme tekniğiyle yapılan eşyalar ise genellikle takı olarak kullanılmıştır. Gümüşten üretilen eşyalar ise tarak kabı, muska, yular, gümüş yaldızlı hamam tası, iğne gibi ürünlerdir.

³⁸⁰ Mustafa ARLI, *Beypazarı'nda Dövme Bakırcılık*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1994, s. 19.

III. BÖLÜM:

SOSYAL YAŞAM VE DİNİ MÜESSESELER

3.1. Aile

Şer'iyye sicilleri incelenerek elde edilen birçok bilgiden birisi de Osmanlı'da aile yapısı ve kurumu ile ilgili ulaşılan eşsiz bilgilerdir. Birçok farklı kültür yapısını bir arada bulunduran Osmanlı'nın, toplum yapısını oluşturan en küçük birimi olan aile olgusunu şer'iyye sicillerini incelemekten tam anlamıyla ortaya koymak mümkün değildir. Ekonomik durum, aile içi ilişkiler, aile fertlerinin sayısı, yaşanan mekân ve organizasyonu ile ilgili kıymetli veriler şer'iyye sicillerinden elde edilmektedir.³⁸¹ Şer'iyye sicilleri içindeki tereke türündeki belgeler aile yaşama ile ilgili kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Bey pazarı tereke kayıtlarında ilk önce ölen kişinin yaşadığı yer sonra kişinin tereke kaydından önce vefat ettiği *bundan akdem fevt olan...*³⁸² şeklinde belirtilir. Sonra adı, unvanı bazen ölüm şekli, mirasçıları ve en son belge kayıt tarihi yer alır. Bazen ölüm tarihi tam kayıt altına alınmış terekelerde mevcuttur.³⁸³ Bu bilgiler sıralandıktan sonra kalan malların ayrıntılı dökümü verilir. Üçüncü bölümde ise varsa borçları, “teçhiz”, “tekfin”, “resm-i kısmet”, “dellaliye”, “kaydiye” ve diğer işlemler için masrafların dökümü yapıp en son bölümde ise her bir mirasçının hisse oranları kaydedilir. En sonunda ise kabz hücceti yer alır. Resm-i kısmet kadıların terekeden alacakları payı ifade eder. Bazen kadıların durumu suiistimal ettikleri görülür. Resm-i kısmet mal taksim edildikten sonra mal varlığına oranla alınan bir vergi türüdür. Bu yüzden kadılar bazen resm-i kısmeti yükseltmek için eşyaların fiyatlarını yüksek gösterme gayretine girerler. Mirasçıların da resm-i kısmeti az ödemek için mal varlığını gizledikleri görülmüştür. Sonradan açığa çıkan mallar yekûn yazıldıktan sonra tekrar terekeye dahil olur bu da defterin düzensiz görülmesine sebebiyet vermiştir. Resm-i

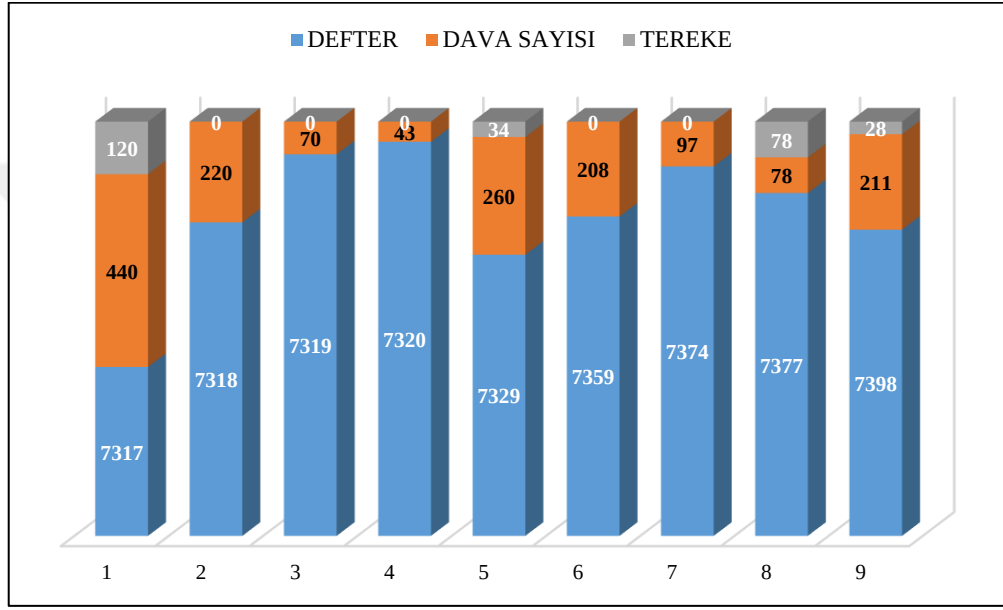
³⁸¹ Güven DİNÇ, “Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.17, S.17, 2005, s. 9.

³⁸² BŞS, 7317/18-2 B. Yenice Mahallesinden, Kasım oğlu Hafız Mehmet Efendi ibn Mahmut bin Abdullah'ın terekесinin kayıt tarihi H. 4 Zi'l-hicce 1299'dur. Fakat müteveffanın ne zaman öldüğünün kaydı düşülmemiştir.

³⁸³ BŞS, 7329/23-1 B. Cami-i Kebir Mahallesinden Fatma bint Abdullah'ın vefat tarihi H. 17 Recep 1306 olarak belge başında belirtilirken belgenin kayıt tarihi H. 12 Şevval 1306 tarihi verilmiştir. Vefat tarihinden yaklaşık 2 ay sonra tereke taksimi yapılmıştır. Bu da bize tereke kayıt tarihinin ölüm tarihi kayıtları olmadığını gösterir. Arada geçen zaman zarfında tereke taksimi için gereken hazırlıklar yapılmış olmalıdır. Bu sebeple terekedeki kayıt tarihiyle yıllık, aylık ya da mevsimsel ölüm oranları varsayımı yapmakla doğru sonuçlar elde edilemez.

kısım 1487 tarihli bir Hüdavendigar kanununda “binde yirmi” olarak belirlenmiştir. 17. yüzyıla ait bir kanunname ise resm-i kısım “binde on beş” alınmıştır.³⁸⁴

Tereke defterleri, ayrı defter şeklinde tutulduğu gibi şer’iyye sicillerindeki kayıtlar arasında oldukça sık rastlanan bir belge türüdür. Örneğin Beypazarı şer’iyye sicilleri içinde de 7377 numaralı defter sadece tereke defteri olup muhtevası sadece tereke kaydından oluşmuştur.³⁸⁵ 7329 numaralı defter ise içinde hem hüccet hem i’lâm hem de tereke kaydı barındırmaktadır.³⁸⁶

Şekil 1. Tereke Davalarının Diğer Davalara Oranı

Tereke kayıtlarında ölen kişinin kimliği, unvanı, aile durumu, eş ve çocuk sayısı, meslek ve görevleri, servet durumu, menkul ve gayrimenkulleri, ziynet eşyası, mal ve eşya fiyatları konusunda oldukça ayrıntılı bilgiler mevcuttur.³⁸⁷

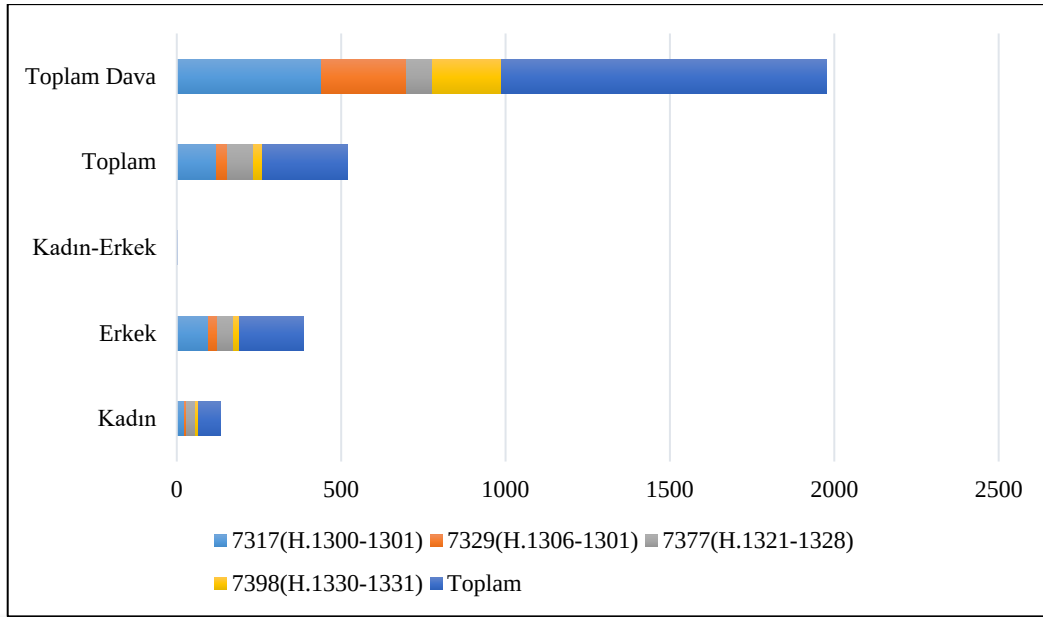
Tereke kayıtlarından ailenin nicel ve nitel yapısının ayrıntılı değerlendirilmesiyle sosyo-kültürel hayata genel bir bakış oluşturulabilir. Tereke dökümlerinden ailenin servet durumlarıyla ilgili genel bir kanıya varsak da kesin yargıya ulaşmak mümkün değildir. Mirasın tamamı belgelere yansımamış olması muhtemeldir.

³⁸⁴ İNALCIK, *15. Asır Türkiye...*, s.54.

³⁸⁵ Bkz. BŞS, 7377 Numaralı defter.

³⁸⁶ Bkz. BŞS, 7329 Numaralı defter.

³⁸⁷ Tahsin ÖZCAN “Muhallefât”, s. 406.

Şekil 2. Tereke Davalarında Kadın Erkek Tereke Sayısı

Yukarıdaki grafikte Beypazarı'nın incelenen defterlerinde kadın ve erkek terekeleri, dava sayıları ve defter numarasına göre gösterilmiştir. 260 kayıttan 67'si kadın, 1 tanesi 2 kişiye ait olan hem kadın hem erkek terekesi, 192 tanesi ise erkek terekesidir. Kayıt altına alınmış erkek terekesi bütün yıllarda kadın terekelerinden fazla olduğu görülmektedir. Bu ise kadınların mal varlıklarının az olduğunu ya da bazı kadın terekelerinin mahkemeye intikal etmeden mirasçılar arasında anlaşarak pay edildiği kanısını uyandırmaktadır.

Belgelerde aile ilgili veriler incelendiğinde ve sayısal veri haline dönüştürüldüğünde incelenen şehrin aile yapısı daha kolay analiz edilmektedir. Ailenin kaç kişiden oluştuğu, çocuk sayısı, kız erkek çocuk oranları, vb. değerlendirilebilmektedir.

Aile; tarihsel süreçte sürekli gelişim gösteren ve her dönem toplumun vazgeçilmez parçası olan, sosyal hayatın temel taşı oluşturan en küçük kurumdur. Her medeniyetin, ülkenin ve kentin sosyal unsurunu oluşturan, kimlik elde edip toplumca önem atfedilen bilgileri gelecek nesillere aktaran insanlar, aile içerisinde yetişip büyümektedir. Aileler ise Osmanlı toplumunda mahalle yaşamına uygun olarak hayatını sürdürmektedir.³⁸⁸

Osmanlı'da aile kutsal olarak görülmüş ve İslam hukukundan temelini almıştır. Gelenek ve görenek dâhilinde aile kurumun başlangıç safhası nişanlılık sürecinden başlamak üzere mahalleli ve yöneticiler tarafından korunmuştur. Aile Osmanlı'da kurallar tarafından

³⁸⁸ Canberk BULUT ve Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE, "agm.", s. 290.

korunurken o kurallara uygun olarak yaşamıştır.³⁸⁹ Osmanlı’da aile kurumu zaman içinde farklılaşırken, yapısını oluşturduğu mahallenin kültürünü ve kimliğini de farklılaştırmış ve kaçınılmaz bir değişim, dönüşüm yaşatmıştır.³⁹⁰

3.2. Evlilik ve Kadın

Ailenin temelini oluşturan evlilik kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı sağlamalarına imkân veren meşru bir ilişkidir.³⁹¹ Belgelere de yansıyan bu meşruluk bazen ‘evlilik ilamı’ olarak kayıtlara geçmiştir. Beypazarı’nın Macun Köyü’nden Fatma bint Koca Süleyman oğlu Mehmet Hatun’un evlilik ilamı bu belge türüne örnektir. H. 1 Recep 1299 (M. 19 Mayıs 1982) tarihli belgede adı geçen mezburenin 50 gurus mehir karşılığı evlendiği kaydedilmiştir. “ *Ankara Vilâyet-i Celîlesi dahilinde Beypazarı kazasına tabî Macun Köyü sakînelerinden işbu ilâma ... arz-u hâl sahibesi mârifetü’l- zât Fatma bint Koca Süleyman oğlu Mehmet nam hatun kaza-ı mezbûr bidâyet mahkemesine mahsus otada akd olunan meclis-i şe’riyyede ...* ” diyerek açıklanan nikâh akdi kayıt altına alınmıştır.³⁹²

3.2.1. Mehir

Mehir kadının nikâh ile hak ettiği maldır. Evlenme sırasında erkeğin kadına peşin olarak verilmesi kararlaştırılan mehir türüne mehr-i muaccel, evlenmesi sırasında erkeğin kadına peşin olmayarak sonradan vermeyi taahhüt ettiği mehir türüne ise mehr-i müeccel denilmektedir.³⁹³

Sözlükte ücret manasına gelen *mehir (mehr)*, evlilik esnasında ödenen para veya malı ifade eden bir fıkıh terimidir. Muhtelif din ve kültürlerde oldukça eski bir geçmişe sahip olan, evlenen erkeğin evleneceği kıza veya kız tarafına belirli bir miktar para veya mal verme uygulamasının ilk şekilleri nikâh akdinin satım akdine benzer özellikler taşımaktadır. Zamanla uygulama ailelerin birbirine yakınlaşmasını sağlayan hediyeleşmelere ve kadın için sosyal ve ekonomik bir güvenceye dönüşmüştür. Cahiliye döneminde mehir evlenecek kızın velisine verilmiş kadınlar mehirden hiç pay alamamışlardır. Ancak İslamiyet’in ortaya

³⁸⁹ C. BULUT ve P. SAVAŞ YAVUZÇEHRE, “agm.”, s. 291.

³⁹⁰ C. BULUT ve P. SAVAŞ YAVUZÇEHRE, “agm.”, s. 292.

³⁹¹ Fahrettin ATAR, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 112.

³⁹² BŞS, 7317/3-3 B.

³⁹³ Mehmet Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 444

çıkmasından kısa bir süre önce mehirin bir kısmının evlenecek kadına verildiği görülmektedir. Eski Türk geleneğinde de mehir benzeri bir uygulama mevcuttur. Buna ‘kalın’ denilmektedir. Türklerin İslamiyet’ten önceki bir kurum olarak varlığı bilinen kalın İslamiyet’in kabulüyle yerini mehir uygulamasına bırakmıştır.³⁹⁴ Mehrin belirli bir miktarı yoktur. Evlenecek olanların sosyal statüsüne, şartlara, örf-adete ve ekonomik durumlarına göre mehir miktarı değişmektedir.³⁹⁵

İslam hukukunda evlenilen kadına mehir verilmesi gerektiği birçok ayette bildirilmiştir. Bakara³⁹⁶, Nisâ³⁹⁷, Maide³⁹⁸ surelerinin bazı ayetlerinde mehir konusu açıklığa kavuşturulmuştur.

Mehrin tamamının nikâh sırasında ödenebileceği gibi bir kısmının ya da tamamının daha sonra da ödendiği görülmüştür. Mehrin tamamının nikâh sırasında ödenmesine *mehr-i muaccel* denilmektedir. Bir kısmının ya da tamamının daha sonra ödenmesine *mehr-i müeccel* denilmektedir bu uygulama diğerine göre daha yaygındır. Mehir bütünüyle kadının malıdır. Onda dilediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Kocaya kadına nazaran daha geniş boşanma imkânlarının verildiği İslam hukukunda mehrin özellikle mehr-i müeccelin yüksek

³⁹⁴ Mehmet Âkif AYDIN, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.28, Ankara, 2003, s. 389.

³⁹⁵ Zeynep ÖZDEM, *Kırım Karasubazar’da Sosyo-Ekonomik Hayat*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara, 2010, s. 59.

³⁹⁶ Kur’an-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 236. “Kendilerine dokunmadan veya onlar için herhangi bir mehir belirlemeden kadınları boşamanızda sizin için bir günah yoktur. Ancak onları nimetlendirin. İmkânları geniş olan kendi gücünde yapar bunu, imkânları sınırlı olan da kendi gücünde yapar. Örfе uygun bir nimetlendirme. Güzel düşünüp güzel davrananlar üzerine bir borç.” Ayet 237 : “Bir mehir belirlemişseniz ve kadınları hiç dokunmadan boşamışsanız kesiştiğiniz mehrin yarısını verin. Ancak kadınların vazgeçmesiyle, nikâh bağı elinde bulunan erkeğin durumu müstesna. Erkekler olarak sizin vazgeçmeniz takvaya daha yakındır. Aranızdaki lütufkârlık farkını unutmayın. ALLAH, yapmakta olduklarını en iyi şekilde görmektedir.”

³⁹⁷ Kur’an-ı Kerim, Nisâ Suresi, Ayet 4. “Kadınlara, onlara dürüst davrandığınızın göstergesi olan haklarını/mehirlerini nazik ve cömert bir şekilde örf ve çevrenin kabullerine uygun olarak verin eğer ondan birazını kendileri kişisel istekleriyle size sunmuşlarsa artık onu içinize sine sine yiyin.” Ayet 24: “Koruma altındaki kadınlar/evli kadınlar da size haram kılınmıştır. Anlaşmalarınız kazandıkları ise size helaldir. Bu, üzerinize ALLAH’ın yazdığıdır. Bunlar dışındakileri; iffetsizliğe kaçmayan, zina etmeyen insanlar olarak, mallarınızla yararlanmak suretiyle elde ediyorsanız bu da size helal kılınmıştır. Kedilerinden nimetlendiğiniz/müt’a yaptığınız kadınların ücretlerini onlara bir hak/vecibe olarak hemen verin! Kesişen anlaşmanın ardından karşılıklı hoşnutluğa bağlı hallerde üzerinize günah yoktur. ALLAH her şeyi bilir tüm hikmetlerin sahibidir.” Ayet 25: “Koruma altındaki inanmış kadınları nikâhlama genişliğine gücü yetmeyeniniz ellerinizin altındaki genç mümin kadınlardan biriyle evlensin. ALLAH sizin imanınızı daha iyi bilir. Hep birbirinizdensiniz. O halde onları ailenin izni ile nikâhlayın. Gizli dost edinmeyerek, zinadan uzak kalarak iffetli hanımlar olmaları şartıyla onların ücretlerini örfе uygun bir şekilde verin...”

³⁹⁸ Kur’an-ı Kerim, Maide Suresi, Ayet 5. “... Koruma altındaki mümin kadınlarla, sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanların kadınları da ücretlerini verdiğiniz takdirde; iffetinizi korumanız, zinadan uzak kalmanız ve şunu-bunu dost tutmamanız şartıyla size helaldir...”

tutulması boşanma hakkının kötüye kullanılmasını engellemek içindir. Evli kadına da ekonomik güvence ve bağımsızlık sağlamak amaçlanmıştır.³⁹⁹

Tablo 16. Tereke Davalarında Mehr-i Müeccel ve Tereke Sahipleri

<i>Defter ve Belge No</i>	<i>Mahalle</i>	<i>Tereke Sahibi</i>	<i>Tarih</i>	<i>Mehr-i Müeccel</i>
7317-0003-3 A	Ömeroğlu Mahallesi	Zabuncuoğlu Mehmet Bin Abdullah	Cemazielahir 1299	600
7317-0004-1 A	Mercanlı Mahallesi	Horozoğlu Hafız İbrahim Efendi ibni Hüseyin bin Abdullah	Cemazielahir 1299	800
7317-0006-2 A	Kozalanı Köyü	Halil oğlu Hasan bin Ali Bin Abdullah	Recep 1299	700
7317-0006-1 B	Merdivan Dede Mahallesi	Koca İmam Oğlu Berber Hüseyin bin Mahmud bin Abdullah	Recep 1299	800
7317-0007-2 A	Ahmedceler mahallesi	Yola hafız Oğlu Hüseyin Bin Ali bin Abdullah	Cemazielahir 1299	500
7317-0009-1 A	Ömeroğlu Mahallesi	Fellikzade Hafız Ömer efendi ibni Ahmet bin Abdullah	Recep 1299	1650
7317-0010-3 A	Yenice Köyü	Ayşe binti Hüseyin	Recep 1299	800
7317-0010-6 A	Ahmedceler Mahallesi	Yolasığmaz oğlu Mustafa zevcesi Hava binti Ali bin Abdullah	Şaban 1299	1000
7317-0012-3 A	Köst Köyü	Ahmet bin Hacı Mehmet bin Abdullah	şevval 1299	1000
7317-0013-4 B	Karaşar Köyü	Kuri Ali oğlu Hüseyin bin Hasan bin Abdullah	Şevval 1299	250
7317-0014-3 A	Yenice Köyü	Ayşe binti Hasan bin İbrahim	Şevval 1299	1100
7317-0015-3 A	Kozalanı Köyü	Köse oğlu karısı Fatma binti Ali bin Ömer	Şevval 1299	400
7317-0016-2 A	Boyalı Köyü	Hacı Mehmet oğlu Hüseyin bin Mehmet bin Abdullah	Zilka'de 1299	700
7317-0017-2 B	Tahir Köyü	Şeyh dainin Küçük Ahmet bin Mehmet bin Abdullah	Rebiülahir 1299	650
7317-0018-3 A	Akçakavak Çiftliği	Kel Bekir Ağa bin Ömr bin Abdullah	Rebiülevvel 1299	200
7329-0004-1 B	Baş Viran Köyü	Hacı oğlu Molla Hüseyin ibni Mustafa	Rebiülahir 1306	300
7329-0007-2 B	Dibecik Köyü	Molla İbrahim bin Mdehmet Ali	Cemazielahir 1306	300
7329-0008-1 A	Sipahi oğlu Çiftliği	Tüfenkçi oğlu Osman bin Osman	Cemazielahir 1306	500
7329-0008-2 B	Merdivan dede Mahallesi	Abdullah oğlu Berber Hüseyin bin Ali	Ramazan 1305	400
7329-0019-2 A	Merdivan dede Mahallesi	Fatma binti Mustafa	Şaban 1306	1000
7329-0023-1 B	Cami-i Kebir mahallesi	Fatma binti Abdullah	Şevval 1306	500
7329-0024-2 B	Mercanlı Mahallesi	Hatice binti Mehmet	Şevval 1306	600
7329-0028-1 B	Bey Tepe Mahallesi	Deve kuşu oğlu Hacı Hafız Hüseyin bin Mehmet	Zilka'de 1307	800

³⁹⁹ Mehmet Âkif AYDIN, “Mehir”... s. 390.

Tablo 16. (devam) Tereke Davalarında Mehr-i Müeccel ve Tereke Sahipleri

<i>Defter ve Belge No</i>	<i>Mahalle</i>	<i>Tereke Sahibi</i>	<i>Tarih</i>	<i>Mehr-i Müeccel</i>
7329-0029-1 A	Acı SU Çiftliği	Hacı oğlu Hacı Ömer bin Hüseyin	Zilka'de 1307	500
7329-0032-1 A	Kündü Bükü? Çiftliği	Uzun Hasan oğlu Durmuş Mustafa bin Hasan	Zilhicce 1307	600
7329-0033-2 A	Bey Tepe Mahallesi	Kara Deli kerimesi Ayşe Hatun binti Mehmet	Zilhicce 1307	600
7329-0040-1 A	Merdivan dede Mahallesi	Deli Emir oğlu Mehmet bin Mehmt	Şevval 1307	400
7329-0041-2 A	Aşağı Kavak Köyü	Hacı oğlu Mehmet zevcesi Ayşe binti İbrahim	Safer 1308	600
7329-0043-4 A	Garipçe Köyü	Ali bab oğlu Abdullah bin Ali	Rebiülevvel 1308	230
7329-0044-2 B	Kaş Mahkeme Mahallesi	Yetim Ali oğlu Derviş Mehmet bin Hasan	Rebiülevvel 1308	800
7329-0049-1 B	Bey Tepe Mahallesi	Oğalı Hacı Hasan Ağabeyi Molla Hüseyin ibni Mustafa	Recep 1306	800
7329-0051-2 A	Baskan? Çiftliği	Kara Deli Mustafa bin Durmuş	Rebiülahir 1308	600
7329-0054-2 A	Kol? Çiftliği	Kebira? Oğlu Mehmet Kethüda	Safer 1307	500
7329-0056-1 B	Sandaliye? Mahallesi	Molla Osman Refikası Emine binti İbrahim	Cemazielahir 1307	800
7377-0002-1 A	Bey Tepe Mahallesi	İnce Ahmet zade Ahmet ağa kerimesi ve Kuyumcu zade Ahmet ağa zevcesi Fatma Hanım	14 Cemazielevve l 1321	1000
7377-0008-1 B	Batahış? Mahallesi	Yüvas zade hacı ağa oğlu zevcesi ve Ağzı Kırık oğlu Ahmet Çavuş kerimesi Fatma binti Ahmet Çavuş	23 Zilka'de 1321	1000
7377-0017-1 A	Gülhaniye Mahallesi	Kuyumcu Ömer zevcesi ve Kasap hacı Ömer zade Ahmetin kerimesi Ayşe binti Ahmet	13 Rebiülevvel 1322	100
7377-0020-1 B	Mercanlı Mahallesi	Hallac oğlu aptiye Hacı kerimesi ve sami oğlu Mehmet Nuri zevcesi Emine binti el Hac Mehmet	19 Rebiülahir 1322	751
7377-0023-1 A	Bey Tepe Mahallesi	İbrahim efendinin oğlu Mustafa'nın zevcesi Fatma binti Ömer	8 Cemazielevve l 1322	400
7377-0026-1 B	Cami-i Kebir Mahallesi	Bir akdar oğlu Molla Hasan kerimesi Fatna binti Molla Hasan	Gurre-i Zilka'de 1322	500
7377-0032-1 A	Zerdivan Dede Mahallesi	Sıdika binti Hafız Mehmet Çavuş	18 Cemazielahir 1323	1000
7377-0033-1 A	Üç Ağaç Köyü	Veli oğlu Hacı Ahmet kerimesi Meryem binti el Hac Ahmet		150
7377-0038-1 A	Zerdivan Dede Mahallesi	Karakaş zade Hacı Hüseyin efendi kerimesi Hatice Hanım binti el hac Hasan	8 Zilka'de 1323	1400
7377-0039-1 B	Ömeroğlu Mahallesi	Hafız Yusuf oğlu kerimesi Ayşe hacı binti Yusuf	7 Safer 1323	500
7377-0041-1 B	Bey tepe Mahallesi	Emine binti Mehmet bin el hac Abdullah	10 Safer 1323	450
7377-0043-1 A	Ak Hoca Mahallesi	Hacı Hafız Mehmet efendi kerimesi Ayşe Hanım binti el Hac Mehmet bin el hac Abdullah	27 Safer 1323	1080

Tablo 16. (devam) Tereke Davalarında Mehr-i Müeccel ve Tereke Sahipleri

<i>Defter ve Belge No</i>	<i>Mahalle</i>	<i>Tereke Sahibi</i>	<i>Tarih</i>	<i>Mehr-i Müeccel</i>
7377-0068-1 A	Aşağı Baş Mahallesi	Molla Mustafa oğlu Hasan zevcesi Hatice binti Hafız Hasan	20 Rebiülevvel 1325	800
7377-0070-1 B	Bey tepe Mahallesi	Terzi Satılmış Usta zevcesi Fatma binti Hasan	11 Zilhicce 1324	1000
7377-0112-1 A	Mercanlı Mahallesi	Tütüncü oğlu kerimesi Zehra	2 Safer 1328	800
7398-0030-1 A	Ak Hoca Mahallesi	Memiş zade Hacı Mehmet efendi kerimesi Hatice Hanım	25 Rebiülevvel 1331	1000
7398-0031-1 A	Hoca Kiriş Mahallesi	Çayırızade Hacı Zeki efendi kerimesi Meryem Hanım	7 Rebiülevvel 1331	1200
7398-0028-1 A	Mercanlı Mahallesi	Galatalı zade Ali efendi ibni İsmail	2 Rebiülahir 1331	2060
7398-0018-2 B	Hamidiye Mahallesi	Karcı oğlu Mustafa Çavuş zevcesi Fatma binti Hasan	17 Cemazielevve l 1331	450

Yukarıdaki tabloda tereke kayırlarında geçen mehr-i müecceller tereke sahipleri, ikamet ettikleri yerler ve tereke tarihleri ile birlikte verilmiştir. Buna göre en yüksek mehr-i müeccel 2060 guruşla H. 2 Rebiülevvel 1331(M. 9 Şubat 1913) tarihli tereke kaydının sahibi olan Mercanlı Mahallesinden Galatalı zade Ali Efendi ibn İsmail’e aittir. En düşük mehr-i müeccel kaydı ise 100 guruş ile 13 Rebiülevvel 1322 (M. 28 Mayıs 1904) tarihli tereke kaydının sahibi Gülhaniye Mahallesi’nden Kuyumcu Ömer zevcesi Kasap Hacı Ömer zade Ahmet’in kerimesi Ayşe bint Ahmet’e aittir.

Ölen kişilerin yaşları kayıtlarda belirtilmediği için ne kadarının genç, orta yaşlı ya da ihtiyar olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Fakat genç yaşta ölümlerin çok olduğu geriye reşit olmayan mirasçı bırakmalarından tahmin edilebilir.

Kadın ve erkek terekelerindeki fark kullanım eşyalarıyla birlikte mehr-i müeccel ve teçhiz ve tekfin vergisi belirgin fark yaratmaktadır. Kadın terekelerinin hemen hepsinde mehr-i müeccel kaydı bulunmaktadır. İncelenen tereke kayıtlarında vefat eden *mezbûrenin* eşinin isimiyle birlikte *ba karar...* terimi kullanılarak mehri kayda geçmiştir. Bu da mehr-i müeccel belirlenirken ölen eşin zevcine de danışıldığı ve beraber karara bağlandığı düşüncesini uyandırmaktadır.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ BŞS, 7329/19-2 A. Şaban 1306 tarihli belgede Merdivan Dede Mahallesinde sakine iken vefat eden Fatma bint Mustafa eşi Mustafa’nın yedinde olan mehr-i müecceli 1000 guruş olarak kayda geçmiştir. Yine bir başak örnekte BŞS, 7377/41-1 B’de Bey Tepe Mahallesinden müteveffa Emine bint Mehmet bin el Hac Abdullah’ın 10 Safer 1323 tarihli tereke kaydında mehr-i müecceli zevci İsmail Efendi’ye de danışılarak 450 guruş olarak kayda geçmiştir.

Tablo 17. Tereke Davalarında Mehr-i Muaccel ve Tereke Sahipleri

Defter ve Belge No	Mahalle	Kime Ait Olduğu	Mehr-i Muaccel Miktarı	Tarih
7317-0003-3 B	Macun Köyü	Fatma Binti Koca Süleyman Oğlu Mehmet Hatun	50 g.	Recep 1299
7317-0013-5 A	Tekke Köyü	Fatma Binti Mehmet	800 g.	25 Şevval 1299
7317-0015-4 A	Mercanlı Mahallesi	Ayşe binti Mustafa	1000 g.	9 Zilka'de 1299

Okunan defterlerde mehr-i muaccel doğal olarak evlenme ilamı fazla çıkmamıştır. Sebebi ise Beypazarı Şer'iyye Sicilleri içinde izdivaç için izinname defterleri ayrı olarak tutulmuş olması olabilir.⁴⁰¹ Tespit edilen mehr-i muaccel bedeli ise 1000 gurus ile 50 gurus arasında değişmektedir.

3.2.2. Boşanma

Talak nikâhı belli sözlerden biriyle halen ve mealen ref etmek yani kaldırmak, bozmak demektir.⁴⁰² Boşama nikâhlı kadını bırakmak anlamındaki sözcüktür.⁴⁰³

Serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek anlamlarındaki *talak* kelimesi fıkıh terimi olarak belli sözlerle nikâh akdinin bozulması demektir. İslâm dini talakı meşru saymıştır. Ancak evliliğin sürmesine imkân kalmadığı zamanlarda başvurulacak bir çözüm şekli olarak uygun görülmüştür. İslam hukukunda *talak* evliliğin koca ve belli durumlarda kadın tarafında da tek yanlı irade beyanıyla sona erdirilmesi demektir. Hanefi mezhebine talakın temel kaidesi sîgadır.⁴⁰⁴ Sîgada asıl olan sözdür. Ancak bazı durumlarda yazı ve işaret de söz yerine geçebilir. Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre buluşa ermiş olmak talâkın geçerlilik şartlarındandır.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Bkz. BŞS, 7394 numaralı defter. H. 1318 (M. 1900) tarihli ve 188 poz olan defter sadece izdivaç izinnamesi ile doludur.

⁴⁰² Mehmet Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 389.

⁴⁰³ Ferit DEVELLİOĞLU, *a.g.e.*, s. 1028.

⁴⁰⁴ Ferit DEVELLİOĞLU, *a.g.e.*, s. 951. (*Sîga*: Kip. Fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri.)

⁴⁰⁵ H. İbrahim ACAR, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, 2010, s. 496-497.

H. 3 Şevval 1299 (M. 18 Ağustos 1882) tarihli belge Yenice Mahallesinden Ayşe Hatun bint Mehmet bin Osman zevci İbrahim Ağa'dan 900 guruş Mehirini de alarak boşandığına dair ilam kayıdır.⁴⁰⁶

Yine ilginç bir boşanma davası örneği olarak H. 20 Cemazielevvel 1331(M. 27 Nisan 1913) tarihli belge gösterilebilir. Ahmetceler Mahallesinden Meryem bint Osman on beş gün önce evlendiği eşi Mehmet oğlu İsmail bin Mehmet'in kendisini boşadıysa mehrini teslim etmesini talep etmektedir. Davalı zevc ise 450 guruş mehri müeccel karşılığı evlendiği eşini boşadığını beyan etmekte fakat mehr-i müeccelin sadece 220 guruşunu verebileceğini geri kalanını ise sonra vereceğini söylemektedir.⁴⁰⁷ Bu koşullar altında boşanma gerçekleşmiş il'am verilmiştir. Mehrin geri kalanının ödenip ödenmediğine dair ilerleyen kayıtlarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Yine eşinin kendisini üç talakla boşadığını iddia eden bir kadın olan Ali zade Mahallesinden Hatice bint Ömer kendisini boşadığını iddia ettiği eşi Sakallı oğlu İsmail bin Mehmet'ten bir takım eşya ve mehr-i müeccel bedeli 399 guruşu talep etmektedir. Davacının bu talebi mahkeme tarafından uygun görülüp mehrin ödenmesine karar verilmiştir.⁴⁰⁸

Tereke kayıtları iktisat tarihi açısından da çok değerli bilgilere ev sahipliği yapar. Bu sebeple iktisat tarihçilerinin ilgisini çekmiştir. Alanda birçok çalışma yapılmıştır. Bu konuda önemli ve öncü çalışmalardan biri de Ömer Lütfi Barkan'ın Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri incelemesidir. Barkan burada imparatorluğun 1545-1659 yılları arasındaki 115 yıllık tereke meselesini ele almıştır.⁴⁰⁹ Yine bir diğer önemli çalışma Bursa'nın iki yüzyıllık tereke kayıtlarını inceleyen Hüseyin Özdeğerin çalışmasıdır.⁴¹⁰

Özellikle belirtmek gerekir ki Beypazarı Kadı defterlerinde evlilik ve boşanma ile ilgili kayıtlar sade Müslümanlara aittir. Gayrimüslimlerin nikâh veya boşanma işlemlerini kadı ya da naib huzurunda gerçekleştirdiğine dair hiçbir belgeye rastlanmamıştır.

⁴⁰⁶ BŞS, 7317/13-2 B.

⁴⁰⁷ BŞS, 7398/20-2 A.

⁴⁰⁸ BŞS, 7329/55-1 B. (Cemazielevvel 1307 tarihli belge.)

⁴⁰⁹ Bkz. Ömer Lütfi BARKAN, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, III/5-6, TTK Basımevi, Ankara, 1968.

⁴¹⁰ Bkz. Hüseyin ÖZDEĞER, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul, 1988.

3.3. Çocuk ve Eğitim

Milletin geleceği ve dinamiği, mahallenin ve evlerin neşe kaynağı, gelecek nesle kültür aktarmada en önemli unsur olan çocuklar, Osmanlı toplumunun önemli bir kesimini oluşturmaktadır. Bu sebeple devlet ve millet tarafından sahiplenilmektedir.⁴¹¹ Doğumdan temyiz çağına kadar geçen olan kimselere çocuk denilmiştir.⁴¹²

Tereke kayıtlarında H. 1300-1331 (M. 1882-1913) yılları arasında okunan defterlerde 30 erkek çocuk (sağır) 72 Kız çocuk (sağire) saptanmıştır. Erkek çocuklara dedesinin ya da amcasının ismi gibi aile büyüğünün ismi verilmiş olup genelde kadın ismi olarak *Ayşe, Fatma, Havva, Hatice Meryem...* gibi isimler kayda geçmiştir. Yaşı yetişkinliğe erişmemiş çocukların terekeden kalan miras haklarının korunması için vesayet uygulamasına ihtiyaç duyulmuştur. Sıklıkla babası ölen çocuklar için anne, annesi ölen çocuklar için ise baba vasi tayin edilmiştir. Bazı durumlarda yakın akrabasının da vasi tayin edildiği görülmektedir. Kadı tarafından vasi tayininde çocuğun haklarının korunması esas alınmıştır.⁴¹³ Vesayet konusu ‘Vasi’ başlığı altında daha detaylı incelenmiştir.⁴¹⁴

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı’da ihtiyaç sebebiyle ve eksiklikleri gidermek için birçok kurum oluşturulmuştur. Bunlardan bir tanesi de yetim çocuklar için kurulan Dârüleytamlardır.⁴¹⁵

Osmanlı’da çocuklar, uğur getirdiği gerekçesiyle ve İslam kültürünün bir yansıması olarak okula 4 yıl 4 ay 4 günlük iken başlatılmaktadır. Okul yaşına gelen her çocuk kendi mahallesinde bulunan mahalle mekteplerine gönderilmektedir.⁴¹⁶ Beypazarı’nda H. 1311 (M. 1893) tarihinde 40 adet sıbyan mektebi 1 adet rüştiye mektebi bulunmaktadır.⁴¹⁷ H. 1318 (M. 1900) yılında Mekteb-i Rüştiye sayısı 2’ye çıkmıştır. Yine 40 adet sıbyan mektebi mevcuttur.⁴¹⁸ H. 1320 (M. 1902) yılı salname kayıtlarına göre ise 15 medrese 2 adet mekteb-

⁴¹¹ C. BULUT ve P. SAVAŞ YAVUZÇEHRE, “agm.”, s. 292.

⁴¹² Halil CİN, Ahmet AKGÜNDÜZ, *Türk Hukuk Tarihi*, C.2, Timaş Yay., İstanbul, 1990, s. 19.

⁴¹³ Nuri KÖSTÜKLÜ, “Osmanlı- Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1, 2008, s. 23.

⁴¹⁴ Bkz. “Vasi” konusu.

⁴¹⁵ “Balkan ve I. Dünya Savaşlarında kimsesiz kalan çocukları barındırmak ve bir meslek edindirmek amacıyla kurulan müesseselerin adıdır. ‘Yetimler Yurdu’, ‘yetimhâne’ anlamına gelen dârüleytam 25 Kasım 1914 yılında Maarif Nâzırı Ahmet Şükrü Bey’in teklifiyle kurulmuştur.” Bkz. Hidayet Yavuz NUHOĞLU, “Dârüleytam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993, s. 521.

⁴¹⁶ C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm.”, s.292.

⁴¹⁷ AVS/ H.1311-264.

⁴¹⁸ AVS/ H.1318-141.

i rüşti ve ibtidâî ve 40 sıbyan mektebi bulunmaktadır.⁴¹⁹ Bu dönemde ilçede rüştiye mektebinin bulunması kazada okuma yazma oranının yüksek olduğuna işaretir.

Tablo 18. Beypazarı’nda Görev Yapan Muallimler

<i>TARİH</i>	<i>MUALLİM-İ EVVEL</i>	<i>MUALLİM-İ SANİ</i>	<i>MUALLİM-İ RİKA</i>	<i>BEVVÂB(KAPICI)</i>
H. 1299 (M. 1881)	Halil Efendi	Ömer Hulusi Efendi	Şakir Efendi	Hacı Hafız Ağa
H. 1300 (M. 1882)	Halil Raşid Efendi	Ömer Tahir Efendi	Şakir Efendi	Hafız Mehmet Efendi
H. 1307 (M. 1889)		Ömer Tahir Efendi	Abdulhalim Efendi	Hakkı Efendi
H. 1311 (M. 1893)		Ömer Tahir Efendi	Nuri Efendi	
H. 1318 (M. 1900)	Abdülkadir Efendi		Mehmet Nuri Efendi	
H. 1320 (M. 1902)	Abdülkadir Efendi		Mehmet Nuri Efendi	Mustafa

Yukarıdaki tabloda Beypazarı Rüştiye Mektebinin Muallimleri verilmiştir. H.16.12.1294 (M. 22.12.1877) tarihli belgeden mekteb-i Rüştiyenin bevvabının Mustafa Efendi’nin olduğunun öğrenmekteyiz. Vefat eden Mustafa Efendi’nin yerine bevvablığa Hafız Mehmet Efendi getirilmiştir.⁴²⁰ H. 1299 (M. 1881) ve H. 1300 (M. 1882) yıllarında Muallim-i evvel ve Muallim-i sani bulunmakta fakat H. 1307 (M. 1889) ve H. 1311 (M. 1893) yıllarında muallim-i evvel görünmemektedir. H. 1300 (M. 1882) ve H. 1318 (M. 1900) yılları arası muallim-i sani görevini Ömer Tahir Efendi üstlenmiştir. H. 20.11.1306 (M. 18.07.1889) tarihli bir belgede vefat eden Rika Muallimi Şakir Efendi’nin yerine Abdulhalim Efendi’nin atandığını fakat kayıtlarda bu görevin başkasının üzerinde görüldüğü bu karışıklığın sebebinin arz edilmesi talebi kayıtlıdır.⁴²¹ H. 28.08.1309 (M. 28.03.1892) tarihli bir başka belgede Rika muallimliği tasdik olunan Mehmet Nuri Efendi için muhasebece gerekli muamelatın yapılması emri mevcuttur.⁴²² H. 1318 (M. 1900) ve H. 1320 (M. 1902) yıllarında ise Muallim-i sani yoktur. M. 19.03.1915 tarihli bir arşiv belgesinde Muallim-i saninin Ömer Hulusi Efendi olduğu ve Bunun yerine Ahmet Şefik Efendi’nin geldiği yazmaktadır.⁴²³ Salnamede Ömer Tahir yazarken Arşiv belgesinden Ömer Hulusi Efendi yazmaktadır. Bu farklılığın okuma yanlışlığından kaynaklanmış olması muhtemeldir. Ayrıca Rika hocasının var olduğu da görülmektedir.

⁴¹⁹ AVS/ H.1320-153.

⁴²⁰ BOA, MF.MKT. 52/53.

⁴²¹ BOA, MF.MKT, 110/20.

⁴²² BOA, MF.MKT.138/54.

⁴²³ BOA, MF.MKT. 367/41.

H. 20.08.1321 (M. 11.11.1903) tarihli bir başka belgede İnegöl Rüştîyesi Muallim-i evveli Vahid Efendi ile Beypazarı Rüştîyesi Muallim-i evveli Kadri Efendi'nin becayişleri kayıtlıdır.⁴²⁴ H. 1322 (M.1904) yılında Muallim-i saniliğe Fazıl Efendi tayin edilmiştir.(H.18.09.1322/M.26.11.1904)⁴²⁵ bir arşiv kaydından H.1325 (M. 1907) tarihinde Muallim-i evvelin Mehmet Vahid Efendi olduğunu öğrenilmektedir.⁴²⁶ H.1328 (M.1910) yılında ise Muallim-i evvelliğe Ereğli eski muallimi Hasan Şükrü Efendi tayin edilmiştir.⁴²⁷ H. 24.10.1328 (M. 29.10.1910) tarihli bir arşiv belgesinde Ereğli Rüştîyesi eski Muallimliğinden Beypazarı Rüştîyesi muallim-i evvelliğine tayin edilen Hasan Şükrü Efendi'nin başka yere tayin talebiyle ilgili kayıt mevcuttur. Beypazarı muallimliğine yeni atanan Hakan Şükrü Efendi hastalığından dolayı Gülnar Rüştîyesi muallim-i evvelliğine tayinini talep etmiş ve talebi uygun bulunmuştur. Belgede gereğinin yapılması için Adana Maarif Müdüriyetine bildirildiği laydedilmiştir.⁴²⁸ Bir başka belgede Beypazarı Rüştîye muallim-i evvelliğine başka birinin tayin edildiği yazmaktadır. H. 01.01. 1329 (M. 02.01.1911) tarihli belgede Vefa İdadisi mezunlarından olan ve Beypazarı Muallim-i evvelliğine atanan Ahmet Şadi Efendi'ye harcırahı ödenmektedir.⁴²⁹ Ayrıca H. 1329 (M. 1911) yılında Mektebin yerinin değişmesi için izin talep edilmiştir. Mevcut bina ibda-i mektebi yapılmış Binbaşı Mehmet Ali Bey'in Cevizler Kaşı mevkindeki hanesi satın alınarak mekteb-i rüştîyeye çevrilmesi talep edilmiştir.⁴³⁰

Mahalle mektepleri 'yazı öğretilen yer' anlamına gelmektedir. İslam Ülkelerinde özellikle Osmanlı Devleti'nde çocuklara temel eğitim verilen yerdir. Sözlükte 'yazmak' anlamındaki *ketb* kökünden türetilen ve mekân ismi olan *mekteb* "okul" manasına gelmektedir. 19. yüzyıldan beri mekteb kelimesi bugünkü okul karşılığındadır.⁴³¹ 19. yüzyılda mekteb kelimesi bütün öğretim kurumlarını içine alacak bir kapsam kazanmış hatta fakülte adlarının yerine bile kullanılmıştır. Osmanlı sıbyan mektepleri başlangıçtan 1924 yılına kadar birçok değişime uğramış ve gelişmeler göstermiştir. 1838 yılında mektepler için hazırlanan bir lâyhada mektepler küçük ve büyük olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. 1846 yılında tahsil süresi dört yıl olarak belirlenen sıbyan mekteplerinde elifba, Kur'an, ilmiyhâl gibi dersler okutulmuştur. 1869 tarihli Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesinde dört yıllık

⁴²⁴ BOA, MF.İBT.140/26.

⁴²⁵ BOA, MF.İBT. 154/81.

⁴²⁶ BOA, MF.İBT. 191/9.

⁴²⁷ BOA, MF.İBT. 286/41.

⁴²⁸ BOA, MF.İBT. 288/47.

⁴²⁹ BOA, MF.İBT. 295/34.

⁴³⁰ BOA, MF.İBT. 329/23.

⁴³¹ Nebi BOZKURT, "Mekteb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara, 2004, s. 5.

eğitim süresi sabit tutulmuş ve mektebe devam mecburiyeti yaşı erkek çocuklar için yedi, kız çocuklar için altı olarak belirlenmiştir. II. Abdülhamid döneminde ibtidâi mektepleri açılmış ve sıbyan mektepleri tabiri yerine *mekâtib-i ibtidâiyye* tabiri almıştır.⁴³² Beypazarı'nın İbtidaiyye mektebi ise H. 23.06.1321 (M. 16 Eylül 1903) tarihinde açılmış ve muallim tayin edilmiştir.⁴³³

19. yüzyılda görülen bürokratik merkezîyetçilik yazı dilini, eğitimi ve kültürel hayatı da etkilemiştir.⁴³⁴ Çocuk eğitimi yasal olarak ilk defa 1868 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile düzenlendiği görülmektedir. Bu düzenlemeyle erkekler ve kızların belirli bir süreyle okula devam zorunluluğu gelmiştir. Bu nizamnameyle ilköğretim mecburi kılınmıştır. Zorunluluğa uymayan ve çocuğunu okula yollamayan ebeveynler önce 3 kez ihtar edilmiş yine uymazlarsa maddi durumlarına göre beş kuruştan yüz kuruşa kadar para cezası kesilmiştir.⁴³⁵ Beypazarı'nda da H. 1311 (M. 1893) tarihli salname kayıtlarında inâs ve zukûr mekteplerinin var olduğu görülmektedir. 2.871 zukûr ve 2.934 inâs öğrenci bulunmaktadır.⁴³⁶ H. 1318 (M. 1900) yılı salname kayıtlarına göre ise zukûr sayısı 2.887, inâs sayısı ise 3.006 kişidir.⁴³⁷ Bu sayı H. 1320 (M. 1902) yılı salname kayıtlarında da değişmemiş aynıdır.⁴³⁸ Yasal düzenlemeyle birlikte mahalledeki çocukların eğitim alması kolaylaşmakta ve daha bilinçli nesiller yetiştirme olanağı artmaktadır.

Mahalle mekteplerinde verilen eğitim kabul gören toplumsal değerler ve ulusal eğitim politikası gereğince din bilgisi ağırlıklı eğitim verilmektedir.⁴³⁹

1868 Nizamnamesinin taşradaki eğitim alanındaki uygulayıcıları ve denetleyicileri Maarif Nezaretleridir.⁴⁴⁰ Beypazarı'nda da Maarif Nezareti ve Komisyonu ilk H. 1318 (M. 1900) yılı salnamesinde görülmektedir. Komisyonun reisi Müftü Efendi ilk azası ise Mehmet Nuri Efendi'dir.⁴⁴¹

⁴³² Cahit BALTACI, "Mekteb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara, 2004, s. 6-7.

⁴³³ BOA, MF.MKT. 735/42.

⁴³⁴ İlber ORTAYLI, *İmparatorluğun En Uzun*, s. 123.

⁴³⁵ İlber ORTAYLI *İmparatorluğun En Uzun*, s.185.

⁴³⁶ AVS/ H.1311-264.

⁴³⁷ AVS/ H.1318-141.

⁴³⁸ AVS/ H.1320-152.

⁴³⁹ C. BULUT ve P. SAVAŞ, "agm", s. 297.

⁴⁴⁰ Maarif Nezareti ayrıntılı bilgi için Bkz. Ali AKYILDIZ, "Maârif-i Umûmiyye Nezareti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 273-274.

⁴⁴¹ AVS/ H.1318-140.

Tablo 19. Beypazarı Maârif Komisyon Üyeleri

TARİH	MAÂRİF KOMİSYONU REİSİ	MAÂRİF KOMİSYONU AZALARI
H. 1318 (M. 1900)	Reis Müftü Efendi	Mehmet Nuri Efendi Hilmi Efendi Ahmet Efendi Hacı Emin Efendi Diğer Hacı Emin Efendi Abdülkadir Efendi
H. 1320 (M. 1902)	Reis Münhal	Mehmet Nuri Efendi Osman Nuri Efendi Hacı Emin Efendi Diğer Hacı Emin Efendi Abdülkadir Efendi
H. 1325 (M. 1907)	Reis Nuri Efendi	Vahid Efendi Abdülkadir Efendi Hacı Mehmet Efendi Nuri Efendi Hacı Sıdkı Efendi Fazıl Efendi

Mahalledeki sıbyan mekteplerinin uzak konumlanmaması çocukların yetişkinleriyle iç içe büyümesine ve daha çok çocuğun eğitime ulaşmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca cami ve çarşı gibi mektepler de sosyalleşmeye katkı sağlamış ve mahallede canlılığı artırmıştır.⁴⁴²

3.3.1. Vasi

Vasi yetim çocuğun sorumluluğun bir yakınına ya da yakını yoksa kadı tarafından görevlendirilen bir şahsa verilen addır. Çocuk rüştüne erinceye değin vasi yetimin her türlü sorumluluğunu almıştır. Vasi yetimin mallarının sorumluluğuna da sahiptir. Malları muhafazayla yükümlüdür. Ayrıca vasinin yetimin lehine her türlü işlemi kabul geçerli sayılırken aleyhine olacak her türlü işlem engellenmiştir. Yetim mallarının gereksiz ve bedelinin altında satış yapılması gibi işlemlerin talebi reddedilmiştir. Vasinin yetkisini kötü kullanma gibi bir durum tespit edildiğinde ise kadı başka birini vasi olarak atayabilmektedir.⁴⁴³ Öksüz çocukların vasiliği çok güçlü ahlakî buyruklarla koruma altına alınmıştır. Öksüzün tanımı babasını yitirmiş henüz ergin olmayan çocuktur. Çocuk velisi olmanın önemli bir görevi çocuğun mirasının korunmasıdır.⁴⁴⁴ Osmanlı İslam hukukun bir

⁴⁴² C. BULUT ve P. SAVAŞ, “agm”, s. 292.

⁴⁴³ Tahsin ÖZCAN, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin İdaresi ve Eytam Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.14, 2006, s. 107.

⁴⁴⁴ Leslie PEIRCE, *age.*, s. 245

gereği olarak çocukları korumak için vasi kurumunu geliştirmiştir. Çocukların savunmaya muhtaç durumları onların velayet altına alınmasını gerekli kılmıştır.⁴⁴⁵

Beypazarı sicillerinde birçok vasi tayini kaydı bulunmaktadır. Bunlarda birisi de Ömer oğlu Mahallesi sakinlerinden müteveffa Zabuncu oğlunun çocukları için velayet tayin belgesidir. *Ömer oğlu Mahallesinde sakin iken bundan akdem vefât iden Zabuncu oğlu Mehmet bin Ömer bin Abdullah'ın sulb-i sağır oğlu Mehmet'in babası müteveffâ-yı mezbûrdan mürevvet muntakil mâlını hıfz ve vakt-i rüştüne ve saadetine değin ve umûrunu rü'yete kibel-i şer'den ber vech-i nasb ve ta'yîn olunmak lazım ve mühim olmağın* diyerek annesi Halime bint el- Hac Mustafa vasi tayin edilmiştir.⁴⁴⁶

Yine H. Şaban 1306 (M. Nisan 1889) tarihli başka bir belgede Merdivan dede Mahallesinden Ayşe için bir vasi tayin edilmektedir. *Merdivan Dede Mahallesinde sakine iken işbu bin üç yüz altı senesi Recebû 'ş-şerîfinin yiğirmi dördüncü günü vefât eden Fatima bint Mustafa nam hatunun sadr-îye sağıre kızı Ayşe'nin tesviye-i umuruna kibel-i şer'den bir vasi nasb ve lazım gelen...* diyerek pederi Mustafa ibn Efendi Mustafa Şaban 1306 tarihinde vasisi olarak atanmıştır.⁴⁴⁷

İlginç bir vasi belgesinde ise askere giden ağabey kimsesi olmadığı gerekçesiyle 9 yaşındaki erkek kardeşinin vesayetini ücret karşılığı bir başkasına devretmektedir. Kaş Mahkeme Mahallesinde Veli Hacı oğlu Hasan bin İsmail H. 9 Rebi'ü'l-âhire 1316 (M. 27 Ağustos 1898) tarihli kayıta Mercanlı Mahallesi sakini Reji Memuru Köprülü zade Mustafa Hasan Bey ibn Mehmet Emin Bey'e 9 yaşındaki erkek kardeşini ücret karşılığı hizmetine ve vesayeti altına veriyor. *Dokuz yaşında Mehmet nam sağırin benden başka vasisi olmayub ben en büyük karındaşı olmamla ve sağır mezbûrun malı olmayub ben dahi askere gitmek üzere bulunmamla sağır mezbûr ... hidmet üzere senesi otuz gurus ücretle...* diyerek devam eden belgede sağırin aldığı ücretin bir kısmını kendi masraflarının karşılanması için kullanımına ve diğer kalan kısmı ise onun adına vasisinin hıfzetmesine karar veriliyor.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Abdullah BAY, "Çocuk, Aile ve Hukuk: Modern Öncesi Dönemde Koruyucu Önlemler", Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Kadın, Ed. Bedriye Yılmaz, Miyase Koyuncu Kaya, Ankara, 2022, s. 140.

⁴⁴⁶ BŞS, 7317/3-1 B.

⁴⁴⁷ BŞS, 7329/23-2 B.

⁴⁴⁸ BŞS, 7359/77-1 A.

3.3.2. Eytam Sandığı

Öksüz ve yetim çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, bütün toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunun da en temel problemlerinden biridir. Birçok sebeplerden ötürü ailelerini kaybeden kimsesiz çocuklar korunma ve himayeye en muhtaç kesimdir. Osmanlı'da kimsesiz çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli kurumlar mevcuttur. Vakıflar, yetimhaneler ve benzeri kurumlar bu hizmetleri de sağlarken doğrudan yetim ve öksüz çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için bir kurum da oluşturulmuştur. Kimsesiz çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması için yüksek finans kaynağı gerekmiştir. Başlangıçta ferdi olan fakat zamanla kurumsal bir kimlik kazanan Eytam Sandıkları bu amaca hizmet etmiştir. Anaparanın muhafaza edilmesi suretiyle burada toplanan paralar işletilmiş buradan elde edilen gelir yetimler için kullanılmıştır.⁴⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin yetimlere gösterdiği bu hassasiyetin temeli Kur'an Kerim'e dayanmaktadır. Birçok sure ve ayette yetimlerden bahis geçmektedir. *“O seni bir yetim olarak bulup da bir barınağa kavuşturmadı mı?”*⁴⁵⁰ *“İsrailoğulları!ndan Şöyle bir söz de almıştık: ALLAH'tan başkasına ibadet etmeyin, anne-babaya, akrabalara, yetimlere, yoksullara iyilik ve güzellikle davranın! İnsanlara güzeli ve güzelliği söyleyin! Namazı/duayı yerine getirin, zekâtı verin! Bütün bunlardan sonra siz pek azınız müstesna, sırt çevirdiniz. Hâlâ da yüz çevirip duruyorsunuz.”*⁴⁵¹ Bakara Suresi'nde ve Nisa Suresi'nde konuyu destekleyen başka ayetler de mevcuttur.⁴⁵² İslam dini yetimlerin haklarını koruyan sert hükümler koymuştur. Yetim haklarının yenmesi ile ilgili hükümlerden bir tanesi de şudur: *“Şunda kuşkunuz olmasın ki, zulme başvurarak yetimlerin mallarını yiyenler karınlarını doldurmak üzere bir ateş yemekten başka bir şey yapmazlar. Ve onlar yakın bir zamanda, korkunç acılar veren bir azaba daleceklerdir.”*⁴⁵³ Bunun gibi yetimi koruyan, gözeten

⁴⁴⁹ Tahsin ÖZCAN, “agm.”, s. 103

⁴⁵⁰ Kur'an-ı Kerim Duhâ 6. Ayet.

⁴⁵¹ Kur'an-ı Kerim, Bakara 83. Ayet.

⁴⁵² Kur'an-ı Kerim, Bakara Ayet 177: “... Hayırda erginlik/dürüstlük o kişinin hakkıdır ki ALLAH'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır; akrabaya, yetimlere, çaresizlere, yolda kalmışa, yoksula, özgürlüğüne kavuşmak gayretinde olanlara malı seve seve verir, namazı/duayı yetiren getirir, zekâtı öder...” Bakara Ayet 215: “Sana neyi infak edip vereceklerini soruyorlar. De ki: ‘İnfak ettiğiniz mal ve nimet; ana-baba, yakınlar, yetimler, yoksul ve çaresizlerle yolda kalan için olmalıdır...”

Nisa Ayet 2: “Yetimlere mallarını verin! Temizi pise deşismeyin! Yetimlerin mallarını kendi mallarına katarak yemeyin. Bunu yapmak gerçekten büyük bir vebaldir.”

Nisa Ayet 6: “Yetimleri nikâh çağına gelmelerine kadar gözetleyip deneyin...”

Nisa Ayet 8: “Miras paylaştırılmasında hısım-akraba, yetimler, yoksul ve çaresizler de hazır bulunurlarsa, ondan onları da rızıklandırın ve onlara güzel ve hoş bir söz de söyleyin.”

⁴⁵³ Kur'an-ı Kerim, Nisa 10. Ayet.

birçok ayet mevcuttur. Bu konuda İslam toplumlarında yer alan uygulamaları geliştirerek devam ettiren Osmanlı Devleti yetimlerin haklarının korunmasını prensip edinmiştir. Vakıf ve yetim malları için özel bir koruma alanı oluşturulmuştur. Hukuki düzenlemelerle yetinilmemiş ekonomik düzenlemeler de yapılmıştır. Eytam sandıkları bu düzenlemelerin uygulanmış halidir. XIX. yüzyılda bu devlet eliyle bir fon haline dönüşmüştür. Bu fonun yönetimi ve işleyişi tarih içindeki düzenlemelerle sağlanmıştır.⁴⁵⁴

Tereke taksiminde gâib, mecnun ve rüştünü doldurmamış çocukların hakları üzerinde çok titiz davranılmıştır. Bu konuda Osmanlı Devlet adamları ve memurları taksim sırasında özenli çalışmalar yapmışlardır. Buna örnek olarak H. 15 Recep 1299 (M. 2 Haziran 1882) tarihli Garipçe Köyünden Kurt oğlu Hüseyin bin Abdullah'ın tereke kaydında büyük oğlu Veliüddün'in gaib olarak hissesi kaydedilmiş ve pederinin ölümünden dolayı terekesinden hissesine düşen 884 guruş kayıt altına alınmıştır.⁴⁵⁵

Yine bir başka örnekte Gülhaniye Mahallesinde sakine iken vefât eden Şevket kızı Fatma bint Ahmet bin Mustafa'nın H. 25 Recep 1299 (M. 12 Haziran 1882) tarihli tereke kaydında oğullarında gaib olan Molla Mustafa'nın hissesi 640 guruş 34 pare olarak belirlenip kayda geçiriliyor.⁴⁵⁶

Terekede rüştüne ermemiş çocukların hakları da korunmaktadır. Her çocuğun hissesinin terekeye ayrı ayrı kaydedilmesi bunun örneğidir. H. 7 Rebu'ü'l-evvel 1331 (M. 14 Şubat 1913) tarihli Hoca Kiriş Mahallesinden müteveffa Çayırılı zade Hacı Zeki Efendi kerimesi Meryem Hanım'ın tereke kaydında rüştünü doldurmamış kızının hissesi belirlenmiş ve 4064 guruş 20 pare olarak kayda alınmıştır.⁴⁵⁷

Rüşt yaşına gelene kadar yetimin her türlü ihtiyacı kendi mallarından karşılanmaktadır. Rüşt yaşına geldiğinde ise mallarının kalan kısmı kendisine teslim edilmektedir. Ancak çocuk rüşt yaşına gelinceye değin malların erimesi ve değer kaybetmesinin önüne geçmek için bu malların işletilmesi yoluna gidilmiştir. Gayrimenkuller kiralanarak ve menkuller de nakde dönüştürülerek sistem yürütülmüştür. Bu sistemle bir taraftan piyasa için kredi arzı oluşturulmuş bir taraftan da yetimlerin ihtiyaçlarını sağlayacak bir fon oluşturulmuştur.⁴⁵⁸ Kanunlar himayesinde yetim malları ilgili görevlilerin de

⁴⁵⁴ Tahsin ÖZCAN, "agm." s. 106.

⁴⁵⁵ BŞS, 7317/4-1 B.

⁴⁵⁶ BŞS, 7317/11-3 B.

⁴⁵⁷ BŞS, 7398/31-1 A.

⁴⁵⁸ Tahsin ÖZCAN, "agm.", s. 107.

gözetiminde piyasa değerinde satılarak nakde çevrilmiştir. Bu nukut yetimin vasisi tarafından vadeli bir şekilde idaneye verilmiş ve gelir getirecek şekilde işletilmiştir. Beypazarı şer’iye sicillerinde bu işlemlere ait pek çok kayıt mevcuttur. Gülhane mahallesinden müteveffa Kuyumcu zade Ahmet Ağa’nın eytamlarının vasisi olan Çayırılı zade Hilmi Efendi bin el Hac Zeki Efendi’den eytamın babalarından kalan malların icarlarını sene sene eytam sandığına teslim edeceğinin taahhüdünün alındığına dair belge buna bir örnektir.⁴⁵⁹ Kefil, rehin karşılığı yapılan idane işlemleri belirli oranda bir gelir getirmektedir. Anapara muhafaza edilerek elde edilen bu gelir yetimin ihtiyaçları için kullanılmıştır.⁴⁶⁰

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin her kadrosunda görülen merkezileşme nezaretlerin kuruluşuyla hızlanmıştır. Merkezi idare ve denetim arttırılmıştır. Yetim mallarıyla ilgili doğrudan ilk düzenleme 31 Aralık 1851 tarihinde yapılmıştır. Tereke taksiminde usulsüzlükler yapıldığı ve yetim mallarının himayesinde suiistimal olduğu ile ilgili pek çok şikâyet gelmesi üzerine bir kurum oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu kurumun işleyişi ile ilgili konular bir nizamnameyle tespit edilmiştir. Bu düzenlemeler paraların muhafaza edilme biçimi, işletilmesi ile ilgili kurallar, yetimlere verilecek maaş ve ödemeler gibi konuları ihtiva etmektedir. Kurulan Eytam-ı Emval Nezareti tarafından yetimi olan bütün terekeler yakından takip edilmiş ve yetimin hakkının yenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Eytam sandıkları ile ilgili nizamname ayrı olarak çıkartılmıştır. Ayrıca her memlekette bir eytam müdürü seçilmesi nizamla bağlanmıştır.⁴⁶¹ Eytam Sandıklarının kurulması ve kurumsallaşması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir.⁴⁶² 1851 nizamnamesine 1870’te ilk zeyil yapılmıştır. Zeylin konusu bir yetim rüşünü ispat etmeden ya da rüşüne ermeden başka bir yere taşınırsa kendisi ve mallarıyla gittiği yerin mahkemesi ilgilenecek olmasıdır. 1872’deki zeyille ise Eytam müdürü iki yılda bir değiştirilecek ve aynı göreve getirilmeyecektir. Ayrıca eytam sandıkları hazine sandıkları ile birlikte saklanmaya başlanmıştır. Aynı tarihli ikinci zeyilde usulsüzlük ve yolsuzlukların önüne geçilmesi ile ilgili kararlar mevcuttur.⁴⁶³ Daha sonraki yıllarda eytam sandıkları ve idareleri taşrada yaygınlaşmaya başlamıştır. Sandıkların çoğalmasıyla kontrolü zorlaşmış bu sebeple de 1874’de Meclis-i İdare-i Emval-i Eytam kurulmuştur. Ekonomik durumun iyice kötüleşmiş,

⁴⁵⁹ BŞS, 7398/56-1 B. 17 Zilkâde 1330 tarihli belgede ... *sagiran-ı mezbûrana babaları müteveffa mezbûrdan intikâl eden Kayabükü ve Çayırhan mevkinde Sulu ve kiraç arazilerin...* diyerek devam eden belgede arazilerin hududları ve icar miktarları da verilmiştir.

⁴⁶⁰ Tahsin ÖZCAN, “agm.” s. 108.

⁴⁶¹ Tahsin ÖZCAN, “agm.” s. 110-112.

⁴⁶² İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK., Basımevi, Ankara, 1988, s. 86

⁴⁶³ Mehmet ÇANLI, “Tarihi Süreç İçerisinde Eytam Sandıklarının Hukuki Mevzuatı ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S.9/3, 2020, s. 1306.

paranın değeri düşmüş ve sandıktan borç alanlar geri ödeme yapamamıştır. Sandıkların zarar etmesinin önüne geçebilmek ve borçluların işlerini kolaylaştırmak için bir takım aflar getirilmiştir. Taşradan gelen raporlar çerçevesinde Eytam sandıkları yeniden düzenleme çalışmaları başlamış ve yeni nizamname 1899 tarihinde Şeyhülislamlık makamına sunulmuştur.⁴⁶⁴ 1902’de çıkarılan bir emirle borcunu ödemeyenler için hapis cezası getirilmiştir.⁴⁶⁵ En sonunda 1906 yılında yeni bir Eytam Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu yeni nizamname kendinden önceki nizamname ve zeyilleri feshetmiştir.⁴⁶⁶

28 Ekim 1920 tarihli bir kararla eytam sandıkları Ankara Eytam Sandıkları Müdüriyetine bağlanmıştır. 1906 Eytam Nizamnamesi olduğu gibi kabul edilmiştir. Daha sonra 1926 yılında sandıkların mal varlıkları Eytam ve Eramil Bankasına devredilmiştir. Bu banka ilerleyen zamanlarda Emlak ve Eytam bankası adını almıştır. 1946 yılında bankanın adı yine bir değişikliğe uğrayarak Türkiye Emlak Kredi Bankası adını almıştır. 1988’de bankada yine bir isim değişikliği olmuş Türkiye Emlak Bankası adıyla 2001 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Nihayet 2001 yılında banka Ziraat Bankası bünyesine katılmıştır.⁴⁶⁷

3.4. Terekeler Üzerinden Şehrin Sosyal Hayatını Okumak

3.4.1. Terekelerde Geçen İsimler Lakap ve Unvanlar

Terekelerde dikkat çeken bir diğer husus isimler konusudur. İsimler kaydedilirken *ibn Abdullah...* ibaresinin çokça kullanıldığı görülmektedir.⁴⁶⁸ Özellikle erken tarihli H. 1299-1300 (M. 1881-1882) tarihli 7317 numaralı Beypazarı şer’iyye sicilindeki tereke kayıtlarında ve şer’iye sicili içindeki diğer belge türleri de dâhil ismi geçen çoğu kişi adının ya baba adı ya da dede adı *Abdullah* olarak kaydedilmiştir. Dede adı Abdullah olan baba adı Abdullah olandan daha çoktur. Yani kayıtlı bütün dede isimlerinin neredeyse hepsi Abdullah’tır. Bu da akla “belgeler kaydedilirken dede adları bilinmeyen kimselerin dede ismi olarak *Abdullah* adı mı kullanılmıştır?” sorusunu getirmektedir. Esasen sadece Beypazarı kadı sicillerinde değil bütün Osmanlı arşiv belgelerinde babasının adı Abdullah

⁴⁶⁴ Mehmet ÇANLI, “agm.”, s. 1307-1308.

⁴⁶⁵ Mehmet ÇANLI, “agm.”, s. 1307.

⁴⁶⁶ Mehmet ÇANLI, “agm.”, s. 1309.

⁴⁶⁷ Tahsin ÖZCAN, “agm.”, s. 120.

⁴⁶⁸ BŞS, 7317/9-1 A, BŞS, 7317/28-4 A, BŞS, 7377/7-1 A, BŞS, 7398/76-1 B. Belgelerde görülen Abdullah adı ilk tarihli defterimizde daha yoğun şekilde kullanılmış daha sonraki tarihli defterlerde nadir olarak kullanılmıştır. Nadir kullanımda ise genellikle kadın terekelerinde baba adı olarak kayıtlara geçmiştir.

olan çok sayıda kişi kaydı vardır. Bu durum araştırmacıların ilgisini çekmiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Bunlardan bir tanesi Ömer Lütfi Barkan'ın Edirne'ye ait tereke çalışmasıdır. Çalışmada baba adı Abdullah olanların çoğunun devşirme yoluyla ya da kendi istekleriyle sonradan Müslüman olmuş kişiler olduğunu tespit edilmiştir. Heath w. Lowry çalışmasında Trabzon'da 1486-1583 yıllarında baba adı Abdullah olanların hemen hepsinin “ihtida” (dininden dönerek Müslüman olma) ettiği söyler. Feridun Emecen'e göre ise 16. yüzyılda Manisa'da baba adı Abdullah olanların çoğu, hanedana hizmet eden farklı menşei kişilerdir.⁴⁶⁹

Tereke defterleri kaydedilirken önce yer bilgisi daha sonra ölen kişinin adı unvanı sıralanmaktadır. Soyadının kullanılmadığı zamanlarda kişinin tanınması ve sosyal statüsünün belirlenmesi için adının önüne ve arkasına bir takım sıfat ve unvanlar eklenmiştir. Aynı isime sahip kişileri birbirinden ayırmak için lakap kullanmak İslam ahlakına ters değildir. Osmanlı toplumunda kişilerin sosyal mevki, statülerinin tespiti için en büyük yardımcı kullanılan lakap ve sıfatlardır.⁴⁷⁰

Tablo 20. Tereke Kayıtlarında Kullanılan Hayvan ve Yer Adları Lakapları

<i>Lakap</i>	<i>Sayı</i>	<i>Lakap</i>	<i>Sayı</i>
Horozoğlu	1	Kelfareli	1
Kurtoğlu(Kürtoğlu)	3	Boşnakoğlu	1
Kurtluoğlu	1	Köslü	1
Çamuşoğlu	1	İndeli	1
Devekuşuoğlu	1	Karışaylı?	1
Devekuşuzade	1	Koyunağıllı	1
Galatalı	1	Oğalı(Ovalı)	2
Çayırızade	1	Kırbızlı	1
Köselerli	1	Kertli	1
Kayserilizade	1	Bağdadlı	2
Göynüklü	1	Macunluoğlu	2
Tabanlarlı	1	Divriklioğlu	1

Yukarıdaki tabloda isimlerin önüne gelen ve insanların tanınmasını kolaylaştıran lakapların hayvan isimleri ile ilgili olması halkın hayvancılıkla iç içe olduğunu, insanları tanımlarken yakın ilişkide bulundukları hayvanlara benzetmesinden anlamak mümkündür.

⁴⁶⁹ Gülay BOLAT, “Tereke Kayıtlarına Göre 19. Yüzyılın Başlarında Aile: Rusçuk Örneği”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2020, 15/1 s. 371-372.

⁴⁷⁰ Metin MENEKŞE, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Sosyo-Kültürel Bir Ürün Olarak Lakaplar: Birgi Kasabası Örneği (Aile/Sülale İsimleri Listesi ile Birlikte)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, Nisan 2016, s. 821,

Yer adları ile ilgili unvan ve lakaplar ise kişinin o yöreye sonradan ve nereden geldiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Tablo 21. Tereke Kayıtlarında Kullanılan Dini Unvan ve Lakaplar

Lakap	Sayı	Lakap	Sayı	Lakap	Sayı
Ağa	28	Hacı	49	Müezzin	2
Bey	2	Hafız	29	Müftü	1
Dede	3	Hatip	1	Seyit	2
Derviş	2	Hevace	3	Şahbaba	1
Efendi	36	İmam	3	Şeyh	1
El-hac	16	Molla	13	Hanım	8

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere sosyal statü belirten ve sözü dinlenen itibarlı kişilere verilen bir unvan⁴⁷¹ olan ‘ağa’ unvanı 260 tereke belgesinden 28 kişide kullanılmıştır. Efendi unvanı 36 kişiyle en fazla kullanılan unvanlardandır. Kişinin hacca gittiğini ve doğal olarak ekonomik ve sosyal statüsü hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan ‘hacı’ unvanı ise en çok kullanılan unvandır.

Tablo 22. Tereke Kayıtlarında Kullanılan Diğer unvan ve Lakaplar

Lakap	Sayı	Lakap	Sayı	Lakap	Sayı
Aban	1	İnce	1	Muhacir	1
Aç Ağas?	1	Kara	8	Öksüz oğlu	1
Ağzı Kırık oğlu	1	Kara baş	1	Sancaktar oğlu	1
Baş oğlu	1	Karakaş	1	Sarı	3
Bedel	1	Kas	1	Tanker?	1
Bıyıklı oğlu	1	Kavak oğlu	1	Tenbel oğlu	1
Bodan	1	Kazur	1	Tokmak	1
Boz baş	1	Kebira	1	Tombalak	1
Çakır	1	Kel	1	Tulum zade	1
Damad	1	Kem oğlu	1	Turatzade	1
Deli	5	Koca	2	Uzun	1
Dirhem	1	Kös	2	Yasi?	1
Eski	1	Köse	4	Yetim	1
Fellikzade	1	Kur oğlan oğlu	1	Yola	1
Fer zade	1	Kuri	1	Yolasıgmazoğlu	2
Hükelek?	1	Küçük	4	Yollu oğlu	1
İcar zade	1	Mecnune	1	Yumuşak	1
				Yavaşı zade	1

Terekelerde kullanılan diğer lakap ise yukarıdaki tabloda incelenmiştir. ‘Kara’ lakabı kişinin ten renginden dolayı verilen bir lakap olsa gerektir ve 8 kişiyi tanımlamakta

⁴⁷¹ Metin MENEKŞE, agm., s. 826.

kullanılmıştır. En çok kullanılan lakaptır. Onu takiben ‘köse’ ve ‘küçük’ lakapları kullanılmıştır. Her iki lakap da okunan defterlerdeki terekelerde 4 kişi de mevcuttur.

Tablo 23. Tereke Kayıtlarında Geçen Meslek İsimleri

<i>Lakap</i>	<i>Sayı</i>	<i>Lakap</i>	<i>Sayı</i>
abacı	1	Kuyumcu	5
akdar	1	Kütükçüzade	1
ayanzade	2	mamacı?	1
bakkal	2	Muhtar	1
berber	4	Mumcu	1
bostancı	1	Onbaşı	2
boyacı	2	Sabuncu	1
Çavuş	6	Semerci	3
Dellal	1	Sucu	2
eskici	1	tapu memuru	1
etmekçi	1	Temürcü	1
hallac	2	Tenekeci	1
Kahveci	1	Terzi	3
kalaycı	1	Tüfenkçi	1
kalbuncu?	1	Tütüncü	2
karcı	1	Uncu	1
katırcı	2	Usta	3
kirmancı	1	Zabuncuoğlu	1

İncelen 9 defterdeki mesleki lakaplara bakıldığında en fazla 6 adetle ‘çavuş’ lakabı göze çarpmaktadır. Onu takiben 5 adet ‘kuyumcu’ lakabı vardır. 4 adet ‘berber’ unvanı olan tereke sahibi mevcuttur. 3’er tane ‘semerci’, ‘terzi’ ve ‘usta’ lakapları kullanılmıştır.

Nüfusun az olduğu kaza merkezlerinde ve çoğu Osmanlı şehrinde tereke kayıtları diğer belge türleriyle karışık halde şer’iyye sicilleri içinde almaktadır. Beypazarı’nda da durum farklı değildir. Tereke defterleri ayrı defter şeklinde bulunduğu gibi diğer belge çeşitleriyle iç içe olarak da kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıntılı olarak incelenen 9 defterden 7377 numaralı defter sadece tereke kaydına ayrılmıştır. Diğer defterlerde de rastgele bir şekilde tereke kayıtları karşımıza çıkmaktadır. Bu da kaza merkezinde iş yükünün fazla olmadığı kanısını uyandırmaktadır.

3.4.2. Ev Eşyaları

Terekelerde geçen ev eşyaları Anadolu’da günlük kullanılan eşyaları yansıtmaları açısından oldukça değerli kayıtlardır. Kayıtlarda geçen eşyaların çeşitliliği ve sayısı ailenin sosyal, kültürel ekonomik durumunun da bir yansımasıdır. Ayrıca ev eşyalarındaki sadelik İslamın israftan kaçınmayı öğütlemesi ile ilgilidir.⁴⁷²

Tablo 24. Terekelerde Geçen Ev Eşyaları

<i>Sıra</i>	<i>İsmi</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsmi</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>
1	Anahtar	68	Harar	135	Pamuk Şilte
2	Asma Lamba	69	Hasır Şilte	136	Para Kesesi
3	At Tahtası	70	Heybe	137	Perde
4	Ayna	71	İdare	138	Peşkir
5	Ayna Perdesi	72	İp	139	Peştamal
6	Balta	73	İskemle	140	Pirinç Buhurdan
7	Basma Şilte	74	İspirto	141	Pirinç Şamdan
8	Basma Yorgan	75	İspirto Ocağı	142	Post Seccade
9	Baston	76	Kadife Yorgan	143	Poşet
10	Baş Minderi	77	Kafes	144	Pulluk
11	Battaniye	78	Kama	145	Saat
12	Bel	79	Kandil	146	Saat ma Köstek
13	Berber Makinası	80	Kapı Perdesi	147	Sac Ayağı
14	Beşik	81	Karyola	148	Saç Ayak
15	Beşik Çarşabı	82	Kaşığı	149	Sahan
16	Bıçak	83	Kebir Duvar Aynası	150	Salınkaç
17	Bohça	84	Keçe Basma Döşek	151	Sandalye
18	Bohça Takımı	85	Keçe Döşek	152	Sandık
19	Boyalı Post Seccade	86	Kerpeten	153	Sap Sedir
20	Cam Feneri	87	Keser	154	Satır
21	Cedid Kilim	88	Keski	155	Seccade
22	Ceket Saati	89	Kıl Çadır	156	Sedir
23	Cep Saati	90	Kızak	157	Sedir Kilimi
24	Ceviz Sandık	91	Kibrit Deste	158	Sedir Minderi
25	Çakı	92	Kil Kutusu	159	Sedir Yüzü
26	Çalar Saat	93	Kilim	160	Sedirlik
27	Çamaşır Kazganı	94	Koltuk	161	Sehpa
28	Çan Saati	95	Konsol	162	Sırma Kamçı
29	Çapa	96	Kotoni Döşek	163	Sicim
30	Çarşab	97	Koyun Saati	164	Silah
31	Çekiç	98	Köhne Minder	165	Soba

⁴⁷² Betül ÇİFTÇİ, “Osmanlı’da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda Ayntâb Örneği” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, 2017, s. 466.

Tablo 24. (devam) Terekelerde Geçen Ev Eşyaları

<i>Sıra</i>	<i>İsmi</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsmi</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>
32	Çekmece	99	Köhne Yastık	166	Soba Borusu
33	Çemberli Şilte	100	Köhne Yorgan	167	Sofra Altı
34	Çifte Tüfenk	101	Kömür	168	Süpürge
35	Çocuk Karyolası	102	Körük Tahtası	169	Şal Yorgan
36	Çocuk Yorganı	103	Köşe Minderi	170	Şamdan
37	Defter	104	Kutni yastık	171	Şemsiye
38	Demir Karyola	105	Köz Küreği	172	Şilte
39	Demir Sandalye	106	Kürk Kilim	173	Tabanca
40	Dikme Yorgan	107	Lamba	174	Tahta Masa
41	Dirgen	108	Makara	175	Tarak
42	Divar Saati	109	Makas	176	Teliz Çuval
43	Dokuma Çuval	110	Mangal	177	Teneke Sandık
44	Dolap	111	Masa Saati	178	Terazi
45	Döşek	112	Maşa	179	Terazi Kıyyesi
46	Döşek Yüzü	113	Maşraba	180	Tesbih
47	El Aynası	114	Mengene	181	Tespih Püskülü
48	El Bezi	115	Menteşe	182	Testere
49	El Leğeni	116	Meşin	183	Tırmık
50	El Mangalı	117	Minder	184	Tırpan
51	Ester Çulu	118	Moskof Bezi Yüzlü Döşek	185	Tiftik Postu
52	Eyer	119	Mukavva	186	Tiftik Seccade
53	Fırça	120	Mum	187	Torba
54	Fırfırlı Basma Yorgan	121	Mum Tablası	188	Tütün Kesesi
55	Galata Basması Döşek	122	Mumluk	189	Yorgan
56	Galata Basması Minder	123	Mushaf-ı Şerif	190	Yastık
57	Gaz Lambası	124	Muşanba	191	Yastık Örtüsü
58	Gaz Sandığı	125	Müsta'mel Çuval	192	Yatak Takımı
59	Gaz Tabesi	126	Nacak	193	Yayma Minderi
60	Gaz Tenekesi	127	Namaz Bezi	194	Yorgan
61	Göbekli Kilim	128	Nargile	195	Yün Seccade
62	Gramofon ve plak	129	Ocak Güğümü	196	Yün Tarağı
63	Gümüş Tespih Muhafazası	130	Orak	197	Yüz Yastığı
64	Halat Takımı	131	Oturak	198	Zenbil
65	Hamam Leğeni	132	Örpe Post	199	Zincir
66	Hamam Takımı	133	Örs		
67	Hamam Tası	134	Pala		

Yukarıdaki tabloda hem her terekede geçen ev eşyaları alfabetik sıraya göre tabloya konumlandırılmıştır. Tablodaki ürünler her Anadolu evinde kullanılan eşyalar. Bazı eşyalar günümüzde de varlığını sürdürmüş ve hala kendine kullanım alanı bulmaktadır. Tablodaki eşyalardan Beypazarı'nda bir evin içyapısı çıkarılabilmektedir. Örneğin günlük kullanımda olan bir odada mangal, köz küreği, soba, soba borusu, minder, kilim, koltuk, perde, sedir, sedir minder, gaz lambası gibi eşlar kullanılmaktadır. Yatak odası için

kullanılan eşyalar ise döşek, karyola, yastık, yorgan, şilte, çarşab, battaniye, sandıktır. Dini ihtiyaçları karşılamak için tiftik post ve seccadeler, tespih, Mushaf-ı şerif, el leğeni, namaz bezi gibi eşyalar mevcuttur. Banyo eşyası olarak hamam tası, hamam leğeni, ibrik, hamam takımı, peşkir, peştamal gibi eşyalar kullanılmıştır. Ayrıca Moskof bezinden döşegin varlığı moskofdan bez ithalatının olduğunu göstergesidir.

3.4.3. Mutfak Eşyaları

Terekede geçen mutfak eşyalarından o dönemde mutfak kültürü tespit edilebilmektedir. O yöredeki tarım ürünleri dahi mutfak eşyalarına yansımıştır.

Tablo 25. Terekelerde Geçen Mutfak Eşyaları

Sıra	İsim	Sıra	İsim	Sıra	İsim
1	Arpa Tepsisi	42	Halka (Kebir Bakraç)	83	Sağır Güğüm
2	Aş Leğeni	43	Havan	84	Sağır Güğüm
3	Ayaklı Sahan	44	Helke	85	Sağır Halka
4	Bağ Tabesi	45	İbrik	86	Sağır Kazgan
5	Bağ Tavası	46	İnce Elek	87	Sağır Orta Tabak
6	Bakır Tas	47	Kadayıf Sinisi	88	Sağır Sahan
7	Bakır Tepsi	48	Kahve Değirmeni	89	Sağır Sini
8	Baklava Tepsisi	49	Kahve Takımı	90	Sağır Tencere
9	Bakraç	50	Kalaylı Kapaklı Sahan	91	Sahan
10	Bardak	51	Kalbur	92	Salata Çanağı
11	Bir Kulplu Aş Tabesi	52	Kantar	93	Saplı Tas
12	Bir Kulplu Tabe	53	Kapaklı Sahan	94	Sarımsak Döveceği
13	Cezve	54	Kapaklı Tencere	95	Sepet
14	Çanak	55	Kase	96	Sini
15	Çanak	56	Kaşık	97	Sitil
16	Çanak Çaydanlık	57	Kaşıklık	98	Siyah İki Kulplu Tabe
17	Çanakkale Bardağı (?)	58	Kazgan	99	Siyah Tencere
18	Çatal	59	Kebir Güğüm	100	SU Tası
19	Çay Helkesi	60	Kebir Sahan	101	Surahi
20	Çay Kupası	61	Kebir Tencere	102	Süt Tabesi
21	Çay Takımı	62	Kefkir	103	Şiş
22	Çaydanlık	63	Kefkir Sahan	104	Şişe
23	Çini Helkesi	64	Kızıl Sahan	105	Tabak
24	Çinko Tabak	65	Köylü Tabesi	106	Tabe
25	Çinko Tas	66	Kulplu İbrik	107	Tahta Tepsi
26	Çinko Tencere	67	Kulplu Tabe	108	Tas
27	Çorba Leğeni	68	Kulplu Tava	109	Tava
28	Çorba Sahanı	69	Kulpsuz Tava	110	Tekne

Tablo 25. (devam) Terekelerde Geçen Mutfak Eşyaları

<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>
29	Çorba Tası	70	Kuşhane Tencere	111	Temir Sahan
30	Çömlek	71	Kuzu Lengiri	112	Tencere
31	Demlik	72	Küp	113	Tepsi
32	Desti	73	Küp	114	Tunç Ayaklı
33	Dibek	74	Küpecik	115	Tuzluk
34	Diblaki	75	Leğen	116	Yağ Tabesi
35	Dönderme Tahtası	76	Lengir	117	Yağ Tavası
36	Ekmek Bıçağı	77	Musakka Tabesi	118	Yıldızlı Bardak
37	El Değirmeni	78	Ocak Güğümü	119	Yaprak Fıçısı
38	Elek	79	Pekmez Tabesi	120	Yayık
39	Evsat Bakır Tepsi	80	Peynir Fıçısı	121	Zeytin Sepeti
40	Fincan Tepsisi	81	Pişi Tahtası		
41	Güğüm	82	Rende Tabağı		

Yukarıdaki tabloda 19. yüzyılın tipik Anadolu evinde bulunan mutfak eşyaları sıralanmıştır. Tereke kayıtlarına yansıyan bu kayıtlar araştırmacılara dönemin ve yörenin mutfak kültürü hakkında eşsiz bilgiler sunmaktadır. Arpa leğeninin varlığı arpanın çok kullanıldığına işarettir. Çay tepsisi, çay takımı, çay helkesi, çay kupası, çaydanlık, demlik, çanak çaydanlık çayın mutfak kültüründe önemli bir yeri olduğunu gösterir. Çorba kasesi, çorba leğeni, çorba tası, çorba sahanı gibi eşyaların çokluğu çorbanın çok tüketilen bir yemek olduğundandır. Peynir fıçısı, pekmez tabesi, zeytin sepeti, peynir, pekmez ve zeytin gibi yiyeceklerin varlığına ve tüketim ürünü olduğuna delildir. Kahve takımı, fincan tepsisi, kahve değirmeni ve cezve kahvenin tüketimde olduğunu göstermektedir. Kadayıf sinisi ve baklava tepsisi tatlı kültürünü yansıtmaktadır.

3.4.4. Giyim ve Ziyet Eşyaları

İnsanların yaşadıkları bölgelerde yaşam tarzlarını, dini inançlarını ve kültürlerini en iyi yansıtan olgu giysileridir. Anadolu'nun geçmiş giyim kuşamına bakıldığında oldukça zengin bir giyim kuşam kültürüne sahip olduğu görülmektedir. Sosyal alışkanlıkların ve ihtiyaçların oluşturduğu geleneksel giysiler kentleşmenin artması ve moda olgusunun hayatımıza girmesiyle büyük ölçüde bırakılmıştır. Anadolu'da çok çeşitli giyim şekilleri görülmektedir. Kullanılan giysiler, başlıklar, diğer aksesuarlar bile farklı şeyleri temsil etmektedir. Beypazarı da tarihi ve kültürel dokusu zengin ilçelerden birisidir. Bu zenginliği en önemli parçalarından birisi de geleneksel giysilerdir. Beypazarı'nda kadın kıyafetleri Osmanlı saray giysilerine benzemektedir. Düğün ve günlük kıyafetleri birbirinden ayırır.

Bu kıyafetlerin üzerine tamamlayıcı olarak inci, belde kemere kadar inen sıra altınlar, beşi bir yerdeler, tılsımlar, küpe kolye ve bilezikler kullanılmıştır.⁴⁷³ Ayrıca 1588’de Beypazarı’na gelen bir seyyahın aktardıkları da ilginçtir. “*Beypazarı kadınları beyaz geniş çarşafa bürünüyorlar. Vücutlarının hiçbir tarafı görünmüyor. Sokaklardan sessiz hayaletler gibi geçiyorlar.*”⁴⁷⁴ Bu da bize sokak kıyafeti ve ev kıyafetinin farklı olduğunun daha eski göstergesidir.

Osmanlı toplumunda kadınların menkul ve gayrimenkul mal edinme hakları mevcuttur. Terekeler ise bu mal varlıklarının en iyi şekilde incelenme ve gözlenme olanağı olduğu kayıtlardır. Aşağıdaki tabloda okunan 9 defteferdeki ziynet eşyaları ve giyim eşyaları çıkartılmıştır.

Tablo 26. Terekelerde Geçen Giyim ve Ziynet Eşyaları

Sıra	İsim	Sıra	İsim	Sıra	İsim
1	Acem Şal	51	Entari	101	Nadir İpekli Çuka
2	Altı Parmak Entari	52	Etamin Mendil	102	Naidr Sırmalı Entari
3	Altun Halhal	53	Etek	103	onluk Altun
4	Altun Kızaklı	54	Fermane ⁴⁷⁵	104	Oyalı Yazma
5	Altun Kuşak	55	Fes	105	Önlük
6	Altun Küpe Çift	57	Fil Dişi Tarak	106	Palto
7	Altun Mahmudiye	58	Fransız Köselesi	107	Pantol
8	Altun Maske	59	Fransız Küpesi	108	Papuç
9	Altun Mecidiye	60	Gömlek	109	Pardüsü
10	Altun Muska ⁴⁷⁶	61	Gümüş Burma	110	Pırlanta Yüzük
11	Altun Sandıklı	62	Gümüş İğne	111	Potin
12	Altun Tepelik	63	Gümüş Kuşak Takımı	112	Pullu Yemeni
13	Altun Tılsım	64	Gümüş Sırmalı Çevre	113	Puşi
14	Altun Yüzük	65	Gümüş Tarak Kabı	114	Püskül
15	Altun Zincir	66	Hacı Çemberi	115	Rus Basması Fistan
16	Atlas Hırka	67	Hamam Elbisesi	116	Sarık

⁴⁷³ Zeynep GÖKÇESU, Medine KAYNAK ve diğerleri, “Beypazarı İlçesi Geleneksel Özel Gün Kıyafetleri”, 38. İcanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, C. 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 2008, s. 583-584.

⁴⁷⁴ J. E. DAUZATS, age., s. 18.

⁴⁷⁵ Birçok yörede cepken adıyla bilinen kısa ceket Beypazarı’nda Salta adıyla bilinmektedir. Saltanın kolsuz yelek şeklindeolanına ise ‘Fermane’ demirmektedir. Zeynep GÖKÇESU, Medine KAYNAK ve diğerleri, “agm.”, s. 587.

⁴⁷⁶ “...Sağdıcı diğerinden ayıran özellik, başına taktığı baş takımı ve boynunda kalınca bir dizi inci ile birlikte, bu dizinin hemen altından başlayan önlük şeklinde kumaş üzerine dikilerek tutturulan altın dizeleridir. Bu altınlar göbeğe kadar uzanır. Ayrıca bu takıların üzerine tılsım adı verilen kolye de takılır...” Zeynep GÖKÇESU, Medine KAYNAK ve diğerleri, “agm.”, s. 586.

Tablo 26. (devam) Terekelerde Geçen Giyim ve Ziyinet Eşyaları

<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>	<i>Sıra</i>	<i>İsim</i>
17	Ayakkabı	68	Hırka	117	Sedefi Entari
18	Basma Elbiselik	69	İçlik	118	Setri Şal
19	Basma Entari	70	İhram	119	Sırmalı Takış Başlığı
20	Basma Gömlek	71	İncili Kuşak	120	Sırmalı Uçkur
21	Basma Hırka	72	İncili Küpe	121	Sırmalı Yağlık
22	Basma Şal	73	İpekli Uçkur	122	Sim Taşlı Elmas Küpe
23	Baş Halkası	74	İşlemeli Yağlık	123	Sof Hırka
24	Baş örtüsü	75	Kaban	124	Sof Şalvar
25	Başçalık	76	Kadife Hırka	125	Sofa
26	Beşi Birlik Altun	77	Kaşlı Altun Yüzük	126	Şal
27	Beşi Birlik Tılsım	78	Kazak	127	Şalvar
28	Beşlik Altun	79	Keçe Ceket	128	Şam Hırkası
29	Beyaz Kotoni Entari	80	Keçe Külâh	129	Şapka
30	Bez Gömlek	81	Kefen	130	Takım Elbise
31	Bot Siyah	82	Kemer	131	Telli Çevre
32	Boyun Bağı	83	Kepenek	132	Terlik
33	Börk	84	Keten Gömlek	133	Tılsım
34	Burma	85	Kıl Şalvar	134	Tiftik Çorap
35	Büyük Dallı Entari	86	Kırım Şalı	135	Toka
36	Cankız Don	87	Kiraz Altun Küpe	136	Topuz İğneliği
37	Cankız İçlik	88	Koton Entari	137	Uzun Entari
38	Cankız Şalvar	89	Koton Kep	138	Uzun Hırka
39	Cankız Yelek	90	Kösele	139	Üç Kareli Gümüş Kuşak
40	Ceket	91	Kundura	140	Üç Kaşlı Altun Yüzük
41	Çanta	92	Kuşak	141	Yağmurluk
42	Çarık	93	Kürk	142	Yaldızlı Gümüş Bilzeik
43	Çekme Entari	94	Lira Küpe	143	Yazma
44	Çiçekli Kavuk	95	Manto	144	Yelek
45	Çiçekli Şalvar	96	Mendil	145	Yeşil Atlas İçlik
46	Çizme	97	Mercanlı Küpe	146	Yeşil Taşlı Altun Yüzük
47	Çorap	98	Mest	147	Yirmilik Altun
48	Çuka Şalvar	99	Meydani Şalvar	148	Yirmilik Altun Küpe Çift
49	Don	100	Müsta'mil Aba	149	Yünlü Aba
50	Elbise			150	Zenne Şalva<rı

Yukarıdaki tabloda günlük kullanılan giyim ve ziynet eşyaları sıralanmıştır. Kadın ve erkek giyim eşyaları birlikte verilmiştir. Giyim eşyaları arasında 19. yüzyılda kullanıldığı görülen boyun bağı, çizme, manto gibi eşyalar dikkat çekmektedir. Kadınlarda Fransız köselesi, fildişi tarak gibi eşyalar vardır. Bu durum Fransadan takıların ithal edildiğine delildir. Basmadan gömlek, entari şal gibi birçok giyim eşyası üretilmiş ve kullanılmıştır. Altın; yüzük, küpe, tepelik zincir, gibi her türlü ziynet eşyası olarak kullanılmıştır. Keçe ve sof, hırka, şalvar, ceket, külâh gibi giyim eşyalarının hammaddesi olarak kullanılmıştır.

Çiçekli kavuk, çiçekli şalvar çiçek deseninin çok kullanıldığını göstermektedir. Yemeni, yazma, çevre kadınların kullanımındadır. Rus basması fistanın varlığı yine Rusya'dan kumaşların geldiğine delildir. Acem şal ve Kırım şalı da yine bu kumaşların ithal edildiğinin göstergesidir. Keten gölke, kadife hırka, koton entari, tiftik çorap kumaş çeşitliliğine örnektir.

3.5. Osmanlı'nın Son Döneminde Beypazarı'nda Suç ve Cezaların Tasnifi

Tarih boyunca bütün devletlerin ortak sorunlarından birisi iç ve dış güvenliğin sağlanmasıdır. Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda huzur, refah ve emniyeti kurmak için çeşitli güvenlik politikaları geliştirmiştir. Bu politikalar zamanla devletin büyümesiyle, toplum yapısı, kültürel birikim ve tecrübeyle güncellenmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar güvenlik ihtiyacıyla kurumlar doğmuş, gelişmiş ya da yok olmuştur.⁴⁷⁷

Osmanlı ceza hukuku şer'i ve örfi hukukun birleşiminden oluşmaktadır. Günümüze ulaşmış en eski Osmanlı ceza kanunnamesi Fatih'e (II. Mehmet) aittir. Fatih kanunnamesinin ilk üç faslı ceza hukuku konularını kapsar. İkinci genel kanunname II. Beyazıt'a ait olup ilkin en önemli farkı siyasi suç ve cezaları kanunlaştırmış olmasıdır. I. Selim ceza kanunnamesinde ise ilk ikisine göre cezaların ağırlaştırıldığı gözlenmektedir. I. Süleyman tarafından çıkarılan ceza kanunnamesi 3 fasıldan oluşmaktadır. 17. Yüzyılda düzenlenen ceza kanunnamesinden sonra Tanzimat'a kadar ceza hukuku alanında genel bir düzenleme görülmemektedir. Tanzimat'tan sonra üç ceza kanunnamesi yürürlüğe girmiştir. 1840, 1851, 1858 yılları kanunnamelerinin ilk ikisi yerli, sonuncusu ise 1810 Fransız ceza Kanunu ile yerli hükümler birleştirilerek oluşturulmuştur. Vergi kanunnameleri her sancağa göre değişmekte olup ceza kanunnamesi ise tek ve geneldir.⁴⁷⁸

Osmanlı'da klasik dönemde bu unsurların yanında genel anlamda asayişin sağlanmasında askeri ağırlıklı bir kolluk yapılanması mevcuttur. Yönetim güvenlikte zafiyeti gidermek için askeri teşkilatla emniyet teşkilatını birbirinden ayırmaya çalışmıştır. Ancak Yeniçeri Ocağının direnci bu çabaları sonuçsuz bırakmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde

⁴⁷⁷ Erciment SARIAY, *II. Meşrutiyet Döneminde Ankara Vilayetinde Asayiş, Suç ve Ceza*, (Doktora Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2019, s. 1.

⁴⁷⁸ Mehmet AKMAN, "Osmanlı Ceza Hukuku Üzerine Bir İcmal", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 489-492.

ise ocak, asayışı sağlamak bir yana emniyeti bozan bir yapı halini almıştır.⁴⁷⁹ Beypazarı Dibecik Çiftliği'ni askeri elbiseli eşkıyaların bastığı ve burada bulunan martin tüfenk ve cephaneyi gasp ettiklerine dair H. 17.08.1336 tarihli kayıt bu durumun kanıtıdır.⁴⁸⁰ Aynı yıla ait bir başka belgede Beypazarı'nda türeyen bir çete olan Kara Ali Çetesinin peşine düşülmüştür.⁴⁸¹

1877-78 Osmanlı –Rus savaşı ile iç güvenlikteki teşkilatlanmada önemli değişiklikler olmuştur. 1879'da ise zaptiye nezareti kurulmuştur ve böylece ilk sivilleşmiş polis örgütünün ayak izleri görünmüştür. 1903'e gelindiğinde ise Jandarma Örgütü'nün kuruluş nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. İttihatçılar, II. Abdülhamit güvenlik politikasını yeniden yapılandırmışlar ve jandarma ve polis teşkilatlarını yeniden düzenlemişlerdir. Bu dönemde temel politika merkezîyetçi modernleşmeci bir yapı seyretnmiş, güvenlik kurumları da bu çerçevede oluşturulmaya çalışılmıştır. Polis kent merkezlerinde jandarma ise kırsal kesimlerde güvenliği sağlamakla görevlendirilmiştir.⁴⁸² Yargılamalar ise divan-ı harp mahkemelerinde yapılmıştır.⁴⁸³

Eşkılar her yerde olduğu gibi Ankara'da da dağları mesken tutmuşlardır. Eşkılar çeteleri ihtiyaçlarını köy basma, yağma, sirkat, postaya tecavüz gibi eylemlerden karşılamışlardır. Araştırmamız kapsamında Beypazarı'nda da eşkıyalık ve yol kesme gibi eylemlerin olduğu ve bunların arşiv belgelerine konu olduğu görülmektedir. H. 17.09.1317 (M. 19 Ocak 1900) tarihli bir belgede Nallıhan ve Beypazarı arasındaki yolda posta arabasının eşkıyalar tarafından soyulduğu ve bunun için tedbire başvurulması gerektiğine dair bir kayıt mevcuttur. Bu tedbirler kapsamında bölgeye 400 adet süvari neferi gönderilmesi düşüncesi de vardır.⁴⁸⁴ Devletin eşkıyalık olaylarının engellenmesi için yoğun çaba sarf ettiği görülmektedir. Fakat alınan tedbirlere rağmen Eşkılar çeteler halinde faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

Beypazarı'nda eşkıyalık faaliyetleri sıkça yaşanmış hatta askerden firari eşkıyalar çiftlik basmışlardır. *“Beypazarı'nın Dibecik Çiftliği'ne sabaha karşı asker elbiseli müsella yedi şahıs basarak çiftlik korucusunu hasıl bulunduğu otuz bin iki numrolu martini ile elli adet cephanesini aha-u gasp ve firar eyledikleri haber alınması üzerine”*diyerek kayda

⁴⁷⁹ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 32.

⁴⁸⁰ BOA/ DH.EUM.6.Şb, 55-30.

⁴⁸¹ BOA/ DH.EUM.6.Şb, 35-41.

⁴⁸² Erciment SARIAY, *agt.*, s. 36.

⁴⁸³ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 42-43.

⁴⁸⁴ BOA/DH.TMIK.S., 28-88.

geçirilen H. 17.08.1336 (M. 28 Mayıs 1918) tarihli belgede sabaha karşı Dibecik Çiftliği'ni basan askeri elbiseli 7 eşkıyanın burada bulunan martin tüfenk ile 50 adet cephaneyi gasp ettiği için müfreze ile takibe geçildiği anlatılmıştır.⁴⁸⁵ Bu belge asker firarilerinin de eşkıyalık yaptığıının kanıtıdır.

Beypazarı coğrafyası eşkıyalık ve asiler için uygun bir yapıya sahiptir. Nitekim 1920 yılında asilerin Beypazarı ve Ayaş çevresinde konuşlandığı bilinmektedir.⁴⁸⁶

Eşkıyalığın önüne geçilememesinin bir sebebi de seferberlik ilanıyla jandarmanın ordu emrine verilmesiyle jandarma sayısının azalması etkili olmuştur. Seferberlik ülkenin her yerinde iç güvenlik birimlerinin sayısını azaltmıştır.⁴⁸⁷ Yapılan bir araştırmada II. Meşrutiyet Dönemi'nde Ankara Sancağı ve kazalarında adam öldürme suç oranının en düşük olduğu kaza Beypazarı olarak görülmektedir. Kayıtlara göre 24.000 kişilik nüfusla öldürme suçu sadece 2'dir.⁴⁸⁸ Beypazarı'nda Nisa Hapishanesi adında bir hapishanenin bulunduğu bilinmektedir.⁴⁸⁹ Bir başka belgeden bu hapishanenin kiralık olduğunu öğreniyoruz. H. 26.06.1311 (M. 4 Ocak 1894) tarihli belgede 1309 yılı kira bedelinin Ankara Vilayeti Emvalinden ödenmesi kayıt altına alınmıştır.⁴⁹⁰

İncelenen 9 defterde Beypazarı'nda cinayet vakasına rastlanmamıştır. Buna göre Beypazarı günümüzde kullanılan tabirle o dönemin 'sakin şehir'lerinden biridir denilebilir.

Hayvan hırsızlığı, 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 221. Maddesinde '*...Çalınan hayvan hala duruyorsa sahibine iade edilir eğer durmuyorsa bedeli ödetilir. Ve her kim at vesair yük, araba binek hayvanatı ve keزالık davar olarak adlandırılan büyük küçük hayvanatı veya dalyanlarda bulunan balıkları... çalar ise 1 aydan 1 seneye kadar hapis cezasına çarptırılır.*' denmektedir.⁴⁹¹

Cezaların yaptırım gücü kimi zaman sorgulanmış ve cezaların şiddetinin artırılması gerektiği düşünülmüştür. Çünkü tarım toplumu olan Osmanlı'da kırsal kesimde yaşayan kimse için at, eşek, sığır, koyun gibi hayvanlar çok değerlidir.⁴⁹² Bu hayvanların çalınması

⁴⁸⁵ BOA/DH.EUM.6.Şb, 55-30.

⁴⁸⁶ Celal HAFİFBİLEK, *Ankara 1920*, İstanbul, 1998, s. 263.

⁴⁸⁷ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 65.

⁴⁸⁸ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 110.

⁴⁸⁹ BOA, DH.MB..HPS.32/20.

⁴⁹⁰ BOA, DH. MKT. 38/28.

⁴⁹¹ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 175.

⁴⁹² Erciment SARIAY, *agt.*, s. 176.

ailenin geçim sıkıntısı çekmesine, temel geçim kaynağını kaybetmesine neden olmuştur Yük taşıma, tarla sürme gibi birçok işte kullanılan hayvanlar, insanlar için hayatî bir öneme sahiptir. Beypazarı'nda da kayda geçen birçok hayvan hırsızlığı mevcuttur. Bu belgelerde genelde Karaşarlı Zeybekoğlu lakaplı meşhur bir eşkiyadan söz edilmektedir. O dönemde Beypazarı'nda tanınmış bir eşkiya olması muhtemeldir. H. 5 Şevval 1302 (M. 18 Temmuz 1885) tarihli bir ilam kaydında Kastamonu Kazası Çağ(?) Köyünden ... Emin oğlu Mehmet Kaşarlı Eşkiya müteveffa Zeybekoğlu Hasan'dan davacı olmuştur. İlamda davacının bir re's kısrağının eşkiya tarafından gasp edilmesi bu sebeple mahkemeye başvurması üzerine kısrağın aynî olarak hükümet tarafından karşılanmasına karar verilmiştir.⁴⁹³ Davalının müteveffa olarak kayda geçirilmesinden anlaşıldığına göre eşkiyanın verdiği zararların hükümet tarafından karşılandığı görülmektedir. Bir diğer ihtimal ise eşkiya hükümet tarafından etkisiz hale getirilmiş ve zarar görenlerin zararları karşılanmasına karar verilmiştir.

Bir başka kayıta ise Bolu Sancağı Gerede Kazasının Saklu(?) Köyünden Tüfenkçi Salih oğlu Halil benzer bir konu için davacı olmuştur. Davacı, meşhur Zeybek oğlu Hüseyin ve Mehmet'in bir re's kısrağını ahz-u gasp ettiğini iddia edip ve kısrağı Baypazarı mahkemesi yedinde görmesi üzerine kendisine teslim edilmesini talep etmektedir. Kısrağın kendisine ait olduğunu şahitlerle ispatlaması üzerine kısrağın davacıya teslimine karar verilmiştir.⁴⁹⁴ Yine bir başka davacı olan Ayaş Kazasının Kabaca Köyünden Bozba Mustafa oğlu Ali Karaşar Köyü civarından Zeybek oğullarını dava etmiştir. Davacı bir re's ineğini kaybetmiş daha sonra ineğini Zeybek oğullarında görüp geri istemiş fakat alamamıştır. Bunu üzerine mahkemeye başvuran davacı ineğin kendi malı olduğunu şahitlerle ispat ederek kendisine teslim edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine mahkeme ineğin hükümet tarafından karşılanmasına karar vermiştir.⁴⁹⁵

Kat-ı tarîk: (yol kesme) bir kişi veya grubun insanların mallarını zorla ve şiddet kullanarak veya tehdit ederek yollarını kesip almalarıdır. 1858 ceza kanununda ise “dağlarda ve kırlarda müsellah oldukları halde gezerek rast geldikleri yolcuları soymak fazihasını irtikap iden eşhasa ki kutta-i tarik tesmiye olunurlar. Yol kesme suçunu işleyenlere

⁴⁹³ BŞS, 7318/30-2 B. “*Asel Kastamonu Sancağı dahilinde kâin ... kazasının Çağ köyü ahalisinden Kuyumcu Emin oğlu Mehmet imzasıyla itâ olunan ... tarihli arzuhâlde bundan akdem malulen vefat eden eşkiyadan Karaşarlı Zeybek oğlu Hasanın ... âhz-u gasp etmiş olduğu bir re's kısrağı müteveffanın terekesi tahrir olunduğu zaman meydana çıkarak ...*”

⁴⁹⁴ BŞS, 7318/51-1 B. (20 Safer 1303 tarihli bir ilam belgesidir.)

⁴⁹⁵ BŞS, 7318/30-1 B. “*... Şahitlerin şahadetiyle tasdik etmiş ve hayvan-ı mezkuru...*” şeklinde devam belge 5 Şevval 1302 tarihli bir ilam belgesidir.

sıfatlarına ve suçunu derecelerine göre muvakkat veya müebbet kürek cezası verilir.”⁴⁹⁶ Beypazarı’nda yol kesen eşkıyaların türediği ve asayiş bozdukları belgelere yansımıştır. H. 05.05.1327 (M. 25 Mayıs 1909) tarihli bir belge; Sivrihisarlı bir kuyumcu ve arkadaşını Beypazarı yolunda soyup 500 dirhem ve 3 mecidisini alan asilerin olduğu ve peşlerine 19 nefer gönderildiğine dair bir telgraf kaydındır.⁴⁹⁷

Iskat-ı cenin (Çocuk Düşürme): Aile hayatına ve neslin devam etmesine büyük önem veren Osmanlı Devlet’inde kesin olarak yasaklanmıştır ve çocuk düşürme suç olarak kabul edilmiştir. Ceninin yaşam hakkı, kadının sağlığı ve nesebin devamlılığı gibi unsurlar söz konusudur.⁴⁹⁸ Ülkenin her yerinde olduğu gibi Beypazarı’nda da vakalar söz konusudur. Beypazarı’nın Merdivan dede Mahallesinden Eyüp oğlu İbrahim zevcesi Zeliha Eyüp Ağa oğlu Hacı Mehmet’i bu konu ile ilgili dava etmiştir. Davacının köpeklerin dalaşmasından dolayı davalının ailesiyle aralarında geçen şiddetli kavga neticesinde bir kız çocuğu düşürdüğünü iddia etmesi ve bu iddiasını şahitlerle ispatlaması üzerine davalının önce hapis sonra ise para cezasına çarptırıldığı bir ilan belgesi mevcuttur. *Beypazarı’nın Merdivan Dede Mahallesinden Eyüp oğlu ... kırk beş yaşında ve İbrahim zevcesi otuz yaşında Zeliha’ya ... ile üç aylık kız çocuğunun iskatına sebebiyet verdiği iddia olunmasından dolayı tahkikata alınan Merdivan Dede Mahallesinden ... yirmi altı yaşında Eyüp Ağa oğlu Hacı Mehmet...* şeklinde devam eden ilam belgesi H. 3 Zilhicce 1302 (M.13 Eylül 1885) tarihli dir.⁴⁹⁹

Kanuna göre cerh suretiyle çocuğun düşmesine neden olan kişiye üç yıldan on yıla kadar kürek cezası vardır.⁵⁰⁰

H. 25.09.1333 (M. 6 Ağustos 1915) tarihli bir belge ise Fiil-i şen suçunu kaydetmiştir. Kaş Mahkemesi Mahallesinden asker Süleyman zevcesi Fatma’nın zorla ırzına geçen Arslan oğlu Ahmet ceza almıştır.⁵⁰¹

Tarih Gazetesi muhabiri Ahmet Şefik Bey, 1909 Kasım’ında Beypazarı’nda bulunan hapishaneye uğramış ve hapishanenin durumundan bahsetmiştir. Hapishanenin iki odası olduğunu, odaların oldukça karanlık olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰²

⁴⁹⁶ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 156.

⁴⁹⁷ BOA/DH.MUİ., 130-51.

⁴⁹⁸ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 157-158.

⁴⁹⁹ BŞS, 7318/33-2 B.

⁵⁰⁰ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 158.

⁵⁰¹ BOA, İ.HB..172/24.

⁵⁰² Erciment SARIAY, *agt.*, s. 218.

1914 tarihli sual varakasına bakıldığında hapishanenin 2 mahkûm ve 1 gardiyan odası bulunmaktadır. 1909 tarihine nazaran daha kalabalıktır. Kadınlara ait bir hapishane de mevcuttur ve kiralanmıştır. 21 erkek ve 5 kadın mahkûm bulunmaktadır. Hapishanenin ikamete ve sıhhate uygun olmadığı ve yeniden inşa edilmesi gerektiği notu düşülmüştür.⁵⁰³ 26 suçlunun hepsi ‘cünha suçundan’ yani küçük suçtan dolayı hapishanede bulunmaktadır.

3.6. Haberleşme ve Ulaşım

3.6.1. Telgraf

Tam anlamıyla merkeziyetçi bir yönetimin uygulanması için 1865 yılında döşenmeye başlayan telgraf hattı, kısa süre içinde İmparatorluğun her yerine yayılmıştır. Devletin belli başlı merkezleri telgraf hattıyla birbirine bağlanmıştır. Telgraf hattını yaygın biçimde ve merkeziyetçi gücünü göstermek için kullanan ilk ülke Osmanlı Devleti’dir. Telgraf Osmanlı merkeziyetçiliğinin vazgeçilmez teknik bir vasıtasıdır.⁵⁰⁴

19. yüzyılın teknoloji ürünü olan telgraf, merkeziyetçi idarenin gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda kurulan telgraf ağı Avrupa devletleriyle paralellik göstermiştir. Süratle kurulan bir haberleşme ağı olan telgraf ve posta personeli çok iyi yetiştirilmiştir. Haberleşme müessesesi Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Cumhuriyet döneminde ülke üzerindeki kontrolü ve hükümrancılığı sağlamıştır.⁵⁰⁵ Beypazarı’nda telgraf teşkilatının varlığı en erken H. 1288 (M. 1871) yılına ait belgeden öğrenilmektedir. Bu belgeye göre Telgrafhane Müdürü Edhem Bey, Muhabere Memuru Hidayet Efendi, Muvassal-ı muharrerât İsmail Ağa, memurlar ise Çavuş Ali Ağa ve Hüseyin Ağa’dır.⁵⁰⁶ Bir diğer kayıt ise H. 1311 (M. 1893) yılına aittir. Bu kayda göre telgraf idaresinde telgraf memuru Hakkı Efendi, isimi kaydedilmeyen bir çavuş ve üç nefer görev yapmaktadır.⁵⁰⁷ H. 1325 (M. 1907) tarihli bir diğer kayıta Telgraf ve Posta Dairesi memuru Fuad Efendi yine bir çavuş ve üç neferle çalışmaktadır.⁵⁰⁸

⁵⁰³ Erciment SARIAY, *agt.*, s. 218.

⁵⁰⁴ İlber ORTAYLI, *Türkiye Teşkilat...* s. 497.

⁵⁰⁵ İlber ORTAYLI, *Türkiye Teşkilat...*, s. 512.

⁵⁰⁶ AVS/ H. 1288 (M. 1871)-38.

⁵⁰⁷ AVS/ H. 1311 (M. 1893)-163.

⁵⁰⁸ AVS/ H. 1325 (M. 1907)-142.

3.6.2. Demir Yolu

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın ikinci yarından sonra 7.500 kilometrelik demiryolu hattına sahip olmuştur. İktisadi kalkınmayı artıracak en önemli gelişmelerden biri imparatorlukta her yeri birbirine bağlayan yolların inşasıdır. Verimli arazileri, zirai bölgeleri denizlere bağlayan demiryolu ağı elzemdir.⁵⁰⁹

Yerli işçi ve yerli sermaye ile kurulan tek hat Hicaz demiryolu hattıdır. Şam'ı Mekke'ye bağlayacak, Hicaz ve bölgelerini İstanbul'a bağlayacak bu hat, II. Abdülhamit'in İslam liderliğini kuvvetlendirecek bir stratejisi olarak bilinir. Padişah bu hattı dış borçla ya da kilometre garantisi ile değil sadece iç sermaye ile finanse etmek arzusundadır. Bu sebeple Osmanlı olmayanların bağışları, gönüllü bağışlar, hususi vergilerle sermaye temin edilmiştir. Padişah ve sadrazam da en başta bağışta bulunan kimseler arasındadır. Öyle ki memleketin her yerinden Hicaz demiryolu yapımı için sermaye gelmiştir.⁵¹⁰ Beypazarı'ndan da Gömleksiz Köprüsü tamirâtı için toplanan paranın yarısı Hicaz demiryolunu finanse etmek için kullanılmıştır. H. 20.08.1320 (M. 22 Kasım 1902) tarihli belgede Beypazarı'ndaki Gömleksiz Köprüsü'nün tamiri için toplanan 128.147 guruşun bir kısmının Hamidiye-Hicaz Demiryolu inşasına sarfı ile ilgilidir.⁵¹¹ Bu durumla ilgili bir başka belge ise Beypazarı'na üç saat mesafedeki Gömleksiz Köprüsü'nün tamiri için hayır sahiplerinden toplanan meblağın, mezkur köprü, bayındırlık tarafından tamir edildiğinden yarısının Hamidiye-Hicaz Demiryolu inşaatı için kabulü ve diğer yarısının Ankara'ya getirilmek istenen Hanım Pınarı Suyu'na tahsis edilmesi talebinin uygun görüldüğünün Ankara Vilayetine bildirildiği ile ilgilidir.⁵¹²

Demiryolu hattı için ülkenin her yerinden yardım gelmiştir. Bu yardımlar için komisyonlar kurulmuştur. Birçok bölgede olduğu gibi Beypazarı'nda da H. 1320 (M. 1902) yılında Hicaz Şimendifer Hattı İane Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun Reisi o dönemin kaimmakamıdır. Azaları ise 9 kişiden müteşekkildir. Hakim Efendi ve Mehmet Nuri Efendi,

⁵⁰⁹ Halil İNALCIK ve Donald QUATAERT, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 2, İstanbul, 2004, s. 925-926.

⁵¹⁰ H. İNALCIK ve D. QUATAERT, *age.*, s. 929.

⁵¹¹ BOA/ Y..MTV., 236-120.

⁵¹² BOA/DH.MKT., 656-44. (H. 02.11.1321 tarihli bir belgedir. Bir önceki belgede zikir olunan meblağ 128.147 guruştur. Buradan hareketle Hamidiye-Hicaz Demiryoluna gönderilen meblağ 64 guruş olmalıdır.)

Hacı Emin Efendi, Ahmet Efendi, Hacı Hilmi Efendi, Osman Nuri Efendi, Hacı Hüseyin Efendi, Abdullah Efendi, Hacı Eşref Efendi, Mehmet Efendidir.⁵¹³

Demiryolu inşaatı kısa vadede devletin gelirini azaltsa de uzun vadede faydalı olmuştur. İç bölgeler açılmış, devletin burada kontrolü artmıştır. Asker sevkiyatı hızlanmış, kervanlar fiyat düşürdükleri için ulaşım ucuzlamıştır. Ziraat malların ihracatı artmıştır. Hicaz Demiryolunun ucuz tarifeleri Mekke ve Medine'ye giden hacı sayısını arttırmıştır.⁵¹⁴

3.7. Göç ve İskan

Bu başlık altında 19. ve 20. yüzyıllarda önemli bir sosyolojik olgu olan 'Göç' konusunun tarihi seyir içinde, gelişimi, etkileri ve ekonomik, siyasi ve sosyal sonuçları Beypazarı Kazası üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.7.1. Göç Olgusu

Göç insan ve mekân üzerinde birçok etkiyi de içinde barındırmaktadır. Etkilerine geçmeden önce göç kavramının tanımının kısaca yapılmasında fayda vardır. Göç olgusu sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere neden olan ve tarihin her devrinde meydana gelen günümüzde de devam eden yaygın bir insanlık gerçeğidir. Deprem, savaş, sel ve yangın gibi doğal afetler ve ekonomik olarak refah ve istihdam arayışı, baskılardan kurtulma gibi siyasi nedenler nüfus hareketliliğinin ve göçlerin başlıca nedenlerindendir.⁵¹⁵ Göçün başka bir tanımı ise insanların siyasi, sosyal, ekonomik veya doğal nedenlerden coğrafi olarak yer değiştirmesidir.⁵¹⁶ İnsanlık tarihinin akış yönünü derin bir biçimde etkileyen hatta değiştiren bir olgu olan göç, 19. yüzyıla kadar iklimde meydana gelen geçici ve sürekli değişim, savaşlar, kullanılabilir tarım arazisinde azalma gibi nedenlerle meydana gelmiştir.⁵¹⁷

Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne göçler Rusya'nın 1783 tarihinde Kırım'ı ilhak etmesiyle başlamıştır. Rusya'da yaşayan Müslüman halk, Ortadoks Rus hâkimiyetinde yaşamaktansa Müslüman Osmanlı hâkimiyeti altında yaşamayı tercih ettiklerinden

⁵¹³ AVS/ H.1320-151.

⁵¹⁴ H. İNALCIK ve D. QUATAERT, *age.*, s. 931-934.

⁵¹⁵ Ali Rıza GÖKBUNAR, "19. ve 20. Yüzyıllarda Yaşanan Göçlerin Türk Maliye Tarihi Açısından Analizi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, 2004, s. 232.

⁵¹⁶ Uğur BOZKURT, "II. Abdülhamid Döneminde (1876-1909) Ekonomik Sebeplerden Dolayı Meydana Gelen Dış Göçler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.51, 2021, s. 481.

⁵¹⁷ Ali Rıza GÖKBUNAR, "agm.", s. 231.

yaşadıkları toprakları terk etmeye başlayarak Osmanlı topraklarına gelmeye başlamışlardır. Bu hareketlilik 1853-1856 Kırım Savaşından sonra yoğunlaşmıştır. Sahil boyundaki Kırım Tatarları Osmanlı İle iş birliği yaptıkları gerekçesiyle iç kesimlere sürülmek istenmiş bunun üzerine de Kırım'dan Osmanlı'ya yeni bir göç dalgası meydana gelmiştir.⁵¹⁸

19. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen göçlerin ekonomik boyutunun yanında ikinci neden din ve milliyet ayrımlarıdır. Rusya ve Osmanlı arasındaki savaşlardan kaynaklı büyük çaplı göçlerde çoğunluk Türk- Müslüman nüfusunu içermektedir.⁵¹⁹ Osmanlı Devleti'nin son döneminde meydana gelen siyasi gelişmelerle birlikte büyük demografik hareketler meydana gelmiş ve bu hareketler genellikle kaybedilen topraklardan veya çevre ülkelerden geride kalan sınırlar içindeki göçler şeklinde cereyan etmiştir. 1856-1914 yılları arasında kaba tahminlerle ülkeye gelen muhacirlerin sayısı 6.425.000'dir.⁵²⁰

3.7.2. Beypazarı'nda Son Dönem Göç Hareketliliği

1877-1878 savaşlarından sonra Kuzey Kafkasya'dan Osmanlı'ya 500.000 göçmen geldiği kayda geçmiştir. Rusya'nın Karadeniz ve sahillerine Kazak göçmenlerini yerleştirme projesi Kuban Çerkezlerini rahatsız etmiş ve yeni bir göç dalgası başlatmıştır.⁵²¹ 1877-1878 Osmanlı- Rus harbi sonrasında ise bir görüşe göre 250.000-300.000 arası Müslümanın katledildiği ve 1.500.000 Müslümanın ise Osmanlı topraklarına göç ettiği tahmin edilmektedir.⁵²²

Kırım Savaşı sonrasında yoğunlaşan göçmen iskân hareketlerini düzenlemek için Osmanlı Devleti yeni birimler oluşturmuştur. Bu tarihlere kadar *şehremaneti* tarafından yürütülen göçmen iskân hareketleri artan göçmen sayısı ile bu birimin üstesinden gelemeyeceği noktaya gelmiştir. 1860 yılında İstanbul'daki göçmen sayısındaki artış sebebiyle Trabzon valisi Hafız Paşa'nın önderliğinde "Muhacirin Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyonla göçmenlerle ilgili her türlü iş ve yazışmalar yürütülmeye çalışılmıştır. Komisyonun taşra teşkilatları başlarda kurulmamış fakat ihtiyaç duyuldukça bu görev için

⁵¹⁸ Muzaffer TEPEKAYA, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya'dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı'na Göçler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S. 2, 2006, s. 464.

⁵¹⁹ Uğur BOZKURT, "agm.", s. 482-483.

⁵²⁰ Ferhat BERBER, "19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler" *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, C. 31, S. 31, 2011, s. 18.

⁵²¹ Muzaffer TEPEKAYA, "agm.", s. 473.

⁵²² Kemal KARPAT, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 118.

taşraya memurlar gönderilmiştir. İlerleyen zamanlarda ise göçmen iskân eden her vilayet, sancak ve kazada Muhacirin Komisyonu teşkil edilmiştir.⁵²³ 18 Haziran 1878 tarihinde kurulan komisyonun teşkilatı ve görevleriyle ilgili beş fasıl, bir ilave ve sonuçtan oluşan toplam 48 maddelik bir talimatname oluşturulmuştur. Bu komisyon 8. Maddesi gereği Cuma günleri hariç her gün toplanarak göç işlerini yürütmüştür.⁵²⁴

Tablo 27. Beypazarı Muhacir Komisyonu Üyeleri

<i>TARİH</i>	<i>KOMİSYON ÜYELERİ</i>
H.1300	İsmail Efendi Hacı Ahmet Efendi Hafız Ahmet Efendi İbrahim Efendi
H.1318	Reis Zeki Efendi zade Hilmi Efendi Aza Hacı Eşref Efendi Kâtip Hafız Mehmet Efendi Rüştü Efendi
H.1320	Reis Mehmet Nuri Efendi Aza Mehmet Rüştü Efendi Kâtip Ali Rıza Efendi
H.1325	Reis Vekili Nuri Efendi Aza Seyit Mustafa Efendi Kâtip Ali Rıza Efendi

Beypazarı kazasında da Muhacirin Komisyonunun ilk görünmesi H. 1300 (M. 1882) tarihli Ankara Vilayet Salnamesindedir. Bu komisyonun ilk üyeleri İsmail Efendi, Hacı Ahmed Efendi, Hafız Ahmed Efendi, İbrahim Efendi'dir.⁵²⁵

Göçmenlerin kabulünde dinî ve insanî konular kadar devletin önemli bir gücü olan nüfusun arttırılması da mühim bir konudur. Nüfus artışı devlete bir takım külfetlerinin yanında tarım arazilerinin değerlendirilmesi, üretimin artması, ekonominin canlanması, gelirden artış sağlanması, asker gücünün artması ve vergi gelirindeki artışları da beraberinde getirmektedir. Göç konusu bunlarla birlikte değerlendirildiğinde bir kazanç sayılabilmektedir.⁵²⁶

3.7.3. İskân

Bütün bu göç hareketlerinin bir diğer sonucu ise özellikle savaş döneminde Osmanlı topraklarına gelen muhacirlerin iskân problemidir. Osmanlı Devleti göçmenlere iâşe temini

⁵²³ Muzaffer TEPEKAYA, "agm.", s. 467.

⁵²⁴ Muzaffer TEPEKAYA, "agm.", s. 473.

⁵²⁵ AVS/ H.1300-116.

⁵²⁶ Ferhat BERBER, "agm.", s. 22.

noktasında ve iskânları konusunda birtakım sorunlar yaşamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanmış ve bu yenilgiyle birlikte birçok bölgede göç hareketleri yaşanmıştır. Daha çok Osmanlı topraklarına göç hareketleri görülmüştür. Rusya ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı daha çok işine yarayacak kişilerin kendi topraklarına göç etmesine izin verirken ekonomik faaliyetlerden yoksun olanların ve refah seviyesi düşük olan kişilerin Osmanlı topraklarına göç etmesini istemiştir.⁵²⁷

Doksan üç harbi sonrası gelen göçmenlerin iskân edilmesi için yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Bu alanların kuruluş şekli önemlidir. Köylerin bir kısmı eski yerleşim birimlerine muhacir iskânı ile yeni bir “*köy ittihaz*” (köy haline getirme) edilmiştir.⁵²⁸

Beypazarı'nda da göçmenler ve yangından etkilenen sakinler için yeni mahalleler kurulmuştur. Bunlardan bir tanesi de Hamidiye Mahallesidir. H. 26.09.1301 (M. 20 Temmuz 1884) tarihli bir belgede sonradan kurulan bu mahallenin adının II. Abdülhamid'e izafen Hamidiye adını aldığına dair kayıt mevcuttur.⁵²⁹ II. Abdülhamid tarafından yaptırılan Hamidiye (Gazi Paşa) mahallesindeki evlerin bir kısmı aynı tipte ve İstanbul Caddesi üzerinde karşılıklı olarak inşa edilmiştir. Bu evler o zaman dışarıdan gelen göçmenlere verilmiştir.⁵³⁰ Ayrıca yine Beypazarı'na 1849'da yurt dışından gelen göçmenleri yerleştirmek için Zafer Mahallesi kurulduğu bilinmektedir.⁵³¹

Gelen muhacirlerle birlikte boş olan ve ekim yapılmayan pek çok Rumeli ve Anadolu toprakları tarımsal anlamda canlanmış ve bu canlanmayla birlikte vergi gelirlerinde özellikle tarımsal vergi gelirlerinde ciddi artışlar yaşanmıştır.⁵³² Devlet aynı zamanda göçmenlere eğitim ve sıhhi hizmetler konusunda da destek olmuştur. Cami yapımlarıyla dini ihtiyaçlara da cevap verilmeye çalışılmıştır.⁵³³

İskân yerlerine gönderilen muhacirlerin yol masrafları ve yolculuk sırasında ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. İskân bölgelerine geldikten sonra da sayımları yapılarak refah seviyeleri belirlenip yardıma ihtiyaçları olup olmadığına karar verilmiştir. Refah

⁵²⁷ Uğur BOZKURT, “agm.”, s. 487.

⁵²⁸ Ferhat BERBER, “agm.”, s. 37. (“... ham arazi üzerine ebniye inşasıyla köy teşkili kanunen evvel emirde iradetü's-seniyye-i hazret-i padişahinin istihsaline mütevakıf olduğu halde muhacirin ile aşâir ve kabâilin iskânına suhûlet olmak için bunların haneleri bilâ te'hir inşâ ile müceddeden teşekkül edecek köy ve mahallelerin..”)

⁵²⁹ BOA/Y..A...HUS. 179-30.

⁵³⁰ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 27.

⁵³¹ Ethem TORUN, *age.*, s. 126.

⁵³² Ali Rıza GÖKBUNAR, “agm.”, s. 240.

⁵³³ Ferhat BERBER, “agm.”, s. 30.

seviyesi düşük olanlara belirli bir süre aynî ve nakdî yardıma devam edilmiştir.⁵³⁴ Göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Ramazan ayının öncesine hazırlanan kuponlar hane başına bir kuruştan satışa sunulmuştur.⁵³⁵

Beypazarı'nda iskân olunan Bosnalı bir muhacirin kaydı dikkate değerdir. H. 12.04.1319 (M. 29 Temmuz 1901) tarihli belgede Avusturya sefaretiden gelen bir tahriratin Bosnalı Hasan Doviç, Basto Ayvan ve Mahmut Haçiç adlı muhacirlere tebliğ edildiği kayda geçmiştir. İçeriğine ulaşılamayan evraklar kendilerine teslim edilmiştir.⁵³⁶ Bir diğer belgede ise yine Beypazarı'nda mukim bir Bosnalı muhacir İbrahim nam-ı diğer İsmail bin Hasan'a Avusturya sefareti vasıtasıyla gelen bir evrak tebliğ edilmiştir. H. 21.04.1319 (M. 7 Ağustos 1901) tarihli belgede Priyedor mahkemesinden gönderilen varaka-i Hukukiyenin tebliğ ettirilip makbuz ilmühaberinin iade edilmesiyle ilgili kayıt mevcuttur.⁵³⁷

Kırım ve Kazan muhacirleri Osmanlı Devleti'nin gözünde her zaman farklı bir konumda olmuştur. Onlara özel ihtimam gösterilmiştir. Bilhassa Kırım soyluları İstanbul çevresi veya Trakya ile Batı Anadolu'nun şehirleşmiş alanlarında ya da önemli çiftliklerde konumlandırılmışlardır.⁵³⁸

3.8. Dini ve Sosyal Müesseseler

3.8.1. Cami ve Mescitler

Beypazarı kazasında H.1299 (M. 1881) yılında salname kayırlarına göre 43 adet cami ve 118 adet mescit bulunmaktadır.⁵³⁹ H.1307 (M. 1889) yılında ise kayıtlara göre 77 cevâmi' ve mescit mevcuttur.⁵⁴⁰

3.8.1.1. Akşemseddin Cami

Cami Beytepe Mahallesi'nde bulunmaktadır. Okul sokağı ile Kayhan Güven Caddesi'nin kesiştiği noktada bulunan camii 1965'te Vakıflar genel Müdürlüğü tarafından

⁵³⁴ Muzaffer TEPEKAYA, "agm.", s. 476.

⁵³⁵ Ferhat BERBER, "agm.", s. 39.

⁵³⁶ BOA/HR.UHM 341-13.

⁵³⁷ BOA/HR.UHM 341-22.

⁵³⁸ Ferhat BERBER, "agm.", s. 32.

⁵³⁹ AVS/ H.1299-185.

⁵⁴⁰ AVS/ H.1307-258.

19. yüzyıldaki şekline uygun olarak yeniden restore edilmiştir. İlk yapımı ise 15. yüzyılda ve ahşap malzemeden yapıldığı rivayet edilmektedir.⁵⁴¹ Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemseddin tarafından yanında bir medreseyle birlikte yaptırılan yapı 1869 Beytepe Mahallesi yangınında tamamen yanmıştır. Akşemseddin Beypazarı'nda ikamet etmiş ve bir cami ile bir değirmen inşa ettirmiştir. Göynük kasabasında meftun olan Akşemseddin'e Fatih Sultan Mehmet'in kızı kendisini iyileştirdiği için Beypazarı'nda pirinç tarlaları hediye etmiş Akşemseddin de kabul etmiştir.⁵⁴²

1869 yılında yanan cami Çayırılı oğlu Zeki Efendi tarafından yeniden ve taştan yaptırılmıştır. O dönemde minare yapacak usta bulunamadığından caminin minaresi R. 1920 yılında Hristiyan bir usta tarafından sonradan yapılmıştır.⁵⁴³ Cami eğimli bir arazi üzerindedir. Ahşap tavalı ve kesme taş duvarlıdır. Camiyi aydınlatan pencereler sivri kemerli ve alçı şebekelidir.⁵⁴⁴

3.8.1.2. Sultan Allaaddin Cami (Cami-i Kebir- Paşa Cami)

İstiklal Mahallesi Alaaddin Sokağında yer alan caminin ilk inşa tarihi Selçuklu dönemine atfedilmiştir. Fakat kentin geçirdiği birçok yangında zarar gördüğünden bugünkü halini almış olması muhtemeldir. Yapısal özellikleri bakımından 17. Yüzyıl yapısal özelliklerini taşımaktadır. İlk inşası Sultan I. Alaaddin Keykubat zamanında Ankara'da bir sükûn devri yaşandığı sırada imar çalışmaları yoğunlaşmış olduğundan bu dönemde yapılmış olması muhtemeldir. Osmanlı döneminde ise söz konusu yapı harap olduğundan bugünkü yapı inşa edilmiştir. İlk yapı ahşap direkli menşei Orta Asya'ya dayanan Anadolu'da pek çok örneğini gördüğümüz camilerden olması muhtemeldir.⁵⁴⁵ Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın Ankara ve çevresinde birçok hatırası olduğu bilinmektedir. Sultan adına aynı tarihlerde hem Ankara'da hem Beypazarı'nda cami inşa edilmesi bunun göstergesidir.⁵⁴⁶ Bir başka kaynakta ise her ne kadar cami Sultan Alaaddin'e mal edilse de caminin karakteristik özelliği 15. ve 16. asra ait olduğunu göstermesi sebebiyle eserin yerinde önceden başka bir eser bulunduğu fakat yapı harap olduğu için bugünkü eserin

⁵⁴¹ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 34.

⁵⁴² Yaşar ŞENER, *age.*, s.18-19.

⁵⁴³ Ethem TORUN, *age.*, s. 158.

⁵⁴⁴ <http://www.beypazari.gov.tr/tarihi-yapilar>. s.e.t. 09.09.2023.

⁵⁴⁵ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 41-46.

⁵⁴⁶ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 12.

yapıldığı iddia edilmektedir.⁵⁴⁷ Hutbesinde Sultan Alaaddin, Rüstem Paşa ve Sarı Kethüda isimleri anılmaktadır. Önceleri Ankara- İstanbul- Bağdat yolu caminin kuzeyindeki üst yoldan geçmiştir. Camin etrafında pazar kurulmuştur. Çarşı ve mahalleler caminin etrafında bulunmuştur. Rivayete göre caminin temeli atılırken halka gusül abdesti almaları söylenmiş fakat halk su olmadığını söyleyince Sultan Alaaddin'in veziri Rüstem Paşa camin yanına hemen kasabanın iyi sularından bir su getirtmiş ve Rüstem Paşa Hamamını yaptırtmıştır.⁵⁴⁸ Ayrıca caminin tamiri için H. 02.07.1304 (M.14 Eylül 1888) tarihine ait bir belgede para gönderildiği kaydedilmiştir. Belgeye göre Beypazarı Sultan Alaaddin Caminin tamiri için 35 bin gurus ödenmiştir.⁵⁴⁹

3.8.1.3. Kurşunlu Cami (Evsat Hoca Nazır)

Beytepe Mahallesi Cumhuriyet Caddesinde yer alan cami eğilimli bir araziye konuşlanmıştır. Kubbeli ve kare planlı bir yapıdır.⁵⁵⁰ Giriş kapısındaki kitabeye göre H.1096 (M.1685) tarihinde inşa edilmiştir. Fakat bazı kaynaklar bunun tamir tarihi olduğunu iddia etmektedir. Sadrazam Nasuh Paşa tarafından Suluhan ile birlikte 1613 yılında yapıldığı söylenmektedir. Fakat Nasuh Paşa vakfiyesinde Beypazarı'nda bir cami adı geçmemektedir.⁵⁵¹ Beypazarı'nın en tanınmış eserlerinden biridir. Arazinin eğimine uygun olarak yapıldığından Güney cephesi diğer cephelerden yüksektir. Evsat Hoca Nazır adıyla da bilinen Kurşunlu Cami Beypazarı'nın en bilinen eseridir.⁵⁵² 1884 yılında çıkan yangında caminin ahşap kısmı tamamen yanmıştır. Kubbesindeki kurşunlar erimiştir. 1886 tarihinde Hacı Latif oğlu tarafından onarımı yaptırılmıştır.⁵⁵³

3.8.1.4. Eski Derbentçik (Acı) Cami

Beypazarı'nda terk edilmiş Derbentçik Mevkiinde bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı caminin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Halk arasında 'Acı' olarak da bilinen cami 1960'lı yıllarda terk edilen Derbentçik mevkiindedir. Cami mimari

⁵⁴⁷ Ethem TORUN, *age.*, s. 160.

⁵⁴⁸ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 21-22.

⁵⁴⁹ BOA/İ..ŞD..., 85-5051.

⁵⁵⁰ <http://www.beypazari.gov.tr/tarihi-yapilar>. s.e.t. 09.09.2023.

⁵⁵¹ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 74-82.

⁵⁵² Ethem TORUN, *age.*, s. 162.

⁵⁵³ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 21.

özellikleri bakımından Beypazarı'nın 19. yüzyıl eserlerine benzemektedir. Cami alçı süslemeli mihrabı ve yapısal özellikleri bakımından geç Osmanlı dönemi yapısıdır.⁵⁵⁴

3.8.1.5. Hoca Kiriş (Abbaszade) Mescidi

Mescit İstiklal Mahallesi Çınar Sokakta bulunmaktadır. Abbaszadeler mescidi olarak da bilinmektedir. Yapı kare planlıdır ve taş malzeme kullanılmıştır. Çatısı çinko kaplıdır.⁵⁵⁵ Camiye ait herhangi bir kitabe mevcut değildir. Fakat bordür taşında 'sene 1304' ibaresi hicri olması muhtemeldir. 1887 yılında ya da bu tarihe yakın bir dönemde yapıldığını göstermektedir. Mimari ve süsleme özellikleriyle dikkat çeken cami 19. yüzyıl sonlarının sanatını yansıtmaktadır.⁵⁵⁶

3.8.1.6. İmaret Cami

Beytepe Mahallesinde Cumhuriyet Caddesi ve Ahmet Yesevi Sokağının kesiştiği noktada bulunan cami geniş bir meydana bakmaktadır. Caminin yapım tarihi ile ilgili bir kitabesi mevcut değildir. Yapı bir çok kez restorasyon geçirmiştir. Beypazarı merkez cami içerisinde kerpiç malzemenin kullanımına örnektir.⁵⁵⁷ Caminin herhangi bir kitabesi mevcut değilse de bir kaynaktan H.1304 (M. 1886) yılında yardımlarla yapıldığı yazılıdır. İlk hatibi Kayserilizade Hacı Mustafa Efendi'dir. Zeyrek sülalesi aynı görevi uzun yıllar devam ettirmiştir. Cumhuriyet döneminden önce cami etrafında meşhur iç ve dış imaret denilen bulunmaktadır.⁵⁵⁸

3.8.1.7. Tabakhane Cami

Beytepe Mahallesi Çarşı sokakta bulunan cami ticari yapının içerisinde bulunmaktadır. Cami adı 'Tabaklar' Ailesi'nden geldiği rivayet olunmaktadır. Yapı şehrin geçirdiği yangınlardan büyük zarar görmüş ve 1869 yerine bugünkü cami inşa edilmiştir. Caminin onarım kitabesindeki tarih H.1314 (M. 1898) yılıdır.⁵⁵⁹ Caminin onarım işi

⁵⁵⁴ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 49-53.

⁵⁵⁵ Ethem TORUN, *age.*, s.171.

⁵⁵⁶ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 103-106.

⁵⁵⁷ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 54-59.

⁵⁵⁸ Ethem TORUN, *age.*, s. 169.

⁵⁵⁹ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 83-88. (Cami kitabe yazısı: *Bi tevfiği teâla iş bu cami-i şerif Söylemez Zâde El – hac Hafız Hüseyin Efendi tarafından tecdid[en] inşâ ettirilmiştir Sene 1314.*)

Söylemezzade Hacı Hüseyin Efendi tarafından yaptırılmıştır.⁵⁶⁰ Bu kişi aynı zamanda Demirciler çarşısındaki yıkılan taş camiyi de onarmıştır. Ve ovalara giden bağların içine bir de köprü yaptırmıştır.⁵⁶¹

3.8.1.8. Yeni Cami

Hanlarönü'nde Çarşı içinde anayola yakın bir konumdadır. Hacı Abdullah Efendi zade Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu kimse Doğuş ailesi olarak bilinen ailenin dedesidir.⁵⁶² H.1315 (M. 1899) yılında yapılan yapı asimetrik bir plana sahiptir. Kuzey duvarı iç simetrisini bozmaktadır. Dışta ise kuzeybatı yönünde eksenden içeri kayan bir cephe düzenlemesi vardır.⁵⁶³

3.8.1.9. Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi

Beytepe Mahallesi Cevizlerkaşı Sokakta yer alır. Mescitin alçı mihrap bordüründe H. 1293 (M. 1876) tarihi kayıtlıdır. 19. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiştir. Cevizlerkaşı Sokağı Mescidini Beypazarı'ndaki diğer mescitlerden ayıran bir özellik zemin kat üzerinde yükseltilmiş bir haremi olmasıdır.⁵⁶⁴

3.8.1.10. Kazgancı Mescidi

İstanbul Mahallesi Çınar Sokak yokuşunda yer alan mescit dikdörtgen yapılıdır. Yapının herhangi bir kitabesine rastlanmamıştır. 19. yüzyılda yapılmış olması muhtemeldir. Cami mahalle halkı tarafından tamir ve ıslah edilmeye çalışılmıştır. Bilinçsiz yapılan bu tamiratın izleri görülmektedir. Taş örgülerine derz sürülmüştür. Mescidin dış cephesi sonradan derz ile ıslah edilmiştir.⁵⁶⁵

⁵⁶⁰ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 24.

⁵⁶¹ Ethem TORUN, *age.*, s. 167.

⁵⁶² Yaşar ŞENER, *age.*, s. 25.

⁵⁶³ Ethem TORUN, *age.*, s. 170.

⁵⁶⁴ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 98-102.

⁵⁶⁵ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 107-109.

3.8.2. Türbeler

3.8.2.1. Gazi Gündüzalp

Ertuğrul Gazi'nin babası (bir rivayet oğlu) Gündüz Alp adına yapılmış bir türbe Beypazarı Hırka tepe Köyünde bulunmaktadır. Gazi Gündüzalp Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey'in dedesidir. Ertuğrul Gazi dışında Gündoğdu, Sungurtekin, Dündar adlı üç oğlu daha vardır. Gazi Gündüzalp Hırkatepe bir Rum baskını sırasında şehit olmuştur.⁵⁶⁶ Kayı aşiretinin Söğüt'e göçü esnasında Ertuğrul Bey'in babası Gündüz Alp yol güzergâhında Beypazarı'na yakın Hırka köyünde vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Gündüz Alp efsanesi bölge halkının hafızasında hala yaşamaktadır.⁵⁶⁷

Kayılar tarafından mezarının yeri sahiplenilmiş ve yurt edinilmiştir. 40 adet Kayı boyuna mensup kişi tarafından sahiplenilen köy bu sebeple 'Kırka' olarak anılmış zamanla ise *Hırka Tepe* olmuştur. Türbenin üzerine gelen kısım çatılıdır. Namaz kılmak için bir bölüm oluşturulmuştur. Türbe askere gidenler tarafından ve hayır duası etmek isteyen kişiler tarafından ziyaret edilmektedir.⁵⁶⁸ Kasabanın 15 km. batısında üzeri ormanlarla örtülü bir tepenin eteğinde, Kızılsaray olarak anılan bir yamaçta köy yollarına bakan bir noktadır.⁵⁶⁹ Bir başka bilgi ise; Gazi Gündüzalp'in Osmanlı akıncılarından olduğu ve Osmanlı Devleti'ni kuran Osman Gazi'nin kardeşi olduğu yönündedir.⁵⁷⁰ Gazi Gündüzalp'in mevcut kayıtlara göre mezarı burada bulunmaktadır. Gazi Gündüzalp Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in kardeşidir.⁵⁷¹

3.8.2.2. Karadavut Türbesi

Kuyumcutekke Köyünün camii avlusunda bulunan türbe Oğuzların Bozok koluna mensup Avşar Boylarından Kuyumcular aşiretine bağlı olan köyde bulunmaktadır. Türbe içindeki bir yazıda 'merhum Karadavut Türbesi 1453 Kuyumcutekke Köyü' yazmaktadır. Dikdörtgen planlı türbe kubbelidir ve düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Türbede 8 sanduka mevcuttur. Beş tane çocuk ve üç tane yetişkin mezarı vardır. 3 yetişkin mezarından

⁵⁶⁶ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 32.

⁵⁶⁷ Sıddık ÇALIK, *age.*, s. 15.

⁵⁶⁸ <https://www.beypazari.bel.tr/HOME/INDEX/BELEDIYEMIZ/MAHALLELER/578>, s.e.t. 08.09.2023.

⁵⁶⁹ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 29.

⁵⁷⁰ Ethem TORUN, *age.*, s. 173.

⁵⁷¹ Bkz. Beypazarı Kaymakamlığı tarafından 1994 tarihinde hazırlanan Tanıtım kitabı, *Beypazarı*, 1994, s. 48.

birisi Karadavut'a diğerk ikisi ise kadınlara aittir. Türbe ziyaretçileri şifa bulmak adına sandukaların üzerine çocuk giysileri ve eşyaları bırakmakta ve hayır duası ve değişik dilekler dilemektedirler.⁵⁷² Hacı Bayram Veli'nin halifelerinden olduğu tahmin edilen bu zatın Fatih devri velilerin ve bilginlerin Karadavut Mehmet Efendi olması muhtemeldir.⁵⁷³ Mezarı Beypazarı'nın 8 km. kuzey doğusunda yer alan bu kimsenin çok vakıfları ve hayratı olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁷⁴ Karadavut Hazretleri ile ilgili Beypazarı'nda birçok söylenti ve efsane mevcuttur.⁵⁷⁵

3.8.2.3. Karaca Ahmet Türbesi

Selçuklu Dönemi 13. veya 14. yüzyıl yapısı olduğu tahmin edilen türbe yığma ve kesme taştan yapılmıştır. Birbirine açılan iki odadan oluşmaktadır. İkinci odada biri çocuk mezarı olmak üzere iki mezar bulunmaktadır. Giriş odasında da iki mezar mevcuttur. Halk türbeye Karaca Ahmet Tekkesi de demektedir.⁵⁷⁶ Bazı kayıtlarda Karaca Ahmet Sultan'ın İstanbul'da meftun bulunduğunu Beypazarı'nda ise makamı bulunduğunu yani dergâh veya tekkesi olduğunu yazmaktadır. Yani zamanında dergâh olarak kullanıldığı ve sonradan da buraya mensuplarından birkaç zatın gömülmüş olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁷⁷ Türbe İnözü bağlarına giden yolun sol çıkış noktasında Başçeşme mevkiindedir. Üstü kapalı büyük bir yapıdır.⁵⁷⁸ Türbe Halk arasında 'Karaca Ahmet Tekkesi' olarak da bilinir.⁵⁷⁹

⁵⁷² <https://www.beypazari.bel.tr/HOME/INDEX/BELEDIYEMIZ/MAHALLELER/599>, s.e.t. 08.09.2023.

⁵⁷³ Ethem TORUN, *age.*, s. 176.

⁵⁷⁴ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 30.

⁵⁷⁵ Ahmet YILDIRIM, *Beypazarı Efsaneleri*, Ankara, 2019, s. 62. "... Karadavut Hazretlerinin iyi bir koçluk kuzusu varmış. Arkadaşları da fırsat buldukça ona takılıp 'Senin bu kuzuyu kesip yiyelim.' derlermiş. O da gayet sakin bir şekilde cevap verip: 'Arkadaşlar acele etmeyin yavaş yavaş ona da sıra gelir.' Dermiş. Fakat arkadaşları kuzuyu yeme konusunda ısrarlarını sürdürürken o da bir gün çayın kenarında SU'ya batmış bir tomruğu göstererek şöyle demiş: 'tamam kuzuyu yiyelim ama bir şartım var. Herkes evinden sağlam bir urgan getirsin şu tomruğu çıkaralım öyle yiyelim.' Demiş. Bu teklif hepsinin hoşuna gitmiş ve hemen urganları getirmişler. Fakat ne kadar uğraşsalar da tomruk yerinden kimildamamış. Hepsi: ' Bu işe hiç girmeseydik.' diye düşünürken don bir gayret tomruğa sarılmışlar ve tomruğu SU'dan almayı başarmışlar. Karadavut Hazretleri 'Dönün arkanızı.' Der ve ellerini arkadaşlarının gözlerine sürer. Arkadaşları dönüp bakınca ellerindeki urganın kocaman bir gemiye bağlı olduğunu görürler ve o büyük gemi kurtardıklarını anlarlar..."

⁵⁷⁶ <http://www.beypazari.gov.tr/tarihi-yapilar>, s.e.t. 08.09.2023.

⁵⁷⁷ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 29.

⁵⁷⁸ Ethem TORUN, *age.*, s. 174.

⁵⁷⁹ Tolga BOZKURT, *Beypazarı'ndaki Türk Devri Yapıları*, Ankara, 2004, s. 132.

3.8.2.4. Yediler Türbesi

İnözü Vadisinde yol kenarında bulunan türbe dikdörtgen yapılıdır. İlçeye 5-6 km uzaklıktadır.⁵⁸⁰ Yedi adet zatın mezarının bulunduğu türbe iki dere ve bir köprüye hâkim konumdadır. Mezarların kime ait olduğu belli değildir.⁵⁸¹

3.8.2.5. Kaygusuz Abdal Türbesi

Merkezin 16 km. kuzey doğusunda Uruş Beldesine Kabaca köyünde mezarlığında bulunan türbe kare planlıdır. Köy meydanına bir km uzaklıktadır. Türbede toplam on sanduka bulunmaktadır. Küçüklü büyüklü sıralanan sandukaların kimlere ait olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir. Büyük sandukada ‘Kaygusuz Derviş’ yazısı mevcuttur.⁵⁸²

3.8.2.6. İvaz Dede (Ayvaşık Dede) Türbesi

Yan yana duran iki mezardan büyük olanı İvaz Dede’ye diğerinin ise Halveti Şeyhi Mehmet Efendi’ye ait olduğu düşünülmektedir. Mezarlar horasan harçlı ve taş duvarlarla örülüdür. Taşların birinin üzerinde ‘İvaz Şih’ yazısı ve H. 1229 rakamları okunmuştur.⁵⁸³ Halk arasında Ayvaşık Dede diye de bilinmektedir. Mezarların yanından şifalı bir su da kaynamaktadır.⁵⁸⁴

3.8.2.7. Boğazkesen Kümbeti (Türbesi)

Türbenin Beypazarı ilk gelen Selçuklu beylerine ait olduğu düşünülmektedir. Lahitleri muhtemel 13. Asırda yapılmıştır. İlçenin kuzeyinde Derbentçik köyü ile Acıbağlarının yolunun birleştiği yerdedir. Bölgeye hâkim bir arazi üzerine yapılmıştır.⁵⁸⁵ Buranın bir gözetleme yeri olarak yapıldığı içinde bulunan mihrapta nöbetçilerin namaz kıldıkları tahmin edilmektedir. Hacılar Köprüsü yapılmadan önce Bağdat yolu bu kümbetin önünden geçmekte olduğu rivayet edilmektedir.⁵⁸⁶

⁵⁸⁰ Ethem TORUN, *age.*, s. 176.

⁵⁸¹ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 30.

⁵⁸² Tolga BOZKURT, *age.*, s. 143-144.

⁵⁸³ Ethem TORUN, *age.*, s. 143.

⁵⁸⁴ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 29.

⁵⁸⁵ Ethem TORUN, *age.*, s. 177.

⁵⁸⁶ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 15-16.

Beypazarı Kasabasında türbeler salname kayıtlarında da geçmektedir. ‘*Karaca Ahmet Sultan makamı, ve Birgivi şârihi merhum Mehmet Efendi ve Avaz Baba ve Geryenk Baba ve Üç Kızlar merkadlaeri ziyaretgâh-ı havass ü avâm ve civâr kasaba ve kurâda Karadavud-ı Veli ve Necmeddin Kübra ve İvaz Baba ve Yediler namıyla meşhur zevât-ı kiram türbeleri mecmâ-ı züvvâr be-nâm ve enâmdır.*’⁵⁸⁷

3.8.3. Hanlar

3.8.3.1. Nasuh Paşa Hanı (Sulu Han)

Suluhan eski kentin kuzeybatısında, tarihi ticaret merkezinin güney batı uç kısmındadır. Vakfiyesi konumunun pazar ile ilişkili olduğunu gösterir. Ve yapıldığı dönemde ticari hayatın parçası olduğunun işaretidir. Kuzeybatıya dönük han doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir.⁵⁸⁸

Klasik Osmanlı şehir içi hanı tarzındadır. Kimin ne zaman yaptırdığı tam olarak bilinmemekle Sadri Esbak Nasuh Paşa bin Zeynel Abidin tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir.⁵⁸⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü’nde H.1022 (M.1613) tarihli vakfiyesi mevcuttur. İçindeki su sisteminden dolayı bu adı almıştır.⁵⁹⁰ 17. yüzyılın başında 1683 yılında yapıldığı tahmin edilen han kare şeklinde ve iki katlıdır.⁵⁹¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü’nde bulunan 1613 tarihli vakfiye Beypazarı ve Nallıhan’daki Nasuh Paşa’nın vakıf eserlerine aittir.⁵⁹² Vakfiyesine göre Han’ın içinde yirmi altı oda, bir mescit ve kervan hanı, elli dört dükkan, arasında bac pazarı ve akarsu bulunmaktadır.⁵⁹³

3.8.3.2. Beypazarı Arastası

Çarşı demek olan bedesten içinde pahalı malların satıldığı ve korunduğu büyük yapılardır. Beypazarı Hanlar önü arastası olarak anılan yapı Beytepe mevkiinde yer alır.

⁵⁸⁷ AVS/ H.1290-106., AVS/ H.1291-109-110., AVS/ H.1293-117-120., AVS/ H.1295-124., AVS/ H.1299-169.

⁵⁸⁸ Ayşıl TÜKEL YAVUZ, “agm.”, s. 64-65.

⁵⁸⁹ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 16-17.

⁵⁹⁰ Ethem TORUN, *age.*, s. 198.

⁵⁹¹ <https://www.beypazarı.bel.tr/HOME/INDEX/KENT-REHBERI/TURIZM/GEZILECEK-YERLER..>, s.e.t. 10.09.2023.

⁵⁹² Ayşıl TÜKEL YAVUZ, “agm.”, s. 59.

⁵⁹³ Ayşıl TÜKEL YAVUZ, “agm.”, s. 83.

‘Bedesten Sokağı’ını oluşturmaktadır. Kuzeyde çarşığı oluşturan diğer yapılarla birleşen arasta batı tarafında da yine çarşılarla birleşmektedir. Çarşının Güney ve Doğu uçlarında kitabe yuvaları olmasına karşın kitabeleri mevcut değildir. 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarında inşa edilmiştir. Karşılıklı iki dükkân dizisinden meydana gelen bir yapıdır.⁵⁹⁴

3.8.4. Hamamlar

3.8.4.1. Eski Hamam

Beytepe Mahallesinde bulunmakta olan hamamın keşfediliş hikayesi ilginçtir. 200-300 sene önce cirit meydanı olarak kullanılan hamamın olduğu yerde bir cirit oyununda bir atın ayağının toprağa gömülmüş ve kazıldığında ise hamamın kubbe ve pencereleri bulunmuştur. Kadınlar ve erkekler olarak iki kısımdan olmaktadır. İki kısımda dikdörtgen planlıdır.⁵⁹⁵

3.8.4.2. Rüstem Paşa Hamamı

Günümüzde Türk Hamam Müzesi⁵⁹⁶ olarak faaliyet gösteren yapının vakfiyesi Vezir-i Azam Rüstem Paşa ibni Abdurrahman vakfına aittir. İlk inşası 16. yüzyılın ikinci yarısı olarak tahmin edilmektedir.⁵⁹⁷

3.8.5. Köprüler

3.8.5.1. Hacılar Köprüsü

İnözü deresi üzerinde bulunan taş kemerli ve tek gözlü olan köprü kasabaya Ankara tarafından giriştedir.⁵⁹⁸ Köprü yapım tarihiyle ilgili herhangi bir yazılı kaynak olmamasıyla birlikte 17. yüzyıl sonunda yapılan Kurşunlu Cami taşçı ustaları tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir. Köprü, 17. yüzyılda ticari hayatın canlı olası sebebiyle Ankara- İstanbul arası yol kat eden kervanların Beypazarı kent merkezindeki Suluhan ve günümüze ulaşmayan diğer hanlara uğrayabilmeleri için yapıldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla köprünün 17.

⁵⁹⁴ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 155-159.

⁵⁹⁵ Ethem TORUN, *age.*, s. 214.

⁵⁹⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Hamam_M%C3%BCzesi. s.e.t. 11.09.2023.

⁵⁹⁷ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 183-188.

⁵⁹⁸ Yaşar ŞENER, *age.*, s. 23.

yüzyıl sonu -kesin bir tarihlendirme olmamakla birlikte- inşa edilmiş olması muhtemeledir. Beypazarı eski kent merkezinin Ankara yönündeki bir giriş kapısı olan köprü, Beypazarı'nın 17-18. yüzyılda önemli bir menzil ve ticari nokta olduğunu vurgulamakta ve belgelemektedir.⁵⁹⁹

3.8.5.2. Karcıkaya Köprüsü

Mundarcı deresi üzerindeki köprünün ne zaman inşa edildiğine dair kesin bir belge olmamakla birlikte 1869 Beytepe Mahallesi yangınından sonra başka birçok mekânın inşasını üstlenen Çayırızade Zeki Efendi tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Kentin eski yerleşim yeri olan Karcıkaya mevkiinde inşa edilen köprü Mundarcı Deresi ilk ıslah çalışmalarında yani 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Karcıkaya Sağ Küme Sokakta Karcıkaya Cami'nin 20 metre kadar Güneybatısında yer alır.⁶⁰⁰

3.8.5.3. Gömleksiz Köprüsü

Ayrıca Kirmir Çayı üzerindeki Gömleksiz köprüsünün tamirâtı için toplanan yardımlar arşiv belgelerine konu olmuştur. H. 20.08.1320 (M. 22 Kasım 1902) tarihli belgede Gömleksiz köprüsünün tamirâtı için toplanan 128.147 guruşun bir kısmının Hamidiye-Hicaz Demiryolu⁶⁰¹ inşaatına sarfı ile ilgilidir.⁶⁰² Bu konu ile ilgili bir diğer belge H. 02.11.1321 (M. 20 Ocak 1904) tarihli dir. Beypazarı'na üç saat mesafedeki Gömleksiz Köprüsü'nün tamiri için hayır sahiplerinden toplanan meblağın, mezkur köprünün bayındırlık tarafından tamir edildiği için meblağın yarısının Hamidiye-Hicaz Demiryolu inşaatı için kabulü ve diğer yarısının Ankara'ya getirilmek istenen Hanım Pınarı suyuna tahsis edilmesi talebinin uygun görüldüğünün Ankara Vilayetine bildirildiğine dair belgedir.⁶⁰³ Gömleksiz Köprüsü'nün daha eski zamanlarda da tamirat geçirdiğini Ankara Vilayet Salnamesinde geçen bir belgeden öğreniyoruz.⁶⁰⁴

⁵⁹⁹ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 190.

⁶⁰⁰ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 191-192.

⁶⁰¹ Hamidiye-Hicaz Demiryolu konusu ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. 'Demiryolu' konusu.

⁶⁰² BOA/Y..MTV.,236-120.

⁶⁰³ BOA/DH.MKT.,656-44.

⁶⁰⁴ AVS/ H.1289-81. "...Beypazarı ve Ayaş miyânında ve Beypazarı'na iki sa'ât mesâfede ve Kirmir Nehri üzerinde bulunan on gözlü Gömleksiz Köprüsü namıyla olan kebir köprünün harab olan iki ayağı bu kere sâye-i ma'mûriyet-vâye-i hazret-i şâhânede yeniden gayet metîn ve râsin olarak inşâ ve iki tarafına korkuluk dahi yapılarak mârrîn ü âbirîn ihyâ olunmasıyla herkes tarafından du'â-yı tevâfûr-ı eyyâm-ı ömr-ü iclâl-i hazret-i pâdişahî yâd ü tezkâr kılınmaktadır..."

3.8.6. Çeşmeler

Her şeyin sudan yaratıldığı Kur'an ayetinde bildirilmiştir.⁶⁰⁵ Osmanlı da İslam ve Kur'an'a her alanda önem verdiği için suyun ve su ile ilgili yapıların Osmanlı mimarisinde özel bir yeri vardır.

Farsça 'göz' anlamına gelen *çeşm* kelimesinden türeyen çeşme, su çıkan kaynak, pınar, gözlere ve bunların akıtıldığı yapılara adını vermiştir.⁶⁰⁶

Osmanlı mimarisinin ve sosyal hayatının önemli bir unsuru olan çeşmeler suyun evlere kadar ulaştırılamadığı dönemde mahallelinin suya ulaşmasında önemli ve büyük rol oynamışlardır. Ayrıca çeşmeler, küçük boyutlu ve diğer hayır yapılarına göre masrafı az olduğundan hayır yapılarının başında gelmektedir. Çeşmeler fonksiyonları bakımından sınıflara ayrıldığı gibi konumları biçimsel özellikleriyle de sınıflandırılmışlardır. Meydan çeşmesi, köşe başı çeşmesi, şadırvan çeşmeleri gibi. Çeşmeler genellikle bulundukları mahallenin adını almışlar ya da mahalleye ad vermişlerdir.⁶⁰⁷ Beypazarı'nda da birçok tarihi ve sonradan yapılan çeşme mevcuttur. Salname kayıtlarına göre Beypazarı'nda H. 1295 (M. 1878) tarihli kayıta 8 adet çeşme mevcut olduğu yazmaktadır.⁶⁰⁸ Son salname kaydı olan H. 1325 (M. 1907) tarihli kayda göre ise 67 adet çeşme olduğu yazmaktadır.⁶⁰⁹

3.8.6.1. Arkbaşı Sokağı Çeşmesi

Rüstem Paşa Mahallesi Arkbaşı Sokak'ta yer alan çeşmeye ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Fakat bölgedeki diğer tek hazneli duvar çeşmeleri ile benzer plan özellikleri görülmektedir. Çeşme kent merkezindeki 19. yüzyılda inşa edilmiş diğer çeşmelerle aynı karakteristik özellikleri taşımaktadır. Arkbaşı Sokağı Çeşmesi de diğer çeşmelerle kıyaslanarak 19. yüzyılın sonlarında inşa edildiğini söylemek mümkündür. Çeşme 19. yüzyılın sonlarına ait tek cepheli ve yapısal özelliklerini muhafaza etmiş bir duvar çeşmesidir.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ Kur'an-ı Kerim, Enbiya Suresi, Ayet 30. "Kafirler Görmezler mi ki göklerle yer bitişik halde idi de biz onları birbirinden ayırdık ve canlı olan her şeyi sudan meydana getirdik. Bu gerçek karşısında hala mı iman etmeyecekler?"

⁶⁰⁶ Semavi EYİCE, "Çeşme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1993, s. 277.

⁶⁰⁷ Fazilet KOÇYİĞİT, "Osmanlı Mimarisinde Meydan Çeşmeleri", *Akdeniz Üniversitesi Sanat Dergisi*, C.13., 2019, s. 341.

⁶⁰⁸ AVS/H.1295-140,141,142.

⁶⁰⁹ AVS/H.1325-143.

⁶¹⁰ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 195-196.

3.8.6.2. Zeyrek Çeşmesi

19. yüzyıl yapısı olan çeşmenin hiçbir süslemesi yoktur. Ve tek lülelidir. Cephesi düzgün kesme taştan yapılmıştır. Taşlar ortada yatay ve köşede dikey olarak yerleştirilmiştir. Beytepe Mahallesi Çay Kenarı Sokakta yer alan çeşme duvara bitişik bir yapıdadır. Çeşmenin cephesi arazi eğimine göre konumlandırılmış kuzey cephesi güney cephesinden düşük yapılmıştır.⁶¹¹

3.8.6.3. Olukbaşı Sokağı (Keleşlerin) Çeşmesi

Keleşlerin evinin karşısında ve yolun alt duvarında kurumuş olarak bulunmaktadır.⁶¹² Rüstem Paşa Mahallesi, Olukbaşı Sokağı'nda bulunan çeşme Keleşzade Konağı'nın on metre Kuzeybatısına düşmektedir. Herhangi bir kitabesi ve inşa tarihiyle ilgili herhangi bir belge bulunmayan çeşmenin özelliklerine bakılarak 19. yüzyıl ortalarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Çeşme hemen yanı başındaki Keleşzadeler konağı ile birlikte yapıldığı düşünülmektedir. Tek cepheli bir duvar çeşmesi olan Olukbaşı Sokağı Çeşmesi gülbezek kabartma süslemeleri ile dikkat çekmektedir.⁶¹³

3.8.6.4. Cevizlerkaşı Sokağı (Çayırhıların) Çeşmesi

Beytepe Mahallesi Cevizlerkaşı Sokağı'nda yer almaktadır. Çeşmenin ne zaman inşa edildiği hakkında herhangi bir yazılı kaynak mevcut değildir. Kitabesi de yoktur. Cevizlerkaşı Sokağı Mescidi ile yakın bir tarihte yani 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Cephesi tamamen kesme taş kaplıdır.⁶¹⁴ Beypazarı'nın tanınmış bir ailesi olan Çayırhızadeler tarafından yaptırılmış olması muhtemeldir.

3.8.6.5. Soğuk Su Çeşmesi

19. yüzyıl Osmanlı yapısı olan çeşme İstiklâl Mahallesinde Efe Hoca Sokağı ile Dibekönü Sokağı'nın kesiştiği noktada yer almıştır. Geniş bir meydanda mahalle çeşmesi olarak yapılmıştır. Duvarı bitişik yapıdadır.⁶¹⁵

⁶¹¹ Ethem TORUN, *age.*, s. 220.

⁶¹² Ethem TORUN, *age.*, s. 217.

⁶¹³ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 223.

⁶¹⁴ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 199-200.

⁶¹⁵ Ethem TORUN, *age.*, s. 220.

3.8.6.6. Pınarağı (Cumhuriyet Caddesi) eşmesi

Rüstem Paşa Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi, Musalla Mevkiinde yer alan çeşme tek cepheli, hazneli ve bir köşe çeşmesidir. Çeşmenin ön cephesindeki kitabesinde H. 28 Cemazielahir 1314 (M. 4 Aralık 1896) tarihi yazılıdır.⁶¹⁶ Beypazarı'nın en soğuk suyuna sahip çeşmesidir. Suyunu ilk yapıldığı dönemlerde Sabagoz Çayı'ndan almıştır.⁶¹⁷

⁶¹⁶ Tolga BOZKURT, *age.*, s. 201-202.

⁶¹⁷ Ethem TORUN, *age.*, s. 281.

SONUÇ

Osmanlı Devleti otoritesini, hâkimiyeti altındaki toprakların her köşesine taşımak için mahkemeler kurmuştur. Bu mahkemede tutulan kayıtlar yani şer'îye sicilleri ilgili dönemlerde yaşanan olayları ve gelişmeleri değerlendirmemize belge çeşitliliğiyle olanak sağlamaktadır. İdari yapıyı, sosyo-ekonomik olayları, aile hukukunu, düzenini, bölgenin ticari hareketliliğini incelenmesine birinci elden kaynak olması sebebiyle katkı sağlamaktadır. Osmanlı'nın kurduğu bu sistem hakları güvence altına alarak ve düzeni sağlayıp koruyarak bir güven ortamı sağlamıştır. Devletin yıkılışına kadar halkın ona güvenmesine sebep olmuştur. İncelediğimiz defterler de bunu kanıtlamaktadır.

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında Beypazarı üzerinde yaptığımız çalışmada, yaklaşık otuz yıllık sürede, son dönem Osmanlı taşra yapısını bir parçası olan bir kazanın; idari, iktisadi, sosyal yapısı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başındaki siyasi ve ekonomik çözülmenin taşrada bir kaza olan Beypazarı'na yansımaları ilk kez bu çalışma ile ortaya konmuştur.

Çalışmada Beypazarı isminin nereden geldiği, coğrafi özellikleri, şehrin mahalle, nahiye, köyleri ile şehrin yöneticileri tespit edilmiştir. Buna ek olarak şehrin sosyal yapısı, ticari ve zirai faaliyetleri ortaya çıkartılmıştır. Değişen koşullara birlikte gelen yeniliklere nasıl ayak uydurulduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Beypazarı 1871 Vilayet Nizamnamesine göre Ankara'ya bağlı 11 sancaktan bir tanesidir. Beypazarı'nda kayıtlı ilk belediyeçilik 1871 yılında görülmektedir. İlk belediye reisinin Hacı Ömer Ağa olduğu tespit edilmiştir. Belediye meclisinde 8 azasıyla birlikte görev yapmaktadır. 1872 yılında ise yerini Hacı Ahmet Ağaya bırakmıştır. 3 yıl boyunca bu görevi üstlenen Hacı Ahmet Ağanın yerine 1875 yılında Hacı Emin Efendi gelmiştir. 1874 yılına kadar belediye azalığında katiplik görevini Hüseyin Efendi yürütmüştür. Beypazarı'na kadı vekâleti ile naib atanmıştır. Beypazarı yöneticileri liste halinde verilmiştir. 1881 yılında naiblik görevini Muhammed Esat Efendi yürütmüştür. 1882 yılında ise görevini İbrahim Ethem Efendiye bırakmıştır. 1891 Yılında Mehmet Efendi, 1894 yılında Ahmet Feyzi Efendi naib olarak kayda geçmiştir. 1902 yılında Süleyman Efendi naib iken 1907'de görevini Mehmet Feyzi Efendiye bırakmıştır.

Taşrada idaresindeki vilayet meclisleri yerel yönetim kurulu görevi görmekte ve kaymakam ve mutasarrıf başkanlığında toplanmaktadır. Beypazarı'nda incelenen

belgelerden idare meclisi ve meclis azalarının isimleri tespit edilmiştir. 1871 yılında Beypazarı'nda görev yapan kaymakam Hüsni Bey'dir. 1907 yılında ise Kaymakam Galip Efendi'dir. Beypazarı'nda tespit edildiğine göre çok fazla kaymakam değişikliği olmuştur. Bunun sebebi Osmanlı Devleti'nin son demlerinde düzenini ve otoritesi sağlamak için çalışmaları olmalıdır. İdari yönden karar ve müzakere organı olan nahiye meclisleri 1871 nizamnamesiyle kurulmuştur. Beypazarı'nın da 1893 yılında bir nahiyesi olmuştur. Karaşar nahiyesi ilçe merkezine 26 km uzaklıktaki bir bölgedir ve ilk kurucularının Türkmenlerin Oğuz boyundan oldukları tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde son dönemde kurulan yerel yönetimler merkezi otoriteyi güçlendirmek için kurulmuş ve sürekli kontrol altında tutulmuştur.

Mahalle günlük yaşantının geçtiği, yüz yüze ve kişisel ilişkilerin egemen olduğu ve komşuluk ilişkilerinin hakim olduğu alanlardır. Osmanlı'da Müslim ve Gayrimüslim mahalleleri birbirinden ayrıdır. Fakat otoritenin ve kurumların da işlevlerini yerine getirmesinin de etkisiyle halkın birbirleriyle rahat bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Ticari alanda da durum böyledir. Beypazarı'nda ticari anlamda Müslim ve Gayrimüslim halk etkileşim halindedir. Bu konu ile ilgili birçok belge tespit edilip çalışmamızda kullanılmıştır. Beypazarı'nın en eski mahallesi şimdi Beytepe mahallesidir. Eski ve yüksek yapı binalar burada eski yerleşimin varlığının kanıtıdır. İlk Türk beylerinin buraya yerleştiği bilinmektedir. Mahallede birlikte yaşayan insanlar birbirlerine karşı sorumlu olmuşlardır. Bu sorumluluk çerçevesinde ahlaki değerleri koruma unsuru ön planda olmuştur. Beypazarı'nda bu sorumluluk ve unsur konularını ele alan birçok dava gözlemlenmiştir. 1881-1913 yılları arası okunan defterlerden Beypazarı'nda otuz altı adet mahalle tespit edilmiştir ve bu mahallelerde toplam bin yüz yirmi yedi dava kaydı vardır. Maşat Bayırı bir Gayrimüslim mezarlı olarak kullanılmıştır. Kaş Mahkeme Mahallesinde ise bir mahkeme binası olduğu bilinmektedir. Kazan mahallerine bakıldığı zaman tipik bir Osmanlı şehri hüviyeti taşıdığı görülmüştür. Defterlerde Cami-i kebir olarak geçen büyük merkezi caminin etrafında şehir gelişmiştir. Beypazarı mahalleleri 19. Yüzyıl sonundaki ekonomik ve siyasi çözülmenin sonucu olarak değişime maruz kalmıştır. Beypazarı'nda 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında yetmiş bir adet köy olduğu saptanmıştır. Tespit edilen köylerden beş yüz otuz iki adet dava çıkmıştır. Köy sayısının mahalle sayısından fazla olması ama dava sayısının mahallelerde görülen dava sayısında az olması dikkate değerdir. Buradaki ters orantı şehirde yaşayan halkın mahkemelerle ilişkisinin köyde yaşayanlardan daha fazla olduğunun kanıtıdır. Ayrıca tespit edilen köy adlarının çoğunun Türkçe olması bölgeyi

kuranların Türk olduklarını göstermektedir. Yerleşim birimlerinin adlandırılmasında boy, oymak ve cemaat adları yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Şehrin görünümünü neredeyse tamamen değişmesine sebep olan yangınlar konusu çalışmada ele alınmıştır. Beypazarı bilinen tarihinde yedi kez yangın afetiyle karşılaşmıştır. Yangınların verdikleri zararlar, devletin aldığı önlemler ve yangından etkilenen evini ve dükkânlarını kaybeden insanlara yapılan yardımlar belgelerle ortaya konmuştur. Yanan binaların yerine yenileri inşa edilmiş, inşa edilen konutlar değişimden etkilenmiş dolayısıyla mahallelerin fiziki yapısı değişime uğramıştır.

Çalışmada Beypazarı ekonomisi de incelenmiştir. Buna göre tarım, hayvancılık ve el sanatlarına dayalı küçük sanayi üretimi ve ticaret şehrin ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Tiftik ve sof kumaşı ticareti yapılan şehirde incelenen dönemde bu alanda azalma olduğu gözlemlenmiştir. Devletin 19. Yüzyılın ilk yarsısında imzaladığı Ticaret antlaşması Beypazarı'ndaki tiftik ve buna bağlı sektörü olumsuz etkilemiştir. Osmanlı'nın son dönemde içinde bulunduğu finansal açmaz bankalar yoluyla halledilmeye çalışılmıştır. Beypazarı'nda da yeni bir finansal kaynak olan bankalar özellikle Ziraat Bankası sık sık belgelere konu olmuştur. Beypazarı halkının sıkça kefiller aracılığıyla bankalardan borç aldıkları gözlemlenmiştir. Belgelerdeki ev ve bağ fiyatları ortaya konmuştur. Beypazarı'nda incelenen dönemde bir ev fiyatı ortalaması yaklaşık bin dört yüz yirmi kuruş olduğu tespit edilmiştir. Yine dönemin bir bağ ortalama fiyatı beş yüz yirmi iki kuruş olduğu gözlemlenmiştir. Beypazarı iktisadi hayatında tarım sektörü büyük rol oynamıştır. Hububat tarımına elverişli bir yapısı olan Beypazarı'nda bağ ve bahçelerin çok olduğu gözlemlenmiştir. Tarımsal ürünlerin fiyatları ile birlikte listeleri yapılmıştır. Hınta, şair, pirinç, üzüm, elma bölgenin başlıca tarımsal ürünleridir. Bu tarımsal ürünlerin fiyat ortalamaları incelenen defterlerin yıllarına göre ortaya konmuştur. Beypazarı armudunun tarihsel süreci ve tarihi belgelere konu olması incelenmiştir. Bölgenin ihraç ürünlerinin tiftik, pamuk ve afyon olduğu ortaya konmuştur. Tiftiğin Beypazarı ticari hayatı için önemi tarihsel süreciyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca Beypazarı için diğer bir ekonomik faaliyet olan hayvancılık konusu ele alınmıştır. Bölgenin dağlık olan coğrafi yapısı bölgede hayvancılığın gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Beypazarı'nda özel olarak yetişen tiftik keçisinin tarihi belgelere konu olması ve ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği incelenmiştir. Beypazarı'nda yetişen tiftik keçisi Ankara keçisinin en güzel örneklerindendir. Tiftik keçisi yetiştiriciliğinin tarihi seyri açıklanmaya çalışılmıştır. Beypazarı'ndaki tiftik keçisinin tarih içindeki seyri Ankara ile paralel bir seyirdir. Sadece

Ankara ve çevresinde yetişen bu hayvanı Avrupa'ya götürüp yetiştirmek istediklerinde özelliği bozulmakta ve diğer keçiler gibi olmaktadır. Yaşadığı iklim dışına çıkamamış, tiftiğinin bozulduğu gözlemlenmiştir. Beypazarı'nda tiftik keçisinin yanında koyun, inek, arı ve öküz yetiştiriciliği de yapılmıştır. Bölgede tiftik yetiştiriciliğinin getirdiği bir sanayi kolu olan dokuma sanayi gelişmiştir. Kilim dokuması, tiftik ve keçe dokuma, sof dokuma ürünlerinin hayli fazla olduğu gözlemlenmiştir. Dokuma ürünleri fiyatları listeler haline getirilmiştir. Bakır ve gümüş işçiliği de ön plandadır. Gümüş işleme tekniği ile yapılan eşyalar genellikle takı olarak kullanılmıştır. Okunan defterlerde özellikle kadınların terekelerinde bol miktarda gümüş ürünlere rastlanmıştır.

Çalışmada Beypazarı'nın günlük sosyal hayatı da konu edilmiştir. Bir bölgenin sosyal yaşamını tespit için vazgeçilmez kaynaklardan olan şer'îye sicilleri incelenerek Beypazarı'nın incelenen dönemindeki günlük yaşama ışık tutulmaya çalışılmıştır. Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Beypazarı'nda da en önemli müesseselerden biri ailedir. Beypazarı'nda ailenin genellikle çekirdek aile tabir edilen anne, baba ve çocuktan oluştuğu görülmüştür. Ailenin ikamet ettiği alanlar ise genellikle mülk, hane şeklinde adlandırılmıştır. Evlilik ve kadın konusu aile kurumunun vazgeçilmez parçasıdır. Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Beypazarı'nda da evliliklerde mehre çok önem verildiği saptanmıştır. Kadın ya da erkek her terekede mehir bedeli kadınsa alacak olarak erkeğe borç olarak kayda geçmiştir. Boşanma konusu da ele alınmış ve mehr-i müeccel ve mehr-i muaccel listeleri yapılmıştır. Okunan defterlerde boşanma oranlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Milletin geleceği ve dinamiği olan çocuk ve eğitim konusu birlikte incelenmiştir. Okunan defterlerde otuz adet erkek çocuğu yetmiş iki adet kız çocuğu tespit edilmiştir. Beypazarı'nda eğitime önem verildiği görülmüştür. Bir adet rüştiye mektebinin varlığı saptanmış ve mektep hocalarının isimleri yıllara göre listelenmiştir. 19. yüzyılın getirdiği değişikliklerden eğitim kurumu da payını almıştır II. Abdülhamit döneminde sıbyan mekteplerinin adı değişmiş ve Mekteb-i ibtidai olmuştur. Beypazarı'nda da 1903 yılında mekteb-i ibtidainin varlığı tespit edilmiştir. 1868 yılı nizamnamesi ile maarif komisyonları kurulmuş ve taşrada eğitimin uygulayıcıları ve denetleyicileri bu komisyon olmuştur. Beypazarı'nda ilk maarif komisyonu 1900 yılında kurulduğu saptanmıştır. Komisyon üyeleri yıllara göre liste halinde verilmiştir. Vasi konusu ele alınmış ve İslam geleneği olan yetim çocukların malları koruma altına alınan çocukların yasal varislerinin nasıl atandığı incelenmeye çalışılmıştır. Yine son dönem kurumlarından olan Eytam-ı Emval Nezareti

kurulmuştur. 1851 yılında yapılan düzenlemeyle kurulan nezaretle birlikte yetim hakları düzenlenmiştir. Beypazarı yetimleri için de birçok kayıtlı belge tespit edilmiştir.

Sosyal hayatın değerlendirilmesinde vazgeçilmez belgeler olan tereke kayıtlarındaki isim, unvan ve lakaplar listelenmiş ve Beypazarı'nda en çok *Hacı* ve *Ağa* unvanlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Beypazarı'nın incelenen dönemindeki evde kullanılan eşyalar kullanıldığı evin ekonomik statüsünü ve kültürü yansıtmaktadır. Eşyaların niteliğine, sayılarına, çeşitliliğine göre bölgenin ekonomik, kültürel ve sosyal durumu tespit edilmiştir. Mutfak eşyaları listeler halinde verilmiştir. Kullanılan mutfak eşyası yine bölgenin ekonomik durumu, bölgede yetişen ürünler, kültürel statü hakkında bilgi vermektedir. İnsanların yaşam tarzlarını, dini inançlarını, kültürlerini en iyi yansıtan olgulardan birisi de giysileridir. Çalışmada Beypazarı kadınlarının günlük kıyafeti ile dışarı kıyafetlerinin ya da düğün kıyafetlerinin farklıları tespit edilmiş ve anlatılmaya çalışılmıştır. Yine terekelerde geçen ziynet eşyalarından kişilerin ekonomik seviyeleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada ayrıca Beypazarı'ndaki İslam dönemi tarihi kalıntılar ele alınmıştır. Türbe, han, çeşme ve camiiler halkın sosyalleşme alanlarıdır. Bu mekânlar çoğu Beypazarı'nda zamana yenik düşmüş olsalar da hala ayaktadır ve tarihe tanıklık etmektedirler.

19. yüzyılın son çeyreğindeki ulaşım ve haberleşmedeki yeniliklerin Beypazarı'na yansımaları anlatılmaya çalışılmıştır. Telgraf ve demir yolu hattının Beypazarı'na etkileri ele alınmış ve irdelenmiştir. Merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak amacıyla kurulan Telgraf ve demir yolu hatları ile ilgili belgeler Beypazarı defterlerinde bolca mevcuttur. Beypazarı'nın telgraf aracılığıyla merkezle olan ilişkileri ayrı defterler halinde tutulduğu tespit edilmiştir.

Ekonomik ve siyasi çözülme ile birlikte gelen asayiş boşluğunun bir taşra kenti olan Beypazarı'na yansımaları da çalışmamız kapsamındadır. İncelenen belgelerden eşkıyalık ve asker kaçağı olaylarının arttığı gözlemlenmiştir. Bu durumlarda devlet otoritesinin yaptırımları Beypazarı'na da yansımış ve eşkıyalar için özel kolcular çıkartılmıştır. Dönemin meşhur eşkıyası Karaşarlı Zeybekoğlu ve çetesinin faaliyetleri belgelere konu olmuş ve bu eşkıyanın verdiği zarar devlet tarafından karşılandığı görülmüştür.

Çalışmada 19. yüzyılın büyük bir sosyolojik olgusu olan göç konuda ele alınmıştır. Göç olgusu sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere neden olan ve tarihin her devrinde meydana gelen günümüzde de devam eden yaygın bir insanlık gerçeğidir. Kırım savaşıdan sonra yoğunlaşan göç hareketlerini düzenlemek için Osmanlı Devleti yeni birimler

oluşturmuştur. Muhacir komisyonun Beypazarı'nda 1882 yılında kurulduğu belirlenmiş ve komisyon üyeleri ile birlikte listelenmiştir. Beypazarı'nda Zafer mahallesinin gelen göçmenleri yerleştirmek için kurulduğu bilinmektedir. 1883 yılında ise Hamidiye Mahallesi hem göçmen vatandaşlar hem de yangından etkilenen vatandaşlar için kurulmuştur.

Osmanlı dönemimde Ankara İstanbul yolu üzerinde önemli bir sof ve tiftik üretim yeri olan Beypazarı yeni dönem ve gelişmeleriyle birlikte, Bolu güzergâhının açılmasıyla da güzergâh merkezi olma özelliğini yitirmiştir. Yolların sağladığı ekonomik hareketlilikten mahrum kalması ve geleneksel tarzda üzümlen sofun fabrikasyon tarzda üretim karşısında geri kalması Beypazarı'nın eski ekonomik gücünü yitirme sebeplerindendir. Günümüzde geleneksel üretimleri ile ve tarihi turistik özelliği ile yeni bir hüviyet kazanma yolunda önemli adımlar atmaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları:

BŞS: Beypazarı Şer'iyye Sicilleri, Defter No

BŞS, 7317

BŞS, 7318

BŞS, 7319

BŞS, 7320

BŞS, 7329

BŞS, 7359

BŞS, 7374

BŞS, 7377

BŞS, 7398

Ankara Vilayeti Salnameleri

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -1 H.1288/M.1871 (96 sayfa) Ankara Vilayeti Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -2 H.1289/M.1872 (94 sayfa) Ankara Vilayeti Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -3 H.1290/M.1873 (127 sayfa) Ankara Vilayeti Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -4 H.1291/M.1874 (127 sayfa) Ankara Vilayeti Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -5 H.1293/M.1876 (144 sayfa) Ankara Vilayeti Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -7 H.1295/M.1878 (142 sayfa) Ankara Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -10 H.1299/M.1882 (191 sayfa) Ankara Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -11 H.1300/M.1883 (192 sayfa) Ankara Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -11(mükerrer) Sene-i Maliye 1307 H.1308-1309/M.1891 (323 sayfa) İstanbul Ebuzziya Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -12 H.1311/M.1893 (359 sayfa) Ankara Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -13 H.1318/M.1900 (293 sayfa) Ankara Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -14 H.1320/M.1902 (296 sayfa) Ankara Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Ankara Def'a -15 H.1325/M.1907 (352 sayfa + 14 sayfa zeyl-i mahsus) Ankara Vilayet Matbaası.

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
(BOA)**

BAO, BEO, 107/7964.

BOA, AE.SMST.II.17/1696.

BOA, İ.DH.. 1105/86550.

BOA, DH.MKT. 1257/80.

BOA, DH.MKT. 1299/34.

BOA, BEO, 65/4815.

BOA, DH. MKT. 38/28.

BOA, DH. MKT. 656/44.

BOA, DH.EUM.6.şb 55/30.

BOA, DH.EUM.6.Şb, 35-41.

BOA, DH.İD.. 84/13.

BOA, DH.KMS. 42/39.

BOA, DH.MB..HPS. 21/22.

BOA, DH.MB..HPS.32/20.

BOA, DH.MKT. 39/44.

BOA, DH.MUİ. 130/51.

BOA, DH.ŞFR., 95/194.

BOA, DH.TMIK.M. 206/61.

BOA, DH.TMIK.S.. 28/88.

BOA, DH.UMVM. 80/68.

BOA, HR.UHM 341/13.

BOA, HR.UHM 341/22.

BOA, İ.DUİT. 45/20.

BOA, İ.HB..172/24.

BOA, İ.ŞD.. 85/5051.

BOA, İ.TAL. 180/44.

BOA, İ.TAL. 349/26.
BOA, MF.İBT. 286/41.
BOA, MF.İBT. 288/47.
BOA, MF.İBT. 295/34.
BOA, MF.İBT. 329/23.
BOA, MF.İBT.140/26.
BOA, MF.MKT, 110/20.
BOA, MF.MKT. 367/41.
BOA, MF.MKT. 52/53.
BOA, MF.MKT.138/54.
BOA, Y..A...HUS. 278/71.
BOA, Y..MTV. 236/120.
BOA. MF.İBT. 154/81.
BOA, DH.ŞFR. 540/113.
BOA, DH.MKT. 670/30.
BOA, BEO, 705/52833.
BOA, BEO, 724/54256.
BOA, DH.MKT. 1562/118.
BOA, DH.MKT. 1570/111.
BOA, DH.MKT. 1476/38.
BOA, BEO, 729/54607.
BOA, MF.MKT. 735/42.
BOA, DH.MKT. 779/42.
BOA, MF.İBT. 191/9.
BOA, DH.MKT. 435/3.
BOA, DH.MKT.1582/4.
BOA, DH.EUM.5.Şb. 48/3.

BOA, 30-11-1-0, 35/31.

BOA, DH.TMIK.M..12/4.

BOA, DH.İ.UM.EK. 14/6.

BOA, DH.TMIK.M..10/25.

Araştırma ve İnceleme Eserler

ACAR, H. İbrahim, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, 2010, s. 496-500.

AKDER, Feyza, “Rijksmuseum Ankara Manzarası: Bir Resmin Hikâyesi”, *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018, s. 107-128.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “İ’lâm ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, 2000.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.14, 2009, s. 13-48.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Şer’iye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C. 1ve C. 2, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul, 1988.

AKMAN, Mehmet, “Osmanlı Ceza Hukuku Üzerine Bir İcmal”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 489-512.

AKTAŞ, Necati (Proje Yöneticisi), *Belgelerle Arşivcilik Tarihimiz (Osmanlı Dönemi) I*. TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayın Nu: 41, Ankara, 2000.

AKTÜRE, Sevgi, “16. Yüzyıl Öncesi Ankara’sı Üzerine Bilinenler”, *Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1984, s. 1-47.

AKYILDIZ, Ali, “Maârif-i Umûmiyye Nezareti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 273-274.

AKYÜZ, Jülide, *Ankara’nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer’iye Sicillerinin Sayısal ve Muhtevâ Analizi Denemesi)*, (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara, 2003.

ARLI, Mustafa, *Beyazır’nda Dövme Bakırcılık*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1994.

ARSLAN, Melih, *Galatya Krallığı ve Roma Dönemi Ankyra Şehir Sikkeleri The Coins of Galatian Kingdom and The Roman Coinage of Ancyra In Galatia*, ATO Yay., Ankara, 2004.

ATAK, Sibel, *Beyazır Şehri’nin Kuruluşu Gelişimi ve Şehir İçi Arazi Kullanımı* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

- ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul, 2001, s. 66-69.
- ATAR, Fahrettin, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 112-117.
- AVCI, Casim, “Nâib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 311-312.
- AYDEMİR, Abdullah, “Köy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 468-468.
- AYDEMİR, Abdullah, “Köy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 468-469.
- AYDIN, Bilgin, “Sâlname”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 51-54.
- AYDIN, Mehmet Âkif, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.28, Ankara, 2003, s. 389-391.
- AYDIN, Mehmet Âkif, “Borç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, 1992, s. 285-291.
- AYDIN, Suavi, EMİROĞLU, Kudret, TÜRKOĞLU, Ömer, ÖZSOY, Ergi D., *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.
- AYDOĞDU, Onur, TUNCER, Aziz, “Tanzimat Sürecinin Dönüştürücü Etkisi ve Mahalle Muhtarlıklarının Kurulması”, *Journal o of Political Administrative and Local Studies*, C.1, S. 1, 2018, s. 87-112.
- BALTACI, Cahit, “Mekteb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara, 2004, s. 6-7.
- BARKAN, Ömer Lütfi, *Edirne Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)*, Ankara, 1968.
- BARKAN, Ömer Lütfi, MERİÇLİ, Enver, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, III/5-6, TTK Basımevi, Ankara, 1968.
- BAY, Abdullah, “Çocuk, Aile ve Hukuk: Modern Öncesi Dönemde Koruyucu Önlemler”, *Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Kadın*, Ed. Bedriye Yılmaz, Miyase Koyuncu Kaya, Ankara, 2022, s. 137-154.
- BAYKARA, Tuncer, *Tanzimat'ta Şehir ve Belediye*, TTK, Ankara, 1992.
- BAYRAKCI, Hicran, *945 Numaralı Şer'îye Sicil Defterine (1849-1850) Göre Ankara'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2011.

- BERBER, Ferhat, “19. Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler” *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, C. 31, S. 31, 2011, s. 17-49.
- Beypazarı Kaymakamlığı tarafından 1994 tarihinde hazırlanan Tanıtım kitabı, *Beypazarı*, 1994.
- BİZBİRLİK, Alpay, KAYA, Mustafa, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Beypazarı Kazası*, Öncü Basımevi, Ankara, 2015.
- BOLAT, Gülay, “Tereke Kayıtlarına Göre 19. Yüzyılın Başlarında Aile: Rusçuk Örneği”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2020, s. 367-392.
- BOZKURT, Fatih, “Osmanlı dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 11, S. 22, 2013, s. 193-229.
- BOZKURT, Fatih, “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları”, *Tarih Dergisi*, S. 54, (2011/2) İstanbul, 2012, s. 91-120.
- BOZKURT, Nebi, “Mekteb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara, 2004, s. 5-6.
- BOZKURT, Tolga, “Seyahatnamelerde Beypazarı” *Tarihin İzinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 8, 2012, s. 258-291.
- BOZKURT, Tolga, *Beypazarı ’ndaki Türk Devri Yapıları*, Ankara, 2004.
- BOZKURT, Uğur, “II. Abdülhamid Döneminde (1876-1909) Ekonomik Sebeplerden Dolayı Meydana Gelen Dış Göçler”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.51, 2021, s. 481-506.
- BOZKURT, Uğur, “II. Abdülhamit Döneminde (1876-1909) Ekonomik Sebeplerden Dolayı Meydana Gelen Dış Göçler”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 51, 2021, 481-506.
- BROWN, Peter, “Beypazarı Tahirler Köyündeki Kiliseler Üzerine Alan Çalışması,” *XV. Araştırma Toplantısı I*, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996, s. 239-242.
- BULUT, Canberk, SAVAŞ, Pınar, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyokültürel Yapısı İle Mahalle”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 48, 2022, s. 281-301.
- BURNABY, Frederick, *Küçük Asya Seyahatnamesi Anadolu’da Bir İngiliz Subayı*, Çev: M. Gaspıralı, İstanbul, 1998.
- CİN, Halil, AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, C.2, Timaş Yay., İstanbul, 1990.
- ÇAKIR, Coşkun, “Tanzimat Döneminde Ticaret Alanında yapılan bir kurumsal Düzenleme Örneği Olarak Ticaret Nezareti”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 50, S. 1-4, 2011, s. 141-166.

- ÇALIK, Sıddık, *Osmanlı Dönemi Beypazarı Kazası Nüfusu*, Berikan Yayınevi, Aralık, 2023.
- ÇANLI, Mehmet, “Tarihi Süreç İçerisinde Eytam Sandıklarının Hukuki Mevzuatı ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S.9/3, 2020, s. 1301-1321.
- ÇERÇİOĞLU YÜCEL, Gözde, “Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sergisi Sof, Tiftik ve Ankara Keçisinin 600 yıllık Serüveninin İzinde”, *Tarihi Dokumak Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018, s. 9-41.
- ÇINAR Hüseyin, “Osmanlı’nın Son Döneminden Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Ankara’da Bir Kaza: Zir” *Gönül Sultanları Şahsiyetleri ve Değerleriyle Ankara*, Ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, Akçağ Yay. Ankara, 2018, s. 433-457.
- ÇINAR, Hüseyin, *18 Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri’nin Sosyal ve Ekonomik Durumu(Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2000.
- ÇINAR, Hüseyin, GÜMÜŞÇÜ, Osman, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Ankara, 2002.
- ÇİFTÇİ, Betül, “ Osmanlı’da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda Ayntâb Örneği” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, 2017, s. 461-476.
- DAĞLI, Yücel/ KAHRAMAN, Seyit Ali, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, C.2, 2. Kitap, İstanbul, 2005.
- DAUZATS, J. E., *1588’de Anadolu’nun Bir Köşesi*, Çev. Reşat Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul, 1940.
- DEMİR, Muzaffer, *Lidyalılar Mythos’tan Logos’a*, TTK Yay., Ankara, 2017.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2004.
- DİNÇ, Güven, “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.17, S.17, 2005, s. 1-19.
- DUMAN, Hasan, *Ottoman Year-Books (Salname and Nevsal)*, Research Centre For Islamic History Art and Culture(IRCICA), İstanbul, 1982
- DURA, Cihan, ALTIPARMAK, Aytekin, “1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması: Nedenleri ve Sonuçları”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.16, 2000, s. 17-30.
- DUYGUVAR, Gaye, *Beypazarı (Ankara) İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası (Yüksek Lisans Tezi)*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, Konya, 2010.

- EMEN, Huriye, *166 ve 68 Numaralı Tahrir Defterine Göre Beypazarı Kazası*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyon, 2008.
- ERDAN, Emre, *Frig Kültürü ve Uygarlığı*, Arkeoloji ve Sanat Yay. 2019.
- ERDEM, Sargon, “Ankara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3. İstanbul, 1991, s. 201-203.
- ERDOĞAN, Abdülkerim vd., *Ankara Tarihi ve Kültür Dizisi-2 Osmanlı’da Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2008.
- ERGENÇ, Özer “ XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara’nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C.1, S.1, 1980, s. 84-108.
- ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul, 1984, s. 69-78.
- ERGENÇ, Özer, “XVII. Yüzyılın Ankara’nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980, s. 85-108.
- ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Tarih Vakfı Yurt Yay. Ankara, 2012.
- ERGİN, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, C. 1, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, 1922.
- ERGİN, Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, İstanbul Büyük Şehir Kültür İşleri Daire Başkanlığı, Yayın yönetmeni: Cengiz Özdemir, İstanbul, 1995.
- ERGİN, Osman Nuri, *Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine Seçmeler*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul, 1987.
- ERKAL, Mehmet, “Arşın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 411-413.
- EROL, Oğuz, “Beypazarı Güneyinde Bir Fosil Vadi ve Jeomorfolojik Önemi”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1-2, Ankara, 1961, s. 105-107.
- EVLİYA Çelebi, bin Derviş Mehmet Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, vd.), Kitap 2, İstanbul, 2011.
- EYİCE, Semavi, “Çeşme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1993, s. 277-278.
- EYİCE, Semavi, *Ankara’nın Eski Bir Resmi*, TTK, Ankara, 1972.
- FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2004.
- GALANTI, Avram, *Ankara Tarihi I-II*, Ankara, 2005.

- GENÇOĞLU, Mustafa, “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, 2011, s. 29-50.
- GÖKBUNAR, Ali Rıza, “19. ve 20. Yüzyıllarda Yaşanan Göçlerin Türk Maliye Tarihi Açısından Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 3, 2004 s. 231-252.
- GÖKÇESU, Zeynep, KAYNAK, Medine ve diğerleri, “Beypazarı İlçesi Geleneksel Özel Gün Kıyafetleri”, 38. *İcanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, C. 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara, 2008, s. 582-593.
- GÜLTEPE, Necati, *Mührün Gücü İlk Türk- İslam Devletlerinde ve Osmanlılarda Bürokrasi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009.
- HAFİFBİLEK, Celal, *Ankara 1920*, İstanbul, 1998.
- İNALCIK, Halil, “15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, 1953, s. 1-4.
- İNALCIK, Halil, “I. Osman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 443-453.
- İNALCIK, Halil, “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *AÜDTCF*, C. I, S. 2, Ankara, 1943, s. 89-96.
- İNALCIK, Halil, QUATAERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 2, İstanbul, 2004.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Naib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 312-313.
- KAFADAR, Cemal, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*, Metis Yay., İstanbul, 2009.
- KANKAL, Ahmet, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Çankırı Sancağı*(Doktora Tezi)Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.
- KANKAL, Ahmet, TAŞ, Kenan Z., *252 No’lu Mardin Şer’iye Sicili Belge Özetleri ve Mardin*, Mardin Valiliği, İstanbul, 2006.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay. Ankara, 1997.
- KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- KAYA, Mehmet Ali, *Anadolu’daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2016.
- KAYA, Perihan Hazel, “Ankara’nın Sof Üretimini Osmanlı Ticaretindeki Yeri ve Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 24, S.1, 2021, s. 83-91.

- KAYAR, Betül, *Osmanlı Yargı Teşkilatında Nâib*, Onikilevha Yay. İstanbul, 2023.
- KEPECİOĞLU, Kamil, *Tarih Lûgati Osmanlı Tarih Deyimleri ve Temel Terimleri Sözlüğü*, 21. Yüzyıl Yay. Ankara.
- KINAL, Füzûzan, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991
- KIZILCIK, Emel, (Editör), *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018.
- KOÇ, Bekir, “Ankara Vilayeti Salnamelerine Göre XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Ankara” *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler 25-26 Ekim 2011*, C. 1, Ed. Yılmaz Kurt Ankara, 2012, s. 450-462.
- KOÇ, Bekir, *Osmanlı Kent Yıllıklarında Ankara*, ASO Yay., Ankara, 2014.
- KOÇYİĞİT, Fazilet, “Osmanlı Mimarisinde Meydan Çeşmeleri”, *Akdeniz Üniversitesi Sanat Dergisi*, C.13, 2019, s. 339-353.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Osmanlı- Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1, 2008, s. 17-26.
- Kur’ân-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.
- KÜTÜKOĞLU, M. S., “Osmanlı’dan Günümüze Yer Adları”, *Belleten*, S. 275, C. 76, Nisan, 2012, s. 147-166.
- MANER, Çiğdem, “Anadolu’da Dokuma Devrimi Neolitik Çağ’dan Demir Çağı’na Yünün Tarihi ve Maddi Değeri”, *Tarihi Dokumak Bir Kentin Gizemi Sof*, Ankara, 2018, s.43-63.
- MENEKŞE, Metin, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Sosyo-Kültürel Bir Ürün Olarak Lakaplar: Birgi Kasabası Örneği (Aile/Sülale İsimleri Listesi ile Birlikte)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, 2016, s. 819-842.
- NUHOĞLU, Hidayet Yavuz, “Dârüleytam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993, s. 521.
- OĞUZ, Mustafa, AKGÜNDÜZ, Ahmet, ‘Hüccet’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, , C. 18, İstanbul, 1998. S. 446-450.
- ONGAN, Halit, *Ankara’nın 1 Numaralı Şer’iyye Sicili*, TTK Yay., 1958,
- ONGAN, Halit, *Ankara’nın İki Numaralı Şer’iyye Sicili*, TTK Yay., Ankara, 2014.
- ORAK, Hüseyin, *Türkiye Kılavuzu*, C. 1, Ankara, 1946.
- ORTAYLI, İlber, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul, 2001, s. 69-73.
- ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Kadısı, Tarihi Temeli ve Yargı Görevi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. XXX., S.1-4, Ayı Baskı, 1975, s. 117-128.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım, İstanbul, 2005.

- ORTAYLI, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2016, s. 496.
- OYGÜR, A. Vedat, , “Çağlar Boyu Ankara”, *Tarih Çevresi Dergisi*, Ankara, Aralık 2020, s. 4-24.
- ÖZAYDIN, Abdul Kerim, “Ankara”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 203-203.
- ÖZCAN, Azmi, “Mecelle-i Umûr-ı Belediyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara, 2003.
- ÖZCAN, Tahsin, “Muhallefât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.30 Ankara, 2020, s. 405- 406.
- ÖZCAN, Tahsin, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin İdaresi ve Eytam Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.14, 2006, s. 103-121.
- ÖZDEĞER, Hüseyin, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul, 1988.
- ÖZDEM, Zeynep, *Kırım Karasubazar’da Sosyo-Ekonomik Hayat*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara, 2010.
- ÖZDEMİR, Rıfat, “Ankara”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul, 1991, s. 204-209.
- ÖZDEMİR, Rıfat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, “Beypazarı Çevresinden Getirilen Testi ve Damga Mühür”, *Belleten*, S. 34, Ankara, 1945, s. 289-292.
- ÖZTÜRK, Said, “Kassâm”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24. İstanbul, 2001, s. 579-582.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I,II,III* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- PALA, İskender, “Âbidin Paşa” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 310.
- PEIRCE, Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Polonyalı, SIMEON, *Polonyalı Simeon’un Seyahatnamesi 1608-1619*, Çev: H. Andreasyan, İstanbul, 1964.
- QUATARERT, Donald, “Gelişim Açmazı: 1888-1908 Osmanlı Türkiye’sinde Ziraat Bankası ve Ziraat Reformu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, çev. Salih KIŞ, S.29, 2011, s. 461-481.
- SARIAY, Erciment, *II. Meşrutiyet Döneminde Ankara Vilayetinde Asayiş, Suç ve Ceza*, (Doktora Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Nevşehir, 2019.

- SEYMEN, Fatma Zeynep, *XIX. Yüzyılda Ankara Eyaleti Beypazarı Kazasının Sosyal ve İktisadi Durumu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2011.
- SEZGİN, İbrahim, “Sivrihisar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, 2009, s. 289-291.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim, *Tarihten Günümüze Karasar Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı*, Ankara, 2002.
- ŞAYIK, Arif, (Proje Yöneticisi), *Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof*, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara, 2018.
- ŞENER, Yaşar, *Beypazarı Tarihinde ve Bugün*, Ankara, 1976.
- TAMUR, Erman, *Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı, Tükenen bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler*, ATO, Ankara, 2003.
- TAŞ, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK Yay., Ankara, 2006.
- TEPEKAYA, Muzaffer, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya’dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı’na Göçler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S. 2, 2006, s. 463-480.
- TEXIER, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, II, Çev. Ali Suat, Ankara, 2002.
- TORUN, Ethem ve TORUN, Ali, *Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı*, Ankara, 2011.
- TORUN, Ethem, *Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı*, Ankara, 2004.
- TOURNEFORT, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi*, Cilt: II, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
- TURAL, Erkan, Selim ÇAPAR, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Tiav Vakfı Yay.2015.
- TÜKEL YAVUZ, Ayşıl, “Beypazarı Suluhan”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, Eyüp Belediyesi Kültür Yay. İstanbul, 2000, s. 58-85.
- UĞUR, Yunus, “Şer’iyye Sicilleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, 2010.
- ULUYOL, Osman, “19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Bankacılığın Gelişimi”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırma Dergisi*, S. 16, 2019, s. 19-40.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı “Şer’î Mahkeme Sicilleri”, *Ülkü Mecmuası*, C. 29, S. 5, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s. 365-368.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK., Basımevi, Ankara, 1988.
- ÜNAL, Feyzullah, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, 2011, s. 241-248.

WALTHER, Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul, 1990.

WITTEK, Paul, “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına (1402-1455)”, Çev. Halil İnalçık, *Belleten*, VI/27 1943, s. 557-589.

YAMAN, Mümtaz, “Şer’î Mahkeme Sicilleri”, *Ülkü Mecmuası*, C.12, S.68, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s. 153-164.

YAZICI, Hüseyin, ‘Seyahatnâme’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, 2009, s. 9-11.

YEL, Ali Murat, KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “Mahalle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara, 2003, s. 323-326.

YILDIRIM, Ahmet, *Atasözleri ve Deyimleriyle Beypazarı Ağzı*, Ankara, 2017.

YILDIRIM, Ahmet, *Beypazarı Efsaneleri*, Ankara, 2019.

YILDIRIM, Ahmet, *Beypazarı Efsaneleri*, Sage Yay., Ankara, 2019.

Elektronik Kaynaklar

Annuaire,
https://www.academia.edu/11321093/Osmanl%C4%B1_Toplumunda_Salnamelerin_Yeri_ve_%C3%96nemi, s.e.t., 19.06.2023.

<http://www.beypazari.gov.tr/tarihi-yapilar>, s.e.t. 08.09.2023.

<http://www.beypazari.gov.tr/tarihi-yapilar>, s.e.t. 09.09.2023.

<http://www.beypazari.gov.tr/tarihi-yapilar>, s.e.t. 09.09.2023.

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Hamam_M%C3%BCzesi, s.e.t. 11.09.2023.

<https://www.beypazari.bel.tr/HOME/INDEX/BELEDIYEMIZ/MAHALLELER/578>, s.e.t. 08.09.2023.

<https://www.beypazari.bel.tr/HOME/INDEX/BELEDIYEMIZ/MAHALLELER/599>, s.e.t. 08.09.2023.

<https://www.beypazari.bel.tr/HOME/INDEX/KENT-REHBERI/TURIZM/GEZILECEK-YERLER>, s.e.t. 10.09.2023.

Mehmet Seyitdanlıoğlu, “Yerel Yönetim Metinleri VI: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri”, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~mehmets/yerelyonetimmetinleri6.pdf>, s.e.t 19.06.2023.

Sak,
<https://www.luggat.com/sak/1/1#:~:text=Bir%20%C5%9Feyin%20asl%C4%B1,bald%C4%B1ra%20do%C4%9Fru%20baca%C4%9F%C4%B1n%20incik%20yeri>, s.e.t., 18.06.2023.

<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>

<https://www.gizlimagazin.com/1-kile-kac-kilo/> s.e.t. 07.02.2024.

EKLER

Ek-1. Tablo 28. Beypazarı Şer’iyye Sicilleri

<u>SIRA NO</u>	<u>DEFTER NO</u>	<u>İÇERİĞİ</u>	<u>BELGE SAYISI</u>	<u>TARİHİ (HİCRİ)</u>
1	7317 ⁶¹⁸	Hüccet İlam Tereke	73 pdf	1299-1301
2	7318	İlam defteri	108 pdf	1300-1303
3	7319	İlam defteri	83 pdf	1301-1302
4	7320	İlam defteri	67 pdf	1301-1302
5	7321	Hasılat defteri	102 odf	1301
6	7322	mukavemat muharrirliği mukavemat kayıt defteri	104 pdf	1302
7	7323	ihzar defteri	82 pdf	1302
8	7324 ⁶¹⁹	İlam sicil defteri	172 pdf	1303-1305
9	7325 ⁶²⁰	ilam sicil defteri	174 pdf	1303
10	7326	mukavemet muharrirliği kayıt defteri	119 pdf	1303-1306
11	7327 ⁶²¹	çeşitli evrak kayıt defteri	120 pdf	1303-1309
12	7328 ⁶²²	İlam hüccet defteri	89 pdf	1304-1306
13	7329	tereke hüccet ilam sicil defteri	58 pdf	1306-1307
14	7330	Mukavemet muharrirliği sicilat defteri	142 pdf	1304-1306
15	7331 ⁶²³	Hukuk ceza ilam sicil defteri	207 pdf	1307-1310
16	7332 ⁶²⁴	Tereke	237 pdf	1302
17	7333	Hakim Arif efendi zamanındaki dava zabıt defteri	35 pdf	1308
18	7334	Umumi emirnameler defteri	257 pdf	1038-1310
19	7335	eytim zabıt defteri	54 pdf	1309-1310
20	7336	izinname defteri	141 pdf	1328-1329
21	7337	dava zabıt defteri	41 pdf	1308
22	7338	çeşitli davalar	239 pdf	1311
23	7339	ceza istida kayıt defteri	102 pdf	1308-1312
24	7340 ⁶²⁵	dava karar defteri	65 pdf	1309-1313
25	7341	genel izinname defteri	114 pdf	1326
26	7342	dava karar defteri	232 pdf	1310-1311

⁶¹⁸ **Bold (kalın) olarak işaretlenen defterler okunan defterlerdir.**

⁶¹⁹ 7325 nolu defter ile aynıdır.

⁶²⁰ 7324 nolu defter ile aynıdır.

⁶²¹ 589 adet evrak kayıtlıdır.

⁶²² 164 adet ilam kaydı vardır.

⁶²³ 274 adet ilam kayıtlıdır.

⁶²⁴ 225 adet tereke kaydı mevcuttur.

⁶²⁵ Çeşitli konularda dilekçe kayıtlıdır.

Tablo 28. (devam) Beypazarı Şer'iyye Sicilleri

SIRA NO	DEFTER NO	İÇERİĞİ	BELGE SAYISI	TARİHİ (HİCRİ)
27	7343	Hukuk davaları zabıt defteri	99 pdf	1310
28	7344	dava karar defteri	158 pdf	1310-1312
29	7346	Mukavemet muharrirliği ayniyat ve sicil defteri	192 pdf	1309-1310
30	7347 ⁶²⁶	Hukuk ve ceza mahakemsi karar defteri	132 pdf	1312-1313
31	7349	Bidayet mahkemesi yevmiye hasılat defteri	64 pdf	1310
32	7350	Bidayet mahkemesi ceza ilam kayıt defteri	76 pdf	1313-1314
33	7351	Mukavemet muharrirliği sicil defteri	135 pdf	1311
34	7352	Mahkeme hasılat yevmiye defteri	42 pdf	1313
35	7353	tereke Hücet ilam	246 pdf	1313
36	7354	Hukuk ilam sicil defteri	80 pdf	1312
37	7355	Eytim akçaları idane kayıt defteri	123 pdf	1313-1314
38	7356	Taksim(?) ve gömleksiz köprüleri inşasına yapılan idane zabtı	26 pdf	1314
39	7357	İzinname listesi	9 pdf	1313
40	7358	ceza ilamları tescil defteri	157 pdf	1314-1316
41	7359	Hukuk davaları zabıt defteri tereke	125 pdf	1314-1316
42	7360	Ayniyat defteri	138 pdf	1317
43	7361	Hukuk davaları zabıt ve ilam defteri	66 pdf	1316-1317
44	7362	zabıt davaları	122 pdf	1316
45	7363	İlam ve tereke	216 pdf	1316
46	7364 ⁶²⁷	ceza davaları	388 pdf	1325
47	7365	İlanat defteri	186 pdf	1316
48	7366 ⁶²⁸	Hukuk davalar	64 pdf	1317-1318
49	7367	Ayniyat defteri	174 pdf	1317
50	7368 ⁶²⁹	Hukuk davaları	52 pdf	1318-1319
51	7369	Şeri mahkeme hasılatı yevmiye defteri	45 pdf	1318-1321
52	7370	Çeşitli davalar	44 pdf	1319-1322
53	7371	Hukuk davaları zabut defteri	123 pdf	1318-1323
54	7372	Ayniyat defteri	117 pdf	1317-1319
55	7373 ⁶³⁰	Ceza davaları	449 pdf	1320-1323
56	7374	İlam	176 pdf	1320-1322

⁶²⁶ 341 adet karar kayıtlıdır.

⁶²⁷ Karar zabıt, ilam ve tereke defteridir.

⁶²⁸ Karar zabıt ve ilam defteridir.

⁶²⁹ Karar zabıt ve ilam defteridir.

⁶³⁰ Zabıt ve ilamlar kayıtlıdır.

Tablo 28. (devam) Beypazarı Şer'iyce Sicilleri

SIRA NO	DEFTER NO	İÇERİĞİ	BELGE SAYISI	TARİHİ (HİCRİ)
57	7375	Ayniyat defteri	146 pdf	1321-1322
58	7376	ilamat defteri	86 pdf	1320-1321
59	7377	Tereke	132 pdf	1321-1328
60	7378	İlam ve tereke	34pdf	1322
61	7379	Zabıt davalrı	111 pdf	1326
62	7380	ayniyat defteri	113 pdf	1326
63	7381	Çeşitli davalar tereke	136 pdf	1323-1325
64	7382	hukuk davaları	67 pdf	1325-1326
65	7383	telgrafnameler	102 pdf	1327
66	7384	Tereke hüccet	148 pdf	1325-1327
67	7385	Çeşitli davalar	52 pdf	1325
68	7386 ⁶³¹	Çeşitli davalar	124 pdf	1328
69	7387	Karar defteri	30 pdf	1325
70	7388	İlam defteri	77 pdf	1326
71	7389	İlam Hüccet tereke	130 pdf	1326
72	7390	İlam ve tereke	123 pdf	1327
73	7391	Ayniyat defteri	194 pdf	1327
74	7392 ⁶³²	Ceza davaları İlam	200 pdf	1328-1329
75	7393	İlam defteri	148 pdf	1318
76	7394 ⁶³³	izinname	188 pdf	1328
77	7395	çeşitli davalar	183 pdf	1326-1329
78	7396	ilam tereke	67 pdf	1329
79	7397	Çeşitli davalar	91 pdf	1330-1331
80	7398	tereke hüccet ilam	83 pdf	1330-1331
81	7399	tereke hüccet	105 pdf	1330-1331
82	7400	Vasi Nasb ve nafaka defteri	43 pdf	1332
83	7401	Karar defteri	73 pdf	1333-1341
84	7402	İlam tereke	93 pdf	1336
85	7403	İlam Hüccet	156 pdf	1337
86	7404	idane zabtı	92 pdf	1302
87	7405	tereke hüccet	50 pdf	1301
88	7406	tereke hüccet	96 pdf	1303
89	7407	Hüccet ilam	145 pdf	1305-1306
90	7408	Zabıt defteri	74 pdf	1303
91	7409	tereke Hüccet	217 pdf	1308
92	7410	tereke hüccet defteri	60 pdf	1313
93	7411	Çeşitli davalar	53 pdf	1310-1316
94	7412	eytim müdürlüğüne mahsus defter	249 pdf	1342

⁶³¹ Işığı çok fazla okunamayan bir defterdir.

⁶³² İlam kayıtlarının olduğu bir defterdir.

⁶³³ İzinname ve nikâh akidlerinin yer aldığı defterdir.

Tablo 28. (devam) Beypazarı Şer'iyye Sicilleri

<u>SIRA NO</u>	<u>DEFTER NO</u>	<u>İÇERİĞİ</u>	<u>BELGE SAYISI</u>	<u>TARİHİ (HİCRİ)</u>
95	7413	İlam tereke hüccet sicil defteri	215 pdf	1318
96	7414	Eytim müdürlüğü makbuzan defteri	71 pdf	1315
97	7415	Tereke defteri	113 pdf	1313-1319
98	7416	Zabıt davaları	90 pdf	1322-1323
99	7417	Ayniyat defteri	153 pdf	1322-1323
100	7418	Şeri zabıt davaları	86 pdf	1326
101	7419	Çeşitli çizelgeler	38 pdf	1325
102	7420	Evrak teslim alındı belgeleri	37 pdf	1329-1330
103	7421	Ayniyat defteri	152 pdf	1328
104	7422	Çeşitli dava belgeleri	270 pdf	1329
105	7423	Çeşitli davalarla ilgili telgraflar	23 pdf	1327
106	7424 ⁶³⁴	Çeşitli belgeler	419 pdf	1329-1330
107	7425 ⁶³⁵	İzinname	332 pdf	1329-1330
108	7426	Şeri davalar	122 pdf	1327
109	7427	Karar belgeleri	33 pdf	1329-1332
110	7428	Çeşitli davalar	62 pdf	1333
111	7429	ayniyat defteri	520 pdf	1329-1330
112	7430	Tereke hüccet ilam	100 pdf	1327
113	7431	ilamat defteri	158 pdf	1327-1329
114	7432	Ayniyat defteri	134 pdf	1331-1332
115	7433	Tereke	124 pdf	1327-1332
116	7434	Tereke	210 pdf	1327-1334
117	7435	Vasi davaları zabtı	110 pdf	1329-1330
118	7436	vekalet zabtı	92 pdf	1330-1334
119	7437	Tereke Hüccet davaları	102 pdf	1330
120	7438	20 yaşına kadar olan bekar kızların velilerine izin teklifi Dair zabıt	18 pdf	1332
121	7439	eytim sandığı ve müdürü ile ilgili belgeler(Beypazarı Eytim müdürü Saki beyin istifasını içeren defter H. 1330	262 pdf	1330
122	7440	Ayniyat defteri	123 pdf	1332
123	7441	İzinname belgeleri	44 pdf	1334
124	7442	vefat veraset davaları	91 pdf	1331-1332
125	7443	İdane zabıt defteri	37 pdf	1331-1333
126	7444	Makbuz defteri	52 pdf	1336-1340
127	7445	İzinname cetveli	62 pdf	1333

⁶³⁴ Telgrafname ve izinname defteridir.⁶³⁵ 319 adet izdivaç izinnamesinin olduğu defterdir.

Tablo 28. (devam) Beypazarı Şer'iyye Sicilleri

<u>SIRA NO</u>	<u>DEFTER NO</u>	<u>İÇERİĞİ</u>	<u>BELGE SAYISI</u>	<u>TARİHİ (HİCRİ)</u>
128	7446	Eytim Meclisi ile ilgili belgeler (vesayet veraset nafaka)	39 pdf	1333- 927(Rumi)
129	7447	Çeşitli davalar	147 pdf	1332-1333
130	7448	Zevcleri askerde vefat edenlerin davalarına mahsus defter	33 pdf	1332-1333
131	7449	Borç defteri(?)	88 pdf	1334-1336
132	7450	izinname kaydı	40 pdf	1334-1337
133	7451	Miras davası defteri	44 pdf	1332-133
134	7452	Hüccet(vasi)	22 pdf	1339-1341
135	7453	Hüccet tereke	86 pdf	1334
136	7454	Hüccet	105 pdf	1333-1335
137	7455	Hüccet	103 pdf	1335-1336
138	7456	Nikah ve müfakat(boşanma) defteri	153 pdf	1335-1337
139	7457	Hüccet defteri	67 pdf	1336-1337
140	7458	vekalet ve kefalet belgeleri	88 pdf	1337
141	7459	Tereke defteri	104 pdf	1335-1336
142	7460	Takrir, Tahri ve İstima defteri	52 pdf	1334-1337
143	7461 ⁶³⁶	Dal' işaretli zabıt defteri	69 pdf	1337-1338
144	7462	Vasi, nafaka belgeleri	25 pdf	1337
145	7463	Ayniyat defteri	188 pdf	1335
146	7464	Tereke defteri	131 pdf	1337-1343
147	7465	Akerde vefat edenlerin veraset defteri	37 pdf	1335-1342
148	7467	Nısb ve a vasi tayin defteri	19 pdf	1336-1337
149	7468	Dava zabıtları	149 pdf	1338
150	7469	Evlilik ilamları	23 pdf	1337-1338
151	7470	Çeşitli Belgeler	171 pdf	1340
152	7473	–	94 pdf	–
153	7474	İlam , evlilik defteri	154 pdf	1341
154	7475	eytim esamı defteri	108 pdf	1343
155	7476	Çeşitli davalar	228 pdf	1343
156	7477	Eytim sandığı nizam cetveli	43 pdf	MİLADİ 1927
157	7478 ⁶³⁷	karar defteri	19 pdf	MİLADİ 1929
158	7478-1	Umumi emirnameler defteri	151 pdf	1329-1330
159	7478-2	Senet defteri(?)	118 pdf	1329-1330
160	7478-3	İcra kayıt defteri	28 pdf	1325
161	7478-4	MİKROFİLME ALINAMAMIŞ.	–	–
162	7478-5	Umumi emirnameler defteri	167 pdf	1329

⁶³⁶ Veraset, evlenme, boşanma ve hüccetlerin kayıtlı olduğu defterdir.⁶³⁷ Defterin yarısı Latin harfleriyle yazılmıştır.

Tablo 28. (devam) Beypazarı Şer'iyye Sicilleri

<u>SIRA NO</u>	<u>DEFTER NO</u>	<u>İÇERİĞİ</u>	<u>BELGE SAYISI</u>	<u>TARİHİ (HİCRİ)</u>
163	7478-6	—	51 pdf	1310
164	7478-7	Emirname defteri	90 pdf	1309-1311
165	7478-8	telgrafnameler	294 pdf	1309
166	7478-9	ilam defteri	96 pdf	1327
167	7478-10	Ceza harc defteri	22 pdf	1309-1315
168	7478-11	Hukuk defteri	18 pdf	1328
169	7478- 12	Ceza İdareleri zabt ve ilam defteri	398 pdf	1317-1318

Yukarıdaki tabloda Beypazarı'nın günümüze ulaşan Şer'iyye Sicil Defterlerinin tamamı sıralanmıştır. Her bir defter incelenmiş, önce defter numarası sonra defter muhtevastaki belge içerikleri özetlenmiştir. Daha sonrasında defterin kaç sayfadan oluştuğu ve sonrasında da defterdeki belgelerin hicri tarihi excel tablosuna yerleştirilmiştir.

Ek-2. Tablo 29. Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
7317-0006-2 B	Kırşeyhler	Kara Konmaz oğlu İsmail bin Süleyman Bin Abdullah	14 Recep 1299
	<i>Ürün</i>	<i>Miktar (Adet/Kg)</i>	<i>Tutar</i>
	Köy-i mezburde kaim mülk menzil	1	300
	yabalı nam mahalde mülk menzil	1	200
	... mülk bağ kıta	1	300
	merkep re's	1	150
	bakır tas	25	350
	Döşek	1	15
	çuval	2	30
	def'a Çuval çift	3	55
	Halka	1	7
	Cema'n yekün		1702
	Mine'l İhracat		
	resmi adi ve kaydiye dellaiye ve varaka-i beha		65
	sahihü'l-baki		1636 guruş 2 pare
	Hisse-i zevce-i mezbure Fatma		204 guruş 12 pare
	Hisse-i bint mezbure Asiye		276 guruş 17 pare
	Hisse-i bint mezbure Emine		276 guruş 17 pare
	Hisse-i bin sağır mezbur Hasan		572 guruş 35 pare
	Hisse-i bint sağıre mezbure Zeliha		276 guruş 17 pare

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
7317-0018-1 B	Merdivan Dede Mahallesi	Molla Mehmet bin Abdullah	10 Rebiülevvel 1299
	<i>Ürün</i>	<i>Miktar (Adet/Kg)</i>	<i>Tutar</i>
	Döşek	1	120
	basma yorgan	1	120
	köti yastık 1 yüz yastığı 1		30
	kebir tencere	1	100
	kebir duhan	1	40
	sahan ma kapak	2	60
	... çuval	1	60
	kebir kazgan	1	150
	macun ..	2	40
	Çuval	2	25
	İn özünde nifs ...		500
	İn özünde nifs ... bağ		1000
	mezbure ... zimmetinde olan ..		100
	Cema'n Yekün		2365
	resmi adi kaydiye ve dellaliye ve varaka-ı mabul		112
	Sahihü'l-baki		2253
	hisse-i um mezure Meryem		751 gurus 16 pare
	hisse-i zevce-i mezbure ...		46 gurus 9 pare
	bint kebire mezbure Fatma		124 gurus 6 pare
	bint kebire mezbure Zeliha		124 gurus 6 pare

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
7329-0049-1 B	Bey Tepe Mahallesi	Oğalı Hacı Hasan Ağabeyi Molla Hüseyin ibn Mustafa	Recep 1306
	<i>Ürün</i>	<i>Mikar (Adet/Kg)</i>	<i>Tutar</i>
	...	1	27
	Saat		163
	kadayıf tepsisi ma kapaklı tencere	3	26 guruş 30 pare
	kapaklı sahan	3	23 guruş 20 pare
	kapaklı tas ma kapaklı sahan	2	16 guruş 20 pare
	tabak 7 ... sahan ma siyah tencere		24 vguruş 30 pare
		5	53 guruş 10 pare
	Hinta	50	10 guruş 15 pare
	hamam leğeni 1ma soba güğümü		25
	terazi ma kantar		23
	Kazgan	15	204 guruş 10 pare
	Tava	9	76
	...	50	8 guruş 15 pare
	keçe .. Ma döşek		44
	yüz yastığı	1	38 guruş 10 pare
	...	1	48
	... ma adi çulha		49 guruş 20 pare
	yorgan	3	96
	sedir çekme	1	37 guruş 10 pare
	seccade ma kır kilimi	2	64
	sağır yorgan		4 guruş 20 pare
	kutni yastık	2	4 guruş 30 pare
	on kulaç urgan	1	7 guruş 10 pare
	alacalı ... entari		65
	elbiselik ma fermene		23
	 Entari ayakkabı		120
	basma entari ma hırka	2	60
	müstemil gömlek ma sırmalı peşkir	3	40
	defa sırmalı peşkir ma ...		47
	suavi entari		95

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
	...		83 guruş 10 pare
	koton keb ma baş halkası		23 guruş 20 pare
	hamam havlusu		26
	...		13 guruş 10 pare
	Uçkur	1	11 guruş 10 pare
	... fermane		25
	orta ayna ma ...		25
	gömlek don		25
	yağlık ma ... takımı		44 guruş 20 pare
	hınta yarım	25	125
	tiftik davarı	25	868 guruş 30 pare
	Kaban		34 guruş 10 pare
	koyun davarı	12	574
	...	1	10
	galatalı zade Ali den zamanında yağ esmanından alacağı olup tahsil kılınan		240
	tiftik esmanı olup tahsil kılınan		120 guruş 20 pare
	... Esmanı olup tahsil kılınan		160
	çiflindeki hınta yarım	60	240
	çifliğindeki şair yarım	40	100
	çiftliğindeki ...	20	141
	.. Alacağı olup tahsil kılınan		1000
	hırdavat-ı menzil		100
	mahlle-i mezbure vaki bir bab mülkü menzil		0
	kara nam mahalde vaki malumu'l hudud bağ	1	0
	Yekün		5462
	mine'l ihracat		
	zevce mezbure Emine mehr-i müccel		800
	deyn-i müsbet		574
	eytam sandığına deyn-i müsbet		1160

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
	bey tepe mahallesi ... kerimesi Zeliha hatuna deyn-i müsbet		721
	er karındaşı Hasan' deyn-i müsbet		354
	zevce-i münkühe-i metrukesi Emine'ye deyn-i müsbet		500
	Ömer zade Mahallesinden Katip oğlu Molla Hüseyin ve Ahmet'e deyn-i müsbet		110
	atar bin Berbe Hacı Osman deyn-i müsbet		25
	... deyn-i müsbet		20
	305 senesi arazi ve emlak vergisi		135
	... deyn-i müsbet		200
	... deyn-i müsbet		8
	... deyn-i müsbet		200
	... deyn-i müsbet		400
	... davarların ücretinden tahsil kılınan		9
	..		17 guruş 20 pare
	..		10 guruş 20 pare
	Kaydiye		8 guruş 10 pare
	Dellaliye		3 guruş 10 pare
	yekünü'l ihracat		5256 guruş 20 pare
	resm-i kısmet		5
	sahihü'l-baki		200 guruş 15 pare
	hisse-i zevce-i mezbure Emine		25 guruş 2 pare
	hisse-i sağire bint Havva		35 guruş 2 pare
	hisse-i bint ...		35 guruş 2 pare
	hisse-i bint Fatma		35 guruş 2 pare
	hisse-i sağır mezbur Hasan		70 guruş 5 pare

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
7398-0068-2 B	Kırşeyhler Köyü	İbrahim bin Hasan bin Mehmet	30 Recep 1330
	<i>Ürün</i>	<i>Miktar (Adet/Kg)</i>	<i>Tutar</i>
	kara sığır öküzü re's	3	900
	kara sığır ineği re's	1	200
	Merkep	1	150
	tifitk davarı	11	550
	koyun davarı	12	480
	şair yarım	50	200
	hınta yarım	150	1050
	yulaf yarım	50	100
	burçak yarım	15	60
	Çeltik	200	300
	üzüm büyük	600	300
	zenbur kovan	4	100
	araba ma çift takımı	2	200
	Güğüm	2	76
	Tencere	1	15
	ufak helke	1	12
	sağır lengir	2	8
	Tepsi	1	36
	sağır kapaklı sahan	20	10
	sağır kazgan	1	60
	İbrik	1	5
	tabak takımı	1	104
	büyük pala	1	25
	büyük pala	1	19
	kebir kazgan	1	140
	nakdi mevcut...		103
	cema'n yekün		5203
	resm-i kısmet		130
	kaydiye		16
	dellaliye ...		87
	iki kıta ... behası		19
	pul ...		6 g. 20 p.

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
	tahrir tereke memurlarının .. Ve mesarifat sandığına .. Mukabil alınan		120
	yekünül ihracat		369 g. 20 p.
	sahihü'l-baki		4833 g. 20 p.
	hisse-i zevce-i mezbure		603 g. 34 p.
	hisse-i um mezbure Ayşe		803 g. 20 p.
	hisse-i bint kebire mezbure Meryem		570 g. 14 p.
	Hisse-i bint kebire mezbure Ayşe		570 g. 14 p.
	hisse-i ibn kebir mezbur Mustafa		1140 g. 28 p.
	hisse-i ibn kebir mezbur Mahmut		1140 g. 28 p.
<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
7398-0018-1 A	Üç Ağaç Köyü	Veys oğlu namı diğer Delil oğlu İbrahim bin İbrahim	5 Cemazileahir 1331
	<i>Ürün</i>	<i>Miktar (Adet/Kg)</i>	<i>Tutar</i>
	siyah tencere	1	25
	kuşhane tencere	1	19
	Helke	1	19
	defa helke	1	15
	eski büyük güğüm	1	40
	sağır güğüm	1	19
	eski kulplu sağır tava	1	15
	sağır baklava tepsisi	1	19
	çorba tası	1	11
	sağır leğen 1 sağır tas 1		8
	kadayıf tepsisi	1	16
	büyük lengir	1	11
	lengir	2	16
	aş leğeni	1	10
	ufak ayaklı	2	8
	sağır kapaklı sahan 3 çinko sahan 1		22

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
	sağır yağ tavaşı	1	4
	Kurada/kurade(?) ibrik	1	5
	çay kazganı	1	70
	kutni yastık	2	4
	yüz yastığı	1	7
	basma yüzlü müstemil yorgan	1	35
	adi beyaz ...	2	38
	lamba 1 çanak 1 tabak 2		4
	temir sac	1	5
	basma yüzlü döşek	1	57
	eski sağır yorgan 1 eski yüz yastığı 1		18
	sağır cedid kilim	1	52
	eski çiçekli çul	1	30
	...	6	12
	yün çuval çift 2 bir çift eski 1		40
	telis çuval çift	1	5
	güz dere buğdayı ..	21	336
	ekdiği buğday yarım	14	210
	şair yarım	26	260
	...	1	76
	saban ma boyunduruk	3	50
	sair edevat çifte		40
	siyah öküz çift	1	850
	ufak kömüş re's	1	515
	koca dişi kömüş	1	250
	koca dişi merkep	1	250
	iki yaşlı siyah merkep cins	1	255
	siyah inek	1	250
	iki yaşlı siyah dana	1	100
	bir yaşlı siyah buzağı	1	50
	... buğdayı yarım	20	400
	otuz dönüm herk bedeli		800
	kuzulu koyun re's	15	1140
	kısır koyun re's 3		156
	tiftik erkek davarı re's	6	480
	tiftik keçi davarı	17	1445
	eski post seccade	1	5

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
	Dakik	80	120
	hırdavat -1 menzil		120
	Bulgur	60	90
	yulaf yarım	2	15
	 postu	2	15
	sade yağ	4	42
	dişi toklu 4 erkek toklu 1		200
	altı numro pulluk	1	220
	müstemil yüz ... saat	1	15
	adi ... tabanca 1 ma ... 5		40
	Yekün		9351
	minel ihracat		
	dellaliye ...		141 g. 30 p.
	tereke tahririne giden memurlara verilen harcırah		115 g. 25 p.
	pul ve varaka bahası		15 g. 20 p.
	kaydiye defteri		27 g. 20 p.
	resmî kısmet		229 g. 25 p.
	yekünül ihracat		530
	sahihü'l-baki		8921
	zevce Fatma hissesi		1115 g. 5 p.
	bint sağire Ayşe hissesi		975 g. 29 p.
	bint kebire Havva hissesi		975 g. 29 p.
	ibn sağır Ahmet hissesi		1951 g. 19 p.
	ibn kebir gaib asker Mustafa hissesi		1951 g. 19 p.
	... mütevefa Abdullah hissesi		1951 g. 19 p.
<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
7398-0018-2 B	Hamidiye Mahallesi	Karcı oğlu Mustafa Çavuş zevcesi Fatma bint Hasan	17 Cemazielevvel 1331
	<i>Ürün</i>	<i>Miktar (Adet/Kg)</i>	<i>Tutar</i>
	köhne yorgan	1	18 g. 20 p.
	"	1	25 g. 10 p.

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
	boğça derununda eski pamuk		1 g. 30 p.
	köhne müstemil koton yorgan	1	30 g. 10 p.
	köhne ...	1	6 g. 20 p.
	yüz yastığı	2	9 g. 30 p.
	basma yüzlü döşek	1	35 g. 10 p.
	telis yüzlü sağır minder	1	14 g. 10 p.
	sağır şilte	1	18
	evsat kuşane tencere	1	11 g. 10 p.
	... minder köhne kutni yastık		8
	soba ve tablası	1	8
	sağır tahta sandık	1	3 g. 10 p.
	hamam leğeni	1	20
	köhne el leğeni	1	9 g. 20 p.
	sağır kuşane tencere	1	10 g. 10 p.
	evsat ve sağır kapaklı sahan	2	9 g. 30 p.
	köhne çorba tası 1 sağır ayaklı 1		7 g. 25 p.
	köhne küpecik sağır kazan köhne tas köhne ..		5 g. 30 p.
	köhne sedir yüzü köhne yastık yüzü		3 g. 30 p.
	köhne basma ... ve etek	2	4 g. 30 p.
	hamam entari ma boğça		4
	basma don ma hırka	2	8 g. 35 p.
	eski zenne elbisesi boğça çorab parçası	7	10 g. 30 p.
	yeşil ve hamam borküsü ve köhne boğça	5	16
	müstemil altı parça don 1 eski yazma 1		14 g. 20 p.
	adi gümüş muska	1	2
	İskemle	1	15
	 Mecmuası		20 p.
	müstemil evsat kilim	1	66
	müstemil bursa çekmesi entari	1	29

Tablo 29. (devam) Tereke Örnekleri

<i>Belge Numarası</i>	<i>Mahalle</i>	<i>İsim</i>	<i>Tarih</i>
	müstemil işlemeli çuka fermanı	1	31
	atlas müstemil işlik ma don	2	21
	mehri müeccel ba karar zevc merkum Mustafa		450
	Yekün		916 g. 5 p.
	minel ihracat		
	dellaliye ...		13 g. 35 p.
	pul behası		1
	Hamaliye		3 g. 30 p.
	Kaydiye		2 g. 35
	resmi kısmet		22 g. 15 p.
	yekünül ihracat		48 g. 5 p.
	sahihü'l-baki		868
	zevc merkum Mustafa Çavuş hissesi		217
	ibn sağır mezbur Mehmet hissesi		217
	ibn sağır mezbur Osman hissesi		217
	ibn sağır mezbur Hasan Hüseynin hissesi		217

180

Transkript

Dahiliye Nezâret-i Celîlesine

Sadaret-i Uzmaya

Anadolu'nun ekser vilâyetinin ma'îşeti tiftik hasılatına münhasır derecesinde bulunmuş ve tiftik beher kıyyesi akdemce elli gurus iken devr-i sabık seyyiâtı olarak Ümit Burnu'na bu havaliden tohumluk ve damızlık geçirilmesine meydan verilmesinden dolayı fi'yeât-ı vâkı'a sülûs derecesine tenzîl eylemiş ve bu yüzden davarın mikdarı da ta'allül olunmuş ve şu hâlde damızlık olarak yavrulu dişi ve erkek tiftik davarlardan bir tanesinin bile ülkemizden çıkarılması gayr-ı caiz görülmüş iken elli re's damızlığın Nemçeli'ye virilmesine müsaade edildiği işitilmiştir şu hâl halkımızı bütün bütün perişân ve vatanımızı umrân ve terakkiden mahrûm edeceğinden buna müsaade buyrulmaması ve milletin refah ve saadet ve ma'muriyeti esbâbının istikmâl buyrulmasını istirham eyleriz. 20 Ağustos 1325

Ashab-ı Ağnamdan Beypazarı Heyeti Nâmına

Hacı Eşref

Hacı Mevlüt

Muhsinzâde Mehmed

Belediye Reisi Ahmed

Hacı Hüseyin

Hacı Ali

Hacı Emin

Hacı Salih

Hacı Hüseyin

Abbaszâde Abdullah

Hakkı

Bugünkü Türkçe

Anadolu'nun birçok vilâyetinin ma'îşeti tiftik gelirine dayandığından ve tiftiğin her kıyyesi (1 kıyye = 1.282 kg.) eskinden 50 kuruş iken önceki dönemin yanlış uygulamaları sonucunda Ümit Burnu'na bu bölgeden tohumluk ve damızlık keçi gönderilmesinden dolayı fiyatlar gerçekte üçte bir derecesine inmiş ve bu yüzden davarın miktarı da azalmış ve şu hâlde damızlık olarak yavrulu dişi ve erkek davarlardan bir tanesinin bile ülkemizden çıkarılması uygun görülmemişken 50 adet damızlığın Avusturya'ya gönderilmesine müsaade edildiği işitilmiştir. Bu durum halkımızı tamamen perişan ve vatanımızı medeniyet ve ilerlemeden mahrum edeceğinden buna izin verilmemesi ve milletin refah, saadet ve imarının tamamlanmasını sağlanmasını istirham ederim. 20 Ağustos 1325 (2 Eylül 1909)

Koyun sahiplerinden Beypazarı Heyeti Adına

Hacı Eşref

Hacı Mevlüt

Muhsinzâde Mehmed

Belediye Reisi Ahmed

Hacı Hüseyin

Hacı Ali

Hacı Emin

Hacı Salih

Hacı Hüseyin

Abbaszâde Abdullah

Hakkı

صحتی
جستی

روزی کوبه بکازاری قصبه سده حریفه ظهور بدین سبب ای روز خانه محترمه و ایلده ایقیده قاضیه اولیده اهلای محبیه لردی مقدر جادیر
علیه و عقد بولیدنی انقرد قومانده دکی برلوا احمد باش طرفنده مقام سرکوشه کشده و خوبه نظر عیال بوز اولیده نفع و امانت
منجمله اولیده و بوسلویجی رکانه حقدنیزه دوزخ کلمه معاندانک اجریسی نزد محمود حضرت بادر شاهیده منتهی بونجه قبیله کوی و
دفعه ایضه رکانه حقدنیزه اولیسی کی یم تخت حمایت سینه ملوکانه ده اولورده اوقاف اهلاییده نظری یا سا حقدنیزه طرفنده یا سنا کوه
و اعطای زکوة و مالکوی حریفه رکازی اعانه قی میسوند بونجه اولیده دواننده رکب بونجه اولورده سربا برقی میسوند سکیله ایلد اعانه بیلدری
با صدیر یوب برقداریک و فی خاکیه غایبه عرصه و تقدیس و طرفه داری سرکوشه ایلده با طیاره محلیه لردی اولیده حیدر لک
موقع مناسبه دله تربیده ایلد و کرک بوز اولنده کوند بیلدیک و کرک و بدیجه طوبیله حوله عانده تقدیر بیک مصابا و دیندرک درجه
ضدورده و ضار لیه کوره نسبت محقره نور بینه اندازالحمده و سائر لوزیم ایلد عانده ندایه افتاد و قضا و محله دله محلیه
موقع اجریه قوتلورده در رسادنده کی اعانده قی میسوند بونجه اولورده دوزخ دانی و دایه تخت ریاستده اولورده انقرد
رضی برقی میسوند سکیله اندر لری و ندایه و احاطه و تقدیر لک سلطان عیال اولورده در رسادنده که قی میسوند هانچنده بیلدری
عرصه عتبه علیا قضا و تقدیر لک در رسادنده حضرت بادر شاهیده بونجه اولیده و طایفه اولورده حقدنیزه لک لدرک

عنه عتبه علیا قضا و تقدیر لک در رسادنده حضرت بادر شاهیده بونجه اولیده و طایفه اولورده حقدنیزه لک لدرک

Transkript

Mabeyn Hümâyûn Başkitabeti

Dünkü gün Beypazarı Kasabası'nda harîk zuhûr ederek beş altı yüz hane muhtarik olmasıyla açıkta kalmış olan ahali için lüzum-ı miktar çadır talep olunmakta bulunduğu Ankara kumandan vekîli Mirlivâ Ahmed Paşa tarafından makam-ı ser-askeriye keşide olunup manzûr-ı âli buyrulan telgrafnâme mealinden müstebân olmasına ve bu misüllü bi-çaregân haklarında lazım gelen muavenâtın icrâsı nezd-i merâhim vefîr-i hazret-i padişâhide mültezim bulunmasına mebni Hasköy ve Adapazarı ve Antalya harîk zedegânı haklarında olduğu gibi yine taht-ı himâyet-i seniyye-i mülûkânede olarak Evkâf-ı Hümâyûn Nazır Paşa hazretleri tarafından riyaset olunmak ve a'zâsı mezkûr Hasköy harîk zedegânı i'ane komisyonunda bulunmuş olan zevâddan mürekkep bulunmak üzere seriân bir komüsyon teşkili ile i'ane biletleri bastırılıp bir mikdarının dahi hakî-pa-yı âli-ye arz ve takdimi ve tarafı valâ-yı ser-askeri ile hemen bi'l-muhabere mahallince lüzumu olan çadırların mevâki-i münâsebeden tertibiyle irsâli ve gerek buradan gönderilecek ve gerek vilâyetce toplanacak i'anât-ı nakdiyenin musâb olanların derece-i zarûred ve hasarlarına göre nisbet-i muhakka da tevzi'ine ibtidâr olunmak vesair lazımü't-ittihaz olan tedabir ifâte-i vakt olunmayarak mahallince mevki'-i icrâya konulmak ve Dersaadetteki i'anât komisyonunun bir şubesi olmak üzere vali-i vilâyetin taht-ı riyâsetinde olarak Ankara'da dahi bir komüsyon teşkil ettirilmesi ve tedâbir ve icrâ'at-ı vakâ'anın mulûm-ı âli olmak üzere Dersaadetteki komisyon canibinden peyder pey arz-ı atabe-i ulyâ kılınması muktezâ-yı emr-i fermân hazret-i padişahiden bulunmuş olmağla ol bâb da emr-i fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. H. 22 Recep 1301 (M.

Mabeyn Hümâyûn Başkâtibi Ali Rıza

Bugünkü Türkçe

Dünkü gün Beypazarı Kasabası'nda yangın çıkarak beş altı yüz evin yanmasıyla açıkta kalmış olan ahali için gerekli miktarda çadır istendiği Ankara komutan vekili Mirliya Ahmet Paşa tarafından Genel Kurmay Başkanlığına gönderilip makamınıza sunulan telgrafta açıklandığı gibi bu çaresizler hakkında gereken yardımların yapılması padişahlık makamı nezdinde gerekli bulunduğundan Hasköy, Adapazarı ve Antalya yangın zedeleri gibi yine padişahın himayesinde Evkaf Nazırı Başkanlığında ve üyeleri Hasköy yangın zedeleri yardım komisyonunun da bulunmuş olan kişilerden oluşmak üzere acilen bir komisyon teşkili ile yardım biletleri bastırılıp bir miktarının da padişaha arz ve takdimi ve Genel Kurmay Başkanlığı ile görüşülerek Beypazarı'na gönderilmesi gereken çadırların uygun yerlerden elde edilerek gönderilmesi ve gerek buradan gönderilecek ve gerek vilâyetçe toplanacak para yardımlarının ihtiyaç sahiplerine hak ettikleri ölçüde dağıtılmasına başlanılmıştır. Diğer gereken tedbirlerin vakit geçirmeyerek yerinde uygulamaya konulması ve İstanbul'daki yardım komisyonunun bir şubesi olmak üzere Ankara Valisinin Başkanlı altında bir komisyon oluşturularak tedbirler alınacaktır durumun İstanbul'daki komisyon tarafından peyder pey padişaha bildirilmesi fermanla istenmiştir.(M.19 Mayıs 1884)

Mabeyn Hümâyûn Başkâtibi Ali Rıza.